

XII. ÉVFOLYAM, 2023/1. SZÁM

BÜNTETŐJOGI SZEMLE

Tartalom

- ÁZSOTH SZILVIA:
A családon belüli erőszak büntetőjogi aspektusai / 3
- ELEK BALÁZS – HÁGER TAMÁS:
A megalapozott tényállás és az indokolási kötelezettség összefüggései / 8
- FODOR BALÁZS GÁBOR:
Az adókijátszás és annak következményei
a személy- és vagyonvédelemben / 17
- GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ:
Titkos dokumentumok kiszivárogtatása az orosz–ukrán háborúban:
a minősített adatok védelméhez és a közvélemény tájékoztatásához
fűződő érdek konfliktusa / 21
- HARSÁNYI ANNA:
A betegségekre hivatkozás mint perújítási célt igazolandó
ok a büntetőeljárásban / 30
- HURTONY ALEXANDRA KITTI:
A szexuális bűnelkövetéssel szembeni fellépés: a kémiai kasztráció
az Amerikai Egyesült Államokban / 38
- KUHL ANDREA:
Az EU Gyermekjogi stratégia és a gyermekekre vonatkozó jogi normák
a büntető igazságszolgáltatásban / 46
- MÁNDI VERONIKA:
A személyes adatok kezelése a büntetőeljárásban
és a nyilvánosság kapcsolata / 54
- NÉMETH HENRIETTA:
A kábítószer-kereskedelem megítélése a bírói gyakorlatban / 64
- PETRÉTEI DÁVID:
Bűnügyi Szakértői Intézetek Európai Hálózata – ENFSI / 69
- RIPSZÁM DÓRA:
A gyermekkel való koldulástól a kényszerkoldultatásig / 75
- TORMÁSI-ALMÁSI TÍMEA:
Alternatív szankciók hiánya a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról
és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvényben
a fiatalok elkövetők esetében / 78
- ZSIROS KLAUDIA VIKTÓRIA:
A szakértői objektivitás jelentősége a szexuális erőszak
bizonyítási eljárásában / 90

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Gál István László
A szerkesztőbizottság titkára: Dr. Kóhalmi László
A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Bárándy Gergely,
 Dr. Belovics Ervin, Dr. Elek Balázs,
 Dr. Molnár Gábor, Dr. Tóth Mihály,

ISSN 2063–8183
 Kiadja ORAC Kiadó Kft.
 Cím: 1037 Budapest, Montevideo u. 14.
 Telefon: 340–2304, 340–2305, Fax: 349–7600
 E-mail: info@orac.hu
 Internet: www.orac.hu
 Felelős kiadó: dr. Frank Ádám, a kft. ügyvezetője
 Kiadói szerkesztő: Bodnár Kriszta
 Műszaki szerkesztő: Harkai Éva
 Tördelő: Bak Attila
 Korrektor: Nagy Márton

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Büntetőjogi Szemle 2023. évi első számában ismét tapasztalt kutatók, gyakorlatban dolgozó szakemberek, bírák és fiatal ügyészek, valamint ifjú magyar büntetőjogászok tanulmányait gyűjtöttük össze. A tanulmányok egy része rendkívül aktuális, a hazai joggyakorlatot is érintő témákat vizsgál, szerzőnk között ítélőtáblai bírák és egyetemi tanárok fellelhetők.

A Szerkesztőség továbbra is várja a fiatal és a tapasztaltabb kutatók, oktatók és gyakorlati szakemberek írásait.

Budapest, 2023. április 23.

Prof. Dr. Gál István László
főszerkesztő

Tájékoztató a folyóiratban való publikálásról

A szerkesztőség a megjelentetni kívánt tanulmányokat a gal.istvan@ajk.pte.hu vagy a Bodnár.Kriszta@orac.hu e-mail címre várja. A megjelentetésről a lektorálást követően a Szerkesztőbizottság dönt. A Szerkesztőbizottság fenntartja a jogot a kéziratok korrigálására, szerkesztésére. A tanulmányokat MS Word formátumban, Times New Roman betűtípussal, 12 pontos betűnagysággal, másfeles sorközzel írva, sorkizárt igazítással és lábjegyzetmegoldással kell elkészíteni. A kéziratot kérjük a szerzőktől a név, az esetleges tudományos fokozat, a foglalkozás valamint a munkahely feltüntetését. A szerkesztőbizottság másodközlésre nem fogad el kéziratot. Terjedelmi korlát – lévén elektronikus folyóiratról van szó – nincs.

A Szerkesztőbizottság és a Kiadó

DR. ÁZSOTH SZILVIA*

A családon belüli erőszak büntetőjogi aspektusai

Bevezető

Egyre több családon belül történt erőszakos esetről hallunk, olvasunk. Megszaporodtak a média beszámolói, a sértettek nyilatkozatai, vallomásai az ilyen esetekről. Mindezek mellett a cselekmény látenciája valószínűleg még ennél is jóval nagyobb. A cselekmények jelentős része nem is kerül az otthon falain kívülre. Ennek oka jellemzően az, hogy a bántalmazott joggal fél a viták felerősödésétől, szégyelli a történeteket, különösen azt, hogy őt bántalmazták, szexuális cselekményre kényszerítették, amiről neki a hatóságok előtt számot kell adnia.

E negatív, sokszor súlyos következményekkel járó magatartások a társadalom minden rétegében előfordulnak, nem koncentrálódnak a szegényebb rétegű családokhoz, azokban zajló konfliktusokhoz. A probléma hatékony kezelésének módja még hiányzik. Magam a családon belüli erőszak aspektusait, evolúcióját igyekszem felvázolni.

Az erőszak szó hallatán leggyakrabban fizikai erőszakra gondolunk, de ezen fogalom megjelenései jóval tágabb skálán mozognak, aminek egy szűkebb értelme a fogalom büntetőjogi értelmezése, amit megkísérlem összegyűjteni.

Álláspontom szerint a családon belüli erőszak egy megálítható és megakadályozható, ezáltal megelőzhető cselekmény. A mindennapjainkban a tolerancia fogyását érzékelve a konfliktusok növekedését vélelmezhetjük, melynek megállítása a társadalom közös érdeke.

1. A családon belüli erőszak fogalmáról dióhéjban

A családon belüli erőszak fogalmi meghatározása több oldalról történhet, úgy, mint szociológiai jelenség vagy kriminológiai entitás, ami az 1960-as évek felfedezése.¹ A családon be-

lüli erőszak a történelem során folyamatosan jelen lévő jelenség, amire koronként és kultúránként eltérő módon tekintettek, volt, amikor elfogadhatónak vagy éppen elfogadhatatlannak tartották.²

A családon belüli erőszak fogalma – napjaink tapasztalatai alapján – felöleli a verbális, a fizikai bántalmazást, a lelki terort, a gazdasági függőség kialakítását és kihasználását, a másik fél szándékos és bántó módon történő elhanyagolását, a szexuális erőszak folyamatos

fenyegetettségét és magát az erőszakos cselekmény, a testi épesség veszélyeztetését és sértését, végül az élet kioltását is. E magatartások a családon belüli erőszak folyamatának egyre súlyosabb megnyilvánulásai.

2. A családon belül erőszak formái

2.1. A fizikai erőszakot el nem érő cselekmények

A családon belüli konfliktus jellemzően valamely kiprovokált vélt vagy valós okból keletkezett vitából (étkezés, vásárlás, szülők látogatásának gyakorisága, időszakos vagy hosszabb távra ható, netán véglegessé váló anyagi nehézségek, munkanélkülivé válás stb. és bármely más apropóján) fejlődik ki.

Ezek a viták a családon belül maradnak. Ha kellően intelligensek a társak, akkor tisztázzák az egymás közötti vitákat, ellenkező esetben a folyamat tovább durvul. A különböző anyagi és egzisztenciális élethelyzetek, a családi kapcsolatok minősége, az emberek közötti fizikai és mentális különbségek (pl. a toleranciátűrő képességük, a kapcsolat megtartásának prioritása és egyéb körülmények) eltérőek, és ezek a konfliktusok keletkezését, dinamizmusát döntően befolyásolják.

Vélhetően a sértegető, megalázó magatartások zöme – melyek esetében fizikai sérülések nem, ám lelki sérülések annál inkább bekövetkeznek – sajnálatosan látens marad. A sértettek szégyenük, fenyegetettségük, a hatóságokkal szembeni bizalmatlanságuk, mástól hallott rossz tapasztalatok miatt nem mernek feljelentést tenni. A házastársak között már meglévő nézeteltérések, nyílt vagy burkolt elvárások, igények, sérelmek, ha rendezetlenek, kimondatlanok maradnak, elégtétel utáni vágy, azaz bosszúvágy kialakulásához vezethetnek a felekben, ami gyakran kiemelkedő és jelentős forrása lehet a családon belüli erőszak kialakulásának.

* PhD-hallgató, PTE ÁJK Büntetőjogi Tanszék.

¹ ALFÖLDI Ágnes Dóra: *A családon belüli erőszak megítélése és megelőzésének eszközei a magyar és az európai uniós jogban*. <http://jesz.ajk.elte.hu/alfoldi47.html> (letöltés ideje: 2022.12.27).

² KEREZSI Klára, 1995: *A védtelen gyermek (Erőszak és elhanyagolás a családban)*, Az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet Tudományos Kiadványai, Budapest, 51. o.

2.2. A másik személy gazdasági függőségben tartása és elidegenítése

Mondhatjuk, hogy ez a két magatartás majdnem minden esetben együtt jár. Az elkövető rendszerint tulajdonának tekintti a másik felet és ekként is bánt vele. Az elkövető megszabja áldozatának, hogy mikor és mit tehet, mikor mehet el otthonról, kivel találkozhat, ellenőrzi a mobiltelefonját, a híváslistát, a küldött és kapott sms-eket. Jogosan merül fel a kérdés, hogy az áldozat miért tűri el mindezt. Általában az effajta magatartás nem azonnal alakul ki, hanem fokozatosan, ezáltal nem könnyű a felismerése. Kezdeti stádiumban még akár imponáló érzés keltésére is alkalmas. A gazdasági függőségben tartás leggyakoribb jellemzője pedig, hogy az elkövető nem engedi a sértettet dolgozni vagy azt, hogy legyen saját pénze, illetve, ha van is, azt elveszi és ezzel alakítja ki a függőségi viszonyt a másik félben.

2.3. A másik személy elhanyagolása

Ez az erkölcsileg elvetendő, egy részében jogilag is büntetendő magatartás a gondozásra szoruló hozzátartozókkal szemben valósul meg. Az elkövető az alapvető testi-egészségügyi szükségletek kielégítését mulasztja el, valamint az érzelmi szükségleteket is figyelmen kívül hagyja.³ A bántalmazott feleslegesnek kezdi érezni magát, sőt gyakran magában keresi a hiba forrását. A sértett olyan érzelmi állapotba kerül, ami gyakran szuicid gondolatok formájában eszkalálódik. A közömbös magatartás, mint ahogy a többi erőszak megvalósulásánál is láthattuk, a gyermekekben okozhat maradandó, súlyos károkat, úgymint személyiségzavar, depresszió, szorongás és az önértékelés normál fejlődése.

2.4 Pszichikai kényszer

Fogalmának meghatározása nehéz feladat, hiszen nagyon széles spektrumú cselekmények tartoznak ide. Mondhatjuk, hogy az emberi leleményesség és a gyűlölet keveréke. A pszichikai erőszak a lélek gyöttrése, ami megnyilvánulhat kötekedéssel, kritizálással, szorongást okozó cselekmények által, lenézéssel, lelki zsarolással. Ezen esetekben az egyik fél – az agresszor – mindig fölényt gyakorolja a másik fél – bántalmazott – felett.⁴ Az erőszak ezen megnyilvánulási formája is a gyermekekben tud maradandó és egészséges fejlődését befolyásoló erővel bírni. Különösen káros, mikor a gyermek külsejét, intelligenciáját, képességeit vagy emberi értékeit gyalázzák rendszeresen, függetlenül attól, ha a szülő azzal magyarázza tettét, hogy csak viccelt.⁵

³ VISONTAI-SZABÓ Katalin, 2018: *A családon belüli erőszak pszichológiai és jogi vonatkozásai*. 9. o.

⁴ PÁSZTHY: A gyermekbántalmazás és elhanyagolás jelenségei a gyermekorvos szemszögéből, *Családi Jog*, 2007/4, 16. o.

⁵ SUSAN FORWARD, 2000: *Mérgező szülők*, Háttér Kiadó, Budapest, 2000. 104. o.

3. Az erőszakos cselekmények a családon belül

3.1. A fizikai erőszak általában

A fizikai erőszak közé tartozik minden szándékos fizikai bántalmazás (verés, ütés, rúgás, harapás, megégetés, leforrázás, megrázás, megragadás, falhoz nyomás, földre lökés). A felsorolt magatartások mindegyike kimeríti a bántalmazás fogalmát, függetlenül attól, hogy lesz-e látható következménye vagy sem, igényel-e a sérülés orvosi ellátást vagy nem.⁶ Az emberi kéz által okozott fejsérülés – főként gyermekkorban – azonnali halált okozhat, a folytatódó, rendszeres bántalmazás következtében olyan agykárosodás alakulhat ki, mely akár mentális retardációhoz, epilepsziához vezethet.⁷ A fizikai erőszak alapja a szexuális erőszaknak, a testi sértésnek és az emberölésnek.

3.2. Szexuális erőszak

A nemi vágy erőszakkal történő kielégítésén túli célja jellemzően a sértett megalázása, kiszolgáltatottságérzésének fokozása, fixálása, az alacsonyabbrendűség érzésének keltése, a sértett állandó, a szexuális függőségtől való félelemben tartása.

A szexuális agresszió mindig önző célú, a belegyezés nélküli szexuális cselekmény sértettnek fájdalmat okoz, az elkövető ezzel nem foglalkozik vagy szándékosan törekszik a fájdalom előidézésére. A szexualitás és annak erőszakos végrehajtása a férfiak eszköztára.

3.3. Testi sérülés okozása, élet kioltása

A fizikai erőszak sokszor sérülést okoz, a fizikai erő kihasználását jelenti. A bántalmazás nem juthat el eddig a következményekig, még akkor sem, ha a vitában a verést választó számára sértő kifejezés hangzott is el.

4. A családon belüli erőszak büntetőjogi megítélése

4.1. Rágalmazás, becsületsértés

A mindennapos viták, veszekedések következő állomása az egymás sértegetése, amely már jogi beavatkozás lehetőségét is felveti. Ha az egyik fél tények említésével (a másik fél származására, vallására, jövedelme nagyságára, korábbi szexuális kapcsolatára, kapcsolataira utalva stb.) sértegeti a másik felet és ez a tényállításon alapuló sértegetés, ha harmadik fél előtt zajlik, akkor rágalmazás (Btk. 226. §), ha négy szemközt történik,

⁶ VISONTAI-SZABÓ Katalin (2018): *A családon belüli...* i. m. 19. o.

⁷ PÁSZTHY Bea: *A gyermekbántalmazás...* i. m. 18. o.

akkor becsületsértésként értékelhető (Btk. 227. §). Mindkét bűncselekmény magánindítványra büntethető, amely esetben, az elkövető kilétének megismerésétől (az elkövetés pillanatában természetesen már ismert) számított egy hónapig [Be. 378. § (3) bekezdés] gondolhatja át azt, hogy indítsanak-e büntetőeljárást a másik féllel szemben vagy sem. A magánindítvány tehát a sértett azon igényét jelenti, amikor azt juttatja kifejezésre, hogy az elkövető megbüntetését kívánja.

4.2. Zaklatás

A sértés, sértegetés folyamatossá válhat, egyre fenyegetőbb, egyre durvább kifejezések hangozhatnak el, mikor már nem is vélt vagy valódi okokról, tényekről folyik a vita, hanem a másik fél megfélemlítése, rettegésben tartása a cél, amely személy elleni erőszakos (a sértett, vagy a gyermek bántalmazásával, megverésével, megölésével), vagy közveszélyt okozó (pl. felgyújtja a lakást) bűncselekmény kilátásba helyezésével is történhet. Tegyük hozzá, ha a zaklatást házastársa, élettársa sérelmére követi el, akkor a zaklatás minősített esetéért felelne az elkövető [Btk. 222. § (3) bekezdés].

4.3. Kapcsolati erőszak bűncselekménye

Amennyiben a vita eldurvulása az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó, erőszakos magatartásba fordul vagy a közös gazdálkodás körébe tartozó, közös vagyona tartozó tárgyat elvon, akkor kapcsolati erőszak bűncselekményéért (Btk. 212/a. §) felel az elkövető.

A tényállásban tehát a testi sértés szintjét el nem érő, de a sértett emberi méltóságát már sértő rendszeres, erőszakos (pl. lökdösődő) magatartás és a gazdasági lehetőségektől megfosztás a büntetendő magatartás. A rendszeresség kapcsán megjegyzendő, hogy e fogalmon a visszatérően, de nem rövid időközönként történő erőszakos fellépés (ezáltal az egységes akaratelhatározás hiányában) állapítható meg.⁸ Másképpen szólva, az elkövető magatartásában jelen van az erőszakos beállítottság. A rendszeres elkövetést az ugyanazon sértett sérelmére megvalósított testi sértés és a tettelesen elkövetett becsületsértés [Btk. 227.§ (2) bekezdés], akár egymást követő, ismétlődő elkövetése is megalapozza.⁹

A kapcsolati erőszak önálló, újszerűnek tekinthető tényállás, melynek deklarálása áttörésként értékelhető. Fontos üzeneteként fogható fel, hogy a családon belül megvalósuló, különféle erőszakos bűncselekmények tekintetében ki kell lépni a zárt ajtók mögül, annak érdekében, hogy az ilyen jellegű cselekmények áldozatai ne maradhassanak magukra. A kapcsolati erőszak bűncselekménye a 2013. július 1-én hatályba lépett Btk.-ban még nem került szabályozásra, hanem utólag, az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló 2013. évi LXXVIII. törvény iktatta be a Btk. XX. fejezetébe, a gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények közé. Az Indokolás értelmében a családon belüli erőszak egy kriminológiai fogalom, mely magában foglal számos szabálysértési

tényállást egészen a minősített emberölésig, tehát egy nagyon széles spektrumú elkövetési körbe tartozik.

A kapcsolati erőszak önálló tényállásként való szabályozásának expressis verbis célja az volt, hogy hatékonyabban és szigorúbban lépjen fel a családon belül erőszakos magatartást tanúsító személyekkel szemben.¹⁰

A 212/A. § (1) bekezdése értelmében kapcsolati erőszak vétségét követi el, „aki gyermekének szülője, továbbá az elkövetéskor vagy korábban vele közös háztartásban vagy egy lakásban élő hozzátartozója, volt házastársa, volt élettársa, gondnoka, gondnokoltja, gyámja vagy gyámoltja sérelmére rendszeresen az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartást tanúsít, a közös gazdálkodás körébe vagy közös vagyona tartozó anyagi javakat von el és ezzel a sértettet súlyos nélkülözésnek teszi ki, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg...”¹¹

A Btk. 212/A. § (2) bekezdése rendelkezik a kapcsolati erőszak büntetvényének elkövetési szabályairól, miszerint a törvény büntettként értékeli a 212/A. § (1) bekezdésében meghatározott személyek sérelmére történő rendszeres elkövetést, a testi sértés mindkét alakzatát, a tettelesen elkövetett becsületsértést, továbbá a személyi szabadság megsértését, illetve a kényszerítést.

A kapcsolati erőszak tényállása egy speciális sértetti kör védelme érdekében in concreto az együttélésből fakadó legkiszolgáltatottabbakat védi. Szubszidiárius viszonyban áll a testi sértéssel vagy az emberöléssel.

4.4. Kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása

Gyermekek családot esetében a bosszú része lehet a kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása (Btk. 210.§) és a kiskorú elhelyezésének megváltoztatása (Btk. 211.§) is. Mindkét tényállás esetében – ha időnként megbújva is – a háttérben ott áll a bosszú. Sok esetben a gyermeket a szülők eszközként használják főként azért, hogy általa valamilyen sajátos célt elérjenek vagy kikényszerítsenek a másik féltől, mely erkölcsileg is elítélendő cselekmény. A kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása esetén az a fél, akinél a gyámhatóság vagy a bíróság a gyermeket elhelyezte, önhibájából eredően akadályozza a jogosult felet abban, hogy a kiskorúval kapcsolatot alakíthasson ki vagy tarthasson. Kétségtelen, hogy a gyermek egészséges testi-lelki fejlődéséhez szükséges mindkét szülő jelenléte, ám napjainkban egyre több esetben fordul elő, hogy a szülők különválnak. Ezáltal ezen tényállás közvetve védi a különélő szülő azon jogát, hogy fenntarthassa a kapcsolatot gyermekével. Tekintettel arra, hogy a kapcsolattartás akadályozásának önhibából kell erednie, mely az elkövetőnek felróható, így a bűncselekmény csak szándékosan követhető el. A tényállás (2) bekezdésében a jogalkotó a büntethetőséget megszüntető okról rendelkezik, miszerint, ha az elkövető az elsőfokú ítélet meghozataláig pótolja vagy legalább megkezdte az elmaradt kapcsolattartási formák pótlását, mentesül a büntetés alól. Annak ellenére, hogy a jogalkotó egy jogszerű állapotot kíván kikényszeríteni a tényállás által, álláspontom szerint a (2) be-

⁸ Dr. LÁSZLÓ Balázs: A kapcsolati erőszak fogalmának dogmatikai beilleszthetőségéről. *Büntetőjogi Szemle*, 2020/1. 68–69. o. https://ujbtk.hu/wp-content/uploads/lapszam/BJSZ_202001.pdf (letöltés ideje: 2022.12.11.).

⁹ 17/2017. Büntető Elvi Határozat. <https://kuria-birosag.hu/hu/eltvhat/172017-szamu-bunteto-elvi-hatarozat> (letöltés ideje: 2022.12.11.).

¹⁰ VISONTAI-SZABÓ Katalin (2013): A családon belüli erőszak pszichológiai és jogi kérdései. In: *Családi Jog*, 11. évf. 1. sz. 9. o.

¹¹ Btk. 212/A. § (1) bek.

kezdés túl engedékeny az elkövetővel szemben, hiszen láthatjuk, tapasztalhatjuk, hogy ez bizonyos mértékben visszaélés (rejtett bosszú) ad lehetőséget az elkövetőnek.

4.5. Kiskorú elhelyezésének megváltoztatása

Ezen gondolatmenetet követve lehet a bosszú egyik további megnyilvánulása a kiskorú elhelyezésének megváltoztatása (Btk. 211. §) is.¹²

4.6. Gyermekpornográfia

A másik személlyel szembeni bosszú eszköze lehet az ún. „bosszúpornó”, amikor az elkövető egy korábban készített erotikus, szexuális kép-, videófelvételt tesz közzé az interneten, ám ezen cselekmény minősítése egyelőre még vitatott. Még súlyosabb esete, ahol 18 éven aluli személy a cselekmény passzív alanya (például gyermek esetében), hiszen akkor már gyermekpornográfia (Btk. 204. §) büntette miatt vonható felelőségre az elkövető.

4.7. Tartás elmulasztása

Konfliktusforrás lehet továbbá a tartási kötelezettség elmulasztása (Btk. 212. §), majd annak minősített esete, mikor az elkövető sokáig nem fizet és akkor a cselekmény átfordulhat a (2) bekezdésben szabályozott súlyos nélkülözésbe, ám ekkor már csak korlátlan enyhítésre van lehetőség, azaz büntetést is vonhat maga után a (3) bekezdésben foglaltak szerint.

Súlyos következménye ennek a folyamatnak, ha személy vagy tulajdon elleni erőszakos bűncselekmények is megvalósulnak.

4.8. Szexuális erőszak

A kapcsolati erőszak egyik legsúlyosabb esete a szexuális erőszak. A nemi kapcsolat kioroszakolása fenyegetés vagy erőszak által történik.

A nemi cselekményekhez olyan súlyos hátrányt helyez kilátásba, ami alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet kelt, akkor az már a büntetőjogban értékelt fenyegetés fogalma alá esik. A fizikai erőszak fogalmának büntetőjogi értelmezése a Btk.-ban már kiterjedtebb. A Btk. Értelmező rendelkezése erőszakos magatartásnak minősíti a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatást is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására.¹³

A joggyakorlat a különös részi erőszakot az általános részi kényszerrel, a testre gyakorolt, azaz fizikai kényszerítéssel kapcsolja össze, azaz a kényszerítő és a kényszerített közötti, a kényszerítő akaratának a kényszerített magatartásában való megnyilvánulását eredményező viszony.¹⁴ A Kúria által kialakított gyakorlatban pedig az erőszak az ellenállás megtörésére alkalmas, személyre közvetlenül ható fizikai erő kifejtése.¹⁵

Elfogadott felfogás szerint a Különös részben a tényállásokban elkövetési módként meghatározott erőszakot az általános részi kényszer (vis absoluta és vis compulsiva) mindkét alakzatával azonosítja.

A Btk. A 197. §-a alapján szexuális erőszak megfogalmazása alapján az követi el a szexuális kényszerítést erőszakkal, illetve az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel, illetve aki más védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapotát szexuális cselekményre használja fel, továbbá a törvény súlyosabban rendeli büntetni, aki tizenkettedik életévét be nem töltött személlyel végez vagy végeztet szexuális cselekményt.¹⁶ Ezen cselekmények büntetési tétele 2-től 10 évig terjedő szabadságvesztés. A Btk. 197. §-a értelmében a fenti cselekmények büntetőjogi szempontból alapesetet képeznek, melyeket a törvény által minősített körülmények fennállása esetén súlyosabb büntetés kiszabását rendeli.¹⁷ Feltétlenül hozzá kell tenni, hogy a 197. § (1) bekezdés a) pontja magánindítványra büntetendő, kivéve, ha azzal összefüggően nem magánindítványra büntetendő bűncselekményt is elkövetnek.¹⁸ Magánindítvány a sértett azon igényét jelenti, amikor azt juttatja ki-
fejezésre, hogy az elkövető megbüntetését kívánja.

Ezen bűncselekmények rendkívül veszélyesek a társadalomra, melyet a jogalkotó nemcsak a Btk.-ban, hanem a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényben is kifejezésre kíván juttatni, mégpedig úgy, hogy a Be. 79. § (1) bekezdés b) pontjában rögzíti, hogy soron kívül kell az eljárást lefolytatni, ha a sértett vagy a terhelt 18 év alatti.¹⁹ A hatályos Be. a korábbi 1998. évi XIX. törvény (régi Be.) 64/A. §-ában foglaltakhoz képest elég sok változást mutat a családon belüli erőszak esetén nyújtott védelmet illetően. A régi Be. szerint a kiskorú sértett sérelmére elkövetett, az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmény, a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény miatt, a gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmény miatt, továbbá, ha a kiskorú érdeke a büntetőeljárás mielőbbi befejezését indokolja, a bíróságnak soron kívüli kell eljárnia.²⁰

A fizikai erőszakot mindig lelki, verbális erőszak kíséri, melyek, ha egyszerre érik a sértettet, akkor annak fájdalmát is tovább fokozzák.

4.9. Emberölés

A családon belüli erőszak legsúlyosabb büntette az aljas indokból vagy célból elkövetett emberölés [Btk. 160. § (2) bek. b) pont]. Az alap kiinduló okunknál maradva, a bosszúból történő elkövetés ugyan még nem alapozza meg az aljas indokból vagy célból való elkövetést, kivéve akkor, ha az indítók erkölcsileg kiemelkedő. Az ítélkezési gyakorlat ilyennek tekinti például azon eseteket, mikor az elkövető azért öli meg a sértettet, mert őt korábban feljelentette, vagy ha éppen azért akarja megölni gyermekét, hogy ezáltal a házasság felbontása miatt volt házastársán bosszút álljon (BH 1978.461).²¹

¹⁶ Btk. 197. § (1)–(2) bekezdés.

¹⁷ Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.), 2014: *Magyar Büntetőjog. Különös rész*. Osiris Kiadó, Budapest.

¹⁸ Btk. 207. §.

¹⁹ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 79. § (1) bekezdés b) pont.

²⁰ 1998. évi XIX. törvény 64/A. §.

²¹ Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.), 2014: *Magyar Büntetőjog... i. m.* 41–53. o.

¹² Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.), 2014: *Magyar Büntetőjog... i. m.* 160–166. o.

¹³ Btk. Értelmező rendelkezések 459. § (1) bekezdés 4. pont.

¹⁴ Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.), 2010: *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Osiris Kiadó, Budapest 155. o.

¹⁵ 34/2007. BK vélemény III/1. pont.

5. Összegzésként

Fontos üzeneteként fogható fel, hogy a családon belül megvalósuló, különféle erőszakos bűncselekmények tekintetében ki kell lépni a zárt ajtók mögül, annak érdekében, hogy az ilyen jellegű cselekmények áldozatai ne maradhassanak magukra.

A Btk.-ban a büntetendő cselekmények a testi sértéstől (Btk. 164. §), a szexuális kényszerítésen (Btk. 196. §), illetőleg a szexuális erőszakon (Btk. 197. §), a rongáláson (Btk. 371. §), a közveszélyokozáson (Btk. 322. §) át az emberölésig (Btk. 160. §) terjedhetnek.

A bosszúból kiinduló elkövetések felsorolását folytatva példaként említhetjük még a személyes adattal visszaélést (Btk. 219. §) vagy akár a nagy nyilvánosság előtt elkövetett rágalmazást is [Btk. 226. § (2) bek. b) pont].

Látható, hogy a törvényhozó törekedett ennek a konfliktusnak a folyamatát (ennek durvábbá válását) követve, annak egyes fázisaira büntetőjogi tilalmat vonni, ami önmagában dicsérendő. Ugyanakkor a családon belüli erőszak megelőzése ennél sokkal összetettebb feladat, mely során az alkalmazandó eszközrendszerbe be kell vonni a családgondozást, a pszichológusokat, a gyermekeket is elérő konfliktusok esetében pedig a pedagógusokat. Ahogy a fentiekből kiderült, Büntető Törvénykönyvünk, valamint a kiegészítő határozatok, jogszabályok segítenek a sértetteknek, hogy biztonságos környezetbe kerüljenek és megoldást nyújtanak a bántalmazó felelősségre

vonását illetően. Továbbá hazánkban sajnos még mindig kevésbé ismert közvetítői eljárás is megoldást jelenthet, főként azon esetekben, amikor a felek konfliktusukat nem peres úton, hanem egy mediátor segítségével is képesek rendezni, valamint amikor a konfliktus még kezdeti (jelzés) stádiumban van. Véleményem szerint a mediáció egy pozitív dolog, ami megteremti azt a lehetőséget, hogy felszínre kerüljenek a konfliktushelyzet mögött meghúzódó érdekek, szükségletek és a felek együttes közreműködése által olyan megállapodás szülessen, ami minden fél számára megnyugtató, ezáltal elkerülhetővé válhasson, hogy a vita családon belüli erőszakká alakuljon.²²

A jogszabályok viszonylag kimerítően tartalmazzák a sértettek számára nyújtható jogorvoslati lehetőségeket, valamint megoldást biztosítanak a bántalmazó felelősségre vonását illetően. A folyamat visszaszorításához minden kétséget kizáróan elengedhetetlen az áldozatok együttműködése is, ami persze nagy erőt és bátorságot igényel, melyhez hazánkban működő egyesületek és szolgálatok segítséget tudnak nyújtani, úgymint a NANE Egyesület, Patent Egyesület, az országos szinten működő Áldozatsegítő Központok (például Pécsen, Budapesten, Miskolcon, Szegeden, Debrecenben, Szombathelyen, Nyíregyházán). A rendőrség tagjainak érzékenyítése is nagyon fontos feladat, hiszen legtöbbször a rendőrség tagjai kerülnek szembe először a családon belüli erőszak eseteivel.

²² KERTÉSZ Tibor, 2010: *Mediáció a gyakorlatban*. Bíbor Kiadó, Miskolc 17–18. o.

ELEK BALÁZS¹ – HÁGER TAMÁS²

A megalapozott tényállás és az indokolási kötelezettség összefüggései

Bevezetés¹²

A bíróság a vádlott büntetőjogi felelősségéről a részletes szabályok által meghatározott büntetőeljárásban dönt.³ E folyamatban nagyon fontos a perrendnek megfelelően a tényállás megállapítása, annak helyessége. A büntetőeljárásban kiemelt jelentőséggel bírnak a ténykérdések, de a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) rendelkezéseinek megtartása is. A ténykérdéseket a jogalkalmazás során, különösen a büntetőeljárás fakultatív, jogorvoslati szakaszában el kell választani az eljárásjogi kérdésektől, de azoktól nem lehet függetleníteni, hiszen a ténymegállapítási folyamat részei, köztük a kardinális bizonyítás, és célja: a valósághű és optimális esetben az igazságot jelentő múltbeli esemény rekonstrukciója a törvény szigorú, sokszor eltérést nem engedő, részletes előírásai által rendezett.⁴ Tanulmányunkban a büntetőbíró ügydöntő határozatának tényállását, megalapozottságát, megalapozatlanságát valamint az indokolási kötelezettség megszegésében megnyilvánuló eljárási szabálysértések összefüggéseit vizsgáljuk az ítélkezési gyakorlatban tükrében – az elméleti alapok megvilágítása után. A jogalkotói akarat, a törvények mindig a jogalkalmazásban nyernek értelmet és érvényesülnek, így különösen fontos a törvényes és reményeink szerint az igazságot is kifejező bírói döntéshez az ítélkezés

folyamata, különös tekintettel a Kúria iránymutató gyakorlataira.

A büntető eljárásjogi tényállás és a megalapozottság kérdései

A ténykérdések a büntetőjogi felelősségre vonás alapkövei, melyekhez elsősorban a büntetőjogi szempontból lényeges múltbeli események, azok feltá-

rása, megismerése, bizonyítása és az ítéletben történő megállapítása tartoznak. A ténykérdések azért kulcsfontosságúak, mert meghatározzák a jogkérdéseket és magát a büntetőeljárás fő célját: a törvényeket megsértő személyekkel szemben a jogrend végső eszközét, „ultima ratióját” jelentő büntető (anyagi) jog alkalmazását, a büntetendő tett szankcionálását. Az elítéléshez vezető, az anyagi jogerőhatással és igazságerővel bíró ügydöntő határozat alapját jelentő ún. történeti tényállás⁵ megállapítása a bizonyítás lefolytatását követően a bíróság feladata, mely következik részben a részletes eljárásjogi szabályokból, de azon alkotmányos normából is, hogy a bíróság végzi az igazságszolgáltatást, azaz a bíróságé az igazságmonopólium.⁶

A tények, a ténymegállapítás, azok folyamata és a bírósági határozatban történő rögzítése nagyon fontos elemei a büntetőeljárásnak, az ítélkező tevékenységnek. Büntetőjogilag releváns tények, a törvényi tényállással összevethető ún. történeti tényállás nélkül a büntetőjogi felelősségre vonásra nem kerülhet sor, illetve ilyen tények nemleges volta a vádlott személy felmentéséhez vezet. Ilyen esetben is van viszont tényállás a vádban, melyet a bíróságnak vizsgálnia kell.

Mit is jelent a tényállás büntető eljárásjogi értelemben. A kérdés megválaszolása a törvényi szabályozás ellenére nem

¹ PhD, dr. habil, DE ÁJK Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debreceni Ítéltábla büntető kollégiumvezető.

² PhD, Debreceni Ítéltábla, tanácselnök.

³ A büntetőeljárás többalanyú és alakiságokhoz kötött folyamat, a büntetőjog érvényesítésének egyetlen útja, a törvény által erre feljogosított hatóságok és személyek cselekményeinek azon sora, mely célja annak megállapítása, hogy történt-e bűncselekmény, ki az elkövetője, akivel szemben a büntetőjogot alkalmazni kell. Lásd KIRÁLY Tibor: *Büntetőeljárás jog 3., átdolgozott kiadás*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 16–17.

⁴ A Be. 163. § (2) bekezdése értelmében a bíróság a döntését valósághű tényállásra alapítja, mely döntést az Alaptörvény CXXVIII. cikk (1) bekezdése, a bíróságok szervezéséről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.) 13. § (2) bekezdése és a büntetőeljárás tételes rendelkezései szerint is indokolni köteles. Az indokolás tartalmi elemeit pedig a Be. 561. § (3) bekezdésének szabályai fogalmazzák meg. A tények és indokolásuk így értelemszerűen kapcsolódnak, de az azokhoz köthető hibákat el kell különíteni a revízió folyamatában.

⁵ A szorosán vett tényállás a Be. 561. § (3) bekezdés c) pontjának megfelelően a történeti tények büntetőjogilag releváns együttese, azaz olyan múltbeli esemény, történés, melynek büntetőjogi megítéléséről dönt a bíróság. E tényálláshoz kapcsolódnak az olyan meghatározó büntető perjogi intézmények, mint a tényálláshoz kötöttség, a megalapozottság, a megalapozatlanság és a ténybeli hibák javításának módjai, köztük az ügyet „megfordító” és hatályos törvényünkben egyre szélesebbé váló eltérő tényállás megállapítása (ténybeli nagyreformáció).

⁶ E körben lásd KIRÁLY Tibor: *Büntetőítélet a jog határán. Tanulmány a perbeli valóságról*, Közgazdasági és Jogi Könyvtár, Budapest, 1972, 220–221., valamint ERDEI Árpád: *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011, 50–51. Erdei rámutat, hogy az igazságszolgáltatás során el lehet jutni az igazsághoz, de nem minden ügyben. Király pedig kiemeli, hogy a téves ítéletben a jogerő sem alkot igazságot, ezért helyteleníti a „jogi igazság fogalom használatát”. Tanulmányunk nem tér ki részleteiben az igazság filozófiai és jogi értelmezésére, de úgy ítéljük meg, hogy a büntetőeljárásban törekedni kell az igazság, legalábbis a tények igazságának elérésére, mely kifejezi az ítélet igazságosságát is. Minden ügyben mindez viszont valóban nem érhető el. Ennek korlátját képezik az emberi megismerés határai és olykor az eljárást célszerűen és hatékonyan gyorsító, a hatályos törvényben élő egyes jogintézmények (bűnösség beismerése, korlátozott fellebbezés és korlátozott felülbírálat) is.

mindig egyszerű. A Be. 561. § (3) bekezdés c) pontja utal kifejezetten a tényállásra az ügydöntő határozat indokolásának tartalmi elemei között, mely szerint annak része a bíróság által megállapított tényállás. A törvény rendszeréből is megállapíthatjuk viszont, hogy a vádlott személyi körülményeire vonatkozóan megállapított tények és a határozat meghozatalakor jelentőséggel bír, korábbi büntetésekre vonatkozó adatok⁷ bár a tényálláshoz hasonlóan múltban lezajlott tényekből épülnek fel, perjogi szempontból nem osztják a tényállás sorát. Ennek nemcsak formai, rendszertani jelentősége van, hanem fontos joghatása a tényálláshoz kötöttség egyes eseteiben. A vádbeli cselekményről szóló ún. történeti tényállás ugyanis a korlátozott fellebbezésből⁸ eredő korlátozott felülbírálatnál első fokon rögzül, a másodfokú bíróság részéről nem változtatható meg [Be. 591. § (2) bekezdés a) és b) pont]. Ilyen esetben, ha a tényállás hibás, azaz alapvető törvényi tényállási elemet nem tartalmaz, a másodfokú bíróságnak nincs eljárásjogi eszköze ténybeli korrekcióra, ezen esetben felmentő ítéletet kell hozni álláspontunk szerint, vagy ha ez elmarad, a törvénysértő döntés orvoslására felülvizsgálati eljárásban kerülhet sor (BH 2023.60), ha annak feltételei fennállnak. Előfordulhat azonban álláspontunk szerint olyan helyzet, hogy szinte nincs, vagy kivételes a korrekciós lehetőség. Az emberölés büntettének kísérlete miatt indult ügyben az elsőfokú bíróság a bűnösséget be nem ismerő, súlyos beteg kiskorú gyermeket nevelő, nő vádlottat a vele szemben erőszakosan fellépő élettársa sérelmére késszúrással elkövetett emberölés büntettének kísérlete miatt [Btk. 160. § (1) bekezdés] 2 év, végrehajtásában 5 év próbaidőre felfüggesztett börtön fokozatú szabadságvesztésre ítélte. Az ítélet ellen kizárólag az ügyészség jelentett be fellebbezést a vádlott terhére a büntetés súlyosítása, végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása érdekében. A szankciós fellebbezés miatt korlátozott felülbírálatra került sor, a tényállás nem volt módosítható. Sem a vád, sem az ítélet nem tartalmazta, hogy a vádlott hívott orvosi segítséget a sértetthez, így az eredmény elmaradásában közrehatott, ezért javára az önkéntes-eredményelhárítás megállapítható lett volna és ezért cselekménye az anyagi jognak megfelelően életveszélyt okozó testi sértés büntettének minősülne [Btk. 164. § (1) bekezdés, (8) bekezdés 1. fordulat].⁹ Jelen ügyben nem arról volt szó, hogy a tényállás félreérthető vagy egy bizonyos tényállási elem tekintetében hiányos volt, hanem teljesen hiányzott a ténybeli alapja az egyébként bizonyított és igen fontos utócslekménynek. Kérdés, hogy ilyen esetben a felülvizsgálati eljárásban a tényálláshoz kötöttség szabályai lehetővé teszik-e anyagi jogi sérelemre hivatkozva a jogerős ítéletek hatályon kívül helyezését és új elsőfokú eljárás előírását. Az viszont nem vitás, a jogerős ítélet minősítésének törvényessége alapvető fontosságú, így a Kúria feloldhatja az anyagi jogból fakadó eljárásjogi kérdést, bár célszerűbbnek mutatkozna e részben részletesebb jogszabályi rendezettség.

Amint már utaltunk rá, a tényállás alatt az ún. történeti tényeknek és a terhelt ugyancsak bizonyítást igénylő személyi körülményeinek együttesét kell érteni, ugyanakkor annak nem részei a korábbi büntetésekre, intézkedésekre és az azok végrehajtására vonatkozó – a közhiteles bűnügyi nyilvántartásban rögzített, csupán megállapítást igénylő – adatok, így azok a felülvizsgálati eljárásban (vagy más, a felülbírálat során tényálláshoz kötött helyzetben) során módosíthatók.¹⁰

A tényállás megállapításához a bírósági eljárásban főszabályként bizonyításon keresztül visz az út. A ténymegállapító folyamat ezért a bizonyítástól nem választható el. Az eljárásjogi és a ténykérdések bár a revízió során elkülönült áttekintést igényelnek a perjogi lépcsőben, de leszögezhető, hogy a ténykérdések és az eljárásjogi kérdések annyiban is feltétlen szoros összefüggést mutatnak, hogy a Be. 592. § (2) bekezdés b) pontjában szabályozott részleges felderítetlenség általában bizonyítási hibából, olyan eljárás szabálysértésből ered, mely kizárja az adott bizonyítási eszközökből származó bizonyíték felhasználását. Példa erre, ha elmarad vagy hiányos a vádlott kihallgatása során a terhelti, a tanúnál a tanúzási figyelmeztetés, vagy a szakértőnél a hamis véleményadás következményeire történt figyelmeztetés. Kisebb súlyú hibák a bizonyíték felhasználhatatlanságát általában nem idézik elő és orvosolhatók is az érintett perszakban, de ha erre nem kerül sor, akkor a másodfokú eljárásban kell a szabálysértést elhárítani, melynek tipikus módja a bizonyítás felvétele. A részleges megalapozatlanságnál a ténybeli okból való hatályon kívül helyezés kizárása a másodfokú bíróságot a korábbi szabályozásokhoz (1973. évi I. törvény, 1998. évi XIX. törvény) képest jóval nagyobb ténybírói szereppel ruházza fel (a jogfejlődés során egyre bővítve a ténybeli nagyreformációt, megteremtve azt a vádlott terhére is), melyet ellensúlyoz ellentétes döntésnél a kétfokú jogorvoslati rendszer, a harmadfokú eljárás. A harmadfokú bíróság ugyan elsődlegesen (az eredeti jogalkotói szándékból és a történeti hagyományokból eredően) a jogkérdések döntőbírója, de tapasztalhatjuk, hogy a jogalkotás bővíti a harmadfokú bíróság ténybeli döntési lehetőségeit is, mely jól nyomon követhető a 2022. évi LX. törvény általi módosításban, mely jogszabály 89. § (2) bekezdése a Be. 619. § (3) bekezdés a) pontjában és (3a) bekezdésében a másodfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállás rögzítését a vádlott javára és az elsőfokú bírósági tényállástól eltérő részek kirekesztésével a bűnösség kimondásához vezetően a vádlott terhére is lehetővé tesz. Ezáltal nem vitásan már a harmadfokú bíróság is érdemi ténybeli reformációs felhatalmazást kapott egyaránt „in melius et in peius”. Ez kardinális változtatás, mely illeszkedik azon jogalkotói folyamatba, mely a másodfokú és a harmadfokú eljárásban is oldja a ténybeli kötöttségeket. E cél nyilvánvalóan az eljárások gyorsítása, célszerűsítése és az amúgy is csökkenő számú hatályon kívül helyezések további visszaszorítása. A változtatás üdvözlendő, mert a korábbi szabályozás egyes ténybeli helyzetekben a harmadfokú bíróságot a törvény [Be. 624. § (4) bekezdés] hatályon kívül helyezésre szorította, holott egyes fontos tények megváltoztatásával az ügy eldönthető lett volna.

⁷ Be. 561. § (3) bekezdés b) pont.

⁸ Korlátozott fellebbezésnek a Be. 580. § (3) bekezdés a)–c) pontjaiban írt okból bejelentett jogorvoslatot kell érteni (szankciót támadó fellebbezés, egyszerűsített felülvizsgálat tárgyát képező rendelkezések elleni jogorvoslat, a határozat indokait támadó fellebbezés).

⁹ Egri Törvényszék, 10.B.20/2020/50., Debreceni Ítéltábla Bf.I.132/2023/11.

¹⁰ Kúria Bfv.I.611/2019/20. Nem jelenti ugyanakkor a tényálláshoz kötöttség sérelmét a rendes jogorvoslati eljárásban a nyilvánvaló név- és számelírások helyesbítése, melyek a kijavítás keretei között maradnak (Debreceni Ítéltábla Bf.I.335/2022/11.).

A megalapozatlanság és az indokolási kötelezettség gyakorlati kérdéseinek, problémáinak elemzése előtt szükségesnek látjuk az egyes ténykérdések érintését mint: a tényállás megalapozottsága, megalapozatlansága, a megalapozatlanság kiküszöbölése és perjogi korlátjai, továbbá a ténymegállapító folyamatot kísérő bírói gondolati folyamat szerves részét alkotó bírói meggyőződés.

A bíróság döntését valósághű tényállásra alapítja.¹¹ Az ítéletnek, szorosabban véve az ítélet tényállásának, különösen a jogerős határozat esetén megalapozottnak kell lennie.

A törvény a megalapozottság fogalmát – pozitív formában – nem határozza meg, e kardinális eljárásjogi, de az anyagi jogi kérdéseket is sok esetben meghatározó jogintézmény fogalmi elemeit a törvényben részletesen szabályozott megalapozatlansági okok alapján lehet rögzíteni.¹²

A megalapozatlanság egyébként a modern magyar büntetőeljárás viszonylag fiatal jogintézménye, mert először az a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikket (a továbbiakban: Bp.) módosító 1949. évi XI. törvény általi módosítás által jelent meg. A ténybeli hibákat természetesen már a Bp. is ismerte, és azokhoz különböző jogkövetkezményeket fűzött,¹³ de a klasszikus értelemben vett megalapozatlansági okcsoport törvényi szabályozása a XX. századi jogfejlődés eredménye.

A ténybeli hiányosságok és más tévedések orvoslásának vizsgálata előtt szükséges annak tisztázása, hogy konkrétan mi a perjogi cél, azaz mikor tekinthető a tényállás a javítást követően, vagy eredendően megalapozottnak, mely alkalmas a tényálláshoz kötöttség eljárásjogi szabályának érvényre jutásához.

A megalapozottság összetett fogalom, de előre kell bocsátani, hogy a tényállás helyessége nemcsak törvényi kíváncságnak, hanem a tisztességes eljárás egyik garanciája, hiszen a büntetőeljárásban mindenkinek joga van a pontos tényállás megállapításához.¹⁴ Mindez elemi államhatalmi-társadalmi érdek és joguralmi biztosíték, hiszen ha a tényállás nem pontos, másképp fogalmazva nem felel meg a valóságnak, bár lehet esetleg a jogszabályoknak megfelelő, viszont nem igaz, akkor megkérdőjelezhető a bírói döntés igazságossága is, mely feltétlen elkerülendő.

A megalapozottság egyik meghatározó jellemzője a valóságnak megfelelés, melyet a hatályos törvény a valósághűséggel fejez ki. A büntető eljárásjogban a tényállás, különösen

a megalapozottság-megalapozatlanság kérdésköre a perjog más fontos jogintézményeihez (bizonyítás, az alapvető elvek, kényszerintézkedések, védelem) képest kevésbé vizsgált terület.¹⁵

A tanulmány, elsősorban a vonatkozó precedens jellegű határozatokra kitérve részletesen foglalkozik a tény- és jogkérdésekkel, különösen a megalapozatlanság-indokolási kötelezettség kettős perjogi (anyagi-eljárásjogi) aspektusaival, de elméleti oldalról is utalni kell rá, hogy a megalapozatlanság bár külön értékelendő, de nem választható el a határozat indokolásától és a bírói meggyőződéstől, hiszen a bíróság a megállapított tényekről az indokolásban ad számot, melyből megismerhető a bírót a döntéshez vezető bonyolult gondolati folyamat is.¹⁶

Később részletesen foglalkozunk az indokolás kötelezettséggel, az anyagi és eljárásjogi sérelemmel, de már itt szükséges előrebocsátani, hogy az ítéletalkotási folyamatban, a megalapozott tényállás feltárásában és rögzítésében igen hangsúlyos a bíró meggyőződése, melyet hűen kifejez a latin mondas: „Iudex est loquens”, azaz: „a bíró a törvény szava”.¹⁷

Cséska a megalapozottságot nemcsak az ítélettől (tényállástól), hanem a büntetőeljárás minden cselekményével és határozatával szemben elvárandónak tartja.¹⁸ Ezen álláspont mellett Király érvei is azt támasztják alá, hogy a megalapozottságnak fontos része a megalapozatlansági okok nemléte, a feltétele pedig a szabályos, törvényes eljárás.¹⁹

Ezen álláspontokkal magunk is egyetértünk azzal, hogy a megalapozottság főbb fogalmi elemeit a tényállás valóságnak megfelelése, a bizonyítási-tényállásmegállapítási folyamat törvényessége és a megalapozatlansági okok hiányai alkotják, megjegyezve, hogy a tettazonosság kereteit sem lehet figyelmen kívül hagyni, hiszen vád tárgyává nem tett tények törvényesen, megalapozottan nem bírálhatók el. Nem értve ide természetesen a felmentő ítéletet, amikor egyes esetekben vád tárgyává nem tett, a vádtól teljesen másként történést leíró eseményeket állapít meg a bíróság.²⁰

A hatályos törvény – a korábbi szabályozás alapján kialakult joggyakorlatot törvényerőre emelve – megkülönbözteti a fellebbezési (másodfokú) eljárásban kötelezően javítandó részbeni és a teljes, az elsőfokú ítélet mérlegelést nem tűrően hatályon kívül helyezéshez (kasszációhoz) és a korábban eljárt bíróság új eljárásra utasításához vezető teljes formáját. A részbeni megalapozatlanság fő négyes okcsoportja évtizedek óta változatlan: a részleges felderítetlenség, hiányosság, helytelen ténybeli következtetés és iratellenesség [Be. 592. § (2) bekezdés a)–d) pontok], mely hibákat a másodfokú bíróságnak orvosolnia kell, értelemszerűen akkor, ha nem rögzíthető kötelezően megsemmisítéshez vezető feltétlen eljárási szabálysértés.²¹

Ha viszont a tényállás teljes mértékben felderítetlen vagy teljesen hiányzik, akkor a Be. 592. § (1) bekezdés a) és b) pont-

¹¹ Be. 163. § (2) bekezdés. Megjegyezzük, hogy ez „erősebb” törvényi elvárás, mint az 1998. évi XIX. törvény (korábbi Be.) tényállásmegállapítási kötelezettségre vonatkozó, a 75. § (1) bekezdésébe foglalt rendelkezésre, mely a valóságnak megfelelő tényállás megállapítására való törekvést írta elő. A hatályos törvény szerint a valósághűségre nem csupán törekedni kell, hanem biztosítani kell azt. A valóság és valósághűség ugyan nem szinonim fogalmak, de nyilvánvalóan azonos a fő tartalmuk. Más kérdés, hogy a gyakorlatban minden esetben mindez megvalósulhat-e a számos eljárási kötöttség, „könnyítés”, valamint a bizonyítás jellegéből, nehézségeiből adódó tényezők miatt.

¹² HÁGER Tamás: *A büntetőbíróság ítéletének helytelen ténybeli következtetésből eredő megalapozatlansága*, Miskolci Jogi Szemle, 2018/1, 40.

¹³ Lásd Bp. 385. §-a, mely a súlyos ténybeli hibákhoz kasszációt fűzött. A tényállás bizonyítatlansága esetén pedig lehetőség volt arra, hogy királyi ítéletábla bizonyítás felvételével „oszlassa el a kételyeket”. BALOGH Jenő – EDVI ILLÉS Károly – VARGHA Ferenc, *A bűnvádi perrendtartás magyarázata. I. kötet*, Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, Budapest, 1898, 65.

¹⁴ EDMOND, Gery – ROBERTS, Andrew: *Procedural Fairness, the Criminal Trial and Forensic Science and Medicine*, Sydney Law Review, 2011/33, 360–394.

¹⁵ MÓRA Mihály – KOCIS Mihály: *A magyar büntetőeljárás jog*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1961, 100–101., NAGY Lajos: *Fellebbezés a büntetőperben*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960, 204–205.

¹⁶ Lásd NAGY L. uo.

¹⁷ NÓTÁRI Tamás: *Jogi regulák és szentenciák latinul és magyarul*, Lectum Kiadó, Szeged, 2013, 73.

¹⁸ CSÉKA Ervin: *A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, 297.

¹⁹ KIRÁLY i. m. 481.

²⁰ HÁGER (A tényállás megalapozottsága a büntetőperben) i. m. 150.

²¹ EBH 2019.B.9., BH 2019.220.

jának megfelelően teljes megalapozatlanságról van szó, melynek elhárítás módja: a támadott ítélet hatályon kívül helyezése és új eljárásra utasítás megfelelő iránymutatás mellett. E részben emeljük ki, hogy a hatályon kívül helyezés is a megalapozatlanság kiküszöbölésének eszköze, csak közvetett formában, az elsőfokú eljárás megismétlésével.²²

A megalapozatlanság részleges formájának orvoslására tehát van lehetőség, sőt azt orvosolni is kell a másodfokú, illetve szűkebb keretek és perjogi lehetőségek mellett a harmadfokú büntetőeljárásban (közvetlen javítás).²³ Ennek eszközeit a másodfokú eljárásban a Be. 593. §-ának rendelkezései szabályozzák részletesen, elhatárolva a kiegészítést és helyesbítést (ún. kisreformáció) az eltérő tényállás megállapításától (ténybeli nagyreformáció). A magyar másodfokú büntetőeljárás egyik legkardinálisabb változása volt a korábbi szabályozáshoz képest – a korlátozott felülbírálat kiterjesztése mellett – a ténybeli nagyreformáció megteremtése a vádlott terhére, mely, a bíróságok ténybeli szerepének eltolódásával járó hatásokat a harmadfokú eljárás egyenlítheti ki.

A megalapozatlanság megállapításához és kiküszöbölési kötelezettségéhez, lehetőségeihez kapcsolódva kell leszögezni, hogy a vád bizonyítása a vádlót terheli. A Be. 164. § (2) bekezdése értelmében a bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítékot indítvány alapján szerez be. A (3) bekezdés pedig kimondja egyértelműen, hogy a bíróság indítvány hiányában bizonyíték beszerzésére és megvizsgálására nem köteles. Fel kell tenni a kérdés, hogyha nem köteles, jogosult-e, és miként alakul ez a másodfokú eljárásban, tekintettel a Be. 593. § (4) bekezdésére, mely szerint a megalapozatlanság következményei nem alkalmazhatók, ha ténybeli hiba nyilvánvalóan a Be. 164. § (1) bekezdésében foglalt (vádlói) kötelezettség elmulasztására (a vádat alátámasztó bizonyítékok beszerzése, megvizsgálásukra irányuló indítványozás) vezethető vissza. Az eljárás feladatok megoszlásának azon értelmezés felel meg leginkább, hogy a bíróság indítvány hiányában egyáltalán nem köteles bizonyítani, sem a vádlott javára, sem terhére, és ez irányadó az elsőfokú és másodfokú eljárásban is, sőt ennek lehet harmadfokú konzekvenciája is.²⁴ Ugyanakkor az Alkotmánybíróság 20/2020. (VIII. 4.) AB határozatában foglaltakra és a bíróság valóságghú ténymegállapítási kötelezettségének elvére tekintettel a bírói gyakorlat törvényesnek tartja a tényállás tisztázása érdekében a hivatalból elrendelt bizonyítást is.²⁵ E bizonyítás törvényessége valóban nem kérdőjelezhető meg, azonban a hivatalból való bizonyíték beszerzése és megvizsgálása indítvány hiányában nem bírói kötelelem ez pedig következik egyértelműen a Be. 594. § (4) bekezdésének szabályából, hiszen, ha kötelezettség terhelné hivatalból a bíróságot e körben, akkor formálissá válna a ténybeli módosításokhoz és a megalapozatlansághoz kapcsolódó ezen igen fontos sza-

bály, mely a gyakorlatban tapasztalataink szerint még mindig nem jelenik meg azon megfelelő nyomatékka, amint azt a jogalkotó kívánta.

A másodfokú eljárásban ennek megfelelően eljárási korlátot jelent az ügyészégi indítvány hiánya a megalapozatlanság kiküszöbölése során, melynek másik akadálya pedig a már jelzett és a korlátozott felülbírálatból eredő ténybeli revízió kizártsága.

A ténymegállapítási folyamat és annak indokolása elméleti megközelítésben

A bírói döntéshozatal kételemű folyamat: ténnyel és joggal való foglalatosskódásból tevődik össze. Ez a két elem, bár egymásra következik, de egymástól világosan szétválasztható. A tény megállapítandó, a jog pedig alkalmazandó.²⁶ Ezen előfeltevés nem áll önmagában, hisz abban az ideologikus közegben helyezkedik el, amelyik a bírói döntést szillogizmusnak, vagyis a szabály s – a szabály eseteként – a szabály alá szubszumált tény premisszáiból adódó logikai következménynek tekinti.²⁷

A bírói ténymegállapítási folyamat elemzése kapcsán Varga Csaba a következő gondolatokat fejti ki: „A problémamegoldó gondolkodás logikájának régi igazsága, hogy az okfejtés valóságosan lezajló folyamata ellentétes irányú azzal, ahogyan az eredményét formálisan igazolják. Másképpen kifejezve, az axiomatikus (magyarázatra nem szoruló) eszményű levezetés a gyakorlatban nem az eredményhez vezető folyamat volta-képpen bizonyítására, hanem csupán a végeredmény utólagos ellenőrzésére szolgál. Ez pedig azt is jelenti, hogy a formális bizonyítás az intuitív belátással elért eredményekhez képest mindig utólagos. Következésképpen a döntés igazolása a normaszűrő ellenőrzésének és racionalizálásának az eszköze, nem pedig a döntés elérésének módja. Ugyanígy egyébként, ahogyan – mint ismeretes – a bírói indokolás sem az ítéleti rendelkezésben kicsúcsosodó gondolkodási folyamata kvázi-jegyzőkönyvszerű tükre, hanem csak és kizárólag az igazolás kvázi-logikai építményéé.”²⁸ Mindez persze felveti azt az örök kérdést, hogy az indokolásban a bíró a ténymegállapításig elvezető folyamatot írja le, azt, ahogyan oda eljutott, vagy az ügyiratok (és részben az előkészítő ülés alapján) dönt, és ezt követően már a bizonyítást is ebbe az irányba viszi. A bírónak a valóságghú tényállás megállapítására irányuló kötelezettségei közepette a vád és a védelem küzdelmében egyensúlyozva kell megtalálni azt a döntést, amit utólag majd – az indokolás keretében – kellően igazolhat mind logikailag, mind racionalizáló érvelés egyéb eszközeivel. Ehhez kapcsolódóan mondja Varga, hogy a jogalkalmazói döntések úgyszólván minden szintjén csak és kizárólag olyan döntéseket fogadnak el, amelyek – többnyire egy felsőbb szint megítélésének fényében – a döntések logikai és racionalisztikus igazolása iránt az adott kultúrában támasztott követelményeknek megfelelnek.²⁹

A határozatok indokolási kötelezettségével összefüggésben több kérdésünk is felmerülhet. Valójában kinek is indokol a bíró? A másod- vagy harmadfokú bíróságnak? Esteleg a felülvizsgálat során eljáró Kúriának? Vagy mindez visszafelé nézve

²² NAGY L. i. m. 258–259.

²³ EBH 2019.B.9., BH 2019.220.

²⁴ Debreceni Ítéltábla Bhar.IV.662/2019/11. Az ügyben a másodfokú bíróság a felmentett vádlott bűnösségét bizonyítást követően eltérő tényállás megállapítása után állapította meg, azonban az ügyesség a vád alátámasztására a felmentő elsőfokú ítélet ellenében bizonyítást nem indítványozott, ezért a harmadfokú bíróság álláspontja szerint a másodfokú, a törvénynek meg nem felelő bizonyítás eredményét ki kellett rekeszteni, ezáltal pedig az elsőfokú ítélet tényállása vált irányadóvá és így a vádlott felmentésének volt helye.

²⁵ EBH 2019.B.23.

²⁶ VARGA Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 18.

²⁷ VARGA i. m. 19.

²⁸ VARGA i. m. 57–58.

²⁹ VARGA i. m. 61–63.

is felvethető, ha azt kérdezzük, hogy a felsőbíróság az alsó fokon eljáró bíróságnak indokolt? Hatályon kívül helyezés esetén feltétlenül, hiszen még iránymutatást is kell adnia a megismételt eljárásra. De valójában az indokolás fő rendeltetése, hogy a kialakult bírói meggyőződést érvekkel alátámassza, elkerülve az önkényes ítélezés lehetőségét.

A meggyőződés belső folyamatának kialakulását jogi normával nem lehet szabályozni, és ennek során jogi normával nem lehet elhatárolni az objektív jellegű tényezőket. A jogszabály legfeljebb arra lehet alkalmas, hogy tiltó rendelkezésekkel (például az elfogultság és a bíró kizárásának szabályozásával), valamint pozitíve előírt követelményekkel (például a megalapozottság kritériumrendszer, indokolási kötelezettség) ennek a belső folyamatnak a lényegéről – az ítélet indokolásában történő beszámolás útján – mint a magasabb szintű bírói fórumok, az ügyben érintett feleknek és a közvéleménynek ellenőrzési lehetőségét biztosítsa.³⁰

Az ügydöntő határozat indoklásába foglalt tényállás hibája mint anyagi jogi sérelem

Az indokolási kötelezettség megsértésére történő hivatkozás lehetőségét mint felülvizsgálati okot a 2006. évi LI. törvény emelte be az úgynevezett feltétlen hatályon kívül helyezést eredményező eljárási szabálysértések közé. Ezzel a hagyományos, mérlegelést nem igénylő abszolút eljárási szabálysértések felsorolásához egy olyan szabálysértés is társul, amelynek megállapítása bírói mérlegelést igényel. Nevezetesen annak megítélése, hogy az indokolási kötelezettség nem teljesítése mikor teszi felülbírálatra alkalmatlanná az ítéletet. Mindez természetesen kihatással volt a rendes jogorvoslati eljárásokban is az indokolási kötelezettség megsértésére alapított eljárási szabálysértések megítélésére.

Az intézmény bevezetése óta az ítélezési gyakorlat kidolgozta a mérlegelés szempontjait. Eszerint az indokolási kötelezettség megsértése nem az indokolás bármely elemének hiányát, hibáját jelenti, hanem annál szűkebb terjedelmű. Az apróbb, kisebb jelentőségű indokolási hiányosságok relatív eljárási szabálysértésként felülvizsgálat alapjai nem lehetnek.

Az indokolási kötelezettség megsértése tehát akkor eredményezett felülvizsgálatot is megalapozó eljárási szabálysértést, ha a támadott határozat indokolása tény- vagy jogkérdés kapcsán olyan mértékben hiányos, hogy abból nem állapítható meg, mire alapozta a bíróság a döntését.³¹

A hatályos Be. az abszolút eljárási hibát alapvetően relatív szabálysértéssé változtatta, és az indokolási kötelezettség megsértésének csupán azon esete maradt kötelező hatályon kívül helyezési ok, amikor a határozat rendelkező része és indokolása teljesen ellentétes.³² Mindez azonban nem változtat azon az eljárás dogmatikai alapfeltevésén, hogy milyen hibákat le-

het az indokolási kötelezettség megsértéseként mint eljárási hibát értékelni.

A legfőbb bírói fórum határozatai nyomán az indokolás rendeltetése egyfelől a döntés, tehát valamely rendelkezés (jogkövetkeztetés) ténybeli alapjának rögzítése [ami a tényállás], másfelől a döntéshozatali tevékenységről számadás [ami a tényálláson kívüli indokolás]. Előbbi a döntés alapossága, utóbbi pedig a döntéshozatal ellenőrizhetősége iránti elvárás teljesítését jelenti.³³

Előjáróban is szükséges arra rámutatni, hogy az ítélethozatal során felmerülő hibák szükségszerűen összekapcsolódnak egymással, az egyes hibák természetének azonban más a jogi megítélése, ami néha bírói határozatokban is keveredik. Az indokolási kötelezettség hiányossága alapvetően eljárásjogi hiba, hasonlóan a megalapozatlansághoz. Felülvizsgálati eljárásban (és immáron korlátozott felülbírálat esetén) természetesen más a helyzet, mert ott már rögzült a tényállás, így a tényállás megalapozottsága nem is vizsgálható.

Figyelemmel arra, hogy az ügydöntő határozatok indokolása tartalmazza a bíróság által megállapított történeti tényállást is, így nem lényegtelen, hogy annak hiányossága vagy hiánya értelmezhető-e az indokolási kötelezettség mint eljárási hiba keretein belül. Az irányadó bírói gyakorlat válasza ebben a kérdésben az, hogy az indokolási kötelezettség sérül, ha a tényállás és a tényálláson kívüli indokolás között, vagy a rendelkező rész (jogkövetkeztetés) és a tényálláson kívüli indokolás között van ellentmondás, eltérés, kétértelműség.³⁴ Ehhez képest az indokolási kötelezettség megsértése nem az indokolás bármely elemének hiányát, hibáját jelenti, hanem annál szűkebb terjedelmű.³⁵ Ha a tényállás valamely rendelkezés ténybeli alapját nem rögzíti, önmagában kétértelmű, vagy a tényállás és a rendelkező rész (jogkövetkeztetés) eltérő, akkor az már anyagi jogi sérelem.³⁶

A Be. 451. § (1) bekezdése alapján a határozat – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – bevezető részből, rendelkező részből, jogorvoslati részből, indoklásból és záró részből áll. A Be. 451. § (5) bekezdése pedig rendelkezik az indokolás elemeiről. Az indokolás részét képező (történeti és személyi vonatkozású) ténymegállapítások, valamint a jogkövetkeztetések hiányossága, hibája tehát anyagi jogi sérelem.³⁷

Azt követően, hogy az indokolási kötelezettség megsértése abszolút (mérlegelést nem tűrő) hatályon kívül helyezési ok lett, a Kúria felülvizsgálati eljárásokban rendszeresen rámutatott arra, hogy az indokolás részét képező (történeti és személyi vonatkozású) ténymegállapítások, valamint a jogkövetkeztetések hiányossága, hibája anyagi jogi sérelem. Az indokolás rendeltetése ugyanis egyfelől a döntés, tehát valamely rendelkezés ténybeli alapjának rögzítése, másfelől a döntéshozatali tevékenységről számadás. Előbbi a döntés alapossága, helyessége, utóbbi pedig a döntéshozatal ellenőrizhetősége iránti elvárás teljesítését jelenti.³⁸

³³ Kúria Bfv.III.953/2012/34.

³⁴ BH 2008.323., 2009.352., 2010.117., 2010.243., 2012.32., utóbb még ugyanez: Kúria Bfv.II.881/2022/2., Legf. Bír. Bfv.III.868/2012/14., Kúria Bfv.II.928/2022/3.

³⁵ BH 2012/32.

³⁶ BH 1998.110., 2001.518., 2004.102., 2010.324., 2013.55., 2016.238., Bfv.III.742/2008/14.

³⁷ Kúria Hkf.III.331/2022/41. [BH 2022.318]

³⁸ Legf. Bír. Kúria Bfv.III.927/2010/4. szám.

³⁰ NAGY Lajos: Ítélet a büntetőperben. A büntetőbírói döntési tevékenység problémái. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 250–264.

³¹ BH 2010.117.

³² Be. 609. § (2) bekezdés d) pont, 608. § (1) bekezdés f) pont

Mindez tehát azt jelenti, hogy abban az esetben, ha a tényállás valamely rendelkezés ténybeli alapját nem rögzíti, önmagában kétértelmű, vagy a tényállás és a rendelkező rész (jogkövetkeztetés) eltérő, akkor az anyagi jogi sérelem, mivel az a bűnösségre levont téves következtetéssel jár.³⁹ Ehhez képest az indokolási kötelezettség megsértését egyrészt az jelenti, ha az indokolás nem, vagy nem az elégséges és szükséges mértékben tartalmazza, hogy a bíróság mit vett számba, mit mérlegelt, illetve értékelte ténymegállapítása, jogkövetkeztetése végett. Ilyenkor ugyanis ellenőrizhetetlen a ténymegállapító és döntési tevékenység, tehát az ítélet felülbírálhatatlan, ami a régi Be. szerint eljárási okból történő hatályon kívül helyezést eredményezett.⁴⁰ Kétségtelen, hogy ezen eljárási ok tekintetében eltérő a helyzet attól függően, hogy a bíróság fellebbezés vagy felülvizsgálati indítvány alapján jár el. A másod-, illetve harmadfokú bíróságnak ugyanis (bár korlátozottan és különböző mértékben) módja van a tényállás kiegészítésére, így bizonyíték mérlegelésére, míg felülvizsgálat során erre nincs törvényi lehetőség.

Ehhez képest felülvizsgálatban közömbös, hogy lényeges tény a bíróság bizonyítékokat értékelő tevékenységének eredményeként nincs a tényállásban, vagy azért, mert rá vonatkozó bizonyításfelvétel sem történt meg, vagy pedig azért, mert a bizonyításfelvétel megtörtént ugyan, de eredményének mérlegelése, illetve a ténymegállapítás elmaradt (utóbbiak egyaránt a ténymegállapító tevékenység hibái, ekként a megalapozatlanság esete).

Felülvizsgálatban mindez tehát közömbös vagy pedig anyagi – és nem eljárási – jogi okot alapozhat meg. Felülvizsgálatban a hiányzó ténymegállapításnak a tényállásszerűség szempontjából lehet jelentősége, a nem koherens, önellentmondásos tényállás pedig szintén anyagi jogi sérelemként vizsgálható.

Ha tehát a bíróság a rendelkezést alátámasztó tény rögzítésével adós marad, akkor hiányozni fog a rendelkezés ténybeli alapja. Például járművezetés ittas állapotban bűncselekmény esetén elmulasztja az ittaság tényének feltüntetését. Lényegében ez olyan helyzet, mintha például csalás elkövetését úgy állapítaná meg a bíróság, hogy leírja a banktól felvett kölcsön és a meg nem fizetés tényét, de nem rögzítené a jogtalan haszonszerzési célzatot szolgáló tévedésbe ejtés (tévedésben tartás) tényét.⁴¹

Ebből az következik, hogy ha a tényállásból nem következik a terhelt bűnössége, felülvizsgálati eljárásban az a Be. 663. § (1) bekezdés a) pontja szerinti anyagi jogi szabály megszegése miatti hatályon kívül helyezési ok. Ez a helyzet akkor áll elő, ha a jogerős ítéletben megállapított tényállás alapján releváns jogi tényekre nem vonható egyértelmű következtetés és ebből következően a Kúriának a felülvizsgálati eljárásban nincs törvényes lehetősége arra, hogy a felülvizsgálati eljárásban irányadó tényállás mellett megnyugtatóan állást foglaljon a terhelt büntetőjogi felelősségének kérdésében, ami anyagi jogi szabálysértés, és a Be. 648. § a) pontja szerinti felülvizsgálati ok.⁴²

Ehhez hasonlóan, a tényállás és a rendelkező rész összhangjának hiánya nem az eljárási szabályokat (az indokolási kötelezettséget), hanem a büntető anyagi jogot sérti.⁴³

Indokolási kötelezettség és megalapozatlanság

Az indokolási kötelezettség felülbírálatra alkalmatlanságot eredményező megsértését határozottan el kell különíteni az ítélet ténybeli megalapozottságától vagy megalapozatlanságától, és ez utóbbit eredményező bizonyítéktérkélezési hibáktól. Az indokolási kötelezettség akkor teljesül, ha az ügydöntő határozat tartalmazza a határozatok indokolásának törvényben felsorolt kellékeit, és azok alapján pontosan nyomon követhető a bíróság tényleges értékelő tevékenysége; azaz megállapítható, hogy az érdemi döntés szempontjából jelentős bizonyítékot a bíróság miért vetett el vagy miért fogadott el. Az értékelő tevékenység eredménye, annak érdemi helyessége vagy helytelensége azonban már nem az indokolási kötelezettség teljesítésének a kérdése, hanem az ítélet megalapozottságát érintő kérdés, ami az előzőekben kifejtettek szerint a felülvizsgálati eljárásban vitássá nem tehető.⁴⁴ A peres alapeljárásban azonban főszabály szerint vizsgálendő.

A Kúria már a korábbi büntetőeljárási törvény hatálya alatt rámutatott arra, hogy a megalapozatlanságot és az indokolási kötelezettség hiányát mint eljárási szabálysértéseket határozottan el kell különíteni az irányadó tényállás anyagi jogi hibáitól.⁴⁵ A Kúria ugyanezen elvi tételt a hatályos Be. alatt is megismételte, ismételten rámutatva arra, hogy az indokolási kötelezettség hatályon kívül helyezést eredményező megszegését határozottan el kell különíteni a megalapozatlanságtól, ami a hatályon kívül helyezés önálló törvényi oka, feltéve, hogy az a Be. 592. § (1) bekezdése szerint teljes körű, és csak ebben az esetben hatályon kívül helyezési ok.⁴⁶ A Be. 592. § (2) bekezdése szerinti részleges megalapozatlanság azonban minden esetben a másodfokú, illetve – a Be. 625. § (4) bekezdésében írt esetet kivéve – a harmadfokú eljárásban küszöbölendő ki. Ezen határozatban is kiemelte azt, hogy az indokolási kötelezettség teljesítése csak megalapozott, illetve megalapozottá tett tényállás tekintetében vizsgálható; amennyiben ugyanis tények megállapítása hiányzik, úgy az azokra vonatkozó indokolás sem kérhető számon. Ebből pedig az is következik a Kúria határozatai szerint, hogy téves elméleti alap a részbeni megalapozatlanság és az indokolási kötelezettség megsértése mint eljárási szabálysértés közötti összefüggés bármilyen alátámasztása.⁴⁷

Peres eljárásban az indokolási kötelezettség hibáival „szemben a tényállás megállapítását illetően a hiányosságok az ítélet megalapozatlansága körében kerülnek értékelésre, az ott írt,

³⁹ BH 1998.110., 2001.518., 2004.102., 2010.324., Bfv.III.742/2008/14.

⁴⁰ Bfv.III.868/2012/14.szám (BH 2014.103) (Az ekkor hatályos régi Be. szerint az indokolási kötelezettség nem teljesítése a régi Be. 373. § (1) bekezdés III. pont a) alpontja alapján jelentett eljárási hiba miatti hatályon kívül helyezési okot.)

⁴¹ Legf. Bír. Bfv.II.161/2014/5.

⁴² Ez az álláspont jelenik meg következetesen például a következő kúriai határozatokban: Bfv.II.767/2018/7., Bfv.II.781/2018/8., Bfv.II.857/2018/9.,

Bfv.II.779/2018/4., Bfv.II.795/2018/14., Bfv.I.88/2019/6., Bfv.II.395/2019/11.

⁴³ Bfv.II.881/2022/2.

⁴⁴ BH 2017.108, Bfv.III.396/2016/10., Bfv.III.1.527/2016/2.

⁴⁵ Kúria Bt.III.1.311/2017/12. [BH 2018.B8.].

⁴⁶ Be. 610. §

⁴⁷ Kúria Bt.III.1.311/2017/12. [BH 2018.B8.], Kúria Bhar.III.1.436/2018/8. [EBH 2019.B.9.].

illetőleg a 610. § szerinti eljárásjogi következményekkel”.⁴⁸ Ha a másodfokú bíróság a felülbírálat eredményeként ítéletében az elsőfokú ítélet részleges megalapozatlanságát és az indokolási kötelezettség teljes körű megszegését tapasztalja, akkor a felülbírálat az eljárási szabályok megtartásának ellenőrzését követően a tényállás megalapozatlanságának kiküszöbölése, majd az indokolás pótlása folytán végezhető el. A hatályos Be. rendszerében a részleges megalapozatlanság a másodfokú eljárásban törvényi kötelezettségként kivételt nem tűrően kiküszöbölendő, annak nincs mennyiségi korlátja.⁴⁹

„A bizonyítékok felülmérlegelésének tilalma [Be. 593. § (2) bekezdés] nem a megalapozatlanság kiküszöbölését korlátozza, hanem az első fokon lefolytatott bizonyítást védi. A tényállás hiányosságának pótlása, felderítetlenségének megszüntetése, az iratellenesség kiküszöbölése, avagy a téves helyett a helyes ténybeli következtetés levonása az elfogadott bizonyítékból nem esik a felülmérlegelés tilalma alá, hanem az éppen a megalapozatlanság orvoslásának törvényes eszköze, amelyet a Be. 593. § (1) bekezdés c) pontja kifejezetten alkalmazni rendel arra az esetre is, ha az így módosított eltérő tényállás a felmentett vádlott bűnösségnek megállapításához vezet. Ez nyilvánvaló összefüggésben áll azzal, hogy ilyen esetben a Be. 615. § (2) bekezdés a) pontja megengedi a másodfokú ítélet elleni fellebbezést is, ellentétben azzal, ha a mindkét fokon egyezően bűnösség vagy a büntetőjogi felelősség hiánya kerül megállapításra.”⁵⁰

A megállapított tényállás megalapozatlansága a ténymegállapító tevékenység, nem pedig az arról számot adó indokolás hibája. A tényállás nem az indokolástól lesz megalapozott. Ezért amíg a tényállás megalapozatlan, addig az indokolási kötelezettség teljesítésének vizsgálata valójában közömbös, ha pedig nincs lehetőség a megalapozatlanság kiküszöbölésére, akkor okafogott.⁵¹

A felderítetlenség a tényállást megalapozó bizonyítási folyamat fogyatékoságát jelenti:

- valamely jogilag releváns tényre nem folyt le bizonyítás, vagy nem teljeskörűen folyt le,
- formálisan történik bizonyításfelvétel, de releváns kérdések tisztázatlanok maradnak,
- egy releváns bizonyítékforrás hiteltérdemlőségének megállapításakor követ el logikai hibát a bíróság.

A „hiányos tényállás” (vagy hiányzó tényállás) lehet a felderítetlenség következménye, de lehet attól független is. Ekkor a büntető anyagi jog szempontjából releváns tények hiányoznak a megállapított tényállásból, vagy nincs tényállás megállapítva.

Az „iratellenesség” akkor áll fenn, ha az iratok olyan egyértelmű, valamely tény fennállását vagy fenn nem állását perdöntő módon igazoló bizonyítékot tartalmaznak, amelyet a bíróság nem vett figyelembe a tényállás megállapításakor.

A tényből tényre következtetés hibája azt jelenti, hogy a közvetett bizonyítás nem megfelelő.

Az indokolás hatályon kívül helyezéséhez vezető mértékű hiányosság

A Kúria az 1. BK vélemény C. pontjában a régi Be. 373. § (1) bekezdés III. a) és b) alpontjaihoz fűzött értelmezésének 2. pontjában kifejtette, hogy az indokolási kötelezettség megsértése fűződhet ténykérdésekhez és jogkérdésekhez. A ténykérdésekkel kapcsolatos indokolási kötelezettség megsértése egyrészt nem azonos a megalapozatlanság kérdésével, másrészt akkor tekinthető elmulasztottnak, ha „nem állapítható meg belőle, mire alapította a bíróság a döntését”. A jogi indokolási kötelezettség megsértése hasonlóképpen akkor áll elő, ha „nem állapítható meg belőle, még jogi következtetés útján sem, hogy milyen jogszabályon alapul valamely büntetőjogi főkérdésben hozott döntés” – és ezáltal mindkét esetben meghiusul az érdemi felülbírálat. Ennek megfelelő azon ítélkezési gyakorlat is, hogy az indokolási kötelezettség megszegése csak akkor eredményez feltétlenül hatályon kívül helyezést és felülvizsgálatot is megalapozó eljárási szabálysértést, ha a megtámadott határozat indokolása tény- vagy jogkérdés tekintetében oly mértékben hiányos, hogy abból nem állapítható meg, a bíróság mire alapozta a döntését.⁵²

Az indokolási szabályok megsértése nem jelenti azt, hogy az szükségszerűen az ügydöntő határozat hatályon kívül helyezéséhez fog vezetni. Annak feltétele, hogy az indokolás nem teljesítése vagy hiányossága az ítélet felülbírálatát a büntetőjogi főkérdések körében érinti és a hiányosság a másodfokú eljárásban nem pótolható.⁵³

Kivételes esetekben azonban kétségtelenül előfordul a határozatok indokolásának olyan mértékű hiányossága, hogy az nem reparálható a másodfokú bíróság részéről.

Az indokolási kötelezettség teljesítése – rendeltetéséből és természetéből fakadóan – annak a bíróságnak a kötelezettsége, amelyik a ténymegállapítást végzi, ezért alapvetően és meghatározóan az elsőfokú bíróság kötelezettsége. A másodfokú bíróság nem pótolhatja az elsőfokú bíróság belső meggyőződésének bemutatását, mivel az nem sajátja. A másodfokú bíróság csupán ellenőrzi, nem pedig kitalálja az elsőfokú bíróság helyett annak gondolatmenetét. Mindebből fakadóan a bizonyítékok egyenkénti és azok összehatásukban történő értékelése az elsőfokú bíróság joga és kötelessége. Az indokolási kötelezettség megsértése körében végzett javítás tehát arról szól, hogy valami hiányzik, azonban az elvégzett javítás csak abban az esetben minősül pótlásnak, ha az az adott alapirányhoz kapcsolódik, ellenkező esetben már nem pótlás, hanem valami új vagy más tartalom létrehozása.⁵⁴

„Az indokolási kötelezettség hiányosságai azonban csak az elfogadott bizonyítékoknak megfelelően, azok irányának megfelelően pótolhatók.”⁵⁵ Előfordulhat például, hogy az első fokon eljáró bíróság által megállapított tényállás a számadatok

⁴⁸ BELEGI JÓZSEF: A másodfokú bíróság határozatai LXXXIV. fejezet, a Be. 609. § (2) bekezdés d) ponthoz fűzött magyarázat, 1245. oldal.

⁴⁹ Be. 593. § (1) bekezdés.

⁵⁰ Kúria Bhar.III.1.436/2018/8. [EBH 2019.B.9.].

⁵¹ Kúria Hkf.III.331/2022/41. [BH 2022.318].

⁵² Kúria Bfv.II.206/2018/5., EBH 2011.2387.; EBH 2010.2210.; BH 2014.10.

⁵³ Belegi i. m. 1245.

⁵⁴ Kúria Bhar.II.1.491/2021/10.

⁵⁵ Uo.

tekintetében a tényállás tekintetében áttekinthetlenné válik, amely számításainak szöveges magyarázatát nem adja. Ilyen esetben mutatott rá a Kúria arra, hogy megfejtethetetlen, hogy a táblázatok mely számadatait értékelte az elsőfokú bíróság az egyes tényállási pontokban az elkövetési érték megállapításakor, de annak szöveges rögzítése sem történt meg. Mindezen hiányosságok az indokolási kötelezettség olyan fokú megsértéséhez vezettek, mely a másodfokú felülbírálat során nem lett volna korrigálható. A másodfokú bíróság ugyanis nem reprodukálhatja az elsőfokú bíróság gondolkodási folyamatát, és nem állapíthatja meg annak eredményét az erre köteles elsőfokú bíróság helyett.⁵⁶

Az indokolási kötelezettség megsértése esetében az érintett anyagi jogi rendelkezés alaposságának kérdése közömbös. Sémelmélet egyrészt az jelent, ha a határozatból nem állapítható meg, hogy a bíróság mit vett számba, mit értékelt következtetése, mérlegelése során, ilyenkor ugyanis ellenőrizhetetlen a ténymegállapító és döntési tevékenység, tehát az ítélet felülbírállhatatlan, másrészt az, hogy másról szól a rendelkezés, mint az indokolás.

Ennek megfelelően ki kell fejteni a bírósági döntést alátámasztó érveket, és a kizárt álláspont cáfolatát. Ha az indokolás nem teljes, vagy nem ellentmondásmentes, az hatályon kívül helyezési okot jelenthet, az ilyen indokolás ugyanis nem rendeltetésszerű.

A ténymegállapítás kapcsán az vizsgálható, hogy a megtámasztott határozat indokolásában az eljáró bíróság leellenőrizhető és elégséges módon számot ad-e a tényállás megállapításához vezető mérlegelő tevékenységéről.⁵⁷

Ha a bizonyításfelvétel teljes, és logikai hibáktól mentes, de mégis marad ellentét két bizonyíték között, és ezt a bíróság nem oldja fel, az már az indokolás fogyatékoságát, és nem a tényállás megalapozatlanságát jelenti. Az indokolási kötelezettség megsértése a megalapozatlanság esetein kívüli problémákat jelentheti csak, nevezetesen, ha a bíróság nem ad meggyőzően számot arról, hogy miért fogadott el egyes bizonyítékokat hitelt érdemlőnek, másokat pedig miért nem, az indokolásból nem ellenőrizhető az összességében történő mérlegelés okszerűsége és teljessége.⁵⁸

„A bizonyítékok felülmérlegelésének tilalma annyit jelent, hogy a fellebbviteli bíróság nem dönthet másként egy bizonyíték hitelességéről, mint ahogyan azt az elsőfokú bíróság tette. Így nem mondhatja például azt egy, az elsőfokú bíróság által elfogadott tanúvallomásra, hogy azt nem fogadja el, és az annak alapján megállapított tényeket mellőzi a tényállásból, illetve nem egészítheti ki vagy módosíthatja az elsőfokú bíróság által megállapított tényállást egy általa el nem fogadott tanúvallomás vagy vallomásrész alapján. A másodfokú bíróságnak tehát az elsőfokú bíróság által elfogadott bizonyítékokat kell alapul vennie; attól – megalapozott tényállás esetén – akkor sem térhet el, ha saját meggyőződése esetlegesen eltérő. A tényállás módosítása (ideértve: az eltérő tényállás megállapítását is) csak az elsőfokú bíróság által elfogadott bizonyítékok alapján történhet.”⁵⁹ Az elsőfokú bíróság által megállapított bizonyítást érintő ügyiratok alapján a tényállás mó-

dosítása valójában nem más, mint ugyanazon bizonyíték alapján olyan további, az elsőfokú bíróság által nem megállapított ténynek a megállapítása, amit az elsőfokú bíróság figyelmen kívül hagyott, azonban a vádlott büntetőjogi felelőssége szempontjából releváns (ide nem értve azt, ha az elsőfokú bíróság kifejezetten rögzítette, hogy az adott tény tekintetében a szóban lévő bizonyítékot nem fogadja el).⁶⁰ Azt azonban az ügydöntő határozat történeti tényállásán kívüli indokolásában kell és lehet rögzíteni, hogy melyek azok a bizonyítékok, amelyeket az elsőfokú bíróság nem fogadott el. Az egymásnak ellentmondó bizonyítékok feloldásáról is itt kell számot adnia. A másodfokon eljáró bíróság így lesz abban a helyzetben, hogy az esetleges részleges megalapozatlanság kiküszöbölésekor az elsőfokú bíróság által elfogadott bizonyíték alapján korrigálja a tényállást.

Téves ténybeli következtetés esetén is az elfogadott bizonyítékból történő, a logika szabályainak meg nem felelő ténykövetkeztetést helyesbíti a jogorvoslat tárgyában elbíráló bíróság.

Különös jelentősége van a következtetések helyességének közvetett bizonyítás esetén. Közvetett a bizonyíték, ha nem vonatkozik eleve, egyenesen, nyíltan (kifejezetten) és perdöntő módon a bizonyítandó tényre, hanem csupán másik – egy vagy több, közbeeső, kisegítő – tényre mutat, ami azonban releváns, mert következtetés vonható belőle a bizonyítandó (perdöntő) tényre. A közvetett bizonyíték alapján megállapított ténynek arra kell alkalmasnak lennie, hogy önmagában, vagy más közvetett bizonyítékból nyert ténnyel együtt olyan további tényre adjon következtetési lehetőséget, aminek alapján a bizonyítandó tény is megállapítható.⁶¹ A közvetett bizonyítás ezért valójában tényből tényre következtetés. Közvetett bizonyíték esetében a lényeg nem a bizonyíték mibenléte, hanem a más bizonyítékhoz kötődés. Ehhez képest, amíg közvetlen bizonyíték esetében csupán a hiteltérdeklőség a ténymegállapítás feltétele, közvetett bizonyíték esetében vizsgálható a ténybeli következtetés helyessége is. Ilyenkor ugyanis a következtetés, illetve annak eredménye pótolja a közvetlen bizonyíték érzékelésen, észleleten alapuló (hitelt érdemlőnek tartott) tartalmát. A bizonyítandó tényre vonatkozó megállapítás lényege ténybeli következtetés. Ezért eredményez a téves következtetés megalapozatlanságot.

Ezzel összhangban elengedhetetlen, hogy a ténybeli következtetést bíróság végezze és egyaránt rögzítse, hogy miből mire vont következtetést.⁶² Nyilvánvaló, hogy mindezt ugyancsak a határozat indokolásában teheti meg az első fokon eljáró (tény) bíróság. Ehhez kapcsolódóan „töretlen ítélkezési gyakorlat, hogy el kell határolni az észleleten alapuló vallomást a következtetésekre alapított előadástól.”⁶³ Ez az elhatárolás is a határozat történeti tényálláson kívüli részét képezheti.

Ehhez képest a közvetett bizonyíték elfogadhatósága kapcsán, illetve a közvetett bizonyítás esetében egyaránt vizsgálható a tény-, illetve tárgyszerűség, a logikai zártság és a formállogika ellensúlyaként a relevancia. A következtetés tényyszerűsége azt jelenti, hogy az adott közvetett bizonyíték, bár nem a bizonyítandó, viszont olyan tény észleletén alapul, ami mint alapadat hiteltérdeklő, észszerű érveléssel indokolt, igazolt

⁵⁶ Kúria Bhar.II.1.491/2021/10.

⁵⁷ Kúria Hkf.III.331/2022/41. [BH 2022.318].

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Kúria Bhar.III.1.436/2018/8. [EBH 2019.B.9.].

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Kúria Bhar.III.1.475/2011/8.szám.

⁶² Uo.

⁶³ BH 1958/7. szám 1985. számú eset.

és okszerű következtetés levonására alkalmas. Ha a közvetett bizonyíték forrása tárgyi bizonyítási eszköz, annak szintén vizsgálendő a hitelt érdemlősége, ezen belül keletkezése, állapota, helye, illetve fellelésének körülménye, valamint következtetésre alkalmassága. Itt jegyzi meg a Kúria határozatában, hogy tény-, és tárgyszerűség hiányában a közvetett bizonyítás csupán következtetésben merül ki, ami elégtelen ahhoz, hogy eredménye a közvetlen bizonyítással egyező bizonyosság erejű legyen.⁶⁴

A következtetés logikai zártsága azt jelenti, hogy a közvetett bizonyíték a belőle következő, vagy a más közvetett bizonyítékból nyert ténnyel együtt

– egyedül (kizárólag) a bizonyítandó tényre következtetést biztosítja; és nincs olyan további tény, vagy körülmény sem, ami mindezt cáfolná, vagy kétségessé tenné;

– kizárja vagy cáfolja a nem a bizonyítandó tényre, vagy attól eltérő, azzal ellentétes következtetés (más verzió) lehetőségét.⁶⁵

Közvetett bizonyítás esetében a bizonyítandó tény igazolása mellett, nyilvánvalóvá kell tenni azt is, hogy egyedüli, ami az ellentétes körülmény, lehetőség kizárását, cáfolását jelenti. Közvetett bizonyíték valamely tény bizonyítására csak akkor alkalmas, ha a bizonyítandó tényen kívül minden más tény lehetőségét kizárja.⁶⁶ Ezen 'igazolás' ugyancsak a határozat tényálláson kívüli indokolásából kell, hogy következzen.

A relevancia pedig azt jelenti, hogy bár önmagában közvetett bizonyítékból nem vonható kizárólagos következtetés a bizonyítandó tényre, azonban tartalma nem zárja ki eleve a bizonyítandó tény időbeli, térbeli, illetve egyéb fizikai környezetéhez tartozását. Következésképpen összefüggése a bizonyítás tárgyával észszerű alapon áll. Nem kizárólag vélemény, feltevés alapú, és a bizonyítandó tény tárgyi oldalához is kötődő. Az észszerű összefüggésről is a tényálláson kívüli indokolásban kell számot adni, annak ellenőrizhetősége részben a felsőbb bíróságok, részben az eljárás résztvevői irányába hordoz eljárási érdeket.

A közvetett bizonyítással és a bizonyítékértékelő elméletekkel kapcsolatban utalunk rá, hogy a hivatkozott precedensdöntés

elsősorban az ún. láncelméleten alapszik, mely az ún. „sodronyelmélet”, „hálóelmélet” és a bizonyítékok szinergiájának (együtthatásának, kapcsolódásának) elve mellett valóban hordozhat értékes és hasznos szempontokat, de a láncolati folyamatban egy láncszem kiesése, azaz egy, a tényállás megállapításához vezető folyamatban meghatározó bizonyíték kirekesztése vagy elvetése nem feltétlenül dönti meg a ténymegállapítást.⁶⁷ A precedensdöntésben foglaltakat osztjuk, de hangsúlyos, hogy léteznek más bizonyíték-értékelési elméletek is, melyek a láncelmélet nem alkalmazhatósága esetén még lehetőséget teremtenek a megfelelő következtetések levonására a ténybeli következtetések során.

Zárszavak

Amint láthattuk, a ténykérdések és a jogkérdések a ténymegállapítási folyamatban részben elkülönülnek és eltérő vizsgálatot, revíziót igényelnek a másodfokú eljárásban, megkülönböztetve az anyagi és eljárási jogi sérelmeket és orvoslásuk módjait, lehetőségeit, mely eljárási eszközök értelemszerűen a felülvizsgálati eljárásban is megjelennek. A tényállás megalapozottsága továbbra is változatlanul törvényi és társadalmi elvárás az ítélettel szemben, hiszen az biztosíthatja a tisztességes eljárást és az igazságosságot is kifejezésre juttató, a valóságnak megfelelő bírói döntést. A megalapozott tényállás rögzítésének vannak azonban törvényi akadályai, melyek egy részben az elsőfokú eljárásban jelentkeznek a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadása esetén a vádhoz mérten, másrészt a másodfokú eljárásban a korlátozott felülbírálatnál, vagy akár a felülvizsgálati eljárás tényálláshoz kötöttsége is itt említhető. Az eljárás hatékonysága, célszerűsége és gyorsítása, a megsemmisítő döntések elkerülése érdekében a jogalkotó a ténybeli revíziót egyes esetekben, a részletezettek szerint kizárja, mindez azonban nem változtat azon, hogy a bíróság feladata az igazságszolgáltatás, ami a tények igazságára törekvést is magában foglalja.

⁶⁴ Kúria Bhar.III.1.475/2011/8.szám.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ BH 1975.164., 2003.145.

⁶⁷ Tóth Mihály: Közvetett bizonyítás, preconcepciók és előítéletek, In: *A büntetőítélet igazságtartalma* (Erdei Árpád szerk.), Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 78–82.

DR. FODOR BALÁZS GÁBOR*

Az adókijátszás és annak következményei a személy- és vagyonvédelemben

Az adókijátszás fogalma az adójogi normák illegális megsértését jelenti, szemben például az adótervezéssel vagy az adókikerüléssel, melyek az adócsökkentés legális módjait takarják. Az adókijátszás körébe tartozik a büntetőjogi kategóriát képező költségvetési csalás¹, illetve a pénzügyi jog által szankcionált, de a büntetőjog által nem üldözött adójogi normasértés is. Az adókijátszás éves szinten jelentős bevételkiesést jelent mind a hazai, mind az Unió költségvetésnek, továbbá az adócsaló cégeknek komoly versenyelőnyt jelent a költségszökkentés ezen jogellenes módja a tisztességesen adózó versenytársakkal szemben.

Magyarország és az Európai Unió számos intézkedést tesz az adókijátszás és a pénzmosás visszaszorítása, illetve a jogellenesen megszerzett vagyon hatékony elvonása érdekében. Gondoljunk például az online számlákra, az EKÁER és VIES rendszerre², illetve a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvény folyamatos szigorításaira.³

A hazai és Unió büntetőjogpolitika alapján a büntetőjogalkotás egyre szélesebb cselekményi kört von a költségvetési csalás és a pénzmosás tényállásába, ahogy vagyonelkobzásra is egyre több esetben kerülhet sor. Gondoljunk csak a kiterjesztett hátrányú vagyonelkobzás⁴ egyre szaporodó eseteire, melyek alapján konkrét bűncselekményből származóság bizonyítása nélkül lehet elkobozni az elkövető vagyonát a törvényben meghatározott esetekben például azért, mert életvitele az igazolható jövedelmi viszonyaihoz, személyi körülményeihez képest különösen aránytalan. Az anyagi szabályok minél szélesebbkörű érvényesülése érdekében az eljárási szabályok is jelentős változtatásokon estek át a 2017. évi XC. törvény (Be.) elfogadásával. Az „új” eljárási törvény a vagyonvisszaszerzésre nyomatékos hangsúlyt fektet, a Be. szerint a büntetőeljárás kiemelt célja – a bűncselekmény és az elkövető személyének felderítése mellett –, hogy a hatóságok az eljárás során minden szükséges intézkedést megtegyenek az elkobozható vagy a vagyonelkob-

zás alá eső dolog vagy vagyon felderítése és biztosítása érdekében.⁵

A vállalkozóknak tehát a gazdasági, adózási kihívásokon kívül állami szigorra is számítaniuk kell működésük során vagy akár azután is. A személy- és vagyonvédelmi cégek, ahogy más jelentős élömlenkaerő igényű vállalkozások is komoly adóterhekkel kell, hogy számoljanak.

Az ilyen cégek legjelentősebb közteherkiadásait az általános forgalmi adó és a munkáltatással együtt járó kötelezettségek fizetése jelenti.

A vagyonvédelmi szolgáltatást nyújtó társaságok közötti piaci versenyben az egyik legfontosabb szempont az ár, tehát, hogy például az adott vállalkozó egy óra őrzést mennyiért vállal el. Azok a cégek, amelyek adókijátszással legálisan kigazdálkodhatatlan áron vállalnak munkákat, tisztességtelen versenyelőnyre tesznek szert, egyben más szereplőket is ilyen magatartásra kényszerítenek, ettől az egész ágazat „mérgezetté” válik.

A személy- és vagyonvédelmi ágazat problémáját mind a jogalkotó, mind a jogalkalmazók már jól ismerik, ennek nyomán a személy- és vagyonvédelmi törvény (SzVMt.)⁶ számos szigorító, illetve adminisztratív előírást tartalmaz, mint a szerződések írásba foglalási kötelezettsége vagy az alvállalkozói lánc megszüntetése.⁷ A törvény idevonatkozó indoklása szerint, *az alvállalkozói lánc megszüntetésével jelentős mértékben lehet csökkenteni a fekete- illetve a szürkefoglalkoztatást, ami jelenleg a foglalkoztatottak kb. 40–50%-át érinti.*

A visszaélések elkerülése érdekében az illetékes miniszter minden évben a Magyar Közlönyben közleményt tesz közzé a vagyonvédelmet ellátó vállalkozás által vagyonvédelmi feladat elvégzéséhez szükséges, egy munkaóra-ra vetített minimális költség (rezióradíj) mértékéről.⁸

A NAV pedig útmutatásokat, illetve tájékoztatásokat ad ki az adóhatóság által figyelembe vett szempontokról, az adózóktól elvárt nagyfokú gondosság, körültekintés és felelősség tekintetében.⁹

Mindezekon felül mind az adóügyekben, mind a büntetőügyekben eljáró bíróságok is szigorú elvárásokat támasztanak a vagyonvédelemben tevékenykedő cégek és személyek irányába. A Kúria Kfv.35.268/2015/6. számú döntésében *súlypontilag mutat rá, hogy a vagyonvédelmi tevékenység különleges szakismeretet, illetőleg bizalmi feladatok ellátását kívánja meg, és különböző engedélyezési eljárásokkal, kontrollal garanciálisan szabályozott, melyre*

⁵ 2017. évi XC. törvény (Be.) általános indoklás II. pont: A büntetőeljárások gyakorlatában nyilvánvalóvá kell válnia, hogy bűncselekmények elkövetése nem kifizetődő tevékenység, a bűnös úton elért gazdagodás nem tartható meg.

⁶ 2005. évi CXXXIII. törvény

⁷ SzVMt. 14. §.

⁸ 374/2021. (VI. 30.) Korm. rendelet.

⁹ A Nemzeti Adó- és Vámhivatal által kiadott 3012/2018. útmutató, az áthárított általános forgalmi adóra vonatkozó levonási jog érvényesítéséről és annak adóhatósági ellenőrzése során figyelembe vett szempontokról.

* Ügyvéd, egyetemi oktató KRE-ÁJK BTL.

¹ 2012. évi C. Törvény 396. §.

² A VIES rendszer egy pénzügyi adat- és információcsere rendszer az Európai Unió tagállamai között.

³ 2017. évi LIII. törvény (Pmt.).

⁴ 2012. évi C. törvény (Btk.) 74/A. §.

kiemelt figyelemmel kell lenni. A szerződésben megállapított óradíjak tekintetében a Kúria több irányadó döntést is hozott, álláspontja szerint a kamarai ajánlás önmagában a szakmai szervezet által kidolgozott számítás eredménye, amely ezen tényről fogva vizsgonyítási alapul szolgálhat a törvényesen kialakítható megbízási díjra.¹⁰ A legfőbb bírói fórum másik döntésének indoklása alapján, az alvállalkozók a minimális kamarai óradíj 40–60%-át alkalmazták, ami lehetetlenné tenné működésüket, főként, ha eleget tesznek az adó- és járulékbefizetési kötelezettségüknek.¹¹

A vagyonvédelemre érvényes speciális szabályokon és jogalkalmazói elvárásokon felül általában is kijelenthető, hogy a cégekre és a mögöttük húzódó természetes személyekre jelentős kötelezettségeket és ezzel hatalmas felelősséget telepítenek az egyes adózási, számviteli, illetve egyéb ágazati jogszabályok, amely felelősségtelepítés már a büntetőjog területén is fellelhető, gondoljuk csak a költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása¹² vagy a gazdasági adatszolgáltatási kötelezettség megsértése¹³ tényállásokra.

Azt is tényként kell elfogadnunk, hogy a vagyonvédelmi tevékenység rendszeressége és szervezetsége – több személy, gyakran hierarchikusan összehangolt magatartása – miatt a költségvetési csalásnak minősülő áfa- és járulékszalások számos esetben üzletszerűen,¹⁴ bünszövetségben,¹⁵ illetve bünszervezetben¹⁶ elkövetettnek minősülnek az ilyen jellegű működés, illetve bűncselekmény-elkövetés tipikus megjelenési formáiból fakadóan. A munkáltató, alvállalkozó cégek sorozatos változása, munkaerő szervezett „átjelentgetése”, a bér-számfejtés, könyvelés jellemzően egyező helye, formája, irányítói, a kommunikáció rejtett formája és az egyes szereplők alá-fölé rendeltsége általában az adócsalás szervezett, konspiratív jellegét támasztják alá. Ezen minősítő körülményeknek pedig komoly negatív következményei vannak, mint például a büntetési tételkeret jelentős emelkedése. Így gyakori, hogy akár pár tízmilliósi vagyoni hátrányt okozó költségvetési csa-

lások is 5–10 évvel,¹⁷ bünszervezeti minősítés esetén akár 5–20 évvel fenyegetettek is lehetnek.¹⁸

A vagyonvédelmi vállalkozások által elkövetett jellemző adókijátszási szisztémákból négyet emelnék ki:

1. Alvállalkozó jogellenes bevonása;
2. Munkerő-kölcsönző jogellenes bevonása;
3. Egyéb (nem vagyonvédelmi) szolgáltatásról szóló számla jogellenes befogadása;
4. Fekete bérfizetés.

A vagyonvédelmi tevékenységről befogadott számlák esetében a vevőnél áfa adónemben az adókülönbözött megállapításának feltétele, hogy az adóhatóság bizonyítsa, hogy a számlában szereplő gazdasági esemény 1. nem történt meg, vagy 2. nem a számlában szereplő felek között történt meg, vagy 3. a számlakiállító adókijátszásban vett részt, továbbá az adóhatóság kell, hogy bizonyítsa, hogy a 2. és 3. esetben erről a számlabefogadó tudott vagy tudnia kellett volna.¹⁹ Az Európai Unió Bíróságának gyakorlata alapján az egyes esetkörök más-más bizonyítási követelményt jelentenek az adóhatóság számára.²⁰ Az adóhatóság a vagyonvédelmi tevékenységről számlát befogadó cégeket marasztaló megállapításait jellemzően azzal indokolja, hogy a feltárt számlázási láncban szereplő számlakiállító nem rendelkezett a teljesítéshez szükséges személyi állománnyal, az alvállalkozó vagy a konzorcium bevonásának nem volt üzleti racionalitása,²¹ illetve a szállító partner legálisan kigazdálkodhatatlan áron vállalta a munkát. Az adóhatóság mind áfa, mind a munkáltatást terhelő közterhek tekintetében marasztalja a számlabefogadót, vevő céget, ha azt állapítja meg, hogy a munkát végző személyek tényleges munkáltatója a számlában vagyonvédelmi szolgáltatást igénybe vevő cég. Ennek az az oka, hogy a munkáltatót terhelő közterheket a tényleges munkaviszony alapján kell meghatározni. A tényleges munkáltató személyét pedig a munkaviszonyhoz szükséges munkajogi elemek fennállása alapján kell megállapítani.²² Ha pedig a számlában vevőként feltüntetett cég a munkavállalók tényleges munkáltatója akkor erről a tevékenységről nem fogadhat be jogszerűen számlát sem. Az adóhatóság a munkaviszony megállapításánál többek között

¹⁰ Kúria Kfv. 35.354/2020/5.

¹¹ Kúria Kfv. 35.260/2016/10.

¹² Btk. 397. § A gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagja vagy dolgozója, ha a felügyeleti vagy az ellenőrzési kötelezettség teljesítését elmulasztja, és ezáltal lehetővé teszi, hogy a költségvetési csalást a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet tevékenysége körében elkövesse, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

¹³ Btk. 409. § (1) A gazdálkodó szervezet vezető állású személye, aki közreműködik abban, hogy

a) a gazdálkodó szervezet a székhelyén, telephelyén vagy fióktelepén ne legyen fellelhető, b) közhiteles nyilvántartásba olyan személy kerüljön a gazdálkodó szervezet képviseletére jogosult személyként bejegyzésre, akinek lakóhelye vagy tartózkodási helye ismeretlen, illetve ismeretlennek minősül, vagy

c) közhiteles nyilvántartásba a gazdálkodó szervezet tulajdonosaként olyan személy vagy gazdálkodó szervezet kerüljön bejegyzésre, akinek a lakóhelye vagy tartózkodási helye ismeretlen vagy ismeretlennek minősül, illetve amely a székhelyén, telephelyén vagy fióktelepén nem lelhető fel, vagy aki, illetve amely nem a tényleges tulajdonos, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki közhiteles nyilvántartásba bejegyzendő, gazdasági tevékenységhez kapcsolódó adat, jog vagy tény bejelentését, illetve ilyen adat, jog vagy tény változásának bejelentését elmulasztja, ha a bejelentési kötelezettségét jogszabály írja elő, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

¹⁴ 459. § (1) 28. üzletszerűen követi el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik.

¹⁵ Btk. 459. § (1) 2. bünszövetség akkor létesül, ha két vagy több személy bűncselekményeket szervezeten kívül követ el, vagy ebben megállapodik, és legalább egy bűncselekmény elkövetését megkísérlik, de nem jön létre bünszervezet.

¹⁶ Btk. 459. § (1) bünszervezet: legalább három személyből álló, bosszabb időre, hierarchikusan szervezett, konspiratíván működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése;

¹⁷ Btk. 396. § (5) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha b) a különösen nagy vagyoni hátrányt okozó költségvetési csalást bünszövetségben vagy üzletszerűen követik el.

¹⁸ Btk. 91. § (1) Azzal szemben, aki a szándékos bűncselekményt bünszervezetben követte el, a büncselekmény büntetési tételének felső határa a kétszeresére emelkedik, de a huszonöt évet nem haladhatja meg.

¹⁹ 5/2016. (IX. 26.) KMK vélemény, az Áfa tv. 120. §-ához, az áfa adólevonási jogról és a számlák fiktivitásának eseteiről.

²⁰ Dr. Molnár Gábor Miklós álláspontja szerint: Az utóbbi években az adólevonási joggal kapcsolatos hazai gyakorlatot a nemzeti és az európai megközelítés küzdelme határozta meg. ANAV a bizonyítási teher tekintetében a számlabefogadóra, az EUB pedig az adóhatóságra mutatott. Ezzel párhuzamosan a hazai adóhatósági gyakorlat aránytalanul kiterjesztette, míg az európai feljóság észszerű keretek közé szorította a számlabefogadó másért való felelősségét. (MOLNÁR GÁBOR MIKLÓS: A költségvetési csalás bizonyításának egyes kérdései, De iuris peritorum meritis 17., 70 Studia in honorem Mihály Tóth, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Budapest, 2021. 350. oldal).

²¹ Az EUB C-611/19. szám, Crewprint Kft. kontra NAV Fellebbviteli Igazgatósága, valamint a C-610/19. szám, Vikingo Fővállalkozó Kft. kontra NAV Fellebbviteli Igazgatósága döntéseiben ismét rámutatott az adóhatóság és a nemzeti bíróságok jogszértő gyakorlatára a számlabefogadó cégek felelősségének objektívizálása tekintetében. Ezen döntések a vagyonvédelmi tevékenység tekintetében is kötelező iránymutatást adnak a nemzeti jogalkalmazók számára.

²² Kúria Kfv.35.625/2016/7, Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság K.32.717/2018/38.

a munkavállalók nyilatkozataiból indul ki, melyből megállapítható, hogy a munkavállalót ki vette fel, kitől kapta az utasításokat, ki engedte el szabadságra, kitől kapta a fizetését, ki rúgta őt ki stb. További terhelő bizonyíték lehet az alvállalkozó cég ügyvezetőjének vagy más közreműködőjének a nyilatkozata, hogy be tud-e számolni és milyen mélységben a munkáltatás és a vagyonvédelmi tevékenység részleteiről. Egyéb terhelő körülmény, ha az alvállalkozóhoz átjelentett munkavállalók korábban a vevő cégnél voltak munkaviszonyban, ahogy a formális munkáltatók állandó változása is.

Az alvállalkozó jogellenes bevonása kapcsán kiemelendő, hogy az SzMt.-ben tilalmazott „szubalvállalkozói” közreműködés (alvállalkozói lánc) érdekében számos esetben találkozott a joggyakorlat a színlelt konzorciumok problémájával, amely konstrukciók tipikus célja a jogszabály megkerülése, a „szubalvállalkozói” szint palástolása volt. Ezeket az eseteket az eljáró hatóságok minden esetben a csalárdság egyértelmű jelének tekintették és terhelő bizonyítékként vették figyelembe.

A munkaerő-kölcsönző bevonásának kockázata, hogy az adóhatóság megállapítja, hogy a munkaerő tényleges, illetve kizárólagos munkáltatója a kölcsönvevő vállalkozás és ennek eredményeként a munkáltatással járó közterhek tekintetében tesz megállapítást. Ennek tipikus bizonyítéka, hogy a kölcsönző cég vezetői, közreműködői nem tudnak részletesen beszámolni a kölcsönzés körülményeiről, esetleg beismerik, hogy strómanok, a munkavállalók pedig nem is ismerik az őket kölcsönadó cég vezetőit, közreműködőit, illetve a kölcsönző cég tényleges működésére semmilyen adat nincs.

Az egyéb (nem vagyonvédelmi) tevékenységről szóló számla jogellenes befogadásának tipikus formája, hogy a vagyonvédelmi vállalkozás saját tevékenységét egy külső cég színlelt bevonásával ellenőrizteti vagy „papíron” eszközöket bérel²³. Ahogy korábban is említésre került, a befogadott számlák esetében a vevőnél áfa adónemben az adóhiány megállapításának feltétele, hogy az adóhatóság bizonyítsa, hogy a számlában szereplő gazdasági esemény 1. nem történt meg, 2. nem a számlában szereplő felek között történt meg, 3. a számlakiállító adókijátszásban vett részt, továbbá az adóhatóság kell, hogy bizonyítsa, hogy a 2. és 3. esetben erről a számla befogadó tudott vagy tudnia kellett volna.

A feketebérek fizetése minden gazdasági szektort jelentősen érintő probléma. Formái a be sem jelentett vagy a kevesebb bejelentett munkavállalók esetei. Bizonyítása egyszerűen a munkavállalók nyilatkoztatásával történik: Ki a munkáltatója? Mennyit keres „papíron”? Mennyit keres valójában? A feketebérek problémája minden esetben túlmutat a munkáltatást terhelő közterhek problémáján, hiszen honnan van pénze a cégnek a feketebérek kifizetésére? A házi pénztárból? Fiktív számlák befogadásából? Eltitkolt bevételből? Mely észszerűen felmerülő kérdések további vizsgálódáshoz vezethetnek.

A büntetőjogi felelősség megállapításához a büntetőeljáráshoz szükséges bizonyítani az adóelkerülésben részt vevő természetes személy szándékos bűnösségű közreműködését. Áfacsalás (áfára elkövetett költségvetési csalás), ha a befogadott számla mögött semmilyen gazdasági esemény nincs, vagy a számla befogadója

tudott arról, hogy nem a részére számlát kiállító cég végezte el a tevékenységet vagy a számla befogadója tudott arról, hogy a számlakiállító adókijátszásban vett részt.²⁴ A munkáltatást terhelő, közterhekre elkövetett költségvetési csalás, ha számla kiállítója helyett (munkaerő-kölcsönző vagy alvállalkozó) a munkavállalók tényleges munkáltatója a számla befogadója. A szándékos bűnösség bizonyítása ennél az esetben nem okoz különösebb gondot (ahogy a feketebérek esetében sem), hiszen a tényleges munkáltató tisztában van azzal, hogy a munkajogi elemek az ő cégével valósulnak meg (munkaerő felvétele, utasítása stb.) és, hogy ez mekkora vagyoni hátrányt okoz a költségvetésnek. Kijelenthető tehát, hogy a fenti esetekben az adóigazgatási eljárásban feltárt adóhiány megállapítását és a költségvetési csalásban érintett természetes személy elítélését csak egy vékony határmezsgye választja el, ami a szándékos bűnösségű közreműködés, melyre a hatóságok az ügy körülményeiből vonnak le következtetéseket.

A hatóságok mind adóügyekben, mind büntetőügyekben gyanús, illetve terhelő bizonyítékként tekintenek az alábbi körülményekre:

- Szerződéskötés új, referencia nélküli, illetve székhelyszolgáltatást igénybe vevő céggel vagy olyan céggel, akinek nincs meg a teljesítéshez szükséges személyi állománya.
- Szerződéskötés a SzVMt., illetve más szabály előírásait sértő, illetve azokat kijátszó módon.
- Szerződés kötés legálisan kigazdálkodhatatlanul alacsony, illetve a szakmai ajánlást meg sem közelítő óradíjon.
- Az alvállalkozó, illetve konzorciumi partnerek jellemzően nem fizetnek közterheket, gyorsan cserélődnek, látható tevékenységük nincs, sokszor elérhetetlenné válnak.
- Az alvállalkozó, illetve konzorciumi partnerek vezetői és közreműködői a munkákról érdemben nem tudnak beszámolni, illetve elérhetetlenek, szakmai képzettségük, tapasztalatunk nincs, szerb, ukrán stb. állampolgárok, akik egyszer vagy egyszer sem jártak Magyarországon.
- A munkaerő a fővállalkozó cégből a partner céghez kerül átjelentésre, illetve a partner cégek között kerül „átjelentetésre”.
- A munkavállalók a munkáltatójuk személyéről és tevékenységéről nem tudnak érdemben beszámolni.
- A láncolatban jelentős készpénzfelvetelek vannak, melyek sorsa ismeretlen.

A felsorolás példálózó jellegű és egyes körülmények önmagukban még nem feltétlenül jelentik azt, hogy az érintett céget vagy a mögötte tevékenykedő természetes személyt a hatóságok marasztalni fogják. Azonban tényként kell elfogadunk, hogy mind az adóhatóság, mind a nyomozó hatóságok gyanakvó szemmel vizsgálják ezeket a tüneteket és azokat a cégeket, illetve az ezekben közreműködő természetes személyeket, amelyek partnerei „hadilábon állnak” az adózással. Az ilyen gyanús körülmények alapján meginduló büntetőeljárásokban a nyomozó hatóságoknak hatékony eszközeik vannak a költségvetési csalások felderítésére, illetve bizonyítására.²⁵ A lehallgatások,

²⁴ Az adójogi marasztaláshoz (adóhiány megállapításához) elégséges, hogy az adóhatóság a számlabefogadó gondatlanságát igazolja.

²⁵ A költségvetési csalások felderítése és bizonyítása kapcsán lásd bővebben: Fodor Balázs Gábor: *Bizonyítás és bizonyítékok költségvetési csalások esetében*. (Gazdasági bűnözés 2021 konferencia előadásainak szerkesztett változata, szerkesztette.: DOMOKOS Andrea, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2022. 107–148. oldal)

²³ A vagyonvédelmi cégek sok esetben a működésükbe illő – de a gyanú elkerülése érdekében nem alvállalkozói – szolgáltatásról fogadnak be fiktív számlákat adóterhek csökkentése érdekében.

kutatások, rejtett figyelések vagy az újnak mondható, de gyorsan terjedő terhelti együttműködést jutalmazó jogintézmények²⁶ eredményessége vitathatatlan. Ezen eszközökkel az adókijátszó hálózatok jó eredménnyel felderíthetők és az egyes szereplők bűnös közreműködése is jó eséllyel bizonyítható.²⁷

Kijelenthető tehát, hogy az adókijátszásban érintett cégek és személyek adójogi és büntetőjogi marasztalásának valószínűsége az utóbbi években jelentősen nőtt. Amely tendencia köszönhető az adóhatóság informatikai fejlesztéseinek (Big Data)²⁸ a banki compliance tevékenység fejlődésének, a jogszabályok és a joggyakorlat felelősségtelepítő irányának, illetve a hatóságok hatékony felderítő és bizonyítékgyűjtő tevékenységének. A „lebukás”, illetve marasztalás esélyének növekedé-

sén felül a várható vagyoni és személyi szabadságot érintő szankciók jelentős súlyosbodása is tapasztalható. A költségvetési csalással érintett cégekkel és természetes személyekkel szembeni vagyoni szankciók, mint az adóbírátság,²⁹ a pénzbüntetés,³⁰ a vagyonelkobzás³¹ és a pénzbírátság³² alkalmazási köre és mértéke is folyamatosan növekszik. A vagyoni szankciók eredményes végrehajtása érdekében elrendelt vagyonbiztosítási intézkedések³³ száma és mértéke is emelkedik. Az adócsalás miatt szabadságvesztés-büntetésre ítéletek száma és a büntetések mértéke is egyre nő. Kijelenthető, tehát, hogy napjainkban az adókijátszás – különös hangsúllyal az olyan közismerten mérgezett ágazatokban, mint a személy- és vagyonvédelem – jó eséllyel súlyos következményeket von maga után.

Online: https://drfodorbalazsgabor.hu/wp-content/uploads/2022/10/gazdasagi_bunozes_2021.pdf

²⁶ A büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezése (Be. 279. §), feljelentés elutasítása (Be. 382. §), az eljárás megszüntetése (Be. 399. §), egyezség a bűnösség beismeréséről (Be. XLV. Fejezet), feltételes ügyészi felfüggesztés (Be. XLVII. Fejezet), mértékes indítvány [Be. 422. § (3) bekezdése].

²⁷ Egy számlagyár esetében elég egy-két személy részletes, feltáró együttműködését jutalmazni ahhoz, hogy teljes képet kapjunk az egész számlagyár működéséről és az egyes szereplők bűnösségéről.

²⁸ A „big data” kifejezés a nagy mennyiségű adat elektronikus gyűjtését, tárolását és feldolgozását jelenti. Az adatok az olyan eszközökből származnak, mint például az ügyfélkapu, a cégkapu, az e-beszámolók, az e-cégjegyzékek, az eSZJA, az e-bevallások, az összesítő jelentések, az online pénztárgépek, a valós idejű számla-adatszolgáltatás, a VIES, az EKAER és a nemzetközi adóhatóságok hasonló adatgyűjtései.

²⁹ Adóbírátság, Art. XXIX. Fejezet.

³⁰ Pénzbüntetés, Btk. 50–51. §.

³¹ Vagyonelkobzás, Btk. 74–76. §.

³² Pénzbírátság, Jsztb. 6. §.

³³ Adóigazgatási eljárásban: Ideiglenes biztosítási intézkedés, biztosítási intézkedés (Air. 82-84. §). Büntető eljárásban: lefoglalás, zár alá vétel (Be. I., LI. Fejezet).

PROF. DR. GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ*

Titkos dokumentumok kiszivárogtatása az orosz–ukrán háborúban: a minősített adatok védelméhez és a közvélemény tájékoztatásához fűződő érdek konfliktusa

1. Bevezető gondolatok

A 2022. február 24-én kirobbant orosz–ukrán háború a legnagyobb hagyományos katonai konfliktus Európában a második világháború óta. Az orosz katonai agresszió, amit Oroszországban jelenleg is tilos háborúnak¹ nevezni, eddig óvatos becslések szerint is több százezer ember életét követelte vagy testi épségét, egészségét sértette ukrán és orosz oldalon egyaránt. A katonai konfliktusban rendszeresen szivárognak ki minősített adatok, sokszor a legmagasabb minősítési szintű, szigorúan titkos anyagok is. Ezek nyilvánosságra kerülése emberéleteket is veszélyeztethet, ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy a közvélemény tájékoztatásához fűződő érdek nem írja-e felül az államok és a nemzetközi szervezetek azon érdekét, hogy ezeket az információkat megóvják.

A konfliktus kezdete óta folyamatosan kerülnek nyilvánosságra minősített adatok orosz és nyugati oldalon is, de a mostani háborút közvetlenül megelőzően is történtek nagyobb botrányok. Edward Snowden 2013-ban az Amerikai Egyesült Államok Nemzetbiztonsági Ügynöksége (NSA) megfigyelési programjával kapcsolatban minősített adatokat hozott nyilvánosságra a Guardian és a Washington Post közreműködésével.² 2013-ban – egy kiszivárogtatott dokumentum szerint – az amerikai NSA egy hónap

alatt több mint hárommilliárd telefonhívás és e-mail adatait gyűjtötte össze, amelyek az Amerikai Egyesült Államok telekommunikációs rendszerein keresztül futottak át. A „mindent összegyűjteni” filozófiája határozza meg napjainkban is az NSA törekvéseit, egy 2012-es jelentés szerint az NSA „jóval nagyobb mennyiségű adatot gyűjt össze, mint amennyi az elemzők számára általában hasznos vagy használható”.³ A DNI⁴ 2020-ban már vélhetően legalább egy nagyságrenddel több adatot dolgoz fel, feltételezhetően sokkal hatékonyabban, mint 2013-ban. Nagy tömegű adatmennyiségre „vadászik” napjainkban az orosz elhárítás is. Az FSZB⁵ tevékenységében a belföldi kémelhárítás egyik módszere már egy évtized óta a viszonylag magasan fejlett, és jelentős erőket foglalkoztató totális internetfigyelés.⁶

2022-ben kezdetben csak orosz katonai titkok kerültek ki az internetre, majd 2023 áprilisában az USA-t is érintette egy rendkívül súlyos kiszivárogtatási botrány. A bűncselekmény gyanúsítottja jelenleg letartóztatásban van. „Az alapvetően számítógépes játékosok által kedvelt Discord chatszobáiban szivárogtatott titkosított hírszerzési értesítéseket Jack Teixeira, a massachusettsi Nemzeti Gárda légierijének katonája, írja a The New York Times. A lap értesülései szerint Teixeira 2022 februárjában, nem sokkal Ukrajna lerohanása után kezdett titkos dokumentumok szivárogtatásába többek között az orosz csapatok mozgásáról egy 600 fős chatszobában. Teixeirát április 13-án tartóztatták le, miután információkat tett közzé egy másik, titkos 50 fős Discord-csoportban, a Thug Shaker Centralban. A The New York Times egy másik csoporttagra hivatkozva írja, hogy ezen a fórumon 2022 októberétől osztott meg információkat. A nagyobb chatszobákon közzétett, újonnan felfedezett információk az orosz és ukrán áldozatokról, a moszkvai kémügynökségek tevékenységéről és az Ukrajnának nyújtott segélyekről szóló híreket tartalmaztak. A felhasználó azt állította, hogy az NSA, a CIA és más hírszerző ügynökségek információit osztotta meg. A Thug Shaker Centraltól eltérően ez a nagyobb csatorna nyilvánosan elérhető volt a YouTube-on is, bárki pillanatok alatt rátalálhatott.”⁷

Tanulmányomban először bemutatom a minősített adat fogalmát, majd áttekintem a konfliktusban közvetlenül vagy

³ Greenwald, GLENN: A Snowden-ügy. Korunk legnagyobb nemzetbiztonsági botránya. HVG Könyvek, Budapest, 2014. 124. és 132. o.

⁴ Digital Network Intelligence (digitális hálózati hírszerzés).

⁵ Federalnaja Szluzsba Bezopasznosztvi (Szövetségi Biztonsági Szolgálat), Oroszországi Föderáció.

⁶ LANTOS Mihály: *A bűnügyi hírszerzés története* NKE Budapest, 2012. 81. o.

⁷ https://hvg.hu/vilag/20230422_Joval_nagyobb_korhoz_juthattak_el_a_Pentagonbol_kiszivargo_iratok_mint_eddig_gondoltak (2023. április 23.).

* Tanszékvezető egyetemi tanár (PTE ÁJK Büntetőjogi Tanszék), egyetemi tanár (NKE HHK Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék).

¹ A hivatalos elnevezése különleges katonai művelet Ukrajnában: специальная военная операция на Украине.

² Michael GEIST (ed): *Law, Privacy and Surveillance in Canada in the Post-Snowden Era* (Törvény, adatvédelem és megfigyelés Kanadában a Snowden utáni korszakban) University of Ottawa Press 2015. 127. o.

közvetve részt vevő államok és nemzetközi szervezetek közül azoknak a minősített adatok védelmével kapcsolatos szabályozását, amelyik oldalt érintették az eddigi kiszivárogtatások. Az Oroszországi Föderáció titokvédelmi rendszerének a legfontosabb szabályait mutatom be először, majd a NATO és az Amerikai Egyesült Államok titokvédelmi rendszerét ismertettem. A tanulmány záró részében azt vizsgálom, hogy van-e létjogosultsága az ilyen kiszivárogtatásoknak, a közvélemény tájékoztatásához fűződő jog tükrében.

2. Titok, államtitok, minősített adat

Nem minden titok „államtitok”, vagyis minősített adat. A titok a legáltalánosabb értelemben az emberi természetben rejlő, az emberré válás folyamatának egy adott minőségi fokán megjelenő kategória. Titok mindaz, amelyről kizárólag egy meghatározott számú ember tud, és amelynek meghatározott ideig történő titokban maradása – értéktartalmától függetlenül – egy vagy több ember vagy a társadalom érdekében áll, és a titokban tartás érdekében a titok birtokosa a megfelelő intézkedéseket megtette. Ha a jog által is védett titokkal kapcsolatos titoktartást egyfajta speciális jogviszonyként vizsgáljuk, akkor ezzel kapcsolatban a következő megállapításokat tehetjük:

- mindig emberek között fennáll,;
- abszolút szerkezetű jogviszony (mindenki köteles túrni, hogy a titokgazda csak azzal ossza meg a titkot, akivel szeretné),
- mindig meghatározott időkereten belül létezik,
- a tárgya valamilyen értéket magában rejtő információ, amely jogi védelmet is igényel és egyben érdemel, valamint
- ennek az információnak az elvesztése, megsemmisülése, nyilvánosságra hozatala vagy illetéktelen személy számára történő hozzáférhetővé tétele különböző jogágak által szabályozott jogkövetkezményeket von maga után.

Az államtitok a Magyar Értelmező Kéziszótár szerint „az állam életét szorosan érintő és illetéktelenekkel szemben gondosan őrzött, nagy fontosságú adat, tény”.⁸ A többi titokfajta, mint például a gazdasági titok elképzelhető személyes titokként is, az államtitok egyik megkülönböztető ismérve ezzel szemben az, hogy társadalmi jellegű, közvetve vagy közvetlenül az állam biztonságára van kihatással, emiatt kizárólag személyes titokként elképzelhetetlen. „Titok az, amit az érdekelt titokban akar tartani s amit a titoktartásra köteles vagy arra kész egyének zárt körén kívül még senki sem tud. Államtitok az állam fontos érdekeit érintő titok. Nem minden hivatali titok egyúttal államtitok. A titok tárgya lehet múlt-, jelen- vagy jövőbeli tény. Az elárult és nagyobb számú illetéktelen előtt már ismertté vált tény többé nem titok.”⁹

Napjainkban a magyar jogi szabályozás és a fejlett nyugati jogrendszerek is az államtitok fogalma helyett már a „minő-

sített adat” kategóriát használják. Minősített adat a legáltalánosabb megfogalmazás szerint minden olyan információ, amely egy adott állam vagy államoknak egy csoportja valamilyen szempontból érzékenynek tekint, és amelyhez emiatt titoktartási kötelezettség kapcsolódik a nemzeti, regionális vagy akár a nemzetközi biztonsági igények alapján is. A minősített adathoz történő hozzáférést törvény vagy más jogszabály korlátozza, az ezzel való visszaélés pedig gyakran büntetőjogi szankciót is maga után vonhat. A minősített adatok kezeléséhez, illetve a minősített adatokhoz való hozzáféréshez általában személyi biztonsági tanúsítvány szükséges, ez az adott személy nemzetbiztonsági ellenőrzése után állítható ki. A minősített adatoknak jellemzően több hierarchikus szintje van minden jogrendszerben, ezek megismeréséhez legtöbbször eltérő szintű biztonsági követelmények szükségesek. Az adatok minősítési szintjének a meghatározása a minősítési eljárás keretében történik.¹⁰ Ezek a jellemzők általában valamennyi ország szabályozásában fellelhetők, de a konkrét gyakorlat és a terminológia természetesen országonként eltérő. Ahhoz, hogy napjainkban egy titokfajta minősített adatnak legyen minősíthető, kell:

- létezik legalább egy minősítéssel védhető közérdek, és az eljárás során a minősítő meggyőződött arról, hogy az adott adattal való visszaélés a minősítéssel védhető közérdeket közvetlenül sérti vagy veszélyezteti,
- minősítésre jogosult személy által lefolytatott,
- formai követelményeknek mindenben megfelelő minősítési eljárás,
- amely meghatározott időtartamra minősíti az adatot.¹¹

A minősített adatok megjelenési formái is különbözőek lehetnek a gyakorlatban:

- adathordozón rögzített, illetve továbbított minősített adat;
- írásos formában megjelenő információ, minősített adat;
- minősített adatot hordozó objektum, tárgy vagy technikai eszköz;
- nem tárgyasult formában megjelenített minősített adat, eljárási mód vagy ismeretanyag;
- végül létezik szóban közölt minősített adat is.¹²

Elit Nikolov szerint a titok birtoklója és a titokkutató két ellentétes pozíció. A titokkutató, vagyis a titok megismerésére törekvő személy vagy szervezet pozíciója a megismerő pozíció. Őt a határozatlanság két foka jellemzi: az első az, hogy létezik-e egyáltalán a titok (először ezt a feltételezést igyekszik igazolni vagy megcáfolni), a második pedig a titok tartamára vonatkozik. Ha a titokkutató túl van a határozatlanság első fokán, akkor az erőfeszítései azonnal a titoknak nevezett jelenség lehetőleg minél több ismervének minél rövidebb időn belüli megismerésére irányulnak. Ha a titokkutató túl van a határozatlanság első fokán, vagyis tudomást szerez egy meghatározott titok létezéséről, akkor a titok birtoklója és a titokkutató közti játszma során mindkét fél a szó szoros értelmében ellenfélként lép fel egymással szemben. Innentől ők ugyanazon

⁸ <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/a-a-1BFAF/allamtitok-1D1DD/> (2020. 07. 15.).

⁹ ANGAL Pál – ISAÁK Gyula: *A Kibágási Büntető Törvénykönyv*, Budapest, 1941. 627. oldal.

¹⁰ <https://www.definitions.net/definition/classified+information> (2020.04.21.).

¹¹ SZÓKE Gergely László: Gondolatok a hazai titokvédelmi szabályozás rendszeréről. *JURÁ* 2018/2. 253. o.

¹² KURIS Zoltán – PÁNDI Erik: Komplex információbiztonság megvalósítási lehetőségeinek megközelítése, *Hadmérnök* 2009. 2. szám 312. o.

játszma szereplői, és a játszmához való képességüktől fog alakulni annak kimenetele.¹³

3. Titokvédelem az Oroszországi Föderációban

Oroszország a Szovjetunió felbomlását követően igyekezett az új geopolitikai, geostratégiai helyzethez alkalmazkodni. A hatalmi viszonyokban ekkorra viszont már nagymértékű eltolódás következett be. A hidegháborút valójában gazdasági területen elvesztő Szovjetunió lemaradását öröklő Oroszországi Föderáció nem volt képes kompenzálni ezt a hátrányt.¹⁴

Az államhatalmi gépezet működésének több szegmense, például a minősített adatokra vonatkozó jogi szabályozás Oroszországban nem sokat változott a Szovjetunió összeomlása után. A szovjet korszakban „Különösen fontos! Szigorúan titkos!” minősítési jelöléssel államtitkokat tartalmazó minősített adatokat látnak el. A „Titkos” minősítési szint olyan esetekben volt alkalmazandó, amikor a minősített adat nem tartalmaz ugyan államtitkot, de a minősítő döntése alapján bizalmas információkat rejt. A „belső használatra” minősítési jelölést akkor alkalmazták, ha az adott dokumentumok, publikációk, rendeletek vagy utasítások stb. nyilvánosságra kerülése államvédelmi érdekeket sértene, ezért sajtóban, rádióban stb. publikálásuk vagy egyéb módon történő nyilvánosságra hozataluk tilos.¹⁵

A jelenlegi orosz minősítési szintek¹⁶ a következők:

1. OB (Совершенно секретно / особой важности, vagy röviden Особой важности) – „Szigorúan titkos / Különösen Fontos”, egyenértékű a Szigorúan Titkos minősítéssel,
2. CC (Совершенно секретно) „Szigorúan titkos”, ez a Titkos minősítési szintnek felel meg a mi fogalmaink szerint,
3. C (Секретно) „Titkos”, ez a mi Bizalmas minősítési szintünknek felel meg,
4. ДСП (Для служебного пользования) „Csak hivatalos használatra” ez elvileg a Korlátozott terjesztésű minősítési szintnek felel meg, de az orosz szabályozás szerint ez már nem minősített adat.¹⁷

¹³ Elit NIKOLOV: *A titok*, Kommunikációs Kutatóközpont Budapest, 1973. 20–25. o.

¹⁴ RESPERGER István – KAISER Ferenc – HABER Péter: Ugyanaz másképpen – az orosz geopolitika változásai a hidegháború végétől napjainkig, *Felderítő Szemle* 2015/1. 25. o.

¹⁵ Vaszilij MITROHIN: *KGB lexikon. A szovjet titkosszolgálat kézikönyve*, Alexandra Kiadó Pécs, 2000. 198. o.

¹⁶ <https://fas.org/irp/world/russia/class.htm> (2020. 08. 12.)

¹⁷ Megjegyezzük, hogy a hatályos magyar–orosz titokvédelmi megállapodás 3. cikke a következő minősítési szinteket felelteti meg egymásnak: „A Felek, államuk törvényeinek és egyéb jogszabályainak rendelkezései alapján megállapítják, hogy a minősítés szintjei és az azoknak megfelelő jelölések megfelelnek a következőknek:

Magyarországon:	Az Oroszországi Föderációban:
„Szigorúan titkos!”	Совершенно секретно
„Titkos!”	Секретно
„Bizalmas!”	Секретно
„Korlátozott terjesztésű!”	Секретно

(²) Az orosz Fél által átadott Секретно jelölésű minősített adathordozó-

Vagyis az orosz szabályozás ténylegesen csak három minősítési szintet használ a gyakorlatban, ugyanúgy, mint a szovjet elődje vagy a jelenlegi brit minősítési rendszer. Oroszországban a minősített adatokkal kapcsolatos jogi szabályozás az államtitokról szóló, 1993. évi 5485-1. számú törvényben található, amelyet 2018. július 29-én módosítottak. A törvény viszonylag rövid, a részletszabályokat alacsonyabb szintű jogszabályok és belső utasítások tartalmazzák. A minősített adat (vagyis az orosz terminológia szerint az államtitok) fogalmát a törvény a következőképpen definiálja a 2. §-ban: államtitok az állam által védett minden olyan adat, amely az állam katonai, külpolitikai, gazdasági, kutatási, felderítési vagy elhárítási tevékenységével kapcsolatos, és a nyilvánosságra hozatala káros lehet az Oroszországi Föderáció biztonságára.

A törvény 20. §-a tartalmazza azon szervek felsorolását, amelyeknek a feladata az államtitok védelme. Ez gyakorlatilag az államtitkok védelmével foglalkozó tárcaközi bizottság mellett az összes bűnüldöző és nemzetbiztonsági szervet magában foglalja.

A minősítési jogkörrel rendelkezők száma az elmúlt évtizedben csökkent Oroszországban. Ennek oka nagy valószínűséggel az lehet, hogy a keletkezett minősített adatok számát is csökkenteni szeretnék, bár erre vonatkozóan sincs információk sem az orosz minősített adatok abszolút számával kapcsolatban, sem a változás dinamikájáról nem rendelkezünk adatokkal. Ezeket az adatokat is szenzitívként kezeli tehát az orosz minősített adatvédelem. Oroszország az elmúlt években nagy figyelmet fordított a minősített adatok elektronikus biztonságára. Ebben nagy valószínűség szerint szerepet játszhatnak a Snowden által nyilvánosságra hozott amerikai minősített adatok az NSA tevékenységével kapcsolatban. 2016 végén Oroszország rendszerbe állított és élesített egy olyan katonai informatikai hálózatot, amely az internettől már teljesen függetlenül, biztonságosan működik, és az összes hozzá csatlakoztatott számítógép védett minden, biztonsági tanúsítással nem rendelkező flash meghajtótól és külső merevlemezről. Ez a hálózat tartalmaz egy e-mail-szolgáltatást is, amely lehetővé teszi a minősített adatok továbbítását.¹⁸

A minősített adatok büntetőjogi védelme az Oroszországi Föderáció Büntető törvénykönyvében egyszerű, rövid, ennek ellenére hatékony szabályozási modellnek tekinthető. Négy tényállás található az államhatalom elleni bűncselekményekről szóló X. részben, a 29. fejezetben, amely „Az alkotmányos rendszer alapjai és az állambiztonság elleni bűncselekmények” címet kapta. Ezek közül az első kettő a súlyosabb tényállás, ezek a kémkedéssel kapcsolatos magatartásokat tartalmazzák, két másik bűncselekmény pedig az államtitok általános védelméről szóló rendelkezéseket foglalja magában. A kémkedéssel összefüggő bűncselekmények közül az első orosz állampolgár, a másodikat külföldi vagy hontalan követheti el. Az orosz állampolgárokat szigorúbban bünteti a törvény, ha az Oroszországi Föderáció ellen kémkednek:

275. § Hazaárulás

Az az orosz állampolgár, aki hazaárulást követ el, így kü-

kat a magyar Fél „Titkos!” minősítési szintként jelöli.” (2016. évi CLXXXIX. törvény a Magyarország Kormánya és az Oroszországi Föderáció Kormánya között a minősített adatok kölcsönös védelméről szóló egyezmény kihirdetéséről).

¹⁸ <https://www.oneindia.com/international/russia-completes-military-network-classified-data-exchange-2238328.html> (2020. 08. 11.).

lönösen kémkedést, államtitkok nyilvánosságra hozatalát, vagy bármilyen más módon segítséget nyújt egy idegen államnak vagy külföldi szervezetnek, illetőleg azok ellenséges képviselőinek, az Oroszországi Föderáció külső biztonságát veszélyeztetve, bármilyen magatartással, 12-től 20 évig terjedő szabadságvesztéssel, és 500 ezer rubelig terjedő vagy legfeljebb háromévi jövedelemének megfelelő pénzbüntetéssel, büntetendő.

Megjegyzés: Mentessül a büntetőjogi felelősség alól az e cikkben vagy a 276. cikkben illetve a 278. cikkben meghatározott bűncselekmények elkövetője, aki az Oroszországi Föderáció érdekei további károsodását megakadályozza azáltal, hogy bűncselekményét a hatóságnak önként és kellő időben feltárja, és ezzel összefüggésben más bűncselekményt nem követett el.

276. cikk. Kémkedés

Az a külföldi vagy hontalan személy, aki átad, gyűjt, elmulasztja, vagy idegen szervezetnek történő átadás céljából birtokol államtitoknak minősülő adatot, valamint külföldi nemzetbiztonsági szolgálat utasítására másnak átad vagy gyűjt olyan egyéb adatot, amely által kárt okoz az Oroszországi Föderációnak, tíztől húsz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A törvény tartalmaz egy büntethetőséget megszüntető okot mindkét esetben, aminek az a lényege, hogy nem büntethető, aki önként feltárja a bűncselekményt, mielőtt abból súlyosabb következmények származtak volna, és mindenben együttműködik az orosz bűnüldöző szervekkel és nemzetbiztonsági szolgálatokkal. Erre azonban csak akkor van lehetőség, ha a hazaárulást vagy kémkedést elkövető személy ezekkel halmozottan más bűncselekményt nem követett el.

Az államtitok megsértésével kapcsolatos két tényállás az orosz Btk. ugyanezen fejezetén belül később található meg, a 283. és 284. §-okban.

283. cikk. Államtitok nyilvánosságra hozatala

1. Az az államtitokhoz hozzáféréssel rendelkező személy, aki az árulás esetein kívül államtitkot tartalmazó információkat illetéktelen személynek átad, négytől hat hónapig terjedő elzárással vagy négy évig terjedő szabadságvesztéssel és három évig terjedő foglalkozástól eltiltással büntetendő.

2. Ha az elkövető a bűncselekményt akár szándékosan, akár gondatlanságból követi el, és az súlyos következményekkel jár, háromtól hét évig terjedő szabadságvesztéssel és három évig terjedő foglalkozástól eltiltással büntetendő.

284. cikk. Államtitkot tartalmazó dokumentumok elvesztése

Az az államtitokhoz hozzáféréssel rendelkező személy, aki gondatlanságból megsérti az államtitok kezelésének a szabályait, és államtitkot gondatlanul elveszt, ezzel súlyos következményeket okozva, három évig terjedő elzárással vagy három évig terjedő szabadságvesztéssel, valamint három évig terjedő foglalkozástól eltiltással büntetendő.

4.

Titokvédelem a NATO-ban

A titokvédelemre vonatkozó külföldi szabályozási megoldások közül kiemelkedik két nemzetközi szabályrendszer, az Északatlanti Szerződés Szervezete (a továbbiakban: NATO) és az Európai Unió (a továbbiakban: EU) titokvédelmi rendszere.

A NATO csúcsszerve biztonsági kérdésekben a Biztonsági Bizottság, amelynek végrehajtó és koordináló szerve a Biztonsági Hivatal. Ez a hivatal dolgozza ki a legfontosabb biztonsági irányelveket a NATO számára, valamint a tevékenységi körébe tartozik a minősített adatok védelme, az ehhez szükséges egyes intézkedések kidolgozása, végrehajtásának koordinációja és a felügyelete is. Felügyi mindezek mellett a személyi biztonsági ellenőrzéseket is. A NATO Európai Erőinek Főparancsnoksága (SHAPE) fenntart egy hírszerző csoportot, amelynek az egyik feladata az információk biztonságának a védelme, idetartozik a minősített adatok illetéktelen felhasználók általi megszerzésének a megakadályozása is.¹⁹

A titokvédelem a NATO szervezetében, annak biztonságpolitikai alapelveit is figyelembe véve (bár ez a nemzetközi szervezet nem titokvédelemként fogalmazza meg ezeket a feladatokat, hanem inkább biztonsági kérdésként) egységes irányítás alatt, sokkal szélesebb területet ölel fel, mint például a nemzeti szabályozások többsége. Többek között a NATO Biztonsági Hivatala hatáskörébe tartozik a biztonsági védelem, ezen belül többek között a látogatók fogadása, beléptetése, az adott objektum őrzésének és technikai biztonságának a feladatai, vagy például a személyi biztonsággal kapcsolatos feladatok is. A NATO Biztonsági Hivatalának a tevékenységét a NATO Biztonsági Bizottság felügyi, illetve irányítja. Napjainkban a fizikai, az objektum-, a személy- és a dokumentumbiztonság mellett kiemelt szerepet kap az információbiztonság is. Ez további két fő területet ölel fel, a NATO-elveknek megfelelően, az első a számítógépek biztonsága, a második a kommunikációbiztonság.²⁰

NATO-információnak minősül a belső szabályozás szerint minden olyan információ, amelyet a NATO készített, vagy amely a NATO számára készült, vagy valamely tagországban keletkezett olyan nemzeti információ, amelyet átadtak a NATO biztonsági rendszere számára. Ezen információk védelmét a NATO biztonsági előírásai szabályozzák, így például a Biztonság a NATO-ban [C-M(2002)49] című dokumentum, amely a legfontosabb biztonsági alapelveket, köztük a minősített adatok védelmével kapcsolatos biztonsági programokat is tartalmazza.²¹

A NATO-n belüli a minősített adatokhoz a hozzáférést az arra jogosult határozza meg, kivéve, ha az átadó a NATO részére történő átadáskor korlátozásokat írt elő ezzel kapcsolatban. A NATO négyfokozatú minősítési rendszert használ, ezek a Cosmic Top Secret (CTS – kiemelten szigorúan titkos), a NATO Secret (NS – NATO titkos), a NATO Confidential (NC – NATO Bizalmas) és a NATO Restricted (NR – NATO korlátozott terjesztésű). Létezik még ezek mellett a NATO Unclassified (NU – NATO Nem Minősített) kategória is, de az ilyen iratok átadására is kizárólag akkor kerülhet sor, ha az nem ellentétes a NATO érdekeivel. Létezik még egy speciális minősítési jelölés is, az ATOMAL. Ezt a CTS, az NS és az NC minősítési szintek után írt „A” betű jelöli. Az ATOMAL az 1954. évi Atomenergia törvény alapján az USA-ban minő-

¹⁹ KARSAI László (szerk.): Biztonság és titokvédelem a NATO szabályai szerint, Honvéd Kiadó, Budapest, 1999. 7–9. o.

²⁰ MRÁZ István: A katonai titokvédelem kérdéseiről, *Honvédségi Szemle* 1999. 1. szám 13. o.

²¹ CSANÁDI Győző: Information Management in NATO (Part One). (Információmenedzsment a NATO-ban, első rész), *Defence Review Special Issue* 2018/1. 141. o.

sított, vagy az Egyesült Királyságban minősített azon „ATOMIC” adatoknak a minősítési jelölése, amelyeket a NATO-nak adtak át. A különböző minősítési szintekhez eltérő fokú fizikai biztonsági elemek és személyi biztonsági szint megletének a követelménye tartozik, a differenciált védelem a záloga a magasan minősített információk tényleges védelmének a gyakorlatban.²²

Fontos szabály, hogy a NATO minősített adatok esetében tilos a minősítés megszüntetése vagy a minősítési szint csökkentése a NATO előzetes hozzájárulása nélkül. Formai követelmény valamennyi NATO minősített adatot tartalmazó irat vagy adathordozó esetében, hogy kívül szerepelnie kell rajtuk a „THIS DOCUMENT CONTAINS NATO CLASSIFIED INFORMATION” (Ez a dokumentum NATO minősített adatot tartalmaz) figyelmeztető feliratnak.

A NATO tagállamai közötti hatékony és sikeres együttműködés egyik garanciája az információbiztonság. Természetes, hogy az együttműködés során érzékeny információk, minősített adatok is felhasználásra vagy megosztásra kerülnek. A katonai erő információkezeléssel kapcsolatos tevékenységét NATO- és EU-szinten is számos dokumentum szabályozza, szab szigorú feltételeket és követelményeket. A saját és a szövetséges csapatok biztonsága érdekében kiemelt fontossága van az információáramlás szabályozásának. Ezt nemcsak az együttműködő megbízhatóságáról és hitelességéről alkotott kép befolyásolja, hanem annak a módja is, ahogy az információt kezeli és továbbítja a saját rendszerében. NATO és EU minősített adat csak minősített adathordozón tárolható, illetve továbbítható, valamint kizárólag ilyen adattovábbító rendszeren kezelhető. Ha az együttműködő nem ilyen rendszeren kezeli a minősített adatot, és az esetleg kiszivárog, akkor ez káros hatással lehet a csapatok életére, a fegyelemre, a műveletek sikerére és a katonák biztonságára is.²³

A minősített adatok biztonsága tekintetében két tényezőnek, a fizikai és a személyi biztonságnak van kiemelt jelentősége²⁴:

1. A fizikai biztonság kapcsán a területi elv érvényesül a NATO szabályozásában. Eszerint minden helyiséget, területet, épületet, szobát vagy irodát, ahol minősített adatokat tárolnak vagy kezelnek, megfelelő biztonsági eszközökkel és módszerekkel védeni kell. Figyelembe kell venni ennek során a minősítés szintjét, az információ mennyiségét és formáját, a személyzet biztonsági átvilágítását, valamint a felderítő szolgálatról származó adatokat az esetlegesen feltárt veszélyekről. Az I. és II. osztályú biztonsági területeken, ahol minősített adatokat tárolnak, a ki- és beléptetést folyamatosan ellenőrizni kell, és reagáló erő is kell alkalmazni. A minősített információk tárolására A–C kategóriájú biztonsági tárolóeszközöket kell használni, az ezeken lévő zárok is három biztonsági kategóriába sorolt eszközök lehetnek csak. Külön előírások vannak a zárokra és a számkombinációkra vonatkozóan is. Behatolásjelző készülékeket és lehallgatás elleni védelmet is alkalmazni kell. Az irodákban használt berendezéseknek át kell esniük legalább egy biztonsági bevizsgáláson.

2. A személyi biztonság tekintetében alapelv, hogy minden tagállam felel azért a személyért, akinek kiállítja a személyi biztonsági tanúsítványt (Certificate of Security Clearance). A személyi biztonsági tanúsítvány csak érvényes, kockázati tényezőt nem tartalmazó nemzetbiztonsági ellenőrzéssel rendelkező személynek állítható ki. Minden olyan rendezvényen, ahol minősített adatok is elhangzanak, előzetesen meg kell küldeni a résztvevők igazolásait, hogy rendelkeznek megfelelő szintű betekintési jogosultsággal. Mindezek mellett a NATO rengeteg, az éberségre felhívó plakátot, videóösszeállítást, és egyéb szemléltető eszközt használ, ezek között még képernyővédők és matricák is vannak.

A NATO minősített adatokhoz történő hozzáférés, illetve azok megismerése nem az adott személy beosztásán vagy rangján múlik, nem is a személyi biztonsági tanúsítványa szintjén. A Need-to-Know (szükséges ismeret elve) a főszabály, vagyis mindenki csak azokat a minősített adatokat ismerheti meg, amelyekhez megfelelő szintű személyi biztonsági tanúsítvánnyal rendelkezik, van rá felhasználói engedélye, és a munkavégzéséhez a minősített adat megismerése feltétlenül szükséges.

Összefoglalásképpen megalapítható, hogy a NATO minősített adatok védelmével foglalkozó rendszere a következő alapelemeket foglalja magában: fizikai biztonság, személyi biztonság, dokumentumbiztonság, eljárásbiztonság, elektronikusinformáció-biztonság (INFOSEC). Ez utóbbit belül a speciális fizikai, személyi dokumentum és eljárási követelmények, az összeköttetés biztonsága (rejtjelzés, adatátvitel, kizárás elleni védelem) és végül informatikai biztonság (hardver, szoftver, hálózat) a három legfontosabb részlem.²⁵

Megjegyezzük, hogy a NATO nem rendelkezik saját büntetőjoggal, így a minősített adataikat támadó, adott esetben akár bűncselekménynek is minősülő magatartások elkövetőinek a felelősségre vonása az egyes tagállamok saját nemzeti büntetőjoga alapján, tagállami szinten történik. Természetesen, ha a minősített adattal visszaélés több tagállamot is érint, vagy azt nem az adott tagállam állampolgára követte el, a hatályos, nemzetközi büntetőjogi együttműködésről szóló egyezmények alapján az elkövető kiadatásának is helye lehet, ha ezt egy másik tagállam kezdeményezi. Mindezek mellett a NATO minősített adatokat a vonatkozó NATO-dokumentumok alapján generálisan az Amerikai Egyesült Államok szövetségi büntetőjoga is védi, ugyanúgy, mint az Amerikai Egyesült Államok minősített adatait. Emiatt is célszerű áttekinteni az Amerikai Egyesült Államok minősített adatokkal kapcsolatos szabályozásának egyes sarokpontjait.

5. A minősített adatok védelme az Amerikai Egyesült Államokban

Az Amerikai Egyesült Államokban számos jogszabály és végrehajtási rendelet szabályozza a minősítési eljárást. Az 1980-as években Reagan elnök kezdeményezésére egy átfogó szabá-

²² KARSAI László (szerk.): *Biztonság és titokvédelem a NATO szabályai szerint*, Honvéd Kiadó, Budapest, 1999. 7–9. o.

²³ DOBÁK Imre (szerk.): *A nemzetbiztonság általános elmélete*, NKE Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014. 294. o.

²⁴ A fizikai és személyi biztonság kérdéskörét KARSAI László (szerk.): *Biztonság és titokvédelem a NATO szabályai szerint*, Honvéd Kiadó, Budapest, 1999. 29–41. o. alapján foglaltam össze.

²⁵ KASSAI Károly: *Az információvédelem rendszerszintű feladatai* (<http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/20014/tartalom.html> – 2020. 04. 30.).

lyozást alkottak meg a nemzetbiztonsági szempontból fontos információk minősítéséről és védelméről.²⁶ A rendelet a nemzetbiztonság fogalmát úgy határozza meg, hogy az az Amerikai Egyesült Államok nemzeti és külpolitikai érdekeinek a védelme. Három minősítési szintet határozott meg, kár alapú minősítési rendszer szerint: szigorúan titkos, titkos és bizalmas szint.²⁷

George W. Bush elnök 2001. szeptember 11. előtt is hajlott az intenzív mértékű titkosításra, az utána következő években azonban ez a tendencia felerősödött. Így többek között Bush elnök felállított egy titkos katonai bíróságot szeptember 11. után, a zárt bírósági tárgyalások körét bővítette, a végrehajtó hatalom különleges jogköreit tovább szélesítette, kiszélesítette a minősített adatok védelmét a bírósági eljárásokban, megtiltotta a hozzáférést a volt elnökök irataihoz, a kongresszusi megkeresések alapján kért dokumentumok kiadását megtagadta, titokban tartotta az NSA amerikai állampolgárokkal kapcsolatos megfigyelési programját, és sok esetben újból minősített korábban már a minősítés alól feloldott iratokat. A minősített adatok száma az Amerikai Egyesült Államokban azokban az években emelkedő tendenciát mutatott: 2001-ben 8,6 millió, 2002-ben 11,3 millió, 2003-ban 14,2 millió, 2004-ben 15,6 millió minősített adat keletkezett az Amerikai Egyesült Államokban.²⁸ Ezt az amerikai szakértők már soknak ítélik, pedig lakosságszám-arányosan összehasonlítva a magyar adatokkal, hazánkban több mint kétszer ennyi minősített adat keletkezik évente napjainkban, 1000 lakosra vetített intenzitási viszony-számmal számolva. Az amerikai törvényhozás viszont a saját minősített adatainak a számát is eltúlzottan soknak tartja, ezért 2010-ben törvényt adtak ki a túlzott mértékű minősítés csökkentése²⁹ érdekében. E törvény 2. § (3) bekezdése kimondja: „Az eltúlzott mértékű minősítés jelentős zavart okoz abban a tekintetben, hogy milyen információkat kivel lehet megosztani, emellett negatív hatást gyakorol a szövetségi kormányon belüli, valamint az egyes tagállamok és helyi szervek, továbbá a magánszektor között folyó információáramlásra is.”

A minősített adat fogalmát jelenleg az Amerikai Egyesült Államokban a 2009. december 29-én hatályba lépett, Obama elnök által aláírt, és jelenleg is hatályos 13526 számú végrehajtási utasítás tartalmazza. Ez a minősített adatot olyan információként határozza meg, amelyet a nemzetbiztonsági érdekből meg kell őrizni „polgáraink, demokratikus intézményeink, hazánk biztonságának és idegen nemzetekkel való kapcsolatunk védelme érdekében”.³⁰ Egy tankönyvi definíció szerint a minősített adat „az a hír, amely annyira érzékeny, hogy terjesztése csak azon személyek körére korlátozódhat,

akik megfelelnek bizonyos speciális biztonsági követelményeknek, és akiknek a feladatuk ellátásához okvetlenül szükségük van az adott információra. Minden szervezet kialakítja a saját minősítési rendszerét, de az Egyesült Államokban a szövetségi hírszerző közösség összes ügynökségének a végrehajtási utasításokban megadott szabályokhoz kell tartania magát, amelyeket legutóbb Obama elnök hagyott jóvá.”³¹

Obama elnök 2011 októberében kiadta a 13587 számú végrehajtási rendeletet, amely a „Minősített hálózatok biztonságának és a minősített információk felelősségteljes megosztásának és védelmének javítását célzó strukturális reformok”-ról szól. Ez az egész államra kiterjedő programot tartalmaz (bennfentes kockázat program), célja a belső kockázatok elhárítása, felderítése és csökkentése, ideértve a minősített adatok védelmét a jogosulatlan nyilvánosságra hozataltól, figyelembe véve a kockázati szinteket és az egyedi igényeket, az egyes ügynökségek igényeit.³²

A minősített adatok szabályozása az Amerikai Egyesült Államokban a szövetségi kormány kizárólagos hatáskörébe tartozik. Ugyan magánszemélyeknek vagy szervezeteknek is hozzáférést lehet adni bizonyos esetekben minősített információkhoz, ezen információk viszont mindig a szövetségi kormány tulajdonát képezik a hatályos amerikai jogi szabályozás szerint. A minősítési szint a nemzetbiztonsági kockázat mértékét tükrözi: minél jelentősebb a kockázat, annál magasabb a minősítési szint.³³ A minősítési szintet az adott dokumentumon oldalként jelölik alul és felül, de pusztán a minősítési szint szerepel a dokumentumon, a minősítő neve, beosztása és a védelmi idő nem. Lehet egy dokumentumot kisebb részekben, különböző szinteken is minősíteni, akár bekezdésként is meg lehet jelölni az adott bekezdés vagy ábra minősítési szintjét.³⁴

A minősített adatokhoz történő hozzáférés a szükséges ismeret³⁵ elvén alapul, vagyis egy olyan személy, akinek „Szigorúan titkos” szintű személyi biztonsági tanúsítványa van, csak olyan szigorúan titkos minősítésű adatokat ismerhet meg, amelyek a saját munkája vonatkozásában relevánsak. Ezek a korlátozások egyebek mellett azt a célt szolgálják, hogy védjék a forrásokat és a módszereket.³⁶

A XXI. század első két évtizedében az Amerikai Egyesült Államokban széles körű viták tárgya az állam titkainak problémaköre. A vita egyik központi kérdése az, hogy mit kellene tenni a minősített adatokat a sajtónak kiszivárogtató állami alkalmazottakkal, akik a nyilvánosságot legtöbbször a kormányzati intézkedések kapcsán szeretnék informálni. Cselekményük jogellenes-e, alkotmányellenes-e vagy pedig adott

²⁶ Exec. Order No. 12,356, 3 C.F.R. 166 (1983)

²⁷ Bruce E. FEIN: Access to Classified Information: Constitutional and Statutory Dimensions (Minősített adatokhoz való hozzáférés: Alkotmányos és törvényi dimenziók), *William and Mary Law Review* 1985 5. szám 807. o.

²⁸ SILVER, Derigan A.: National Security and the Press: The Governments ability to Prosecute Journalists for the Possession or Publication of National Security Information (Nemzetbiztonság és sajtó: A kormányzatok újságírókkal szemben történő eljárás indítási képessége a nemzetbiztonsági információk birtoklása vagy közzététele miatt), *Communication Law and Policy* 13(4) 450. o.

²⁹ Reducing Over-Classification Act (A túlminősítés csökkentéséről szóló törvény) <https://www.congress.gov/111/plaws/publ258/PLAW-111publ258.pdf> (2020. 08. 30.).

³⁰ Exec. Order No. 13,526, 75 Fed. Reg. 707 (Dec. 29, 2009); *ld. még: The President Executive Order 13526*,

³¹ JENSEN, Carl J. – McELREATH, David H. – GRAVES, Melissa: *Benezetés a hírszerzésbe*, Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017. 205. o.

³² ELSEA, Jennifer K.: The Protection of Classified Information: The Legal Framework (A minősített adatok védelme: a jogi keretrendszer) *Congressional Research Service* 2017. május 18. 19. o.

³³ MACKEY, Bruce M.: The use of classified information in terrorism trials (Minősített adatok felhasználása a terrorizmussal kapcsolatos büntetőtárgyalásokon), *Southern Illinois University Law Journal* Vol. 42, 2017. 67–68. o.)

³⁴ Marking Classified National Security Information as Required by Executive Order (A minősített adatok minősítési jelöléséről szóló végrehajtási utasítás), 13526, 4. January 2018.

³⁵ Exec. Order No. 13526 § 4.1(a), 75 Fed. Reg. 707 § 4.1(a).

³⁶ ROSSMILLER, Alex: Adjudicating Classified Information (Minősített adatok megítélése), *St. John's Law Review*, vol. 85, no. 4, 2011. 1301. o.

esetben akár lehet indokolt is, a nyilvánosság ellenőrző szerepének érvényre juttatása érdekében.³⁷

A sajtószabadság azonban egy nagyon fontos korlátja a minősített adatokkal kapcsolatos szabályozás gyakorlati érvényesülésének az országban. 1971-ben az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a híres New York Times és Társai v. Amerikai Egyesült Államok ügyben kimondta, hogy a sajtó bizonyos esetekben közzétehet minősített adatokat tartalmazó információkat is büntetlenül: ez volt a híres Pentagon Ügyiratok jogeset. A Legfelsőbb Bíróság 6:3 szavazattal elutasította a kormány álláspontját, amely szerint a vietnámi háborúval kapcsolatos 7000 minősített dokumentumot nem lett volna szabad nyilvánosságra hozni. A bíróság érvelése szerint csak a szabad sajtó képes arra, hogy a kormányzat visszaéléseit feltárja, és megakadályozza a kormányt abban, hogy félrevezesse az embereket. A tét mindenestre nagy volt, a hatályos törvények szerint több évtized szabadságvesztés is kiszabható lett volna. Napjainkban sok olyan jogszabály és bírói döntés is született már, amelyek alapján büntetőeljárás indulhat egy újságíró ellen, aki az Amerikai Egyesült Államoknak történő károkozás szándékával publikál minősített adatokat. A legnagyobb, mértékadó újságoknak dolgozó újságírók ellen azonban – bár többször előfordult, hogy minősített adatokat tartalmazó iratokat publikáltak az elmúlt évtizedekben – eddig még nem indult egyszer sem büntetőeljárás egy 2008-ban megjelent tanulmány szerint.³⁸

Egy 2019-es tanulmány megerősíti ezt a tíz évvel korábbi megállapítást: a média munkatársai ellen nem indulnak büntetőeljárások az Amerikai Egyesült Államokban, még napjainkban sem, kizárólag a minősített adatot kiszivárogtató kormányzati tisztviselők ellen. Snowden akár 30 év szabadságvesztést is kaphat majd, míg a „The Guardian” nevű újság ellen semmilyen vádat nem emeltek, pedig ők is törvényt sértettek. Ennek egyik oka a szerző szerint az lehet, hogy a sajtó speciális jogosultságokkal rendelkezik a sajtószabadság elve alapján vagy szerepe miatt, hiszen sokan ma már a negyedik hatalmi ágnek is tekintik a médiát. A második érv szerint a szivárogtatók nagyobb kárt okoznak, mint a sajtó. A szerző megállapítja, hogy a jelenlegi amerikai büntetőjogi gyakorlat következtelen: az ügyészeknek mindkettő ellen büntetőeljárást kellene indítani, vagy egyik ellen sem.³⁹

Obama elnök alatt öt büntetőeljárás indult hivatalban lévő és volt kormánytisztviselők ellen nemzetbiztonsági szempontból érzékeny információk sajtóban történő nyilvánosságra hozatalával kapcsolatos törvénysértések miatt, a kémkedési törvény alapján. Az egyik ilyen ügyben nyomás alá helyeztek egy

újságírót, hogy tegyen vallomást, és fedje fel az általa közzétett információk forrását. Azzal az indokkal próbálták vallomásra bírni az újságírót, hogy ő az egyetlen tanúja a bűncselekménynek, amelynek során szóban kapott minősített adatokat a forrásától, vagyis a kormányhivatalnoktól. Ez az új gyakorlat jelentősen eltér a korábbiától, és egyes szerzők álláspontja szerint veszélyezteti az amerikai polgárok azon jogát, hogy tudjanak róla, mit csinál a kormányuk.⁴⁰

Nagyon érdekes továbbá az Amerikai Egyesült Államok vonatkozó jogi szabályozásában az a rendelkezés, amely alapján egy már nyitltá tett, a minősítés alól feloldott adat ismételt minősítésére is van lehetőség. Ezt „retroaktív minősítés”-nek vagy „visszaminősítés”-nek nevezi az amerikai szabályozás. A rendelkezés létjogosultsága korábban is aggályokat vetett fel, de az internet korában már teljesen megkérdőjelezhető, ahogy erre egy néhány évvel ezelőtt megjelent tanulmány is utal. Ha egyszer valami felkerült az internetre nyilvános anyagként, azt már szinte lehetetlen onnan eltávolítani. A rendelkezés egyetlen következménye az, hogy lehetetlenné válik az ilyen, újból minősített adatokkal kapcsolatos bármilyen nyilvános diskurzus.⁴¹

Az Amerikai Egyesült Államokban komoly kultúrája és szakirodalma van a titokvédelemnek, emellett nagy figyelmet fordítanak arra is, hogy tréningek során is képezzék a minősített adatokat kezelő szervezetek munkatársait. Erre jó példa az energiaügyi minisztérium egyik oktatási anyaga, melyben hangsúlyozzák, hogy a nyilvános megbeszélések során, beleértve a sajtótájékoztatókat, az előadásokat és az egyéb eseményeket, előre fel kell készülni a válaszadás módjával kapcsolatban. A „No comment” angol kifejezés az egész világban elterjedt, népszerű válasz, de a használata kerülendő, mert ezzel a válaszadó mintegy megerősíti, hogy minősített információ lehet a kérdés hátterében, sőt eldöntendő kérdés esetén egy ilyen válasszal a minősített információ tartalmára is lehet következtetni. Emiatt a következő válaszok közül egyiket sem célszerű választani:

Vannak nukleáris fegyverek az x országban? „Nem.”

Van nukleáris fegyver az y országban? „Nem.”

Vannak nukleáris fegyverek az x országban? „No comment.”

A „No comment” helyes használata ezzel szemben a következő:

Vannak nukleáris fegyverek az x országban? „Elismerjük, hogy nukleáris fegyverek számos országban vannak vagy voltak. Nem tudok részletesebb információval szolgálni a nukleáris fegyverek helyével kapcsolatban.”

Ha pedig a minősített adat birtokában lévő személy a bárányaival beszélget, akkor az oktatási anyag szerint legyen humoros, fogalmazzon homályosan, és amint lehet, váltson témát.⁴²

³⁷ CLARK, Robert: *Classified Information in the Public Sphere: An Examination of Legal Issues Surrounding the NSA Leaks* (Minősített adatok a nyilvános szférában: az NSA kiszivárogtatásokkal kapcsolatos jogi kérdések vizsgálata) (2013) 41:4 DttP: Documents to the People 7. o.

³⁸ SILVER, Derigan A.: National Security and the Press: The Governments ability to Prosecute Journalists for the Possession or Publication of National Security Information (Nemzetbiztonság és sajtó: A kormányzatok újságírókkal szemben történő eljárásindítási képessége a nemzetbiztonsági információk birtoklása vagy közzététele miatt), *Communication Law and Policy* 13(4):447–483.)

³⁹ MOKROSINSKA, Dorota: Why Snowden and not Greenwald? On the Accountability of the Press for Unauthorized Disclosures of Classified Information (Miért Snowden és nem Greenwald? A sajtó elszámoltathatóságáról a minősített adatok jogosulatlan közzététele kapcsán), *Law and Philosophy* (2020) 39: 203–238. o.

⁴⁰ HALPERIN, Morton H.: *Criminal Penalties for Disclosing Classified Information to the Press in the United States* (A minősített adatok sajtóban történő nyilvánosságra hozataláért kiszabható szankciók az Amerikai Egyesült Államokban). (https://www.right2info.org/resources/publications/Halperin_CriminalPenaltiesforDisclosingClassifiedInformationtothePressintheUnitedStates.pdf 2020.08.22.)

⁴¹ ABEL, Jonathan: Do you have to keep the government's secrets? Retroactively classified documents, the first amendment and the power to make secrets out of the public report (Meg kell őriznünk a kormány titkait? Visszamenőlegesen minősített adatok, az első alkotmánymódosítás és titkosítás hatalma), *University of Pennsylvania Law Review* 163, no. 4 2015 március 1038–1039. o.

⁴² <https://fas.org/spp/othergov/doe/gen-16-rev2.pdf> (2020. 08.15.).

A minősített adattal kapcsolatos jogsértéseket összefoglaló néven „jogosulatlan közzététel”-nek nevezi az amerikai szakirodalom. Ennek négy tipikus fajtáját különböztetik meg:

1. a minősített adat szándékos kiszivároztatása (főleg kormányzati tisztviselők által, elsősorban a média részére),
2. a minősített adat kiáramlása (általában elektronikus adatátviteli rendszereken keresztül, szándékosan vagy gondatlanul, például egy e-mailben a nyílt adatok között minősített adatokat is elküldenek),
3. kémkedés,
4. nem megfelelő biztonsági intézkedések (ebben az esetben a minősített adat biztonságának a megsértése tipikusan gondatlanul történik, például valaki egy fénymásolóban felejt egy minősített adatot tartalmazó lapot).⁴³

Az Amerikai Egyesült Államokban a szövetségi büntetőjog tartalmazza a legsúlyosabb, szövetségi bűncselekményeket, de a kisebb súlyú bűncselekményekre minden tagállam megalakította a saját büntető törvénykönyvét. Mindehhez járul a katonai büntetőjog és az indián rezervátumok saját büntetőjoga is, vagyis több mint 500 büntetőjogi vonatkozású szabályrendszer van hatályban az országban, ezek áttekintése és megértése egy büntetőjoggal foglalkozó egyetemi professzor számára is szinte megoldhatatlan feladat.

A minősített adatokkal visszaélés szabályozása azonban könnyen áttekinthető, hiszen ez szövetségi bűncselekmény. Egy év szabadságvesztéssel és 1000 dollárig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő azon szövetségi alkalmazott vagy tisztviselő, aki erre vonatkozó engedély nélkül minősített adatokat szándékosan hozzáférhetővé tesz. A büntetés 10 évig terjedő szabadságvesztés és legfeljebb 10 000 dollár pénzbüntetés, ha ezen alkalmazott vagy tisztviselő olyan személynek ad át szándékosan minősített adatot, aki tudomása szerint külföldi kormánynak dolgozik. Ugyanez a büntetés, ha a szövetségi alkalmazott vagy tisztviselő, vagy bárki más minősített adatot nyilvánosságra hoz, illetéktelen személy számára hozzáférhetővé tesz, illetve az Egyesült Államok által használt kódokra, rejtjelezésre és hírszerzési kommunikációra vonatkozó minősített adatokat használ fel, az Amerikai Egyesült Államoknak kárt okozva. Végül pedig 15 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő a minősített adat felhasználására jogosult személy, ha szándékosan követi el a bűncselekményt, és annak eredményeként egy vagy több fedett ügynök személye is nyilvánosságra kerül. A bűncselekmény egyéb minősített esetei mind a fedett ügynökökre vonatkozó minősített adatok nyilvánosságra hozatalával kapcsolatosak, a lehetséges maximális büntetési tétel 15 év szabadságvesztés.⁴⁴

A legutóbbi évek egyik legnagyobb botránya minősített adatokkal visszaéléssel kapcsolatban a 2016-os amerikai elnökválasztás kampányában robbant ki Amerikában. Donald Trump és Hillary Clinton egy alkalommal heves szócsatába keveredett a kampány során, amelynek tárgya azon minősített információkkal kapcsolatos állítólagos visszaélés volt, amelyeket Hillary Clinton követett el a 2016-os elnökválasztási kampány során. Hillary Clinton a CNN-nek ezt mondta a minősített

adatok szabálytalan továbbításával kapcsolatban: „hiba volt, hogy a személyes e-mailemet használtam. Sajnálom.” Majd később ismét reagált a témára a 2016. október 9-i elnöki vitán: „borzasztóan jó, hogy nem egy Donald Trump vérmérsékletű ember irányítja hazánkat”. Donald Trump erre így válaszolt: „mert akkor már börtönben lennél”.⁴⁵ Az ügyben egyébként a mai napig nem indult büntetőeljárás, ennek a körülménynek az értékelése azonban már politikai állásfoglalás is lenne.

6. Bűncselekmény vagy a közvélemény téjékoztatása?

A „kiszivároztatás”, vagyis minősített adatoknak a védelmi időn belüli nyilvánosságra hozatala a sajtóban vagy az interneten nem egyértelműen negatív vagy pozitív jelenség a szakirodalomban, sokkal inkább Janus-arcú jelenség, utalunk ezzel Földesi Tamás titokkal kapcsolatos monográfiájának a címére is.

Egyes politikai pártok, de néha kormányok is élnek a „kiszivároztatás” eszközével, ahogy erre a szakirodalom is utal. Ilyenkor a minősített adat részleges nyilvánosságra hozatala történik, valamiféle politikai vagy személyi érdekből. A kiszivároztató úgy hoz nyilvánosságra minősített adatot, hogy eközben ő maga rendszerint titokban marad, vagyis ilyenkor egyszerre jelentkezik a titok elárulása mellett – más vonatkozásban – a titokban maradás is.⁴⁶

Amikor a nemzetbiztonsági érdekek⁴⁷ ütköznek a szólásszabadsággal, vagyis amikor a médiában minősített adatok jelennek meg, jó példa erre a Janus-arcúságra. Nem minden kiszivároztatás káros a természeténél fogva, olyan példák is akadnak, amelyek a demokratikus eszmék előmozdítását szolgálják.⁴⁸ A „Nemzetbiztonságról, a véleménynyilvánítás szabadságáról, valamint az információhoz való hozzáférésről” szóló Johannes-

⁴³ <https://www.cdse.edu/documents/student-guides/IF130-guide.pdf> (2020. 08. 12.)

⁴⁴ ELSEA, Jennifer K.: The Protection of Classified Information: The Legal Framework (A minősített adatok védelme: a jogi keretrendszer), *Congressional Research Service* 2017. május 18. 14–15. o.

⁴⁵ PERKINS, Larry W.: Accountability for Access to Classified Information: The United States Cannot Afford to Ignore Breaches of Confidence (A minősített adatokhoz való hozzáférés elszámoltathatósága: az Amerikai Egyesült Államok nem engedheti meg magának, hogy figyelmen kívül hagyja a bizalmasság megsértését), *Lincoln Memorial University Law Review*, vol. 5, no. 1, Fall 2017. 109–110. o.

⁴⁶ FÖLDESI Tamás: *A Janus arcú titok. A titok titka*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2005. 88. o.

⁴⁷ A WikiLeaks által kiszivároztatott anyagok között találhatók komoly, titkos minősítésű katonai jelentések is, amelyeknek a nyilvánosságra kerülése komoly műveleti és információbiztonsági fenyegetést jelent az Amerikai Egyesült Államok számára. Az Amerikai Egyesült Államok hadserege kémelhárítással kapcsolatban nyomozást kezdeményezett az ügyben, mivel tartani lehetett attól, hogy a szivárogtató a védelmi minisztérium egyik munkatársa. In: CUMMINS, Guylyn: Classified Information Necessary to Protect National Security? Says Who? (A nemzetbiztonság védelméhez szükségesek a minősített adatok? Ki mondja?), *Communications Lawyer*, 2010. 1. szám 2. o.

⁴⁸ XANDERS, Edward L.: A Handyman's Guide to Fixing National Security Leaks: An Analytical Framework for Evaluating Proposals to Curb Unauthorized Publication of Classified Information (Ezermester útmutatója a nemzetbiztonsági kiszivároztatások kezeléséhez: elemzési keretrendszer a minősített adatok jogosulatlan közzétételének megfékezésére irányuló javaslatok értékeléséhez), *Journal of Law & Politics* 5, no. 4. 1989: 760. o.

burgi Alapelvek⁴⁹ című ENSZ-dokumentum ezzel kapcsolatban a következőt tartalmazza, a 15. alapelvben:

„A titkos információk nyilvánosságra hozatalának általános szabálya

Senki sem büntethető nemzetbiztonsági okokból információk nyilvánosságra hozataláért, ha

(1) a nyilvánosságra hozatal nagy valószínűséggel nem sért ténylegesen semmilyen jogos nemzetbiztonsági érdekeket, vagy

(2) az információk megismeréséhez fűződő közérdek erősebb, mint a közzététellel okozott kár.”

Saját álláspontom szerint ez csak nagyon szűk, nagyon kivételes körben lehet elfogadható. Általában sokkal nagyobb

veszélyekkel jár(hat) a minősített adatok jogosulatlan nyilvánosságra hozatala a védelmi időn belül, mint amekkora előny származhat a közérdek tekintetében a nyilvánosságra hozatal által egy nyitott, demokratikus társadalomban. Ettől függetlenül el kell ismernünk, hogy ilyen eset előfordulhat. Erre leginkább nagy társadalmi változások, például egy politikai és gazdasági rendszerváltozás esetén lehet példákat találni. Ezzel egybevág Kassai Károly álláspontja is, szerinte az olyan vélekedések teljesen nélkülözik a szakmaiságot, amelyek szerint a jogszabályok nem gátolhatják az oknyomozó, tényfeltáró újságírók munkáját, és az újságírókat ne lenne szabad büntetőjogi felelősségre vonni, ha minősített adatot hoznak nyilvánosságra.⁵⁰

⁴⁹ The Johannesburg Principles on National Security, Freedom of Expression and Access to Information (A nemzetbiztonság, a véleménynyilvánítás szabadsága és az információkhoz való hozzáférés Johannesburgi alapelvei) U.N. Doc. E/CN.4/1996/39 (1996).

⁵⁰ KASSAI Károly: *A Magyar Honvédség információvédelmének – mint a biztonság részének – feladatrendszerre* Doktori (PhD) értekezés Budapest, 2007. 7. o.

HARSÁNYI ANNA¹

A betegségekre hivatkozás mint perújítási célt igazolandó ok a büntetőeljáráásban

Bevezetés

Régi dilemmája a büntetőeljárásnak, hogy mi a helyes eljárás abban az esetben, ha az ügydöntő határozat jogerőre emelkedését követően annak tartalmi helytelensége oly mértékben kiderül, hogy a határozat fenntartása az anyagi igazság sérelmével, annak nyilvánvaló meghamisításával járna.² Már Finkey is felhívta a figyelmet arra, hogy a bírói ítéletek tekintélyét ok nélkül ne ingassák meg, de az emberi tévedések helyrehozása se legyen megnehezítve, és különösen az ártatlanul elítéltek megmentése az igazságtalan büntetéstől minél biztosabban keresztülvihető legyen. A res iudicata sértetlensége és a perújítás tehát csak látszólag vannak ellentétben, a perújítás éppen az alaki és az anyagi igazság közti ellentétet rontja le az utóbbi javára.³ A Finkey által is emlegetett tekintélyt a bírói ítéleteknek az a jogerő adhatja meg, amelynek a ténybeli alapon történő feltörését a perújítás célozza.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban Be.) 456. § (1) bekezdése kimondja, a bíróság jogerős ügydöntő határozata végleges, mindenkire kötelező döntést tartalmaz a vádról, illetve a terhelt büntetőjogi felelősségéről, a büntetőjogi következményekről vagy ezek hiányáról. Az ügydöntő határozat jogerőre emelkedését követően kizárólag rendkívüli jogorvoslattal vagy különleges eljárás eredményeként változtatható meg. A Be. ezen rendelkezése annak érvényesítésére szolgál, hogy a vádról rendelkező jogerős ügydöntő határozat a büntetőjogi felelősség kérdését véglegesen, megváltoztathatatlan módon rendezze; az abban megnyilvánuló anyagi jogerő a jogbiztonság követelményének megfelelően, kizárólag csak kivételes esetben, rendkívüli jogorvoslat útján legyen áttörhető.⁴

Rendkívüli perorvoslatként került meghatározásra a perújítás, amely a jogerős ügydöntő határozat jogerejének áttörésére szolgál, mégpedig tipikusan ténybeli hibák orvoslására.

Ebben az esetben a jogerős határozat teljes vagy részleges ténybeli tévedésen alapul.⁵ Az orvosi szakkérdésre, illetve a terhelt betegségeire alapított perújítás esetén láthatjuk majd, hogy ez a meghatározás némileg félrevezető, hiszen legtöbbször nem tévesen megállapított tényeket tartalmaz a jogerős ügydöntő határozat, hanem fel sem merült annak szükségessége, hogy a terhelt egészségi állapotával kapcsolatban tényeket állapítson meg.

A ténybeli nívumra alapított perújítás általános szabályai

A bíróság jogerős, a vádról rendelkező ügydöntő határozatával befejezett büntetőeljárás esetén perújításnak van helye, ha az alapügyben felmerült, akár fel nem merült tényre vonatkozó olyan új bizonyítékot hoznak fel, amely valószínűvé teszi, hogy a terheltet fel kell menteni, lényegesen enyhébb büntetést kell kiszabni, vagy büntetés helyett intézkedést kell alkalmazni, illetve a büntetőeljárást meg kell szüntetni.⁶ A perújítás elrendelésére irányuló eljárásban ezért lényegében azt kell vizsgálni, hogy hozott-e fel az alapügyben felmerült vagy fel nem merült tényre vonatkozó olyan bizonyítékot a perújítási indítvány, amely valószínűvé teszi, hogy a terheltet fel kell menteni, vele szemben lényegesen enyhébb büntetést kell kiszabni vagy büntetés helyett intézkedést kell alkalmazni, esetleg a büntetőeljárást meg kell szüntetni. A vizsgálat tárgya ebben a vonatkozásban a perújítás megengedhetőségének kérdése.

Ebből kifolyólag a cselekményt elbíráló jogerős ítélettel szembeni ténybeli kifogásnak – a megállapított tényállás vitatásának – akkor van helye, azaz a perújítási indítvány kizárólag akkor vezethet a perújítás elrendelésére, ha az indítvány bizonyítékot hordoz.⁷ A bizonyíték (bizonyító tény) az a tény, ami a bizonyítási eszközökből következik.⁸ Más meghatározás szerint a bizonyíték a bizonyító tények és a bizonyítási eszközök vagy a bizonyító tények és a bizonyítási cselekmények alapján ismertté vált információ (adat).⁹

A bizonyítékkal szembeni alapvető követelmény, hogy új legyen. A bejelentett bizonyítékot akkor lehet újnak tekinteni, ha az alapügyben nem merült fel, vagy, ha fel is merült, az eljáró bíróság nem értékelte. Az ily módon újnak tekintendő bizonyítékkal szembeni feltétel, hogy bizonyítandó tényre vonatkozzon, és alkalmas legyen ilyen ténynek a jogerős határozattól eltérő, vagy abból hiányzó megállapítására. Végül az újnak tekintendő bizonyíték az új, vagy eltérő tény megállapítására alkalmassága folytán perdöntő jelentőségű kell, hogy legyen, azaz egyben azt is valószínűsítse, hogy lényegesen meg

¹ Joghallgató DE ÁJK.

² ELEK Balázs: *A jogerő a büntetőeljáráásban*, Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen, 2012, 11. o.

³ FINKEY Ferencz: *A magyar büntetőeljárás tankönyve*, Budapest, Politzer Zsigmond és fia kiadása, 479. o.

⁴ Kúria Bpkf.I.822/2022/2.

⁵ HERKE Csongor – FENYVESI Csaba – TREMMEL Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012, 349. o., TREMMEL Flórián: *Magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2001, 523. o.

⁶ Be. 637. § (1) bekezdés a) pont aa) alpont.

⁷ Kúria Bpkf.II.1.497/2021/2.

⁸ KIRÁLY Tibor: *Büntetőeljárás jog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 225. o.

⁹ BÉRCES Viktor: *A büntetőeljárás reformja és a bizonyítás alapkérdései*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021, 69. o.

kell változtatni a jogerős határozat bűnösségre vagy büntetékiszabásra vonatkozó rendelkezését, illetve az eljárást meg kell szüntetni.¹⁰

A perújítási indítvány alapjául szolgáló új bizonyítékot az indítványozónak kell rendelkezésre bocsátania vagy legalább megjelölnie.¹¹ Az alapeljárásban viszont bármilyen formában már értékelt bizonyítékok újramérlegelése vagy azok bizonyító erejével kapcsolatos bírósági döntés vitatása a perújítás alapját nem képezheti. Amennyiben a bűnösség körében nincs új bizonyíték, az azonos tartamú bizonyítékok ismételt összevetésére történő hivatkozás a perújítás megengedhetőségének indokát nem képezheti.¹² Új bizonyíték hiányában a bizonyítékok alapügybeli értékelése perújításban nem támadható.¹³

Az ismeretlen eredménnyel járó bizonyítékok beszerzésére irányuló indítvány

A perújítás alapja az ügy szempontjából büntetőjogilag releváns új bizonyíték, így az ismeretlen eredménnyel járó új bizonyíték(ok) beszerzése iránti bizonyítási indítvány teljesítése érdekében perújítás elrendelésére – azt feltételezve, hogy az a terhelt által remélt és számára kedvező eredménnyel fog járni – nincs törvényes lehetőség.¹⁴ Ebből következően, ha a terhelt nem ajánl fel új bizonyítékot, hanem kizárólag új bizonyítási eszközökre vonatkozó bizonyítási indítványokat sorakoztat fel oly módon, hogy nem jelöli meg, hogy azok teljesítése mely büntetőjogilag releváns tényre és milyen új bizonyítékkal szolgálna, alkalmatlan a célzott joghatás kiváltására. Az ügyben a terhelt az igazságügyi orvos szakértő ismételt kirendelését „az általa remélt tartalmú szakvélemény előterjesztése érdekében” indítványozta. Mindezek alapján a perújítási indítványát részben a korábban már előterjesztett és az alapügyben eljárt bíróságok elvetett védekezésére, részben pedig arra alapította, hogy amennyiben a bizonyítási indítványainak a teljesítése számára kedvező eredménnyel járnának, úgy sor kerülhet a meglévő bizonyítékok ismételt értékelésére, ennek alapján eltérő tényállás megállapítására és enyhébb büntetés kiszabására. Ezzel valójában új bizonyíték megjelölése nélkül, a már rendelkezése álló bizonyítékok újbóli vizsgálatát célozta, mely a rendkívüli jogorvoslat során kizárt.¹⁵ Az irányadó bírói gyakorlat szerint a perújítási indítvány alapjául szolgáló bizonyítékot az indítványozónak kell rendelkezésre bocsátania vagy legalább megjelölnie.¹⁶ Nem felel meg ennek a követelménynek, ha a bizonyítékot az indítványozó nem csatolja, azt nem jelöli meg, mert az számára is ismeretlen, és a kedvezőnek vélt tartalmát maga is csak feltételezi.

A magánszakértő véleménye mint új bizonyíték

A 2018. július 1-jétől hatályos büntetőeljárás törvény alapján a törvény eltérő rendelkezése hiányában a szakértő alkalmazása kirendeléssel történik.¹⁷ Ez a szakértő bevonásának főszabálya. A Be. 190. § (1) bekezdése előírja, hogy a terhelt és a védő szakértő kirendelését indítványozhatja, az indítványban megjelölheti a szakértő személyét, s az indítványról a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság határoz.

A terhelt és a védő szakértőnek magánszakértői vélemény elkészítésére adhat megbízást, ha a) a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság a szakértő kirendelésére vonatkozó indítványukat elutasította, vagy b) az ügyészség vagy a nyomozó hatóság nem az indítványukban megjelölt szakértő kirendeléséről határozott.¹⁸ A Be. 198. § (1) bekezdése értelmében az előterjesztett, illetve előadott magánszakértői vélemény akkor minősül szakvéleménynek, ha a terhelt, illetve a védő a 190. § (2)–(4) bekezdésének megfelelően járt el; egyéb esetben a magánszakértői vélemény a terhelt, illetve a védő észrevételének minősül.

A perújítási indítványhoz azonban a védelem csak nehézségek árán tudna a Be. rendszerének megfelelő magánszakértői véleményt csatolni. A védő ilyen eljárása azonban mégsem kifogásolható. A perújítási indítvány előterjesztése esetén ugyanis nem támasztható olyan követelmény, hogy a terhelt és/vagy a védő előzetesen szakértő kirendelését indítványozza [Be. 190. § (1) bekezdés 1. mondat], s a szakértő kirendeléséről a bíróság, illetve az ügyészség határozzon.¹⁹ „Ennek oka továbbra is az, hogy a perújítási indítvány tárgyában való döntés általában nem prolongálható, másként fogalmazva arról értelemszerűen soron kívül kell döntenie.”²⁰

A perújítási indítvány előterjesztőjétől tehát nem várható el, hogy – ha indítványának megalapozásához különleges szakértelem szükséges [Be. 188. § (1) bekezdés] – formálisan igazodjon a szakértő kirendelésének általános szabályaihoz. Ilyen esetben a perújítást indítványozó terhelt és/vagy védő eljárása szükségszerűen nem felel meg a Be. 198. § (1) bekezdés 1. mondatában foglalt érvényességi követelményeknek, ugyanakkor az általa beszerzett különleges szakértelem nem tekinthető nem létezőnek, hanem a 2. mondatnak megfelelően a magánszakértői vélemény a terhelt és/vagy a védő észrevételének minősül. A Kúria azt is hangsúlyozta, hogy a perújítást indítványozó terhelt és/vagy védő különleges szakértelmen alapuló véleménye nem laikustól származó észrevétel, s ezért az illetén tartalmú észrevétel ellenében csakis különleges szakértelem vehető igénybe. A perújítási indítványban tehát védői észrevételeként jelenik meg a magánszakértő véleménye. A Kúria által befejezett ügyben nem lehetett kétséggé tenni, hogy a perjogilag védői észrevételként megjelenő magánszakértői vélemény alapján a terhelt többokú és -természetű betegségben szenved, s ezen alapulóan börtöntűrő képességének közepes fokú korlátozottsága a bűncselekmény elkövetése és

¹⁰ Kúria Bpkf.I.822/2022/2.

¹¹ BH 2019.221.I.

¹² EBH 2012.B.33.

¹³ BH 2006.387.I.

¹⁴ Kúria Bpkf.III.930/2016/2., Bpkf.II.609/2022/2.

¹⁵ Kúria Bpkf.I.933/2022/2.

¹⁶ BH 2019.221.I.

¹⁷ Be. 189. § (1) bekezdés.

¹⁸ Be. 190. § (2) bekezdés.

¹⁹ Be. 190. § (1) bekezdés 2. mondat.

²⁰ Kúria Bpkf.II.245/2019/2.

az ítélet jogerőre emelkedése között már fennállt, ami meg-alapozta a perújítás elrendelését. A védő a fellebbezéséhez be-csatolta az általa felkért további igazságügyi orvos szakértőnek a terhelt börtöntűző képességét közepes fokban korlátozó be-
tegségét megállapító véleményét. Ezen vélemény beszerzése további szabályba is ütközött, mivel ugyanazon szakkérdésre vonatkozóan a terhelt és a védő egy magánszakértői vélemény elkészítésére adhat megbízást.²¹ A Kúria azonban megjegyezte, hogy ezen vélemény is védői észrevételt képez, és ugyancsak megerősítette a korábbi igazságügyi orvos szakértő véleményében foglaltakat, és elrendelte az ügyben a perújítást.²²

Ismert vagy homályban maradó tény esetén kizárt a perújítás elrendelése

A Be. rendelkezéseinek a perújítási eljárásban a védelem által készített és a perújítási indítványhoz csatolt 'magánszakértői vélemények' nyilvánvalóan nem felelnek meg, ezért okirati bizonyítékként sem használhatók fel. A védő által a perújítási indítványhoz csatolt magánszakértői vélemény tehát észrevételnek minősül, ebből kifolyólag nem a Be.-ben felsoroltaknak megfelelő bizonyítási eszköz és így a tartalma sem alkalmas a perújítás alapjául szolgáló bizonyíték megállapítására.²³ Ez azonban nem jelenti, hogy ez az észrevétel tartalmi szempontból közömbös lenne, mert adott esetben az ilyen perújítási indítvány alapot adhat a perújítási nyomozás elrendelésére.²⁴ Abban az esetben azonban, ha az indítvány nem jelöli meg a perújítás eredményeként megállapítani kívánt tény, nincs helye perújítási nyomozás elrendelésének sem. A perújítási cél valószínűsítése pedig az indítványozó kizárólagos terhe, amely perújítási nyomozással sem pótolható.

Más ügyben arra mutatott rá a Kúria, hogy a néhai sértett toxikológiai vizsgálata során készített kromatogramok értelmezése különleges szakértelmet igényel. E különleges szakértelem igénybevételének hiányában azokból bármely következtetést levonni pusztán laikus okoskodás, ami a perújítási cél valószínűsítésére alkalmatlan.²⁵ Mindez azt jelenti, hogy ha a perújítás céljaként meghatározott tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, akkor a Be. hatályos szabályai mentén a terhelt, illetve a védő e tényt magánszakértői véleménnyel nem tudja igazolni. A perújítás elrendeléséhez azonban bizonyítás helyett e tény valószínűsítése is elegendő.²⁶ A valószínűsítéshez pedig az egyik oldalról a különleges szakértelem szükséges, a másik oldalról viszont az igazságügyi szakértő által kiállított, de nem perrendszerűen beszerzett, ezért csupán terhelti észrevételként elfogadható vélemény (vagy akár igazságügyi szakértőnek nem minősülő, de különleges szakértelemmel bíró személy által kiállított, az egyedi ügyre vonatkozó információkat hordozó okirat) is elég-séges lehet legalább ahhoz, hogy a bíróság perújítási nyomo-

zást rendeljen el a perrendszerű szakértői vélemény beszerzése érdekében, amely alapján lehetővé válik a perújítás megengedhetősége kérdésében történő döntés. Megjegyezte a Kúria azt is, hogy a perújítási cél valószínűsítését az adott ügyben nem csupán a különleges szakértelem hiánya zárta ki, de az a körülmény is, hogy az indítvány igen részletes érvrendszeréből éppen a perújítás célja, azaz a perújítás eredményeként a tényállásban megállapítani kívánt új vagy eltérő tény nem lehetett kiolvasni. Ha pedig a perújítási eljárás eredményeként megállapítani kívánt tény homályban marad, különösebb magyarázatot nem igénylő módon e homályban maradó tény perdöntő jellege sem ítéltető meg.²⁷

Az officialitás hiánya a perújítási eljárásban

A perújítási nyomozás elrendelése korántsem garancia arra, hogy a perújítás megengedhetősége kérdésében az indítvány szerint dönt majd a bíróság. Előfordulhat, hogy a perújítási nyomozás eredményeképpen nem válik ismertté olyan tartalmú új bizonyíték, ami a szándékolt joghatás kiváltására alkalmas lenne. A perújítási indítvány ilyenkor a vázolt feltételrendszer második követelményének nem felel meg, az abban hivatkozott bizonyíték ugyanis nem eredményezheti új – a jogerős ítéletben nem szereplő vagy attól eltérő – tény megállapítását. Erre példaként hozható fel, hogy a terhelt beszámítási képességének korlátozottsága, ami, mint új tény a perújítást megalapozhatja. A beszámíthatóság lényegében azon testi, pszichikai állapot, melytől a cselekvő ember képes felismerni cselekménye társadalmi, erkölcsi megítélését és ennek megfelelően tud is cselekedni.²⁸ Beszámítási képességgel rendelkező személy képes arra, hogy a felismeréshez viszonyítva akaratának megfelelő magatartást tanúsítson. Azonban az elkövető büntethetőségének megállapításához feltétel, hogy az elkövető legalább korlátozott beszámítási képességgel rendelkezzen az elkövetési magatartás tanúsításakor.²⁹ Ebből is jól látszik, hogy eredményes lehet a perújítás, ha utóbb derül ki a beszámítási képesség hiánya vagy korlátozottsága. Ha a perújítási nyomozás során a terhelt ismeretlen helyre távozik, és elmarad a személyes vizsgálata, az viszont nem eredményezheti a perújítás vélelmezett sikerét. A terhelt beszámítási képességére vonatkozó szakvélemény vitathatatlan hiányossága ilyenkor az, ha a terhelt személyes vizsgálata elmaradt. Ha a terhelt ismeretlen helyen tartózkodik, akkor mindez kizárólag a terhelt magatartására vezethető vissza, ha a nyomozó hatóság a terhelt tartózkodási helyére nézve az adatgyűjtést lefolytatta, azonban az nem vezetett eredményre.³⁰ Téves elméleti alap lenne ilyenkor a tényállás-tisztázási kötelezettség elmulasztását felróni a bíróságnak. A tényállás tisztázására – az addig ismert bizonyí-

²¹ Be. 190. § (4) bekezdés.

²² Kúria Bpkf.II.245/2019/2.

²³ BH 2020.99.

²⁴ Be. 641. § (2) bekezdés, Kúria Bpkf.II.622/2021/5.

²⁵ Be. 188. § (1) bekezdés.

²⁶ BH 2021.71.

²⁷ Kúria Bpkf.II.1497/2021/2.

²⁸ KENESE Attila: A 12–14. életév közötti bűnelkövetőkkel kapcsolatos új rendelkezések gyakorlati alkalmazásának kérdései – a belátási képesség. letöltés: 2023.02.23. www.mabie.hu/files/mabie.hu/files/A%20belatasi%20kepesség.odt, letöltve: 2023.02.03.

²⁹ BLASKÓ Béla: *Magyar büntetőjog – Általános rész*. Rejtjel kiadó, Budapest, 2010. 176. o.

³⁰ Kúria Bpkf.II.823/2020/3.

tékok alapján – az alapeljárásban kerül sor.³¹ A perújítási indítvány alapjául szolgáló új bizonyítékot az indítványozónak kell rendelkezésre bocsátania vagy legalább megjelölnie.³² További bizonyításra – azaz a perújítás elrendelésére – csak akkor kerülhet sor, ha a perújítás indítványozója ajánl fel olyan bizonyítékot, ami a perújítás megengedhetőségének feltételeit kimeríti. E körben a bíróságot hivatalból eljárás kötelezettség nem köti.³³

Ebben az összefüggésben talán Bárd Károly meghatározása a legtalálóbb, aki szerint a legalitás a büntetőigény érvényesítésének köteleességét, az officialitást pedig az állam által erre feljogosított szerveinek a jogosultságát fogalmazza meg. Jogosultságot arra, hogy a büntetőigényt mások akarata ellenére is, beleegyezése nélkül érvényesítse a hatóság.³⁴ Az ügyben felbukkanó hivatalból tényállás-felderítési kötelezettség elvárása a korábbi eljárási törvényekhez kapcsolódó „inkvizítor bíró” szerepfelfogás elvárásának továbbélését mutatja.³⁵ A perújítási eljárásokban kategorikusan kizárt tényállástisztázási kötelezettség az, ami megfelel az Alaptörvénynek, és az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezése szellemiségének, hiszen ez az az eljárás, ahol a perbeli funkciók szétválasztása legkövetkezetesebben végigvihető.³⁶

Amennyiben az indítványozó megjelöli a feltételeknek megfelelő új bizonyítékot, de azt nem bocsátja – akár objektív okból – rendelkezésre, akkor kerülhet sor perújítási nyomozás elrendelésére, és a bíróság annak eredményéhez képest rendelkezhet a perújítás megengedhetőségéről. Ha a perújítási nyomozás nem vezet a perújítás elrendelését megalapozó bizonyíték beszerzéséhez, akkor az szükségszerűen a perújítás megengedhetőségének elutasításához vezet. Amennyiben pedig ilyen bizonyíték nem áll rendelkezésre, a perújítás elrendelésére nem kerülhet sor, függetlenül attól, hogy a perújítási nyomozás során beszerzett bizonyíték egyébként formai és tartalmi szempontból helytálló-e. Kizárólag az vizsgálható, hogy a bíróság a bizonyítási eszköz felkutatása érdekében megfelelően járt-e el, tehetett-e volna olyan további intézkedést, ami a perújítás megengedhetőségét eredményező bizonyítási eszköz felkutatásához vezethetett volna.³⁷

Orvosi szakkérdés a cselekménnyel kapcsolatban

Abban évtizedek óta következetes a bírói gyakorlat, hogy az életveszélyt okozó testi sértés miatt az elítélt terhére helyezhető perújítás elrendelésének, ha utóbb a sértett – az őt ért bántalmazással okozati összefüggésben – meghalt, feltéve, hogy ez utóbb ismertté vált tény valószínűvé teszi a terhelttel szem-

ben lényegesen súlyosabb büntetés kiszabását.³⁸ Ugyancsak helye lehet a perújítás elrendelésének, ha a sérülésről utólag bebizonyosodik, hogy maradandó fogyatékossgal gyógyult, ami súlyosabb minősítést és büntetést jelenthet. A sérülés gyógytartamának megítélése már orvos szakértői kérdés.³⁹ Perújítás szempontjából azonban az elkövetett cselekménytől függetlenül jelentősége lehet a terhelt betegségeinek, amelyeket nagyban befolyásolhatják a büntetéselviselési képességét.

Betegségekre hivatkozás a perújítási indítványban

Az alapügyben is figyelembe vett betegségek

Ha a perújítási indítványban hivatkozott orvos szakértői vélemény a terhelt korábban is fennálló betegségeinek aktuális mibenlétét részletezi, de azon túlmenően nem tartalmaz olyan adatot, amelyet a jogerős határozat meghozatala előtt figyelmen kívül hagyott volna a bíróság, akkor a perújítási indítvány elutasításának van helye. Ez a perjogi helyzet akkor, ha az eljáró bíróságok a büntetés kiszabása során figyelembe vették enyhítő körülményként a terhelt egészségi állapotát, azaz betegségei már az alapügyben is ismert és értékelte körülmények voltak. A perújítás alapja pedig nem lehet az, hogy az eljáró bíróságok mindennek milyen fokú enyhítő nyomatékot tulajdonítottak. Ehhez képest, ha a perújítási eljárásban benyújtott orvos szakértői véleményben nem kerül megállapításra olyan többlet, ami további nyomatékot adna a jogerős ítéletben már enyhítő körülményként értékelte megromlott egészségi állapothoz képest, és ami önmagában, minden más körülményre való tekintet nélkül a büntetés enyhítését lenne szükségessé, akkor a perújítás feltételei nem teljesülnek.⁴⁰

A büntetés végrehajtása során bekövetkezett egészségromlás

A terheltnek a büntetés végrehajtása során bekövetkezett egészségi állapot-romlása, már ismert betegségeinek súlyosbodása a perújítás engedélyezhetősége kapcsán közömbös. A perújítási indítványban hivatkozottak közül e tekintetben csak a terhelt rosszindulatú megbetegedése képezhetné vizsgálat tárgyát; azonban csak akkor, ha a bizonyíték arra is vonatkozik, hogy e megbetegedés is a terheltnél már a jogerős ügyszakhatározat meghozatala előtt kialakult.

A Kúria utalt arra, hogy az a jogerős ügyszakhatározat meghozatala és az összefoglaló szakértői vélemény kelte közötti közel hatéves időmúlásra tekintettel a csatolt okirat alapján még csak nem is valószínűsíthető.⁴¹

Téves a védői hivatkozás abban a tekintetben, miszerint a csatolt okirat alapján a bíróság feladata lett volna perújítási nyomozás elrendelése annak feltárása érdekében, hogy a ter-

³¹ Kúria Bpkf.II.823/2020/3.

³² BH 2019.211.I.

³³ Bpkf.II.823/2020/3.

³⁴ Bárd Károly: *A büntetőhatalom megosztásának bukhatói*, Közgazdaság és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 66–67. oldal

³⁵ KADLÓT Erzsébet: A vád igazsága. In: *A büntető ítélet igazságtartalma* (szerk. Erdei Árpád), Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2010. 23–44. o.

³⁶ ELEK Balázs: Bizonyítási teher az eljárási funkciók megosztásának tükrében. *Jogtudományi Közöny*, 2016. 1. szám, 31–41. o.

³⁷ Be. 641. § (2) bekezdés b) pont.

³⁸ BH 1984.443. (Legf. Bír. Bpf.I.700/1984. szám) (BJD 10070.)

³⁹ ELEK Balázs: *A jogerős a büntetőeljárásban*, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen, 2012, 255–270. o.

⁴⁰ Kúria Bpkf.III.311/2022/2.

⁴¹ Kúria Bpkf.II.1.251/2019/2.

helt rosszindulatú daganatos megbetegedése az alapeljárás során fennállt-e. A terhelt egészségi állapota csak ebben az esetben értékelhető enyhítő körülményként. Ez tehát a perújításnak a Be. 637. § (1) bekezdés a) pont aa) alpontja szerinti feltétele. A jelen ügyben hivatkozott bizonyítási eszköz azonban utóbbi tekintetben semmiféle valószínűsítő adatot nem hordoz magában, csupán annak elvi (feltételezett), távoli lehetőségét veti fel.

Következésképpen a perújítási indítványhoz csatolt orvosi iratra hivatkozás valójában új bizonyítékot sem képez, hanem a perújítással célzott új tényre vonatkozóan bejelentett bizonyítási eszköz, aminek bár perújítást célzó, ám csupán feltételezett tartalmat tulajdonít az indítvány (illetve a fellebbezés), sőt annak meglétét sem valószínűsíti.

Mindezek tükrében már csupán a teljesség érdekében utal arra a Kúria, hogy a Szegedi Ítéletábla helyesen mutatott rá arra is, hogy a perújításra e feltételezett tartalom valónak elfogadása esetén sem kerülhetne sor; ebben az esetben ugyanis a perújítás vázolt feltételrendszere harmadik fokának nem felel meg az indítvány. A célzott, a jogerős ítéletben nem szereplő ténymegállapítás – a terhelt rosszindulatú daganatos megbetegedése – ugyanis még megállapítása esetén is alkalmatlan lenne a terhelttel szemben lényegesen enyhébb büntetés kiszabása szükségességének alátámasztására.

Az 56. BK vélemény szerint az elkövető betegsége, jelentős mérvű rokkantsága vagy egyéb olyan körülmény, amely a büntetés elviselését megnehezíti, enyhítő hatású, és akkor is értékelendő, ha a bűncselekmény elkövetése után (azonban értelemszerűen: a jogerős ítélet meghozatala előtt) állott elő.

A perújítás feltétele ugyanakkor nem pusztán a további enyhítő körülmény (esetleges) felmerülése, hanem az is, hogy ez az enyhítő körülményként értékelendő tény önmagában alkalmas legyen a jogerős ítéletben kiszabott büntetés jelentős mértékű megváltoztatására.

Jelen esetben az alapügyben eljáró másodfokú bíróság az addig ismert ténybeli alapon enyhítő körülményként már figyelembe vette a terhelt igazolt betegségét. Ehhez képest az újabb szakvéleményben szereplő további megbetegedés nem jelent olyan mérvű további többletet, ami olyan nyomatékot adna hozzá a jogerős ítéletben e körben már enyhítő körülményként értékeltekhez, hogy az önmagában, minden más körülményre való tekintet nélkül a büntetés – ráadásul jelentős mértékű – enyhítését tenné szükségessé. Ennek hiányában azonban a perújítás feltételei e tekintetben sem teljesülnek.⁴²

Az alapügy tényállásában nem szereplő betegség mint perújítási ok

A perújítás megengedhetőségét vizsgálva a bíróság a terhelt betegségét illetően megállapította, hogy az elsőfokú ítélet ugyan a személyi körülmények között nem tett róla említést, de a terhelt védekezése kapcsán foglalkozott az egészségügyi állapotával, a hivatkozott betegséggel. A másodfokú bíróság álláspontja szerint a terhelt igazolt betegsége kapcsán az elsőfokú bíróság kellő indokát adta, hogy az miért nem képezte a bűncselekmény elkövetésének akadályát. A büntetés kiszabása körében pedig a védőnek a terhelt betegségére hivatkozással

(is) enyhítésért előterjesztett fellebbezésével szemben az ügyész perorvoslatot talált alaposnak és súlyosította a terhelt szabadságvesztés-büntetését, értékelve valójában mindazt, amit az indítvány hiányolt. Mindez a perújítási indítvány elutasításához vezetett függetlenül attól a tényről, hogy az alapügy bírósága a személyi körülmények között nem tüntette fel.⁴³

A jogerős ügydöntő határozat után kialakult betegség esetén a perújítás elutasítása

A Btk. 80. § (1) bekezdése értelmében a büntetést az e törvényben meghatározott keretek között, céljának szem előtt tartásával úgy kell kiszabni, hogy az igazodjon a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalomra veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményekhez. Az enyhítő körülmény a büntetés kiszabásakor veendő (vehető) figyelembe. A Be. 563. §-a, 564. § (1) bekezdése, (2) bekezdés b) pontja, (4) bekezdés a) pontja alapján megállapítható, hogy a bíróság a büntetés kiszabásánál figyelembe vett enyhítő körülményről a jogerős ítélet indoklásában ad számot.⁴⁴ Mindezekből következik, hogy értelemszerűen csak a jogerős ügydöntő határozat meghozatalakor már létező, a büntetéskiszabást befolyásoló tények minősülnek bizonyítandó ténynek [Be. 163. § (1) bekezdés], mert ezek bírnak jelentőséggel a büntetés kiszabását szabályozó büntető jogszabályi rendelkezések alkalmazásában, mivel a bíróság a büntetést az ítéletében szabja ki.⁴⁵ Ezért olyan tény, amely a jogerős ügydöntő határozat meghozatala után keletkezett, nem okozhatja az ítélet ténybeli hiányosságát, nem bizonyítandó tény, és ezért perújítás tárgyát nem képezheti. Ebből következik, hogy a terhelt személyi körülményeit érintő olyan új bizonyíték, amely az alapügyben hozott jogerős ügydöntő határozatot követően bekövetkezett tényre vonatkozik, perújítási okot nem képez.⁴⁶

A perújítás megengedhetőségének kapcsán az egészséghez való alapjog érvényesülése azon keresztül valósul meg, hogy a bíróság a büntetés kiszabása során értékeli az elkövető fennálló betegségeit és annak következményeit, attól függetlenül, hogy azok a bűncselekmény elkövetését megelőzően, vagy azt követően (de értelemszerűen a jogerős ítélet meghozatala előtt) keletkeztek.⁴⁷ A büntetés kiszabása a jogerős ügydöntő határozatban történik meg, ezért az azt követően bekövetkezett olyan tények, amelyek jogerő előtt a büntetés kiszabása körében értékelendők, már kizárólag a büntetés végrehajtása során vehetők figyelembe (büntetés megkezdésére adott halasztás, félbeszakítás), illetve az esetleges fennálló büntetés végrehajtása tárgyában benyújtott kegyelmi kérelem elbírálására lehetnek hatással.⁴⁸ Ezért olyan tény, amely a jogerős ügydöntő határozat meghozatala után keletkezett, nem okozhatja az ítélet ténybeli hiányosságát, nem bizonyítandó tény, és ezért perújítás tárgyát nem képezheti.

⁴³ Kúria Bpkf.II.622/2021/5.

⁴⁴ BELEGI József: Büntetőeljárás jog – Kommentár a gyakorlat számára – Harmadik kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2022.

⁴⁵ TREMMEL Flórián: *Magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2001, 523. o.

⁴⁶ BH 2009.353.

⁴⁷ Alaptörvény XX. fejezet.

⁴⁸ Kúria Bpkf.I.264/2021/2.

⁴² Kúria Bpkf.II.1.251/2019/2.

Más ügyben a büntetés végrehajtásának az elhalasztására irányuló kérelemhez becsatolt igazságügyi pszichiátriai szakértői vélemény a jogerős ügydöntő határozat meghozatalát követően elszenvedett trauma okán véleményezte a terhelt súlyosan depresszív állapotát. Ekként nem tekintette a bíróság perújításra okot adó új bizonyítéknak.⁴⁹

Perújítás elrendelése a jogerő előtt már kialakult, de korábban nem ismert betegségekre tekintettel

A védő által előterjesztett perújítási indítvány lényege az volt, hogy az igazságügyi orvos szakértő szakvéleménye alapján a terhelt különböző okú betegsége fennállt az elkövetés és a jogerős elbírálás közötti időszakban is, ami legalább közepes fokban korlátozza abban, hogy a szabadságvesztés-büntetést elviselje. Ezáltal lényegesen enyhébb büntetést kell kiszabni.

Az alapügyben indítvány vagy hivatkozás hiányában nem került sor a terhelt egészségi állapotának vizsgálatára. A terhelt betegségére hivatkozás utóbbi keletű. Az ítélet tábla az elutasító végzésében megállapította, hogy az ítélet jogerőre emelkedését megelőző betegségeire vonatkozó orvos szakértő véleménye – figyelemmel a BH 2018.9. számú döntésre – új, és pedig okirati bizonyíték. A szakvélemény csupán a lakosság jelentős részét érintő betegséget igazol, ellenben a „csatolt okirat által igazolt egészségi állapot börtönrelviselő képességet nagymértékben csökkentő betegséget, jelentős mérvű rokkantságot és általában a terhelt egészségi állapotának olyan romlását ugyanakkor nem igazol, mely alapján valószínűsíthető kellene a terhelttel szemben lényegesen enyhébb büntetés kiszabását.”⁵⁰

Az ítélet tábla utalt arra is, hogy „az alapeljárás során a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság által kiszabott középértékhez igazodó büntetést már jelentős mértékben enyhítette”. A Kúria az elutasító végzés felülbírálatára során előrebocsátotta, hogy a – BH 2018.9. számú döntésként közreadott – Bpkf. II.1358/2017/2. számú végzésében kifejtetteket vette irányadónak, és egyúttal elvégezte annak a törvényi aktualizálását is.⁵¹ A perjogilag védői észrevételként megjelenő magánszakértői vélemény alapján nem lehetett kétségessé tenni, hogy a terhelt többokú és -természetű betegségben szenved, s ezen alapulóan börtöntűrő képességének közepes fokú korlátozottsága a bűncselekmény elkövetése és az ítélet jogerőre emelkedése között már fennállt. A fennmaradó kérdés, hogy a terhelt betegsége valószínűsíti-e az alapügyben kiszabottnál lényegesen enyhébb büntetés kiszabását. E kérdésre az első fokon eljáró bíróság nemleges választ adott. A Kúria által adott szempontrendszer szerint a kiindulópont az, hogy az alapügyben a terhelt egészségi állapotának vizsgálatára nem került sor. Az irreleváns, hogy milyen okból. Lényeges viszont, ha a jogerős ítélet a büntetés kiszabása körében nem vette enyhítő körülménynek a terhelt rossz egészségi állapotát.

Az 56. BK vélemény szerint „Az elkövető betegsége, jelentős mérvű rokkantsága vagy egyéb olyan körülmény, amely a büntetés elviselését megnehezíti, enyhítő hatású, és akkor is

értékelendő, ha a bűncselekmény elkövetése után állott elő”. A betegség nem azonos a rokkantsággal, illetőleg további egyéb körülmény (pl. klauszrofóbia) is nehezítheti a büntetés elviselését.

A Kúria végzése felsorakoztatta az ítélkezési gyakorlatból még azon döntéseket, amelyekből kitűnik, hogy az egészségi állapot értékelése valós enyhítő körülményt eredményezhet kialakult betegségek esetén:⁵² „A Legfelsőbb Bíróság nagy nyomattal értékelte a vádlott rokkantságát megalapozó igazolt szívbetegségét, amely a szabadságvesztés elviselését nyilvánvalóan megnehezíti.”⁵³ „A [...] Legfelsőbb Bíróság [...] a vádlott javára további enyhítő körülményként kell értékelni [...] börtöntűrő képességének nehezítettségét.”⁵⁴ A büntetés-elviselési képességet nagymértékben csökkentő betegségekre vonatkozó új orvosi igazolás perújítás alapja lehet.⁵⁵ „Az elítelt a fellebbezésében olyan új bizonyítékot jelölt meg, amely valószínűsíti, hogy az elítelt egészségi állapota miatt a vele szemben kiszabott tartamú szabadságvesztés elviselése a bűnösségi körülményekkel arányban nem álló hátrányt jelent számára, így a büntetés mértékének lényeges enyhítését alapozhatja meg.”⁵⁶

További ismertetés nélkül sem lehet kétség afelől, hogy a büntetés-elviselési képesség (börtöntűrő képesség) közepes fokú korlátozottságát előidéző betegség lényeges mértékben ki kell hogy hasson a büntetés kiszabására, különös tekintettel arra, hogy a jogerős ítélet nem vette számba enyhítő körülményként a terhelt rossz egészségi állapotát. Ekként pedig kellően indokolt a perújítás elrendelése, mert a védő perújítási indítványa valószínűsítette, hogy a terhelttel szemben végső soron lényegesen enyhébb büntetést kell kiszabni. Az új bizonyíték tényleges bizonyító ereje majdan a perújítás folyamatában válik vizsgálandó kérdéssé. Amikor a valószínűsítés megtörténik, a perújítás megengedhetősége tárgyában döntő bíróságnak tartózkodnia kell attól, hogy átvegye a perbíróság bizonyítékértékelő jogkörét.⁵⁷

Betegségekre alapított perújítás elrendelése

Más esetben is előfordult, hogy a Kúria rendelte el a perújítást. A megengedhetőség körében első fokon eljáró ítélet tábla elutasította a perújítási indítványt. Döntésének lényege szerint a terhelt védője ugyan új bizonyítékot jelölt meg azzal, hogy a perújítási indítványhoz orvos szakértői magánvéleményt csatolt, miután a terhelt egészségi állapotára az alapeljárás során bizonyítás nem folyt. Azonban az is megállapítható volt, hogy a hivatkozott betegségei később, a jogerős elítélését követően alakultak ki, melyek így irrelevánsak a perújítás megengedhetősége szempontjából. A védői fellebbezés indokolása szerint a betegség diagnosztizálásának ideje nem azonos annak kiala-

⁵² Kúria Bpkf.II.245/2019/2.

⁵³ BH 1998.407.

⁵⁴ BH 1985.134.

⁵⁵ BH 1976.396.

⁵⁶ BH 1976.396.

⁵⁷ Kúria Bpkf.II.245/2019/2.

⁴⁹ Kúria Bkf.II.1316/2011/2.

⁵⁰ Kúria Bpkf.II.245/2019/2.

⁵¹ Kúria Bpkf.II.245/2019/2.

kulási idejével. Így a terhelt vonatkozásában megállapított szívmegegyesbódás, kéthegyű szívbillentyű-elégtelenség, coronaria, a gerinc degeneratív betegségei a köztudomás szerint sem egyik napról a másikra, hanem évtizedek alatt kialakuló, vagy akár veleszületett súlyos betegségek.

A Kúria megállapította, hogy a terhelt védője fellebbezésében további olyan orvosi okiratokat csatolt, amelyekből az tűnik ki, hogy a terhelt betegségei az elítélés előtt is fennálltak. A terhelt védője tehát a fellebbezéséhez csatolt további orvosi okiratok formájában olyan új bizonyítékokat jelölt meg a korábban csatolt orvos szakértői magánvéleményhez kötődően, amely valósága esetében lényeges kihatással lehet a kiszabott büntetés mértékének a meghatározására. Az új bizonyíték valószínűvé teszi, hogy a terhelt egészségi állapota miatt a vele szemben kiszabott tartamú szabadságvesztés elviselése a bűnösségi körülményekkel arányban nem álló hátrányt jelent számára, így a büntetés mértékének lényeges enyhítését alapozhatja meg.⁵⁸ A Kúria annak előrebocsátása mellett, hogy a terhelt egészségi állapotának feltérképezése, a hivatkozott betegségek fennálltának megállapítása, kialakulásuk időpontjának megállapítása, börtöntűző képessége korlátozottságának megállapítása a perújítási indítványhoz csatolt okirati bizonyítékok szakmai megítélése igazságügyi szakértői kompetenciába tartozik, megnyugtató döntés a Kúria megítélése szerint perújítási nyomozás elrendelése nélkül e kérdésben nem hozható.⁵⁹ Az új bizonyíték tényleges bizonyító ereje majdan a perújítás folyamatában válik vizsgálандó kérdéssé. Kiemelendő, hogy ezen döntésből is az következik, hogy mindig a konkrét ügy adott terheltjének konkrét betegségei esetében lehet állást foglalni abban a kérdésben, hogy egyáltalán van-e szükség perújítási nyomozás elrendelésére a megengedhetőség körében hozandó megalapozott döntéshez.

A beszámítási képességet érintő kóros elmeállapot

A Btk. nem általánosságban, hanem kifejezetten a konkrét (alapügyben felrótt) bűncselekmény viszonyában rendelkezik a kóros elmeállapot beszámítási képességet érintő (korlátozó vagy kizáró) hatásáról.⁶⁰ Erre tekintettel csak a tüneteknek a konkrét cselekménnyel összefüggő – a vádbeli vagy ítéleti tényállással összevetett – vizsgálata alapján tisztázható a felismerési képesség kérdése.⁶¹ Így a perújítás megengedhetősége szempontjából nem jelent új bizonyítékot – csupán a perújítással célzott új tényre bejelentett bizonyítási eszköz – a perújítási indítványhoz (illetve annak elutasítása ellenében bejelentett fellebbezéshez) csatolt olyan orvosi irat (szakvélemény), amely a terheltnek felrótt bűncselekmény és a terhelt elmeállapota közötti összefüggésre vonatkozó megállapítást nem tartalmaz. Az ilyen bizonyítási eszköznek ugyanis csupán a perújítást célzó indítvány tulajdonít (általa) feltételezett tar-

talmat, valójában azonban bizonyítékot nem tartalmaz, annak meglétét nem is valószínűsíti.⁶²

Ha a védői észrevétel nem tartalmaz arra vonatkozó adatot, hogy a terhelt elmeállapota a terhére rótt adócsalás és magánokirat-hamisítás tekintetében eredményezte-e beszámítási képességének korlátozását, az nem elégséges a perújítás elrendeléséhez. A Kúria előtt befejezett ügyben még csak nem is utalt az indítvány arra, hogy a terhelt beszámítási képességét (bármilyen) bűncselekmény elkövetésével összefüggésben vizsgálta volna; pusztán orvosi diagnózist foglalt magában. Ekként a perújítási indítványt perújítási nyomozás elrendelése nélkül is el lehetett volna utasítani.⁶³

A korábban már hivatkozott betegség más forrásból forrásból történő alátámasztása

A Kúria által kialakított gyakorlat szerint a megengedhetőség körében az eredményes perújításhoz nem a bizonyítási eszköznek, hanem a bizonyítéknak kell újnak lenni. Ugyanaz a bizonyíték más forrásból, más bizonyítási eszköz révén nem új bizonyíték. Mindez a konkrét esetben azt jelentette, hogy bizonyítási eszköz az alapügy másodfokú eljárásában, valamint a perújítási indítványhoz csatolt irat, bizonyítékot pedig azok tartalma képezhet. A perújítás alapügyének másodfokú eljárásában megtartott nyilvános ülésén csatolt, ideg-elmegyógyász által kiállított ambuláns lap szerint a terheltnél a diagnózis bipoláris affektív zavar volt, mániás epizód pszichotikus tünetekkel.⁶⁴ Az ügyben a védő terjesztett elő perújítási indítványt, melyhez csatolt ugyanazon ideg-elmegyógyásztól egy levelet, mely szerint szakrendelésen a terhelt manias psychosis tüneteivel jelentkezett, aminek 2003–2004. évben is ki lehetett téve, majd a perújítási indítványát elutasító döntéssel szemben bejelentett fellebbezéshez a védő csatolt egy 2011. március 17-i keltezésű, ugyanazon ideg-elmegyógyász által kiállított ambuláns lapot, mely szerint a terheltnél megállapított diagnózis bipoláris affektív zavar, mániás epizód pszichotikus tünetekkel. Az ambuláns lap rögzítette, hogy ez a diagnózis az elmeműködés kóros állapotát képes eredményezni. A terhelt 2003-ban és 2004-ben már mániás zavarban lehetett, megbetegedése 2003, 2004 óta korlátozhatta abban, hogy cselekménye következményeit felismerje. A bíróság következtetése szerint az alapügy másodfokú eljárásában a perújítási indítványhoz, valamint a fellebbezéshez csatolt – egyébként ugyanazon ideg-elmegyógyásztól származó – orvosi iratok megállapítása, diagnózisa ugyanaz volt. Az alapügyben eljáró másodfokú bíróság pedig a 2010. november 16-i nyilvános ülésen meghozott végzésével a védő ez irányú bizonyítási indítványát elutasította, aminek indokát az ügydöntő határozatban megadta. Ekként az orvosi iratok ezen tartalma új bizonyítéknak nem tekinthető. A perújítási indítvány valójában ugyanazon bizonyító tény (ugyanazon bizonyíték) alapján ugyanazon bi-

⁵⁸ BH 1976.396.

⁵⁹ Kúria Bpkf.II.1817/2017/5.

⁶⁰ FÖLDVÁRI József: *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

⁶¹ BH 2018.74.II.

⁶² BH 2018.74.I.

⁶³ Kúria Bpkf.II.823/2020/3.

⁶⁴ ELEK Balázs: *A jogerő a büntetőeljárásban*, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen, 2012, 255–270. o.

zonyítandó tény (a terhelt elmeállapota) peresítését, illetve újraperesítését célozta. Az alapügyben eljáró másodfokú bíróság erről döntött, amikor akként foglalt állást, hogy a terhelt eljárás alatti állapota, valamint a becsatolt orvosi irat alapján nem valószínűsíthető, hogy eldöntendő kérdés a terhelt kóros elmeállapota; s így annak vizsgálata sem szükséges. A másodfokú bíróság az alapügyben ezáltal kétségtelenül értékelte azt a bizonyítékot, amit a perújítási indítvány felhozott. Következésképpen a perújítási indítványhoz, illetve fellebbezéshez csatolt orvosi iratra hivatkozás eleve nem új bizonyíték, mivel ténybeli tartalmát az alapügyben a bíróság értékelte, azon túlmenően pedig valójában bizonyítékot sem képez, csupán bizonyítási eszközt, aminek ugyan perújítást célzó, ám csupán feltételezett tartalmat tulajdonít az indítvány (illetve a fellebbezés).⁶⁵

Elfogadott tényre történő ismételt hivatkozás

Az igazságügyi szakértői vélemény bizonyítási eszköz, míg a bizonyíték a szakvéleményben megismerhető tény, amiből következtetés vonható a bizonyítandó – adott ügyben büntető anyagi vagy eljárásjogi szabály alkalmazása szempontjából jelentős – tényre. A perújítás esetében nem a bizonyítási eszköznek, hanem a bizonyítéknak kell újnak lennie, ehhez képest ugyanaz (egyébként elfogadott) a bizonyíték, de más forrásból, más bizonyítási eszköz révén: nem új bizonyíték.⁶⁶ A terhelt betegségét illetően megállapította, hogy az elsőfokú ítélet ugyan a személyi körülmények között nem tett róla említést, de a terhelt védekezése kapcsán foglalkozott az egészségügyi állapotával, a hivatkozott colitis ulcerosa betegséggel. A másodfokú bíróság álláspontja szerint a terhelt igazolt betegsége kapcsán az elsőfokú bíróság kellő indokát adta, hogy az miért nem képezte a bűncselekmény elkövetésének akadályát. A büntetés kiszabása körében pedig a védőnek a terhelt betegségére hivatkozással (is) enyhítésért előterjesztett fellebbezésével szemben az ügyészi perorvoslatot találta alaposnak és súlyosította a terhelt szabadságvesztés-büntetését, értékelve valójában mindazt, amit az indítvány hiányolt. Ennek megfelelően

tehát a másodfokú ítélet az enyhítésre irányuló fellebbezés alapján utalt a terhelt betegségére, ennek azonban az időmúlás, a vagyoni hátrány összege és a terhelt irányító szerepe mellett nem tulajdonított a büntetést befolyásoló hatást.

A terhelt betegségével kapcsolatban pedig az alapeljárásban rendelkezése álltak az egészségügyi iratok, a nyomozás során beszerzett szakértői vélemény, ezt a törvényszék megjelölte ítéletében. A terhelt hivatkozott betegsége azonos, így perújítási nyomozás elrendelésének sincs alapos indoka. A védő olyan új tényt vagy körülményt, amely a perújítás elrendelését megalapozná, nem hozott fel. Az indítvány nem új bizonyítékra hivatkozott, hanem a bűnösségi tényezők értékelését sérelmezte, ez azonban perújítás alapja nem lehet. Helyesen állapította meg az ítéletábrla, hogy a perújítási indítvány tehát lényegében nem új bizonyítékra hivatkozott, hanem a bűnösségi körülmények alapügyben eljáró bíróságok általi értékelését sérelmezte, kifejezetten azt, hogy az indítványban megjelölt bizonyítékokkal igazolt tényeknek (a terhelt három kiskorú gyereke, betegsége) nem tulajdonítottak enyhítő hatást. Ez azonban rendkívüli jogorvoslattal nem kényszeríthető ki, a büntetéskiszabási körülmények téves értékelésére perújítási indítvány nem alapozható.⁶⁷

Záró gondolatok

Láthattuk, hogy ténybeli alapon nem reménytelen a perújítás elrendelése akkor, ha a terhelt olyan betegségeire hivatkozik, amelyek az alapeljárásban nem merültek fel, és lényegesen befolyásolhatják büntetés elviselésének képességét. Bár perújítási eljárásban a védő és a terhelt nem tud formálisan eleget tenni a Be. szigorú szabályozásának a magánszakértői vélemény beszerzésére vonatkozóan, viszont a perújítást alátámasztó orvos szakértői véleményt, mint 'nem laikustól' származó véleményt a bíróságok kellő súllyal kezelik, és alapja lehet perújítási nyomozás elrendelésének. Perújítás alapja lehet a cselekmény elkövetését követően kialakult betegség is, de mindez fogalmilag kizárt, ha a betegség a büntetés végrehajtása alatt következett be, vagy egyébként a jogerős elítélést követően, hiszen ilyenkor a betegségeket nyilvánvalóan nem értékelhetette volna az alapügyben eljáró bíróság.

⁶⁵ BH 2011. 305. (Legf. Bír. Bkf.III.462/2011.)

⁶⁶ BH 2011.305.

⁶⁷ Kúria Bpkf.II.622/2021/5.

DR. HURTONY ALEXANDRA KITTI¹

A szexuális bűnelkövetőkkel szembeni fellépés: a kémiai kasztráció az Amerikai Egyesült Államokban

1. Bevezetés

Napjainkban a szexuális motivációjú bűncselekmények elkövetőivel szemben a szabadságvesztés-büntetés mellett alkalmazandó kezelések, alternatív megoldások feltérképezése társadalmi igény, az ilyen jellegű bűncselekmények megelőzése, valamint az újbóli elkövetés elkerülése céljából.

A kémiai kasztráció – mint a szexuális bűncselekmények elkövetőivel szemben alkalmazott gyógyszeres terápia – az egyes országok gyakorlatában egyszerre tekinthető végső eszközhöz a szexuális bűncselekmények elkövetésétől való elrettentésre, a bűnismétlés elkerülésére és az elkövető szexuális fantáziája okozta „tünetek” enyhítésére.

A kémiai kasztráció alkalmazása történhet az elkövető válalása alapján önkéntesen, azonban egyes országok már megteremtették a jogszabályi lehetőséget arra, hogy azt a bíróság szexuálisan motivált bűncselekmény elkövetése esetén, a törvényben meghatározott feltételek mellett, kötelezően kiszabja azt; Lengyelország és az USA egyes államai kiforrott jogszabályi környezettel és gyakorlattal rendelkeznek a bűnelkövetőkkel szemben kötelezően alkalmazott kémiai kasztráció alkalmazására.

Jelen tanulmány az Amerikai Egyesült Államok jogszabályi hátterét és gyakorlatát vizsgálja mint olyan jogállam, ahol elsőként adtak (büntető)törvényi keretet a szexuális bűnelkövetőkkel szembeni gyógyszeres kezelés kötelező alkalmazására. A tanulmány a vonatkozó jogszabályi környezetet eredeti nyelven vizsgálta és annak értelmezéséhez segítséget nyújtottak azok a jogi és kriminológiai tanulmányok, melyek a jogszabályok jogtudósok általi kritikai értelmezését adták. A tételes joganyag feldolgozása minden esetben az eredeti, idegen nyelvű szöveg alapján történt. A kontinentál-

is és angolszász jogrendszer eltéréseiből adódó jogintézményi differencia kiküszöbölésére nem kerülhetett sor, azonban a magyar jogi dogmatika és fogalomrendszer ismerete segítségével szolgált az egyes országok jogintézményeivel való hasonlóságok felismerésében.

Az Amerikai Egyesült Államok 51 állama közül kilencben lehetséges a szexuális bűnözők kémiai kasztrációja. A következőkben bemutatásra kerül öt állam kémiai kasztrációt lehetővé tevő törvényi szabályozása, valamint ezekkel szemben – amerikai szakirodalom alapján – egyes szerzők által megfogalmazott kritikák.

2. Kalifornia állam (California's Chemical Castration Statute)

Kalifornia állam 1996-ban a 3339. számú közgyűlési törvényjavaslaton keresztül módosította büntetőjogi szabályozását, miszerint a szexuális bűnelkövetők számára lehetséges a kémiai kasztráció elrendelése büntetésként vagy a feltételes szabadlábra bocsátás mellett alkalmazandó intézkedésként.² Kalifornia állam Büntető Törvénye a California Penal Code (a továbbiakban hivatalos rövidítése szerint: CA Penal Code) „Part One of Crimes and Punishments” elnevezésű fejezetében (magyarul: Büntettek és büntetések) rendelkezik a medroxiprogesztéron-acetátos (a továbbiakban: MPA) vagy azzal egyenértékű (azonos hatású) kezeléssel. A gyógyszeres kezelés törvényben, fejezetben elfoglalt helye, valamint elnevezése alapján arra lehet következtetni, hogy az államban büntetésként kiszabható a kémiai kasztráció. A CA Penal Code vonatkozó rendelkezései szerint;

² Philip J. HENDERSON: Note, Section 645 of the California Penal Code: California's „Chemical Castration” Law-A Panacea or Cruel and Unusual Punishment?, 32 U.S.F. L. REV., 1998. 653–654. o.

¹ PhD hallgató, PPKE JÁK

„Aki a c) alpontban meghatározott bűncselekményt első bűntettesként 13. életévét be nem töltött sértett sérelmére követi el, a bíró mérlegelése szerint vele szemben medroxiprogesteron-acetátos vagy azzal egyenértékű, gyógyszeres kezelés elrendelhető a feltételes szabadságra bocsátást követően, annak feltételeként vagy más büntetés kiszabása mellett.”³

„Aki a c) alpontban meghatározott bűncselekményt visszaesőként 13. életévét be nem töltött sértett sérelmére követi el, vele szemben medroxiprogesteron-acetátos vagy azzal egyenértékű, gyógyszeres kezelést kell elrendelni a feltételes szabadságra bocsátást követően, annak feltételeként vagy más büntetés kiszabása mellett.”⁴

A büntetőtörvény által c) alpontban említett bűncselekmények köre érinti a „The Part One of Crimes and Punishments – Title None Of Crimes Against the Person Involving Sexual Assault, and Crimes Against Public Decency and Good Morals”⁵ címet, valamint az abba tartozó „Chapter Five – Bigamy, Incest, and the Crime Against Nature”⁶ fejezetet.

Ezen címben és fejezetben meghatározott bűncselekmények köre a következő;

„Aki 14. életévét be nem töltött, tőle legalább 10 évvel fiatalabb személlyel szodómia⁷ cselekményében vesz részt, három, hat, illetve nyolc év szabadságvesztéssel büntetendő.

Aki a szodómia cselekményét csoportosan, vagy a sértett akarata ellenére, a vele szemben alkalmazott személy elleni erőszakkal vagy annak fenyegetésével követi el, illetve ilyen bűncselekményt elkövető személynek szándékosan segítséget nyújt, vagy arra mást felbujt három, hat vagy nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”⁸

„Aki 14. életévét be nem töltött, tőle legalább 10 évvel fiatalabb éven aluli és nála 10 évnél fiatalabb személlyel orális szexuális cselekményben vesz részt három, hat, illetve nyolc év szabadságvesztéssel büntetendő.

Aki az orális szexuális cselekményt csoportosan, vagy a sértett akarata ellenére, a vele szemben alkalmazott személy elleni erőszakkal vagy annak fenyegetésével követi el, illetve ilyen bűncselekményt elkövető személynek szándékosan segítséget nyújt, vagy arra mást felbujt három, hat vagy nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”⁹

„Aki más személyt akarata ellenére erőszakkal, vagy életet, testi épség elleni fenyegetéssel szexuális cselekményre kényszerít, három, hat vagy nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Aki más 14. életévét be nem töltött személyt akarata ellenére erőszakkal, vagy életet, testi épség elleni fenyegetéssel szexuális cselekményre kényszerít, három, hat vagy nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Aki más 14. életévét betöltött kiskorú személyt akarata ellenére erőszakkal, vagy életet, testi épség elleni fenyegetéssel szexuális cselekményre kényszerít, három, hat vagy nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Aki mást a fenti cselekmények elkövetésével fenyeget és észszerű esély mutatkozik annak végrehajtására, három, hat vagy nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Aki 14. életévét nem betöltött és nála több mint 10 évvel fiatalabb személlyel szexuális cselekményt végez, három, hat, illetve nyolc év szabadságvesztéssel büntetendő.”¹⁰

„A feltételesen szabadságra bocsátott elítéltnak a medroxiprogesteron-acetát vagy azzal egyenértékű gyógyszeres kezelést a büntetés-végrehajtási intézményből történő távozás előtt egy héttel el kell kezdenie, valamint abban folytatólagosan részt kell vennie mindaddig, ameddig nem bizonyítja a Börtönügyi Tanácsnak (Board of Prison Terms), hogy kezelésére már nincs szükség. Ezen szakaszt nem kell alkalmazni az elítéltnél, ha önkéntesen, a gyógyszeres kezeléssel egyenértékű sebészeti beavatkozást vállalja.”¹¹

A fentiekben kifejtett törvényi rendelkezések Kalifornia államban széles körben támogatottak voltak, mint a szexuális bűnelkövetőkkel szembeni fellépés és a kizárólagos szabadságvesztés-büntetés lehetséges alternatívája. Ennek ellenére amerikai jogászok körében számos kritika is érte a jogszabályt.

Aggályként fogalmazódott meg, hogy a törvény nem követeli meg az igazságügyi orvos szakértő közreműködését vagy általa történő szakvélemény elkészítését az eljárásban. Ennek eredményeként a bíróság kizárólagos mérlegelési jogkörébe tartozik a kémiai kasztráció elrendelése, így az MPA vagy más, azzal egyenértékű hatású gyógyszeres kezelés elkövetővel szembeni hatékonysága vonatkozásában végső soron a bírónak orvosi kérdésben kell döntést hozniuk. Ezen mérlegelés csak az elkövető első bűncselekményére vonatkozik, mivel az idézett törvényhely szerint a meghatározott szexuális bűncselekményt visszaesőként 13. életévét be nem töltött sértett sérelmére követi el, vele szemben medroxiprogesteron-acetátos vagy azzal egyenértékű gyógyszeres kezelést kell elrendelni a feltételes szabadságra bocsátást követően, annak feltételeként vagy más büntetés kiszabása mellett. Ezen túlmenően a bíróságnak nemcsak nem kell beszereznie igazságügyi orvos szakértői véleményt a kezelés hatékonyságára vonatkozóan, hanem az eljárásban a tárgyban esetlegesen készült igazságügyi orvos szakértői véleményt ténylegesen felülbíráhatja; a hatékonyság hiányának igazságügyi orvos szakértői megállapítása ellenére is dönthet a gyógyszeres kezelés elrendeléséről.¹²

A fenti hiányosságra felhívta a figyelmet a „State v. Estes” eset, amely ugyan nem Kalifornia államban történt, mégis azzal a széles körben előforduló problémával foglalkozik, hogy az orvosi és/vagy pszichiátriai döntések tekintetében ellenőrizetlen a bírói mérlegelés és az esküdtszéki bíráskodás.¹³ Az említett esetben egy férfi elrabolt egy kiskorút és az első fokon indult eljárásban emberrablás bűncselekménye miatt emeltek vádat. Az ügyben kirendelt igazságügyi orvos szakértő szerint

³ CA. Penal Code § 365 (a).

⁴ CA. Penal Code § 365 (b).

⁵ 1. rész a Büntetésekről és Büntetésekéről – Kilencedik cím a személyek elleni erőszakos szexuális bűncselekményekről, valamint a közérkölcstől és jó erkölcsöt sértő bűncselekményekről.

⁶ 1. rész a Büntetésekről és Büntetésekéről – Kilencedik cím a személyek elleni erőszakos szexuális bűncselekményekről és a közérkölcstől, valamint jó erkölcsöt sértő bűncselekményekről – 5. fejezet a bigámia, vérfertőzés és természet elleni bűncselekmények.

⁷ A „szodómia” kifejezésre a törvény értelmező rendelkezést ad, miszerint az anális közösülést jelenti. Lásd: CA Penal Code Subdivision (a) of Section 286.: „Sodomy is sexual conduct consisting of contact between the penis of one person and the anus of another person. Any sexual penetration, however slight, is sufficient to complete the crime of sodomy.”

⁸ CA Penal Code Subdivision (c) or (d) of Section 286.

⁹ CA Penal Code Subdivision (c) or (d) of Section 288a.

¹⁰ CA Penal Code Subdivision (a) or (j) of Section 289.

¹¹ Cal. Penal Code § 645 (1998).

¹² Matthew V. DALEY: A flawed solution to the sex offender situation in the United States: The legality of chemical castration for sex offenders. Indiana University School of Law – Indianapolis, 2008. 107. o.

¹³ State v. Estes, 821 P.2d 1008,1009 (Idaho Ct. App. 1991).

a vádlott pedofil szexuális irányultsággal rendelkezik, ezért szakvéleményében javasolta a Depo-Provera-val (MPA hatóanyagú gyógyszeres kezelés) történő kémiai kasztráció elrendelését. Az ügyben eljáró bíró azonban úgy döntött, hogy bár az elkövető a megfelelő körülmények között kezelhető lehet a Depo-Provera segítségével, azonban a gyógyszeres kezelés sosem garancia a sikerre, és a valóságban kétely merül fel az alkalmazás eredményessége felől.¹⁴ A bíró az ügyben a társadalom védelmének szükségessége mellett indokolva felülbíráta az orvos szakértői véleményt és hosszú távú börtönbüntetést szabott ki az elkövetőre.¹⁵ A szerzők hangsúlyozták, hogy ezen ügy jelentősége abban rejlik, hogy a bíróság figyelmen kívül hagyott egy hivatalos, igazságügyi orvos szakértői véleményt, így végső soron abban a tudatban ítélkezett, hogy a szexuális bűnelkövetők kezelésével kapcsolatos ismeretei nagyobbak, mint az igazságügyi orvos szakértőé. Ez a döntés pedig megnyitja a lehetőségeket a visszaélések és a rossz döntések meghozatala előtt.¹⁶

Egy másik probléma, melyre felhívták a figyelmet, hogy Kalifornia állam büntetőtörvénye nem követeli meg annak meghatározását, hogy milyen típusú szexuális bűnelkövető ellen szükséges alkalmazni a kémiai kasztrációt és annak elrendelésekor nem kell a bíróságnak figyelembe vennie azt, hogy a kezelés valóban hatékony-e az adott szexuális preferenciázavarra. Erre tekintettel a bíróság nem vizsgálja pedofília vagy más, szexuális preferenciázavar fennállását és az elrendelendő kezelés visszaesésre gyakorolt hatásait. Ebből következően a feltételes szabadságra bocsátott elkövetőket akkor is kötelezhetik a kémiai kasztrációra, ha ez nem befolyásolja az elkövető nemi vágyát vagy beláthatóan nem csökkenti majd a visszaesés lehetőségét. Végső soron tehát Kalifornia állam a törvényben meghatározott bűncselekményt elkövető személyt arra kötelezheti, hogy olyan gyógyszeres kezelésben vegyen részt, melyek számos káros mellékhatása van és voltaképpen nem kezeli nemi vágyát és így nem befolyásolja a jövőbeni bűncselekmény elkövetésében.¹⁷

BUND még két aggályra felhívta a figyelmet; mivel a törvény nem írja elő, sőt nem is javasolja a pszichológiai terápia alkalmazását a gyógyszeres kezeléssel együtt, így a bíróság sem kötelezheti a feltételes szabadságra bocsátott személyt, hogy a feltételes szabadságra bocsátás eredményessége érdekében, az önkéntesen választott a kémiai kasztrációt folytassa, ez pedig csökkenti a kémiai kasztráció hatékonyságát és növelheti a bűnismétlés kockázatát.¹⁸ Mások arra is rámutattak, hogy a törvény nem határozza meg a kezelés időtartamát, a kémiai kasztráció szükségessége hiányának megállapítása a büntetés-végrehajtásra vonatkozik (a döntés meghozatala az ún. „Board of Prison Terms” hatásköre)¹⁹

3.

Montana állam szabályozása (Montana's Chemical Castration Statute)

Montana államban 1997. április 19. napjától a Montana Code Annotated (a továbbiakban hivatalos rövidítése szerint: Mont. Code Ann.) módosításával lehetségessé vált a kémiai kasztráció alkalmazása.

A vonatkozó törvény szerint;

„Akinek a büntetőjogi felelősségét beleegyezés nélküli szexuális közösülés minősített esete²⁰ vagy vérfertőzés minősített esete²¹ miatt állapították meg, a bíróság mérlegelése szerint a kiszabott büntetés mellett orvosilag biztonságos MPA-kezelésre, azzal egyenértékű más, a szexuális fantáziát, szexuális vágyat csökkentő, orvosilag biztonságos gyógyszeres kezelésre lehet ítélni.

Akinek a nevezett bűncselekmények újbóli elkövetése miatt visszaesőként állapították meg a büntetőjogi felelősségét, szintén az orvosilag biztonságos medroxiprogesteron-acetátos vagy a szexuális fantáziát, szexuális vágyat csökkentő, orvosilag biztonságos gyógyszeres kezelésre kell ítélni.

Amennyiben a bíróság korábban nem ítélte a fent nevezett bűncselekmények elkövetése miatt az elkövetőt medroxiprogesteron-acetátos kezelésre, vagy egyéb, a szexuális fantáziát, szexuális vágyat csökkentő, orvosilag biztonságos gyógyszeres kezelésre, úgy az elkövető önkéntes vállalása alapján részt vehet azokban. A bíróság által kiszabott gyógyszeres kezelést legalább egy héttel a szabadságvesztés-büntetésből történő feltételes szabadságra bocsátás vagy a szabadságvesztés-büntetés kitöltése előtt egy héttel kell megkezdeni, és addig kell folytatni, amíg büntetés-végrehajtási intézet döntése szerint a gyógyszeres kezelés már nem szükséges. A kezelésen történő folyamatos részvétel elmulasztása, valamint a kezelés alatti kötelező utasítások be nem tartása a büntetőjogi rendelkezések megsértésnek minősül, amely miatt a bíróság feltételes szabadságra bocsátás lehetősége nélkül legalább 10 év és legfeljebb 100 év szabadságvesztést szabhat ki.”²²

²⁰ Az alapesetben szabályozott törvényi tényállás szerint elkövetési magatartáshoz nem szükséges az élet vagy testi épség ellen irányuló, közvetlen erőszak alkalmazása. A törvény szerint beleegyezés nélküli szexuális közösülést követ el az, aki mással annak beleegyezése nélkül, vagy beleegyezésre képtelen állapotának kihasználásával szexuális közösülést végez (lásd: Mont. Code Ann. § 45-5. 503.). A bűncselekmény minősített esete szerint, aki a beleegyezés nélküli szexuális közösülést 16. életévét be nem töltött és az elkövetőnél legalább 4 évvel fiatalabb sértett sérelmére, vagy úgy követi el, hogy cselekményének eredményeként testi sértést okoz, életfogytiglani, vagy legalább 4 év legfeljebb 100 év szabadságvesztéssel és legfeljebb 50 000 dollár pénzbírsággal sújtható [lásd: Mont. Code Ann. § 45-5. 503. (3)].

²¹ Az alapesetben szabályozott törvényi tényállás szerint vérfertőzés vétségét követi el, aki felmenőjével, leszármazójával, testvérével tudatosan házasságot köt, élettársi kapcsolatban él, vagy nemileg érintkezik. Ebben az alfejezetben említett kapcsolatok magukban foglalják a vérségi rokonságot a törvényességre való tekintet nélkül, a szülő és a gyermek örökbefogadással fennálló kapcsolatait, valamint a mostohafivér és mostohalány egymás közötti kapcsolatait is (lásd: Mont. Code Ann. § 45-5-507.). A bűncselekmény minősített esete szerint, aki 16. életévét be nem töltött és az elkövetőnél legalább három évvel fiatalabb sértett sérelmére követi el a vérfertőzést, vagy cselekményének eredményeként a sértettnek testi sértést okoz, életfogytiglani vagy szabadságvesztéssel büntetendő. az állami börtönben legalább 4 évre vagy több mint 100 évre, és legfeljebb 50 000 dollár pénzbírsággal sújtható [lásd: Mont. Code Ann. § 45-5-507. (3)].

²² Mont. Code Ann. § 45-5-512. (1)–(4).

¹⁴ DALEY i. m.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Jennifer M. BUND: *Comment, Did you Say Chemical Castration?*, 59 U. Pm. L. REV., 1997. 157. o.

¹⁹ DALEY i. m. 4., 109. o.

A törvény értelmében a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozik, hogy a kémiai kasztrációt a szabadságvesztés-büntetés részeként írja elő – így a kezelés már a büntetés-végrehajtás alatt is megkezdődik – vagy a feltételes szabadságra bocsátás időtartama alatt kötelezi az elítéltet a kezelés igénybevételére.²³ DALEY szerint a törvény hiányossága, hogy – Kalifornia állam rendelkezéseihez hasonlóan – sem a tárgyalás, sem a feltételes szabadságra helyezés esetében nem követeli meg az igazságügyi orvos szakértők közreműködését. Ez végső soron azt jelentheti, hogy a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozik eldönteni, hogy a szexuális bűnelkövető számára hatásos, illetve indokolt a gyógyszeres kezelés. Emellett az alkalmazott szerőről is dönthet, ugyanis a törvény lehetőséget ad az MPA helyett, azzal azonos hatású és orvosilag biztonságos szer alkalmazására is.²⁴ A törvény nem tartalmaz rendelkezést a kémiai kasztráció alkalmazásának időtartamára vonatkozóan.

Montana állam törvénye szintén nem rendelkezik a szexuális bűnelkövetők különböző típusairól, ugyanakkor a kriminológia álláspontja alapján a szexuális bűncselekményt elkövetőknél a motiváció is eltérő lehet és fennállhat az az eset, hogy nem szexuális preferencia zavarával összefüggésben történt a bűncselekmény elkövetése. Mivel a törvény szerint a bíróságnak nem kötelező igazságügyi orvos szakértői vélemény beszerzése annak megítélésében, hogy kémiai kasztrációt kell-e alkalmazni, így adott esetben úgy is elrendelhető a kezelés, hogy valójában az elkövetővel szemben hatékonysággal nem rendelkezik.²⁵

4. Florida állam szabályozása (Florida's Chemical Castration Statute)

Florida államban a The Florida Statutes (a továbbiakban, hivatalos rövidítése szerint: Fla. Stat. Ann.) módosítása következtében a kémiai kasztráció bíróság általi elrendelése 1997. október 1. napjától lehetséges.

A törvény vonatkozó rendelkezése szerint;

„A bíróság a szexuális zaklatás bűncselekményét²⁶ elkövetőt MPA-val történő kezelésre ítélteti.

A bíróság a szexuális zaklatás bűncselekményét elkövetőt MPA-val történő kezelésre ítéli, ha visszaesőként követi el a bűncselekményt. Ha a bíróság a vádlottat MPA-val történő kezelésre ítéli, a bíróság mérlegelése szerint a büntetés kiszabását mellőzi, vagy a törvény által előírt büntetés helyett más büntetést szabhat ki, illetve a törvény által előírt büntetési tétel csökkenthető.

Az MPA-val végzett kezelés helyett a bíróság elrendelheti a vádlott fizikai kasztrálását az elkövető saját, írásbeli indítvá-

nyára, amennyiben a vádlott beszámítható és önkéntes hozzájárulását adja a fizikai kasztráláshoz mint alternatív büntetéshez.

A bíróság által az MPA-kezelés elrendelésének feltétele a bíróság által kirendelt igazságügyi orvos szakértő megállapítása, miszerint a vádlott alkalmas a kezelésre. Az igazságügyi orvos szakértői véleménynek a bírósági döntés meghozatalától számított 60 napon belül rendelkezésre kell állnia.

Amennyiben a bíróság elrendeli az elkövető MPA-kezelését, úgy az ezt elrendelő döntésében határozott időre meg kell határozni a kezelés időtartamát. Minden olyan esetben, amikor a vádlottat szabadságvesztés-büntetésre ítélték, az MPA-kezelést legkésőbb a vádlott szabadságvesztés-büntetésből való feltételes szabadságra bocsátását vagy a büntetés kitöltését megelőző egy héttel meg kell kezdeni.²⁷

A törvényszövegből levonható következtetés, hogy az – akárcsak a kaliforniai és a montanai törvények – nagymértékben támaszkodik a bírói mérlegelésre, ugyanis azon elkövető esetében, aki a szexuális zaklatás bűncselekményét első ízben követi el, az MPA-kezelés elrendelése a bíróság döntésén alapszik. Azonban, ha az elkövető visszaeső, a kémiai kasztráció kötelezővé válik. Van azonban egy lényegi különbség az előzőekben tárgyalt államok és a floridai törvényben foglaltak közt; orvos szakértő kirendelését teszi kötelezővé annak megállapítása vonatkozásában, hogy a szexuális bűnelkövető számára előnyös, illetve hatékony lehet az MPA általi kezelés.

Ugyanakkor a szerzők felhívják a figyelmet Florida állam törvényének hiányosságaira is, melyből a legmarkánsabb az, hogy nem rendelkezik az elkövető indítványára történő kezelés megszüntetésének lehetőségéről. A montanai és kaliforniai törvényekkel ellentétben a floridai törvény egyébként nem rendelkezik arról, hogy valaki a bírósághoz vagy más hatósághoz fordulhasson a kezelése befejezése érdekében. A törvény kötelezően előírja az igazságügyi orvos szakértő kirendelését annak érdekében, hogy adjon állásfoglalást arról, hogy az elkövető számára előnyös és hatékony az MPA-kezelés.²⁸

Emellett DALEY felhívta a figyelmet a sebészeti kasztráció mint alternatíva alkotmányos és emberi jogi aggályaira is. Ugyanis, a törvény értelmében a sebészeti kasztrációra akkor van lehetőség, ha abba az elkövető beszámítási képessége birtokában, önkéntesen beleegyezik. Azonban az önkéntesség valóságát megkérdőjelezhető akkor, amikor egy másik büntetés elkerülése érdekében vállalja az elkövető a sebészeti kasztrációt, kvázi „kibúvóként”.²⁹

5. Louisiana állam szabályozása (Louisiana's Chemical Castration Statute)

Louisiana állam kémiai kasztráció elrendelését lehetővé tévő törvénye Louisiana Laws Table of Contents (a továbbiakban,

²³ DALEY i. m. 4., 111. o.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

²⁶ Szexuális zaklatás bűncselekményét követi el az a 18. életévét betöltött személy, aki 12. életévét betöltött, de 18. életévét be nem töltött személy ellen, e személy beleegyezése nélkül szexuális cselekményt végez. (Lásd: Fla. Stat. Ann. § 794.011.). A bűncselekmény súlyosabban minősül erőszak alkalmazásának, valamint a sértett életkorának függvényében.

²⁷ Fla. Stat. Ann. § 794.0235.

²⁸ John LITCHFIELD: Sarkozy Acts After Paedophile is Given Viagra. Tim Independent (Eur.) (Aug. 2007), elérhető: <http://news.independent.co.uk/leurope/article2881406.ece> (megtekintés dátuma: 2023. január 25.)

²⁹ DALEY i. m. 4., 114. o.

hivatalos rövidítése szerint: La. Rev. Stat. Ann.) különbözik az eddig tárgyalt, más amerikai államok törvényeitől. A louisianai törvénynek több olyan problémát is sikerült kiküszöbölnie, amelyek más államok szabályozásában megtalálhatóak voltak. A törvényi szabályozás szerint;

„A szexuális bűnelkövető nem bocsátható próbaidőre, feltételes szabadságra bocsátásra vagy szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának felfüggesztésére, kivéve, a bíróság eltiltja a szexuális bűnelkövetőt bármilyen olyan tevékenység végzésétől, mely kiskorúak részére oktatást vagy gondozást biztosít és ezáltal az elkövető közvetlen kapcsolatba kerül potenciális áldozatokkal, kiskorúakkal.”³⁰

„Az a szexuális bűnelkövető, aki 12. életévét be nem töltött személlyel szemben első ízben szexuális bűncselekményt követett el, vagy aki visszaesőként követte el a súlyos nemi erőszak,³¹ nemi erőszak,³² vérfertőzés,³³ természet elleni fajtalanság³⁴ bűncselekményét, próbára bocsátható, feltételes szabadságra bocsátható, vagy szabadságvesztés-büntetés felfüggesztésére vagy enyhítésére jogosult, ha az elkövető olyan »mentális egészségértékelés« alapján készült kezelési terv végrehajtását vállalja, melynek célja hatékonyan megakadályozni azt, hogy az elkövető újra szexuális bűncselekményt kövessen el és ezáltal csökkenti az elkövető visszaesését, valamint növeli az állampolgárok biztonságát és az elkövető társadalomba történő reintegrációjának esélyét.”³⁵

„A »mentális egészségértékelés« a szexuális bűnelkövetők kezelésében tapasztalattal rendelkező egészségügyi szakember által végzett vizsgálat. Az ennek alapján készült kezelési terv előírhatja a gyógyszeres kezelést medroxiiprogesteron-acetátos alkalmazásával vagy ezzel megfeleltethető gyógyszeres kezelési módszerrel, továbbá rendelkezhet meghatározott viselkedésterápia alkalmazásáról.”³⁶

„Ha az elkövető újabb bűncselekmény elkövetése miatt vele szemben alkalmazott próbaidejét tölti, vagy vele szemben a szabadságvesztés-büntetés végrehajtását felfüggesztették, az elkövetőnek a bíróság rendelkezése szerint meg kell kezdenie az MPA vagy ezzel egyenértékű kezelést, egészségügyi személyzet felügyelete mellett.”³⁷

„Ha az elkövető szabadságvesztés-büntetését tölti, az elkövető kezelési tervét, a szabadságvesztésből való feltételes szabadságra bocsátás vagy a szabadságvesztés kitöltése előtt hat héttel meg kell kezdenie. Az elkövetőnek folytatnia kell a kezelési terv végrehajtását a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása, a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztése, vagy a szabadságvesztés-büntetésből való feltételes szabadságra bocsátás időtartama alatt, kivéve, ha bíróság ettől eltérően rendelkezik.”³⁸

„A kezelés megkezdése előtt az elkövetőt tájékoztatni kell a kezelési terv alapján végrehajtott MPA vagy azzal egyenértékű gyógyszeres kezelés mellékhatásairól és ennek tudomásulvételéről az elkövető írásban nyilatkozik. Az elkövető viseli a költségeket, a mentális egészségügyi értékelés, kezelési terv és annak végrehajtásának költségeit.”³⁹

³⁰ La. Rev. Stat. Ann. § 15:538. B.

³¹ La. Rev. Stat. Ann. § 14:42.

³² La. Rev. Stat. Ann. § 14:43.

³³ La. Rev. Stat. Ann. § 14:78.

³⁴ La. Rev. Stat. Ann. § 14:89.

³⁵ La. Rev. Stat. Ann. § 15:538. C. (1) a)–b)

³⁶ La. Rev. Stat. Ann. § 15:538. C. (2) b) (i)–(ii)

³⁷ La. Rev. Stat. Ann. § 15:538. C. (3) b).

³⁸ La. Rev. Stat. Ann. § 15:538. C. (3) c)–d)

³⁹ La. Rev. Stat. Ann. § 15:538. § 15:538. C.(5).

„Ha az elkövető a kezelési terv végrehajtásában nem működik közre, vagy az alól kivonja magát, a bíróság a próbaidőt, a feltételes szabadságra bocsátást, illetve a szabadságvesztés-büntetés felfüggesztését visszavonhatja. Ha az elkövető önkéntesen vállalja a kémiai kasztráció műtéti alternatíváját, vele szemben nem alkalmazhatóak ezen rendelkezések.”⁴⁰

Már a törvényi rendelkezésekből kiderül, hogy Louisiana állam jelentős előrelépéseket tett Kalifornia és Florida állam kémiai kasztrálást lehetővé tévő törvényeivel összehasonlítva. Ugyanis, míg a kaliforniai és floridai törvények erősen támaszkodnak a bírói mérlegelésre, úgy Louisiana állam inkább az igazságügyi orvos szakértők véleményének fontosságát hangsúlyozza. A louisianai törvény szerint az MPA-kezelésre csak akkor van szükség, ha az egy olyan kezelési program részét képezi, amelyet egy „szexuális bűnelkövetőkkel szemben alkalmazott kezeléseknél képzett mentálhigiénés szakember javasol az elkövető részére”.⁴¹ Ezen rendelkezés megakadályozza, hogy a bíróság úgy rendelje el a gyógyszeres kezelést a bűnelkövetővel szemben, hogy az valójában számára nem hatékony, illetve a rendelkezés által a szexuális bűnelkövetők célzott és egyéni kezelése képes megvalósulni.

Louisiana állam kémiai kasztráció alkalmazására vonatkozó rendelkezéseinek bírálata az elkövető általi teherviselés, ugyanis a szerzők szerint aggályos az, hogy a törvény alapján az elkövető viseli az előzetes mentális állapotfelmérés, illetve a kezelési terv elkészítésének, valamint annak végrehajtásának költségeit.⁴² DALEY szerint a kémiai kasztráció költségei jelentős anyagi terhet rónak a bűnelkövetőkre, ugyanis a kezelés összege havonta több száz dollárt jelent emellett, hogy az elkövető nagy valószínűséggel szabadulását követően nehezen talál munkát – annál is inkább, hiszen a szexuális bűnelkövetők nyilvántartásába is bekerül.⁴³

6. Oregon állam szabályozása (Oregon's Chemical Castration Statute)

Oregon államban az Oregon Revised Statutes (a továbbiakban, hivatalos rövidítése szerint: Or. R.Ev. Stat.)⁴⁴ 1999. július 1. napjától hatályos módosítása tette lehetővé a kémiai kasztráció alkalmazását a szexuális bűnelkövetőkkel szemben. Az említett törvénygyűjtemény a „Definitions”⁴⁵ cím alatt részletes értelmező rendelkezéseket tartalmaz a szexuális bűnelkövetők és a szexuális bűncselekmények vonatkozásában. A törvénygyűjtemény szerint Oregon államban:

„Szexuális bűnelkövető az, akit szexuális bűncselekményért elítéltek, szexuális bűncselekmény miatt büntetőjogi felelősségét

⁴⁰ La. Rev. Stat. Ann. § 15:538. C. (9).

⁴¹ La. Rev. Stat. Ann. § 15:538. C. (1) a).

⁴² DALEY i. m. 4. 116. o.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Az Oregon Revised Statutes az egyesült államokbeli Oregon államot szabályozó törvények kodifikált gyűjteménye, amelyet az oregoni törvényhozó közgyűlés, illetve esetenként állampolgári kezdeményezésre fogadott el.

⁴⁵ Or. R.Ev. Stat. – Volume 5, Chapters 171–200 – Chapter 181. – 181.594.: Definitions.

megállapították, de vele szemben kóros elmeállapot miatt büntetés kiszabására nem került sor, illetve az is, akit más állam joghatósága alatt elítélték olyan bűncselekmény miatt, mely Oregon államban szexuális bűncselekménynek minősül.⁴⁶

Emellett szexuális bűncselekménynek minősülnek a következők: nemi erőszak, szodómia, szexuális visszaélés, vérfertőzés, szeméremérintés, gyermekprostitúció kihasználása, gyermekprostitúció elősegítése és arra történő felbujtás, emberrablás, ha a sértett 18. életévét be nem töltött személy, gyermekpornográfia, állattal szemben elkövetett szexuális támadás, rablás, amennyiben a felsorolt bűncselekmények valamelyikének elkövetése érdekében mint előcselekmény követték el.⁴⁷

A szexuális bűnelkövetők kémiai kasztrációja Oregon állam törvénye alapján a következők szerint lehetséges: „a büntetés-végrehajtás kezelési programot hoz létre azon szexuális bűncselekmények miatt elítélt személyek számára, akiket feltételes szabadságra bocsátanak vagy a bíróság velük szemben a szabadságvesztés-büntetés kitöltése után pártfogó felügyelet alkalmazásáról döntött. A program célja a feltételes szabadságra bocsátás, illetve a pártfogó felügyelet időtartama alatt a bűnismétlés kockázatának csökkentése gyógyszeres kezelés által (anti-androgénnel, például medroxi-progeszteron-acetáttal). A program keretében a büntetés-végrehajtás megvizsgálja azokat a szexuális bűncselekményekért elítélt személyeket, akik hat hónapon belül feltételes szabadságra helyezhetők, vagy szabadságvesztés-büntetésük kitöltése után velük szemben a pártfogó felügyelet alkalmazandó, hogy szabadon bocsátáskor alkalmasak-e hormon- vagy anti-androgén-kezelésre. Azokat a személyeket, akiknek a legnagyobb valószínűséggel hatékony a hormon- vagy anti-androgén-kezelés, a büntetés-végrehajtás az illetékes orvos szakértőhöz utalja szakvélemény elkészítése céljából. Amennyiben az illetékes orvos szakértő értékelése alapján a gyógyszeres kezelés orvosilag nem ellenjavallt, akkor a büntetés-végrehajtás a szexuális bűnelkövetőt a feltételes szabadságra bocsátás követően vagy a szabadságvesztés-büntetés kitöltése utáni pártfogó felügyelet időtartama alatt az illetékes orvoshoz utalja hormon- vagy anti-androgén-kezelés megkezdésére. A kezelésben részt vevő személy szankcionálható, amennyiben megsérti a feltételes szabadságra bocsátás, vagy a pártfogó felügyelet időtartama alatt a kezelési program szabályait, így különösen nem működik együtt vagy olyan gyógyszert, kémiai anyagot alkalmaz, mely csökkenti a kezelés hatékonyságát.”⁴⁸

Fontos sajátosság, hogy Oregon államban létrehozták a „The State Board of Parole” elnevezésű hatóságot, melynek rendeltetése az elítéltek feltételes szabadságra bocsátása feltételeinek és dátumának meghatározása, valamint az egyéni felügyeleti feltételek megállapítása és a szexuális bűncselekményt elkövetőkkel szemben a kezeléssel való döntés meghozatala.⁴⁹

A törvény egyértelműen kimondja, hogy a kémiai kasztráció alkalmazásáról való döntés nem a bírói mérlegelésen alapul, hanem azt a büntetés-végrehajtás hatáskörébe emeli. Szintén előny, hogy a döntés ebben az esetben is – ugyan a büntetés-végrehajtás általi közreműködéssel – egy hozzáértő szak-

orvosi diagnózis függvénye, mely azon alapul, hogy az elkövető számára hatékony-e a kezelés alkalmazása. A törvény arról az esetről is rendelkezik, ha az elkövető más gyógyszerrel próbálja ellensúlyozni a kezelés hatásait, ezáltal megghiúsítva annak hatékonyságát.

Azonban egyes szerzők Oregon állam törvényi rendelkezéseinek hiányosságát abban látják, hogy az elítélteket kezelésben csak a szabadulásukat követő első hétben részesítik. Ez azt jelenti, hogy a feltételes szabadságra bocsátás, vagy a szabadságvesztés-büntetés kitöltése után következő pártfogó felügyelet időtartamának első hetében az elítéltnak még normális nemi vágya van, és motivációja lehet szexuális bűncselekmény elkövetésére.⁵⁰

7. Az Amerikai Egyesült Államokban alkalmazható kémiai kasztráció összehasonlítása

Az Amerikai Egyesült Államok további három államában (Georgia, Iowa, Wisconsin) lehetséges a kémiai kasztráció, valamint egyben engedélyezett a sebészeti kasztráció alkalmazása. A legfontosabb jellemzők alapján a következő oldalon táblázat tartalmazza az egyes államok összehasonlítását.

Látható, hogy az Amerikai Egyesült Államokban a kémiai kasztráció alkalmazása az egyes államok gyakorlatában nem koherens. Az államok saját társadalmi igényeiknek megfelelően alakították ki gyakorlataikat, jellemzően a bíróság mérlegelési körébe tartozik a kémiai kasztráció alkalmazásáról való döntés, de előfordul az orvos szakértő kirendelésének kötelezősége is. Fontos rámutatni arra, hogy annak ellenére, hogy néhány államban a szexuális bűnelkövetők kezelésében jártas szakember(ek) véleményétől függ a gyógyszeres kezelés elrendelése, mégis, valamennyi állam büntetésként és nem kezelés-ként fogja fel a kémiai kasztrációt. Ugyanis a bűnelkövetőt nem tekintik kóros elmeállapotúnak, mely miatt kezelése szükségessé válik, hanem szexuális vágyának csökkentésének indokoltóságát kizárólag a bűnismétlés megelőzésében látják. Erre tekintettel az eljárásban kirendelt szakértők is, a kezelés hatékonyságát a visszaesés kockázatának megítélésén keresztül döntenek el.

Végző soron tehát az Amerikai Egyesült Államok nem tér vissza a klasszikus értelemben vett medikális modellhez, hanem a gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények – és azok elkövetőinek – kezelését a kriminalizálás oldaláról szemlélve büntetik a kémiai kasztráció elrendelésével.

⁴⁶ Or. R.Ev. Stat. – Volume 5, Chapters 171–200 – Chapter 181. – 181.594. (6) a)–d).

⁴⁷ Or. R.Ev. Stat. – Volume 5, Chapters 171–200 – Chapter 181. – 181.594. (5) a)–u).

⁴⁸ Or. R.Ev. Stat. – Volume 4, Chapters 131 – 170 – Chapter 144 – 144.625.

⁴⁹ Oregon Board of Parole hivatalos honlapja. [elérhető: <https://www.oregon.gov/bopp/About-Us.aspx>] [letöltés és megtekintés dátuma: 2023. január 26.]

⁵⁰ John MONEY: *Love and Love sickness: The science of sex, gender difference and pair-bonding*. 1980. 205–207. o. Elérhető: <http://www.heretical.com/money/soffence.html> [letöltés és megtekintés dátuma: 2023. január 26.]

Állam	Alkalmazandó gyógyszer	Elrendeléséhez szükséges-e orvos szakértő	Az elítélt tájékoztatása és beleegyezése	A kezelés megszüntetése
Kalifornia ⁵¹	MPA vagy azzal egyenértékű hatású gyógyszer	Nem	Kötelező a mellékhatásokról való tájékoztatás	Szükségességének megszűnése esetén, melyről a kezelést végrehajtó büntetés-végrehajtási intézet erre kijelölt szerve dönt
Florida ^{52, 53}	MPA	Igen, a bíróság által az eljárásban kirendelt	Nem kötelező, alternatívaként választható a fizikai kasztráció	Szükségességének megszűnése esetén, a bíróság határozott vagy határozatlan időtartamról dönt
Georgia ^{54, 55}	MPA vagy azzal egyenértékű hatású gyógyszer	Igen, pszichiáter vagy szexuális gyermekbántalmazásban jártas mentálhigiénés szakember	Kötelező a tájékoztatás a mellékhatásokról, melynek megismeréséről írásbeli nyilatkozat szükséges	Az elítéltnak kell bizonyítania, hogy a kezelés szükségessége már nem áll fenn
Iowa ⁵⁶	MPA vagy azzal egyenértékű hatású gyógyszer	Igen, orvos szakértő által elvégzett kockázatértékelés a kezelés hatékonyságának felmérése érdekében	Nem kötelező a tájékoztatás	Szükségességének megszűnése esetén, melyről a kezelést végrehajtó büntetés-végrehajtási intézet erre kijelölt szerve dönt
Louisiana ^{57, 58}	MPA vagy azzal egyenértékű hatású gyógyszer	Igen, a szexuális bűnelkövetők kezelésében képzett szakember által	Kötelező tájékoztatás a kezelés folyamatáról és a mellékhatásokról	Szükségességének megszűnése esetén
Montana ⁵⁹	MPA vagy azzal egyenértékű hatású, orvosilag biztonságos gyógyszer	Nem	Kötelező a mellékhatásokról való tájékoztatás	Szükségességének megszűnése esetén, melyről a kezelést végrehajtó büntetés-végrehajtási intézet erre kijelölt szerve dönt
Oregon ^{60, 61, 62}	Antiandrogén, MPA vagy ezekkel egyenértékű más hormonális gyógykezelés	Igen, pszichiáter szakorvos által	Kötelező a tájékoztatás a mellékhatásokról, melynek megismeréséről írásbeli nyilatkozat szükséges	A feltételes szabadságra bocsátás egy részének vagy egészének ideje alatt, a büntetés-végrehajtási intézet döntése alapján
Texas ^{63, 64}	Nincs, kizárólag fizikai kasztráció alkalmazható (önkéntes)	Igen, a szexuális bűnelkövetők kezelésében jártas orvosból, pszichiáter szakorvosból és pszichológusból álló tanácsnak a kezelés hatékonyságában történő állásfoglalása	Mivel az igénybevétel az elítélt részéről önkéntes, ezért tájékozott, írásbeli nyilatkozatban kell kérnie a kezelést a szexuális bűnelkövetők kezelésében jártas orvos, pszichiáter szakorvos és pszichológus előtt, akik nyilatkozatát értékelik	Nem releváns
Wisconsin ^{65, 66, 67}	Antiandrogén vagy azzal egyenértékű hatású gyógyszer.	Nem.	Nem kötelező a tájékoztatás.	Nem meghatározott

8. Összegzés

Az Amerikai Egyesült Államokban a kémiai kasztráció egyértelműen büntetesként kiszabható és nem kezelésként alkalmazott. Fontos látni, hogy az államok az alkalmazott gyógyszer tekintetében sem mutatnak egységet; MPA-t, más antiandrogént vagy ezekkel egyenértékű hatású, orvosilag biztonságos szert használnak. Azonban valamennyi hatóanyag célja közös; csökkenteni az emberi testben keringő tesztoszteronszintet, ezáltal a szexuális vágyat. Ugyan az Amerikai Egyesült Államokban számos tanulmányt végeztek a szexuális bűnelkövetők visszaesésére vonatkozóan, mégis, a kutatók szerint a szexuális bűnelkövetők kategóriájának összemosódása miatt a tesztoszteronszint és a szexuális bűncselekmények közötti egyértelmű ok-okozati összefüggés továbbra is bizonytalan.⁶⁸ Azonban a szexuális bűncselekményekre vonatkozó elméletek a meglepően kevés bizonyíték ellenére magyarázatainkba hormonális tényezőket is beépítettek és arra jutottak, hogy a kémiai kasztrálás kétségtelenül csökkenti a szexuális érdeklődést, a szexuális teljesítményt és ennek következtében a szexuális bűnméltelést is.⁶⁹

A kémiai kasztráció alkalmazásáról való gondolkodás során fontos szem előtt tartani, hogy a módszer számos egészségügyi

fontos szem előtt tartani, hogy a módszer számos egészségügyi

⁵¹ Cal. Penal Code § 645.

⁵² Fla. Stat. Ann. § 794.011.

⁵³ Fla. Stat. Ann. § 794.0235.

⁵⁴ Ga. Code Ann. § 16–6–4.

⁵⁵ Ga. Code Ann. § 42–9–44.2.

⁵⁶ Iowa Code § 903B. 1.

⁵⁷ La. Admin. Code tit. 22, § 1.337.

⁵⁸ La. Rev. Stat. Ann. § 15:538.

⁵⁹ Mont. Code Ann. § 45–5–512.

⁶⁰ Ore. Rev. Stat. § 144.625.

⁶¹ Ore. Rev. Stat. § 144.627.

⁶² Ore. Rev. Stat. § 144.629.

⁶³ Tex. Gov't. Code Ann. § 501.061.

⁶⁴ Tex. Gov't. Code Ann. § 508.226.

⁶⁵ Wis. Stat. Ann. § 301.03.

⁶⁶ Wis. Stat. § 304.06.

⁶⁷ Wis. Stat. § 980.12.

⁶⁸ KINGSTON D. A. – SETO M.C. – AHMED, A. G. – FEDROFF P. – FIRESTONE P. – BRADFORD J. M.: The role of central and peripheral hormones in sexual and violent recidivism in sex offenders. *J Am Acad Psychiatry Law*. 2012;40:476–485. 485.o., elérhető: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23233468/> (letöltés és megtekintés dátuma: 2023. január 11.).

⁶⁹ GIAMMANCO M. – TABACCHI G. – GIAMMANCO S. – DI MAJO D. – LA GUARDIA M.: Testosterone and aggressiveness. *Med Sci Monit*. 2005;11:RA136–RA145., elérhető: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15795710/> (letöltés és megtekintés dátuma: 2022. február 1.).

mellékhatást eredményezhet, illetve figyelmen kívül hagyja a rehabilitáció pszichoszociális összetevőjét. Ez azt jelenti, hogy a kémiai kasztráció alkalmazása arra a hamis következtetésre vezethet, hogy a szexuális bűnelkövető többé nem követ el bűncselekményt, ugyanakkor a visszaesés lehetőségének csökkenése számos tényezőtől determinált, így például az elkövető akaratától és motivációjától, de személyes és társadalmi erőforrásaitól is. Azonban kétségtelen az is, hogy további kutatások szükségesek annak felmérésére, hogy a kémiai kasztráció ténylegesen milyen mértékben képes hozzájárulni a szexuális bűncselekmények elkövetésének megelőzéséhez és a különös visszaesés megakadályozásához.

A kémiai kasztráció alkalmazhatóságának kérdésköre nem csak büntetőjogi és büntetőpolitikai, hanem más, gyakorlati kérdéseket is felvet. Ugyanis, a terápiás célok és azok hatékonysága mellett fontos kérdés, hogy az adott állam milyen típusú és mértékű erőforrásokat tud mozgósítani akár költségek terén, illetve az adott kezelést az állam vagy az elkövető

köteles finanszírozni. Emellett fontos kérdés az is, hogy a kémiai kasztráció végrehajtásához miként és milyen erőforrással kerül kialakításra infrastruktúra, illetve rendelkezik-e az állam szükséges személyi állománnyal. Kiemelt szempont az is, hogy az adott ország a kezelést egészségügyi, vagy szociális intézményben, esetleg a büntetés-végrehajtás által kívánja végrehajtani, ezen belül pedig el kell dönteni, hogy a terápiát igénybe vevők köre számára milyen speciális részlegeket, milyen erőforrások felhasználásával lenne célszerű létrehozni. Ezt követően a kezelési stratégiák, a módszertan, de különösen a terápiás programok kidolgozásának szempontjából lehet fontos kérdés a programokba való bevonhatóság kérdése, hogy a kémiai kasztráció bíróság döntése alapján kötelező vagy annak igénybevétele önkéntes. A kezelés hatékonyságának szempontjából fontos, hogy a kezelés igénybevétele az igénybe vevő belső akaratelhatározásán, ne pedig külső nyomásra, esetleg más büntetés elkerülése érdekében történjen.

KUHLE ANDREA¹

Az EU Gyermekjogi stratégia és a gyermekekre vonatkozó jogi normák a büntető igazságszolgáltatásban

1. A gyermekjogok

A gyermekjogok a 18 év alattiak emberi jogait jelentik. Az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSZ) 3. cikkének (3) bekezdése és az Európai Unió (EU) Alapjogi Chartájának 24. cikke kimondja, hogy a gyermekek jogainak védelme az EU egyik célja. Az Egyesült Nemzetek Gyermekjogi Egyezménye (UNCRC) szerint a világon minden 18 év alatti személyt ugyanazok a polgári, politikai, gazdasági, szociális és kulturális jogok illetik meg – etnikai hovatartozástól, nemtől, vallástól, nyelvtől, képességektől, migrációs jogállástól vagy bármely más státusztól függetlenül. A fogyatékkal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény (UNCRPD) és az Egyesült Nemzetek fenntartható fejlődési céljai (SDG) szintén érintik ezt a kérdéskört.

2007-ben indult el az éves gyermekjogi fórum, amely platform lehetővé teszi az uniós intézmények és más érdekelt felek közötti párbeszédet, és minden évben nyomon követi a gyermekek jogaival kapcsolatos uniós intézkedéseket. 2010-ben az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (EGSZB) véleményt fogadott el a gyermekszegénységről és gyermekjólétről. 2013. február 20-án az Európai Bizottság ajánlásokat fogadott el a gyermekek jogainak megerősítése, a gyermekszegénység csökkentése és a gyermekek jóllétének javítása érdekében.

2017-ben az Európai Parlament (EP), a Tanács és az Európai Bizottság kihirdette a szociális jogok európai pillérét, amely kiemelten kezeli a „gyermekgondozást és a gyermekek támogatását” is (11. alapelv). A szociális jogok európai pillére ki nyilvánítja továbbá a szegénység elleni védelemhez való jogot, valamint az esélyegyenlőséget javító konkrét intézkedésekhez való jogot. Ennek nyomában az Európai Bizottság 2020 júli-

usában megvalósíthatósági tanulmányt készítettett, 2020 augusztusában pedig nyilvános konzultációt indított a gyermekgaranciáról és az uniós gyermekjogi stratégia megvalósításáról.

2021. március 24-én az Európai Bizottság az EP támogatásával elfogadta az első átfogó uniós gyermekjogi stratégiát a 2021–2024 közötti időszakra vonatkozóan, valamint benyújtotta az európai gyermekgarancia létrehozásáról szóló tanácsi ajánlásra irányuló javaslatot.

Az EU gyermekjogi stratégiája egy jogokon alapuló szakpolitikai keret, amely horizontális kérdésként érvényesíti a gyermekjogokat az uniós szakpolitikákban és jogszabályokban.

Az uniós gyermekgaranciára vonatkozó tanácsi ajánlásra irányuló javaslat jogilag kötelező erejű, egyértelmű végrehajtási lépéseket, célokat és intézkedéseket tartalmaz, amelyeket az EU-nak szorosan nyomon kell követnie. Végrehajtásuk célja a gyermekek jóllétének előmozdítása és a gyermekszegénység csökkentése irányuló európai és nemzeti szintű erőfeszítések támogatása.

A gyermekek társadalmunk legkiszolgáltatottabb tagjai, és magukban nem képesek kezelni a szegénység és a társadalmi kirekesztés kockázatát. Széles körben elterjedt a gyermekek elleni erőszak minden formája. A Covid-19 világjárvány a gyermekek elleni erőszak bizonyos formáinak felerősödéséhez vezetett számos tagállamban.

Az uniós gyermekjogi stratégia holisztikus megközelítést követ, átfogó célja pedig az, hogy az EU-ban és világszerte jobb életet, társadalmat teremtsen hat, a gyermekek számára is fontos területen: i. a gyermekek részvétele az EU politikai és demokratikus életében; ii. társadalmi-gazdasági integráció, oktatás és egészségügy; iii. az erőszak és megkülönböztetés minden formájának megelőzése és az azokkal szemben nyújtott védelem; iv. gyermekbarát igazságszolgáltatás; v. gyermekek a digitális korban; valamint vi. a gyermekjogok globális dimenziója. Az európai gyermekgarancia létrehozásáról szóló tanácsi ajánlásra irányuló javaslat a társadalmi-gazdasági integrációra és arra összpontosít, hogy a rászoruló gyermekek hozzáférjenek a kulcsfontosságú szolgáltatásokhoz: a kisgyermekkorú neveléshez és gondozáshoz, az oktatáshoz és az iskolai tevékenységekhez, az egészségügyi ellátáshoz, az egészséges táplálkozáshoz és a megfelelő lakhatáshoz.

A stratégia arra törekszik, hogy a gyermekek erőszaktól és kizsákmányolástól mentes környezetben nőjenek fel. A gyermekek lehetnek az erőszak áldozatai, szemtanúi vagy elkövetői. A stratégia a gyermekbarát igazságszolgáltatás létrehozását is szorgalmazza, és rámutat arra, hogy a bírósági eljárásokat a gyermekek életkorához és szükségleteihez kell igazítani, és elsődlegesen a gyermek mindenekfelett álló érdekét kell szem előtt tartani. A gyermekjogok teljes körű elismerése és érvé-

¹ PhD-hallgató, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, EU- és nemzetközi referens, Belügyminisztérium.

nyesítése érdekében biztosítani kell a gyermekek számára az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, fenntartva ugyanakkor a bírósági eljárások hatékonyságát, többek között a bírósági tisztviselők szakirányú képzése révén.²

2. A gyermekbarát igazságszolgáltatás

A törvény előírja, hogy „a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenekfelett álló érdekét veszik elsősorban figyelembe.”³ A gyermekbarát igazságszolgáltatás kapcsán a gyakorlatban általános problémaként merül fel, ha a büntetőeljárás fókuszban nem a gyermek legjobb érdekének biztosítása. Ha a gyermek érdeke „eltűnik”, akkor a törvényi kötelezettségeknek csak a formális teljesítéséről beszélhetünk a garanciális alapelvek érvényesülése nélkül.⁴

Az igazságszolgáltatás a büntetőigény érvényesítése során kénytelen azzal az összetett nehézséggel szembesülni, hogy a tényfeltárás során a múlt teljes egészében soha nem rekonstruálható. További nehézség az is, hogy a tényállás helyességének ellenőrzése tisztán objektív módszerekkel nem lehetséges és az igazság megállapításában az emberi ítélesterő, a szubjektum szerepe nem helyettesíthető és még torzító hatású lehet.⁵

A büntetőjogi feltárásnak a múlt teljes megismerése nem célja, hiszen a lezajlott események szempontjából éppen a relevancia adja a választ arra, hogy melyek azok a tények, amelyek a büntető anyagi és eljárási szabályok szempontjából jelentősek és ekként a bizonyítás tárgyát alkothatják. Időnként viszont éppen ezeknek a releváns tények igazolásának módja jelenti a legnagyobb problémát. Különösen igaz ez véleményem szerint a gyermekbarát igazságszolgáltatás rendszerében, amelyben a nyomozó hatóságok elsődleges célja sokszor ellenőrzés a gyermek kíméletét előíró kihallgatással.⁶

A gyermekszegénység csökkentése mellett, a megfelelő szakpolitikai intézkedések javítása mellett nem elhanyagolandó a büntetés-végrehajtást követő társadalmi reintegrációs intézkedések fontossága mind emberi jogi, mind gyermekjogi vetületben. Legyen az büntetőjog, polgári jog vagy közigazgatási jog területe, általánosságban elmondható, hogy a gyermekjogok érvényesülésében az állami felelősség határvonalát mindaddig szükséges kiterjeszteni, ahol, vagy amely eljárásban a gyermekek megjelennek.

Alapvetés, hogy nem vizsgálható a gyermekjogok érvényesülése egy-egy szegmensben kiemelten, hiszen nem választható el a gyermekvédelem, szociális ellátások és áldozatvédelem közötti kooperáció sem, azonban fokozottabb a figyelem a gyermekek jogainak érvényesülését tekintve a büntetőeljárásokban.

Ennek oka a gyermekek elsősorban életkori sajátosságaikból eredő kiszolgáltatottsága, amelyből eredő visszásságok ezen a területen súlyosabb formát ölthetnek és a jövő generációját, mintegy csírájában sújthatja személyes fejlődésének további meghatározó elemeként a társadalmat formálva. Minél nagyobb számadat jelzi a visszásságokat, annál meghatározóbbak lehetnek az eljárási visszásságok is, ami az egész társadalom nézve, mind annak struktúráját, mind fejlődési lehetőségeit meghatározza, ennek monitorozására azonban véleményem szerint megfelelő keretrendszer szükséges. A büntetőeljárásban a gyermekek jogainak érvényesülését illetően fokozottabb figyelem szükséges, ennek oka az intézményrendszer sajátosságban és céljában rejlik. Az alapvető jogok, a gyermekjogok, az eljárási garanciák sérülésének még nagyobb a kockázata a marginalizált kisebbséghez tartozó, vagy a többségi társadalomtól eltérő kulturális háttérrel rendelkező 18 éven aluli személyek esetén, különös tekintettel arra, ha igazságszolgáltatási rendszerrel kerülnek kapcsolatba.

Az igazságszolgáltatásban a gyermekek helyzetét ugyan általános emberi jogi rendelkezések szabályozzák és jogaik érvényesülése az egyes szakpolitikáktól függetlenül nem vizsgálható elszigetelten, de jellemzően nagyobb körültekintéssel szükséges esetükben eljárni a bírói vagy hatósági tényfeltárás során elsősorban életkori sajátosságaikból eredő kiszolgáltatottságuk miatt.

A gyermekek jogainak védelme és előmozdítása az Európai Unió egyik fő célkitűzése határain belül és kívül. Az EUSZ 3. cikkének (3) bekezdése írja elő az Unió számára a gyermekek jogainak előmozdítását és védelmét. Az EUSZ 3. cikkének (5) bekezdése kimondja, hogy „az Unió a világ többi részéhez fűződő kapcsolataiban hozzájárul [...] az emberi jogok, különösen a gyermekek jogainak védelméhez. Ezt a fő célkitűzést az Európai Unió Alapjogi Chartája⁷ rögzíti, és egyben garantálja a gyermekek jogainak érvényesülésének előmozdítását és védelmét az uniós jog végrehajtása során.”

3. A gyermekek büntethetősége

Európában két különböző tendencia létezik a gyermekek büntethetőségét illetően. Az egyik tendencia a büntethetőségi korhatár leszállítása és ezáltal a minél több gyermeknek, minél több cselekményért való elzárásának lehetővé tétele. A másik irány ezzel szemben – az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye szellemének megfelelően – törekszik a családi vagy más közösségi alapú alternatíva nyújtására a szabadságvesztéssel szemben és a kriminalizáció kerülésére.⁸

² A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az EU gyermekjogi stratégiájáról. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (2021/C 374/10) véleménye. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A21V0133.EGB&ccelpara=484&searchUrl=/jogszabaly-kereso?evszam%3D%26sorszam%3D%26para%3D484%26tipus%3Dnincs%26kif%3D%26archfor%3Don%26pagenum%3D43&goto=1> (2022. október 6-i letöltés).

³ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

⁴ GYURKÓ Szilvia – NÉMETH Barbara – BALÁZS Réka: Az eljárási jogok és a gyermekbarát igazságszolgáltatás érvényesülése Magyarországon, a büntetőeljárás alá vont külföldi fiatalokuk esetén, Belügyi Szemle 65. évf. 5. sz., 2017, 1.

⁵ KIRÁLY Tibor: *Büntetőeljárás jog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2000., 218.

⁶ KUHIL Andrea: Gyermek tanúk kihallgatása és a gyermekbarát igazságszolgáltatás, *Büntetőjogi Szemle*, 2021., 52–57.

⁷ Az Európai Unió Alapjogi Chartája, 2012/C 326/02. EUR-Lex - 12012P/TXT - EN - EUR-Lex (europa.eu) (2021. június 15-i letöltés).

⁸ Hammarberg, Thomas: *A gyermekközvetítő igazságszolgáltatásról. A fiatalok büntető igazságszolgáltatásának emberi jogi alapokra kell épülnie*, AJB Pro-

A gyermeki jogok védelme és érvényesülése a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése óta kap egyre nagyobb hangsúlyt az Európai Unióban.⁹ Az Alapjogi Charta 24. cikke elismeri, hogy a gyermekek önállóan és függetlenül rendelkeznek jogokkal, és kiemeli – az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének alapelvét követve –, hogy a „gyermekek legfőbb érdekét” kell elsődlegesen szem előtt tartani minden a gyermekeket érintő ügy és eljárás során. A regionális európai normák mellett az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye az egyetlen globális gyermekjogi dokumentum, amely hatályos az Unió teljes területén, azt valamennyi tagállam aláírta és ratifikálta.

Európában a globális és regionális folyamatok összehangjának eredményeként a gyermeki jogok területén az új évezred első évtizede jelentős előrelépéseket hozott. Az igazságszolgáltatás gyermekbarátá tételeének szükségességét az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) és az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) esetjoga alapozza meg az ENSZ Gyermekjogi Egyezményével együtt az ET 2010 novemberében keltezett irányelve szerint. A gyermekbarát igazságszolgáltatás koncepcióját képező jogok olyan alapjogok a demokratikus berendezkedésű társadalmakban, amelyek a gyermekeket is egyenlően illetik meg. A koncepció alapját a tisztességes eljáráshoz való jog, a joghoz való hozzáférés, és a kapcsolódó egyéb jogok jelentik, ilyenek a meghallgatáshoz, a tájékoztatáshoz, a védelemhez és a képviselőhöz való jog.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás tartalmi elemei sokkal korábban megjelentek a nemzetközi dokumentumokban és ajánlásokban, minthogy maga a fogalom önálló életre kelt volna, elsősorban az alkalmazása révén.

Az ENSZ fiatalkorúak igazságszolgáltatására vonatkozó normaalkotási folyamatában ilyen előzménynek tekinthetők: a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó minimumszabályok, ún. pekingi szabályok (1985); a szabadságtól megfosztott fiatalkorúak védelmére vonatkozó szabályok, ún. havannai szabályok (1990); a fiatalkori bűnözés megelőzésére vonatkozó iránymutatás, ún. rijádi iránymutatás (1990); a szabadságelvonással nem járó szankciók minimumszabályairól szóló szabályok, ún. tokiói szabályok (1990).

2005-ben született meg a bűncselekmények gyermekkorú áldozatainak és tanúinak védelméről szóló ENSZ-irányelv (ECOSOC Res 2005/20), majd 2008-ban egy iránymutatás a gyermekek igazságszolgáltatásáról, és 2009-ben az alternatív gondoskodásról. Ezek a dokumentumok még mindig nem használják a gyermekbarát igazságszolgáltatás „child-friendly justice” kifejezést *expressis verbis*, de tartalmukban a gyermekjogi megközelítés igazságszolgáltatási rendszerben történő érvényesítését jelenítik meg, a gyermekek szükséglete szerinti jogalkalmazást előtérbe helyezve.

A 2008-as ENSZ-dokumentum a gyermeki igazságszolgáltatást definiálva hangsúlyozza, a Gyermekjogi Egyezményben foglaltaknak megfelelően, hogy minden 18 éven aluli gyermek jogait és alapvető érdekeit tiszteletben kell tartani. Akár mint áldozat, akár mint tanú vagy terhelt kerül kapcsolatba az igazságszolgáltatási rendszerrel, vagy esetleg az államigazgatás kö-

rében, a felügyelet, a gondoskodás, a védelem kérdésének rendezésére indult eljárásban érintett fél.

Ennek megfelelően az alapelvek:

1. „Biztosítani, hogy a gyermek legfőbb érdekét veszik elsődlegesen figyelembe.

2. Tisztességes és egyenlő eljárást biztosítani minden gyermeknek – a hátrányos megkülönböztetés minden formájától mentesen.

3. Segíteni a gyermeket abban, hogy véleményét szabadon kifejthesse és azt meg is hallgassák.

4. Megvédeni minden gyermeket a bántalmazástól, kizsákmányolástól és erőszaktól.

5. Minden gyermeket méltóságának tiszteletben tartásával kezelni.

6. A jogi garanciák és védelem biztosítása minden eljárásban.

7. A megelőző szemlélet hangsúlyozása a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőpolitikában.

8. A gyermek szabadságtól való megfosztását csak végső esetben, és csak a lehető legrövidebb időtartamra lehet alkalmazni. A gyermekjogi megközelítést minden jogalkalmazói eljárásban érvényre kell juttatni.”

Az igazságszolgáltatási rendszer gyermekbarátá tétele nem öncél, ugyanis fontos alapkővet adja a jogállamiságnak, a gyermekeink védelmének és a jövő felnőtt generációi számára zsinórmértékül szolgálhat egyéni szintről a társadalmi felelősségvállalás tekintetében is.

Véleményem szerint ezért is fontos, hogy a gyermekbarát igazságszolgáltatás ne csak a jogszabályok szintjén érvényesüljön, hanem a mindennapi életben, a gyakorlat, vagyis a jogalkalmazás szintjén is.¹⁰ A gyermekek szerepe a társadalomban kiemelt jelentőségű. Az életkor meghatározó szerepére világítanak rá azok a kutatási eredmények is, amelyek szerint minél fiatalabb életkorban fordul elő a bűnelkövetés, annál nagyobb az esély a bűnismétlésre, a bűnöző életmód kialakulására. A gyermekkor tapasztalatok felnőtt életünkre tett meghatározó szerepét hangsúlyozzák azok a kutatási eredmények, amelyek szerint a gyermekkorban elszenvedett bántalmazás, a bűncselekmény sértettjévé válás fokozza a jövőbeni, ismételt áldozattá válás esélyét. A gyermekkorban alapozzuk meg vagy veszítjük el a bizalmunkat az igazságszolgáltatási rendszer iránt. Az egyén és a társadalom szintjén is érvényesülő követelmény, hogy tetteinkért jogaink tiszteletben tartása mellett méltósággal vállalhassunk felelősséget, és az állam büntetőhatalma már egészen gyermekkortól így módon kap teret.

A büntethetőség és a gyermekjogok kapcsán is kiemelt szerepet tölt be az életkor, bár az ENSZ Gyermekjogi Egyezményében gyermek minden 18 éven aluli személy. Az életkor különböző szakaszai szerint az egyes jogágakban a jogalkotó különböző elnevezéssel illeti a gyermekeket, ezért érdemes tisztázni a gyermekek életkorhoz fűződő jogait.

A büntetőjogban az életkor a bűncselekmény alanya és a passzív alany szempontjából bír jelentőséggel. A Btk. 16. §-ában írt feltételek esetén – a 105. § (1) bekezdésére is

jektűzetek, http://www.gyermekbántalmazas.hu/documents/gyermekkozpontu_igazsagszolgalatas.pdf (2021. augusztus 3-i letöltés).

⁹ AJB Projektűzetek, *Gyermekbarát igazságszolgáltatás*, Gyermekjogi projekt, 2013, 13. http://www.gyermekbántalmazas.hu/documents/gyermekkozpontu_igazsagszolgalatas.pdf (2021. augusztus 3-i letöltés).

¹⁰ Gyurkó Szilvia: *A gyermekközponit igazságszolgáltatás követelménye Magyarországon és Európában*, AJB Projektűzetek, Gyermekközponit igazságszolgáltatás, Gyermekjogi projekt, 2013, 240. http://www.gyermekbántalmazas.hu/documents/gyermekkozpontu_igazsagszolgalatas.pdf (2021. augusztus 3-i letöltés).

figyelemmel – a 12. évét betöltött személy fiatalkorúnak minősül. Gyermekkorú bűncselekmény alanya nem lehet.

A gyermekkor büntethetőséget kizáró, felmentő és eljárást megszüntető ok, ezt alátámasztja a hatályos Be. 686. §-a is, amely a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött személy esetén fiatalkorúról rendelkezik.

A büntethetőség alsó korhatára a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény hatálybalépéséig a 12. életév volt, a felelősségre vonás feltétele volt azonban, hogy a fenti életkort betöltött elkövető a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséggel rendelkezék. (Az alsó korhatárt az 1961. évi V. törvény emelte fel a 14. életévre.) Emiatt is érdekes egyébiránt a 12–14 év közötti gyermek belátási képessége – merthogy gyermek a jogi értelemben vett életkori státuszától függetlenül – a bűnösség és büntethetőség megállapításában.

Hatályos jogunkban tehát a gyermekkor büntethetőséget kizáró ok, a gyermekkorú személy bűncselekmény alanya nem lehet, főszabály szerint büntetőjogi szankciót nem lehet alkalmazni. Amennyiben a gyermekkorú bűncselekményt követett el, vele szemben a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényben szabályozott gyermekvédelmi intézkedések – így például védelembé vétel vagy átmeneti nevelésbe vétel – alkalmazhatók. Itt is hangsúlyozni kell azonban, hogy a büntetőjogi intézkedésként szabályozott eldobást és a vagyoneledobást a Btk. 72. § (4) bekezdése, illetve 75. § (2) bekezdése alapján akkor is el kell rendelni, ha az elkövető gyermekkor miatt nem büntethető.

4. Az EU gyermekjogi stratégia

A stratégia átfogó célja megteremteni az Európai Unióban és világszerte a gyermekek számára a lehető legjobb körülményeket. A gyermekek jogait és társadalmunkban betöltött szerepüket tekinti át¹¹ és az uniós politikák középpontjába helyezi a gyermekeket és azok mindenekfelett álló érdekeit a belső és a külső fellépései révén és a szubszidiaritás elvével összhangban. A stratégia célja, hogy egyetlen átfogó keretben egyesítse az összes új és meglévő uniós szakpolitikai, jogalkotási, és finanszírozási eszközt.

Egy sor célzott intézkedést javasolhat tematikus területen, amelyek mindegyike meghatározza az elkövetkező évek uniós fellépéseinek prioritásait:

1. A gyermekek, mint a változás katalizátorai a demokratikus életben: A Bizottság számos intézkedést javasol, amelyek a gyermekbarát jogi szövegek kidolgozásától az éghajlati páktum és a zöld megállapodás végrehajtásáig.

2. A gyermekek azon joga, hogy társadalmi háttérüktől függetlenül teljes mértékben gyümölcsöztetni tudják a tehet-

ségüket: A Bizottság arra törekszik, hogy európai gyermekgaranciát hozzon létre a gyermekszegénység és a társadalmi kirekesztődés elleni küzdelem céljából.

3. A gyermekek erőszakmentességhez való joga: integrált gyermekvédelmi rendszerek kiépítésére vonatkozó javaslatok és az iskolai erőszakkal szembeni válaszlépések kidolgozása, a testi fenyegetés minden formájának megszüntetése érdekében.

4. A gyermekek gyermekbarát igazságszolgáltatáshoz való joga, amely megilleti őket sértettként, tanúként, bűncselekmény elkövetésével gyanúsítottként vagy vádoltként, vagy bármely jogi eljárásban részes félként. A Bizottság elősegíti például az igazságügyi szakképzéseket, együttműködik az Európa Tanáccsal a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló 2010. évi iránymutatás végrehajtása érdekében, és felkéri a tagállamokat, hogy támogassák például a képzést vagy dolgozzák ki a bírósági eljárás hathatós alternatíváit, például az őrizet alternatíváit vagy a polgári ügyekben történő közvetítést.

5. A gyermekek ahhoz fűződő joga, hogy biztonsággal használhassák a digitális környezetet, és kihasználhassák az abban rejlő lehetőségeket: A Bizottság a biztonságos online tapasztalatszerzés érdekében aktualizálni fogja a gyermekbarát internet európai stratégiáját, és a digitális szolgáltatásokról szóló javasolt jogszabályt, sürgeti továbbá az információtechnológiai vállalkozásokat, hogy foglalkozzanak a káros online magatartással, és távolítsák el a jogellenes tartalmakat.

6. A gyermekek jogai világszerte: A gyermekek jogai egyetemesek, és az EU megerősíti elkötelezettségét a jogok globális szinten és a többoldalú kapcsolatok keretében történő védelme, előmozdítása és érvényesítése mellett.¹²

A gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmát tekintve: „olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve az alábbiakban felsorolt elveket, megfelelően tekintetbe véve a gyermek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit. Olyan igazságszolgáltatás, amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó és azokra koncentrál, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének a jogát, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot.”¹³

Az iránymutatás vonatkozik minden olyan helyzetre, amelyben a gyermekek bármely okból és bármilyen minőségben kapcsolatba kerülnek az igazságszolgáltatási rendszerrel a büntetőjog, a polgári jog vagy a közigazgatási jog területén.

Elkerülhetetlen, hogy ezt a prioritást az igazságszolgáltatásba helyezve, egy a jellegéből fakadóan nem gyerekközpontú intézménybe, nagyon sok nehézséggel és feloldhatatlan ellentmondással találkozhatunk a gyakorlatban. Egy ilyen intézmény, különösen a büntető igazságszolgáltatás intézménye, eredendően nem kifejezetten gyermekbarát és nehéz is ilyennek elképzelni, illetve a gyakorlatban azzá tenni.¹⁴

¹² Európai Bizottság: *A Bizottság intézkedéseket javasol...* i. m. 1.

¹³ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Iránymutatása: *Az Európa Tanács „Építsük Európát a gyermekekért, a gyermekekért!” elnevezésű programja*, 2010, 17. <https://rm.coe.int/16806a4541> (2021. augusztus 3-i letöltés).

¹⁴ SOLT Ágnes: *„A gyermekbarát igazságszolgáltatás repedéseiről”*, Országos Kriminológiai Intézet, Kriminológiai tanulmányok, Budapest, 2018, 49.

¹¹ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az EU gyermekjogi stratégia*, Brüsszel, COM (2021) 142final, 1. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0142> (2021. március 24-i letöltés).

5. A gyermekekre vonatkozó európai jogi normák

A gyermekek különböző akadályokkal szembesülnek a büntetőeljárás során a cselekvőképességük korlátozottsága miatt, de továbbra is előfordulhat, ha a gyermekkorból származó speciális védelemre szorulnak és az nem érvényesül. Ezen jogok az igazságszolgáltatás gyakorlatában ma egyre szélesebb körben érvényesülnek és megvalósulását a kapcsolódó esetjog szemlélteti. Megjegyzendő, hogy az Európa Tanács gyermekbarát igazságszolgáltatásra vonatkozó iránymutatásai közvetlenül vonatkoznak a gyanúsított vagy vádlott gyermekekre is, azonban a tanulmány nem a fiatalkorú elkövetők jogaira helyezi a hangsúlyt. A jogilag nem kötelező erejű iránymutatások is mérőföldkövet jelentenek annak biztosításában, hogy az igazságszolgáltatási eljárások, beleértve a büntető igazságszolgáltatási rendszer részeit is, figyelembe vegyék a gyermekek sajátos szükségleteit és alapvetően az EJEB meglévő ítélkezési gyakorlatára és más európai és nemzetközi jogi normákra, például az ENSZ Gyermekjogi Egyezményére (CRC) építenek.

A gyermekekre vonatkozó európai jogi normákat a következőkben elsősorban az EJEB joggyakorlatára támaszkodva mutatom be, kiemelve egy-egy jelentős jogesetet. A gyermekek esetében a büntető igazságszolgáltatás célkitűzései, például a társadalmi beilleszkedés és reintegráció, az oktatás és a visszaesés megelőzése az alapelvek, amelyek értékelésére sor kerül. A védelmük tekintetében irányadó, hogy a 24. cikkben szereplő elv szerint a mindenekfelett álló érdeküket kell alapul venni az eljárások során, bár ennek definíciója nem teljesen tisztázott és minden ügyben egyedi alapon szükséges vizsgálni az eljárás végkimeneteléhez jelentős szubjektív elemmel hozzájárulva.

A tisztességes eljáráshoz való jog a jogállamiság egyik alapvető követelménye. A bűncselekménnyel kapcsolatba kerülő fiatalkorút, legyen akár sértett, akár elkövető, megilleti a tisztességes eljáráshoz való jog, amely a gyermek első kihallgatásától alkalmazandó, és az eljárás egésze alatt fennáll.

Az EU Alapjogi Kartája 47. cikke foglalkozik a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való joggal és tartalmazza az észszerű időn belül megtartott, tisztességes és nyilvános tárgyalás, a tanácsadáshoz, védelemhez és képviselőhöz, valamint a költségmentességhez való jogot. A 49. cikkben megállapított elvei szintén kiemelten fontosak a törvényesség és arányosság tekintetében, de csaknem ilyen fontos a tájékoztatáshoz való jogról szóló irányelv, a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló irányelv, és az ügyvédi segítségről szóló irányelv is.

Az Európa Tanács a tisztességes eljárásra vonatkozó előírásokat az EJEE 6. cikkében mondja ki, amelyet az EJEB széles ítélkezési gyakorlata és joganyaga gazdagít. A gyermek gyanúsítottak és vádlottak számára kiemelten fontos a 2010-es Gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló ET-iránymutatás. A hatékony részvétel biztosítása érdekében eljárások során általános szabályként biztosítani kell, hogy figyelembe vegyék a gyermek életkorát, érettségének szintjét és érzelmi állapotát.¹⁵

A T. kontra Egyesült Királyság ügyben¹⁶ az EJEB megállapította, hogy megsértették a kérelmező EJEE 6. cikke szerinti jogát; az nem tudott hatékonyan részt venni az eljárásban az ülések nyilvánossága, az intenzív sajtójelenlét, a korlátozott ügyvédi konzultáció, a megfelelő vallomástétel lehetőségének hiánya miatt.

A tisztességes eljáráshoz való jog egyik érvényesülése az ügyvédi segítség igénybevételének lehetősége, amely az EU-jogban a 2013/48/EU irányelv tartalmaz, valamint az 5. cikk (2)–(4) bekezdések. Az ET emberi jogi joganyagban pedig a nyomozás kezdeti szakaszától biztosított az ügyvéd igénybevétele. Erre mutat rá a Panovits kontra Ciprus ügy,¹⁷ amelyben a hatóságok úgy tűnt bármikor hajlandók voltak megengedni a kérelmezőnek, hogy ügyvédi segítséget vegyen igénybe, de nem hívták fel a figyelmét arra a jogára, hogy kérheti ügyvéd ingyenes kijelölését. Semmi bizonyíték sem volt arra, hogy a kérelmezők kifejezetten és egyhangúlag mondtak volna le a jogi képviselőhöz való jogukról, így az EJEB a 6. cikk (3) bekezdése és az (1) cikk megsértését mondta ki döntésében.

A gyermek áldozatok és tanúk speciális helyzetét, mind az EU Alapjogi Kartája, mind az ET joga elismeri, azokat megilleti az újbóli áldozattá válással szembeni védelem, a rehabilitáció és a reintegráció joga, valamint a büntető- és alternatív eljárásokban való hatékony részvétel joga. A gyermek áldozatok jogával az Európai Parlament és a Tanács a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról szóló 2012/29/EU irányelvben foglalkozik és elsősorban a gyermekközpontú szemléletet hangsúlyozza a gyermek mindenekfelett álló érdekét egyénre szabottan figyelembe véve az eljárások során. Fontos kiemelni, hogy az EUB azt is kimondta, hogy az áldozatok védelmének úgy kell megvalósulnia, hogy az ne sértse az eljárásban a megvádolt személy tisztességes eljáráshoz való jogát.

A Pupino-ügyben¹⁸ az EUB első alkalommal értelmezett a gyermekek mint büntetőeljárásban részt vevő áldozatok és tanúk jogállása szempontjából lényeges rendelkezést. Kiemelte, hogy a nemzeti bíróság számára biztosítani kell oly módon tanúvallomást tenni, amely biztosítja védelmüket, például a nyilvános tárgyaláson kívül és azt megelőzően. Kimondta, hogy ha a gyermekek azt állítják, hogy a pedagógus bántalmazta őket, megfelelnek a tanúvallomás tételére és minden intézkedést úgy kell kialakítani, hogy a vádlott továbbra is tisztességes eljárásban részesüljön. Az ügyben egyébként egy olasz iskolai tanárt vontak felelősségre egy tanuló bántalmazása miatt. Az olasz büntetőeljárási törvénykönyv szerint a tanúknak főszabály szerint a tárgyalás során tanúvallomást kell tenniük a bíróság előtt. Bizonyos körülmények között azonban a tanúvallomásukat a bíró előtt is fel lehet venni, ami ún. különleges eljárás (*incidente probatorio*) útján történő tárgyalás. Ebben az ügyben, az ügyész azt kérte a nemzeti bíróságtól, hogy engedélyezze a kisgyermekek által előzetesen bi-

részére nyújtandó eljárási biztosítékekről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvvel irányuló javaslat, COM(2013) 822 final, Brüsszel, 2013.

¹⁶ T. kontra Egyesült Királyság, 24724/94 (1999), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58593> (2021. október 23-i letöltés).

¹⁷ Panovits kontra Ciprus, 4268/04 (2008), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90244> (2021. október 23-i letöltés).

¹⁸ Pupino-ügy, C-105/03 (2015), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62003CJ0105&from=HU> (2021. október 23-i letöltés).

¹⁵ Európai Bizottság: *A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek*

zonyítékként megadott vallomásokat, de a nemzeti bíróság elutasította. Az EUB első alkalommal adta meg értelmezését egyes, a gyermekeknek a büntetőeljárásban sértettként és tanúként való jogállására vonatkozó rendelkezések értelmezését. Hangsúlyozta, hogy a 2001/220/IB kerethatározat előírja a tagállamok számára, hogy biztosítsák a kiszolgáltatott sértettek különleges védelmét, ami azt jelenti, hogy a nemzeti bíróságnak a kiszolgáltatott áldozatok tanúskodását olyan módon engedélyezhesse, amely garantálja a gyermekek védelmét, például a tárgyaláson kívül és annak lefolytatása előtt.

Az EJEB gyakorlatában a gyermek áldozatok védelme kapcsán a védelem jogainak megfelelő és hatékony gyakorlását teszi lehetővé, az igazságügyi hatóságok számára emiatt előírható, hogy ellensúlyozzák a védelem jogait és biztosítsák a vádlott érdekeinek védelmét is, mint a Kovač kontra Horvátország ügyben.¹⁹

Ebben az ügyben egy 12 éves kislány azt vallotta a nyomozási bíró előtt, hogy a kérelmező szemérem sértő cselekményeket követett el vele szemben. A felperes nem volt jelen, és nem képviseltette magát az említett vallomás során, és nem kapott lehetőséget arra sem, hogy vitassa a sértett vallomását. Az EJEB megismételte, hogy főszabály szerint minden bizonyítékot a vádlott jelenlétében, nyilvános tárgyaláson kell bemutatni a kontradiktórius érvelés céljából. Ha a rendőrségi nyomozás vagy a bírósági eljárás szakaszában tett vallomásokat a nyomozás során bizonyítékként használják fel, ez önmagában nem ellentétes az EJEE 6. cikkével, feltéve, hogy a vádlott megfelelő lehetőséget kap az érintett tanú megkérdőjelezésére és kikérdezésére, akár a vallomás megtételekor, akár az eljárás későbbi szakaszában. A kérelmező esetében a sértett vallomása volt a felperes ellen felhozott tényekre vonatkozó egyetlen közvetlen bizonyíték, és ez a bizonyíték döntő szerepet játszott a bíróság bűnösséget kimondó határozatában. Ugyanakkor a kérelmező nem tudta megtámadni, illetve nem tudott választ kapni a nemzeti bíróságoktól az e tekintetben benyújtott panaszára vonatkozóan. Mi több, a sértett tényleges vallomását soha nem olvasták fel az eljáró bíróság előtt. Ehelyett a bíró csupán azt jegyezte meg, hogy a sértett fenntartotta a bíróság előtt tett nyilatkozatát a nyomozási bíró előtt. Ezért az EJEB arra a következtetésre jutott, hogy a kérelmező nem részesült tisztességes eljárásban, ami a 6. cikk (1) bekezdésének megsértését jelenti, összefüggésben az EJEE 6. cikk (3) bekezdés d) pontjával.

Az S.N. kontra Svédország ügyben,²⁰ egy 10 éves fiú azt vallotta a rendőrségen, hogy a kérelmező szexuálisan zaklatta. A fiút kétszer hallgatta ki egy gyermekbántalmazási ügyekben jelentős tapasztalattal rendelkező rendőrfelügyelő. Az első kihallgatást videóra vették, a másodikról pedig hangfelvétel készült. A gyermek ügyvédje nem vett részt a második kihallgatáson, de egyetértett a rendőrfelügyelővel a megvitandó kérdésekben. A tárgyalás során, a kerületi bíróság lejátszotta a gyermek kihallgatásának felvételeit, de már nem hallgatta ki személyesen. A bíróság végül elítélte a kérelmezőt, szinte teljes mértékben a gyermek vallomására támaszkodva. A fellebbvi-

teli bíróság helybenhagyta az ítéletet. Megállapította, hogy a rendőrségi kihallgatások elegendő bizonyítékot szolgáltatottak a felperes bűnösségének megállapításához, még akkor is, ha elismerte, hogy a gyermek vallomását nem támasztották alá technikai bizonyítékok, amelyek néha pontatlanok voltak. Az EJEB elfogadta, hogy a szexuális bűncselekményekkel kapcsolatos ügyekben a tanú keresztkérdezésére nem mindig van lehetőség, és hogy ilyen esetekben a tanúvallomásokat a bíróságnak rendkívüli körülményekkel kell kezelni. Bár a gyermek által tett vallomások képezték gyakorlatilag a vádlott elleni egyetlen bizonyítékot, az eljárás egésze tisztességes volt. A videószalagot a tárgyalás és a fellebbviteli tárgyalás során bemutatták, és a második kihallgatás jegyzőkönyvét felolvasták a kerületi bíróság előtt; a hangszalagot a fellebbviteli bíróság előtt is lejátszották. Ez lehetővé tette a felperesnek, hogy vitassa a gyermek vallomását és az ő szavahihetőségét a büntetőeljárás során. Következésképpen nem sérült az EJEE 6. cikk (3) bekezdés d) pontja.

Az EJEB foglalkozik ennek részeként az áldozatok és családjuk jogaival is. Az RR és társai kontra Magyarország ügyben²¹ a család tanúvédelmi programból való kizárása veszélyeztette életüket, mert a hatóságok nem bizonyították az arra okot adó veszély megszűnését. Az ügy a fogvatartottra vonatkozik, aki tanúvallomást tett a nyílt tárgyaláson kábítószer-kereskedő tevékenységéről, és aki – a büntetőeljárás során – feleségével és két gyermekével együtt a hivatalos tanúvédelmi programba került megtorlás veszélye miatt. Amikor a hatóságok rájöttek, hogy a fogvatartott még mindig kapcsolatban áll a bűnözői körökkel, eltávolították őt és családját a tanúvédelmi programból, mivel megszegtek annak feltételeit. A 2. cikk alapján a család arra hivatkozott, hogy a tanúvédelmi programból való kizárásuk miatt életük a maffia megtorlásának veszélyébe került. Mivel a program által nyújtott védelmük megszüntetése nem e veszély csökkentése, hanem a program feltételeinek megsértése indokolta, az elsőfokú bíróság nem volt meggyőződve arról, hogy a hatóságok bizonyították, hogy a kockázat megszűnt, így a hatóságok potenciálisan életveszélynek tették ki a családot, megsértve ezzel az EJEE 2. cikkét.

Kiemelendő a téma szempontjából, a Gazdasági és Szociális Tanács (ECOSOC), 2005/20-as A bűncselekmények gyermekkorú áldozatait és szemtanúit érintő ügyekkel kapcsolatos igazságszolgáltatásról szóló határozata is, amelyben elfogadta a gyermekkorú áldozatokra és tanúkra vonatkozó iránymutatást, miszerint a gyermekek egyéni szükségleteit és védelemhez való jogát figyelembe veszik.

6. A különleges bánásmód

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) alapvetően külön fejezetben részletezi a különleges bánásmódot igénylő személyekre vonatkozó szabályokat a korábbi szabá-

¹⁹ Kovač kontra Horvátország, 49910/06 (2011) <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-81645%22%7D> (2021. október 23-i letöltés).

²⁰ S.N. kontra Svédország 34209/96 (2002) <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-5674> (2023. január 11-i letöltés).

²¹ R.R. és társai kontra Magyarország, 19400/11 (2012) <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-115019%22%7D> (2021. október 24-i letöltés).

lyozástól eltérően, bár elszórta találunk a törvényben a XIV. fejezeten kívüli szabályhelyeket is.

Az életkor szerint megnyilvánuló különbségeket, egyenlőtlenségeket tekintve a gyermekek hátrányos helyzete egyértelműen megállapítható, ami pozitív jogok érvényesülését alapozza meg, csakúgy, mint a fogyatékkal élők esetében szükségesszerű pozitív diszkrimináció szükségességét. Érdekes kérdés tehát a hátrányos helyzet felismerésének függvényében a pozitív diszkrimináció és annak a hatályos törvényben történő elhelyezése, a különleges bánásmód érvényesülésének mikéntje, vagyis annak formája és terjedelme az általános eljárási garanciákon túlmutatóan.

A súlyos fokban kommunikációképtelen fogyatékos személy esetén például a még a létező komplex igazságügyi orvosi szakértői vélemény ellenére is nehezményezi a tárgyalás – jelen esetben másodfokú – logopédiai vagy siketnéma kezeléssel foglalkozó olyan szakember távollétében történő megtartását, aki mintegy a tolmács szerepét tudta volna betölteni.²²

A Be. 81. §-a alapján a természetes személy sértett és a tanú különleges bánásmódot igénylő személynek minősül, ha a személyes jellemzői vagy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény jellege és körülményei alapján a megértésben, a megértetésben, az e törvényben meghatározott jogok gyakorlásában vagy kötelezettségek teljesítésében, vagy a büntetőeljárásban való hatékony részvételében akadályozott. A különleges bánásmódot megalapozó körülmény különösen az érintett személy életkora, szellemi, fizikai, egészségi állapota, az eljárás tárgyát képező cselekmény kirívóan erőszakos jellege, illetve az érintett személynek a büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonya.

A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az érintett személlyel történő kapcsolatba kerüléstől kezdődően hivatalból, vagy az érintett indítványára vizsgálja, hogy különleges bánásmódot igénylő személynek minősül-e, a különleges bánásmód megállapításáról jogszabályban meghatározottak szerint mindig egyéni értékelés alapján dönt.

A Be. 82. §-a szerint külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősül a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy, a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvényben meghatározott fogyatékos személy, és az is, aki ilyennek minősülhet, valamint a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje. A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete, illetve védelme érdekében a különleges bánásmódot megalapozó körülményeknek megfelelő, azokkal arányban álló intézkedést alkalmaz. Kiemelendő, hogy a jelenlegi szabályozás alapján a különleges bánásmódba sorolt egyének jogai csak addig terjedhetnek, ahol más eljárási résztvevő, például terhelt jogai kezdődnek, azaz a számukra biztosított pluszjogok nem érvényesíthetők más rovására.

A Be. 85. §-ában felsorolt intézkedések során a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítését és kíméletét az eljárás érdekeire figyelemmel segíti elő összhangban az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének

alapelveivel, „miszerint a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenekfelett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban”.

A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az eljárási cselekmények tervezése és elvégzése során az érintett személy személyes igényeinek figyelembevételével jár el, és az érintett személy részvételét igénylő egyes eljárási cselekményeket haladéktalanul folytatja le. A különleges bánásmód során a kímélethez hozzátartozik a nyilvánosság kizárásának lehetősége, a személyes és különösen az egészségügyi adatok fokozott védelme, segítő közreműködésének igénybevétele. További ilyen követelmény a kép- és hangfelvétel készítése az eljárási cselekményről a megismétlés mellőzésének előtérbe helyezésével, a különleges bánásmód megállapításának kezdeményezésével és vizsgálatával kapcsolatos ügyiratok zárt kezelése, illetve további a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítését és kíméletét biztosító egyéb, e törvény szerinti intézkedés alkalmazásának lehetősége.

A Be. a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmények esetében további pluszjogokat garantáló intézkedéseket tartalmaz. A Be. 87. §-ában kerül szabályozásra, hogy az eljárás során a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság lehetőség szerint kép- és hangfelvételt készít, elrendelheti, hogy az eljárási cselekményen igazságügyi pszichológus szakértő is jelen legyen. Ilyen további, a pluszjogokat garantáló intézkedés, hogy az eljárási cselekményt igazságügyi pszichológus szakértő vagy szaktanácsadó közreműködésével hajtja végre és a büntetőeljárással összefüggésben biztosítja az Alaptörvényben, az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett gyermek jogairól szóló egyezményben, a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben és más törvényekben megfogalmazott, gyermeket megillető jogok hatékony érvényesülését. Fontos további különös szabályozás, hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött tanú vallomása műszeres vallomásellenőrzéssel nem vizsgálható és szembesítése csak a hozzájárulásával rendelhető el.

Kiemelt helyet kap e törvényben a tizennegyedik életévét be nem töltött személy az eljárás során, hiszen a részvételét igénylő eljárási cselekmény esetén az eljárási cselekmény elvégzésére csak akkor kerülhet sor, ha az attól várható bizonyíték mással nem pótolható. Az eljárási cselekményt az erre szolgáló vagy arra alkalmassá tett helyiségben kell elvégezni, kivéve, hogy az érintett személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete más módon vagy más intézkedéssel nem biztosítható. A nyomozás során a nyomozó hatóság biztosítja, hogy az eljárási cselekményt minden alkalommal ugyanazon személy végezze, a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az eljárási cselekményről kép- és hangfelvételt készít. Amennyiben már megtörtént a kihallgatás a nyomozás során, és arról készült kép- és hangfelvétel is, a bíróság a sértett védelme érdekében hivatalból vagy kérelemre mellőzheti annak tanúkénti kihallgatását, elkerülve, vagy legalábbis lényegesen csökkentve a másodlagos viktimizációt és annak veszélyét. A nyomozás során tett vallomásuk felhasználható ettől függetlenül bizonyítékként, biztosítva az általános eljárási garanciákon túlmenő jogok számukra történő érvényesülését.

Erősíti a tizennegyedik életévét be nem töltött személy törvényes kihallgatására vonatkozó gyakorlatot az a döntés, mi-

²² Kúria Bfv. II/760/2015, BH 2016. 5. 111

szerint amennyiben az eljárás során rendelkezésre álló iratokból megállapítható, hogy a gyermekkorú sértettek által észlelt tényekre vonatkozóan az eljárás során számos közvetett bizonyíték került beszerzésre, amelyek alkalmasak vallomásaik pótlására, tehát ebből következően a másodfokú eljárásban a kihallgatásukra már nem adódik törvényes lehetőség.²³

További sajátosság a tizennegyedik életévet be nem töltött személyek eljárási cselekményeit illetően, hogy ilyen sértett részvételét igénylő eljárási cselekmény helyszínén a terhelt és a védő személyesen nem lehet jelen. A telekommunikációs eszköz alkalmazása során biztosítani kell, hogy a sértett kizárólag az eljáró bírót, ügyészt vagy nyomozó hatóság tagját láthassa. A vádemelés után a bíróság a sértett részvételét igénylő eljárási cselekményt kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján végezheti el, a sértett részvételét igénylő eljárási cselekményen jelen lévő személyek kérdésfeltevési joga pedig korlátozott, csak indítványozhatják kérdés feltevését és a nyilvánosságot ki kell zárni a tárgyalásnak arról a részéről, ahol a sértett részvétele az eljárási cselekményen kötelező.

Megemlítendő, hogy a 14. életévüket be nem töltött személyek tanúkénti kihallgatása során a nyomozási bírónak az eljárási törvényben rögzített speciális eljárási szabályokat meg kell tartania. Ezek közé tartozik, hogy az ilyen tanúkat nem kell figyelmeztetni a hamis tanúzás következményeire, szembesítésükre kizárólag akkor kerülhet sor, ha ez nem kelt bennük félelmet, és gondozójuk, törvényes képviselőjük annak ellenére jelen lehet az ülésen – arról nem is küldhető ki –, hogy később esetleg tanúként kihallgatják.²⁴ A cselekvőképtelen kiskorút hozzátartozója tekintetében megilleti a vallomástétel megtagadásának joga is, sőt törvényes képviselő vagy gondozó hozzájáruló vagy megtagadó nyilatkozatát is be kell szerezni.²⁵

A büntetőeljárásban – annak az igazságszolgáltatás céljával összefüggésben jelentkező sajátosságából kiindulva –, az eljáró hatóságok célja a legszélesebb körű és legpontosabb információszerzés. A minél megalapozottabb bizonyítékok megszerzése mellett a különleges bánásmód és kímélet egyidejű érvényesítésének érdekes paradoxona hívja pontosan életre a jogok és kötelezettségek terjedelmének, érvényesülési formájának olyan keretrendszerét, amelyben a különleges bánásmódban részesülők mindenekfelett álló érdeke és kímélete úgy szükséges megvalósuljon, hogy az eljárás sem veszíti el célját, a vélt és a valós igazság egybeesését eredményező konvergáló hatékony feltárás is érvényesül.

Véleményem szerint ebben a paradoxonban a jogok és kötelezettségek optimális egyensúlyi helyzetét az eljárási pluszgaranciák mellett vagy ellenére, mind az emlékezet és az információ torzulásait, és a befolyásolás szükségszerű beszűrődését is figyelembe vevő jogalkalmazás adja az egyéni mérlegelést előtérbe helyezve.²⁶

Az életkor alapú különleges bánásmódnak a hatályos Be. döntően XIV. fejezetében részletezett szabályait és sajátosságait, jogalkalmazásban történő érvényre jutását tekinthetjük a gyermekbarát igazságszolgáltatásnak a gyermek tanúk és sértettek vonatkozásában.

Záró gondolatok

A gyermekvédelem feladat- és eszköztára tekintetében számos jogterülethez kapcsolódik.²⁷ Alapvetően azt a tevékenységrendszer, jogszabályrendszer és intézményrendszer jelenti, amelynek célja a gyermekek családban történő nevelkedésének elősegítése, veszélyeztetettségük megelőzése és megszüntetése, valamint azoknak a gyermekeknek a helyettesítő védelme és a nevelésükről-gondozásukról történő gondoskodás, akik hatósági intézkedés következtében kikerülnek vér szerinti családjukból.

A gyermekek védelmének általános szabályait, rendszerét a Gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény, röviden gyermekvédelmi törvény határozza meg.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményével összhangban a gyermekvédelmi törvény a gyermek érdekeit és jogait helyezi előtérbe, elsőbbséget adva a családban történő nevelkedésnek. Ennek érdekében a különböző támogatások széles körét biztosítja a család és a gyermek számára és csak utolsó eszközként teszi lehetővé a családból való kiemelés, azonban ebben az esetben is kiemelt feladatként határozza meg a családba történő visszagondozást.

Az életkor kérdése kitüntetett fontosságú a büntető felelősségre vonás és az alkalmazható jogkövetkezmények szempontjából. Az életkorhoz rendelt felelősség megállapításakor tekintettel kell lenni a gyermek személyiségét alakító tényezőkre és szocializációs hátterére. Bűnmegelőzési szempontból az életkorral kapcsolatban három releváns kérdés merül fel:

1. Mikor kerül kapcsolatba a gyermek vagy fiatalkorú személy a büntető igazságszolgáltatás rendszerével?
2. A gyermekvédelem vagy a büntető igazságszolgáltatás hatáskörébe tartozik-e felelősségének megállapítása?
3. Milyen közigazgatási hatósági intézkedés vagy büntető anyagi, illetve eljárásjogi intézkedés elrendelésére kerül sor, és az eléri-e célját?

A vélt képesség függvénye, hogy a felelősség megállapítása és a jogkövetkezmény meghatározása a gyermekvédelem vagy a büntető igazságszolgáltatás hatáskörébe tartozik-e. A gyermekvédelmi rendszer prevenciós hálózata elsősorban a veszélyeztetett gyermekekre összpontosít. A büntető igazságszolgáltatás rendszerében kevésbé van lehetőség az egyéniesítő szempontok figyelembevételére.

Az ifjúsági igazságszolgáltatás utópisztikus elképzelése magában foglalja a folyamatos és fokozatos haladást a büntetőjogi tolerancia irányába, ahol a gyermekek és a fiatalok legjobb érdeke érvényesül, és ahol a korrekciós beavatkozást – különösen a szabadságvesztést – csak mint végső megoldást alkalmazzák. Ezt a jövőképet a globális és az európai emberi jogi normák is alátámasztják.²⁸

²⁷ HERKE-FÁBOS Barbara Katalin: A gyermekvédelmi rendszer prevenciós szerepe a bűnmegelőzésben a Csemegi-kódextól napjainkig. *Diké, A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport folyóirata*, 2018, 33–50, DOI: 10.15170/DIKE.2018.02.02.03. 1-3 (2022. október 6-i letöltés).

²⁸ NAGY Ádám – OROSS Dániel: *Ifjúságügyi szövegyűjtemény*, UISZ Alapítvány, Budapest 2016.

²³ Szegedi Ítélőtábla Bf. I. 365/2005 sz. I. döntése, BH 2006.242.

²⁴ Fővárosi Ítélőtábla 5. Bf. 1614/2004 sz. ítélete: I., BH 2005.343.

²⁵ Fővárosi Ítélőtábla 5. Bf. 1614/2004 sz. ítélete: II., BH 2005.343.

²⁶ ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*. Debrecen, 2008. TKK, 3.12. fejezet *A gyermekek kikérdezése és befolyásolhatósága*. 75–79.

MÁNDI VERONIKA*

A személyes adatok kezelése a büntetőeljárársban és a nyilvánosság kapcsolata

I. Bevezetés

Büntetőügyeket tárgyaló bíróként, elsődleges feladatom a jogszabályoknak megfelelően, a megvádolt személyek büntetőjogi felelősségének kérdésében dönteni. Ennek során, a legfontosabb alkalmazandó jogszabályok, a Büntető Törvénykönyvről szóló törvény¹ (a továbbiakban: Btk.) és a Büntetőeljárásról szóló törvény² (a továbbiakban: Be.).

Az utóbbi évtizedben megjelelő – elsősorban a technika vívmányai robbanásszerű fejlődésének – köszönhető tendenciáknak a büntetőeljárársban részt vevő személyek (különös tekintettel a terhelt, sértett, tanú) személyes adatainak védelme egyre hangsúlyosabbá vált. A személyes adatok kezelésének és védelmének szabályozása nem tartozik a GDPR (General Data Protection Regulation)³ hatálya alá, ezért a személyes adatok bűnüldözési célú kezelésére az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény⁴ (a továbbiakban: Infotv.) rendelkezéseit kell alkalmazni.⁵

Az Info tv. rendelkezései alapján – az érintett hozzájárulása nélkül – személyes adat, illetve különleges adat csak törvény rendelkezése alapján kezelhető. ⁶ Ennek megfelelően, a Be. adja meg a felhatalmazást a büntetőeljárársban részt vevő hatóságok (bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság) részére, hogy a büntetőeljárárs lefolytatása céljából megismerhessék és kezelhessék mindazon személyes adatot, amely az e törvényben

meghatározott feladataik ellátásához szükséges.⁷ Erre azért van szükség, mert a büntetőeljárásra fokozottan érvényes az, hogy a legtöbb esetben a bírósági út igénybevétele nem az érintett választási lehetősége, mert a büntetőeljárársban tipikusan rajta kívül álló okok miatt válik fellé (pl. a terhelt, sértett, tanú), vagy pedig a bírói út az egyetlen, legitim módja jogainak, érdekeinek érvényesítésére. A büntetőeljárásban való részvételt tehát nem lehet a személyes adatok védelméhez való jogról történő „önkéntes lemondásnak” értékelni.⁸

Mindezekre figyelemmel, megállapítható, hogy a bíróság mindenképpen adatkezelői fel-

adatokat kell, hogy ellásson a büntetőeljárársban (természetesen a polgári bíraskodás során is), mivel a „bíróságok igazságszolgáltató tevékenysége szükségszerűen kerül kapcsolatba azzal a személyes és közérdekű adatokkal is magában foglaló információs rendszerrel, amely az államot és a társadalmat nélkülözhetetlen tényezőként szövi át”⁹

Az adatkezelési tevékenység során – különös tekintettel a büntetőeljárársban kezelt személyes adatok fajtáira, a különleges személyes adatok érzékeny mivoltára – magától értetődően megjelenik az illetéktelenektől történő védelem igénye is.¹⁰

Ezért, az adatkezelés és adatvédelem a kezdetektől fogva összetartozik, mivel a kezelt adatok köre a magánszféra-védelem részét alkotja. Az adatvédelem azt a célt szolgálja, hogy ahol az adatok tömeges méretű rögzítése, tárolása, egyeztetése történik, ott az adatkezelő és az adatfeldolgozó érdekei mellett, az érintett magánszférájának védelme is biztosítva legyen, függetlenül attól, hogy a terhelt, vagy éppen a sértett magánszférájáról van szó.¹¹

A személyes adatok védelméhez való jogot Magyarország Alaptörvénye is deklarálja.¹² A magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog azonban nem abszolút jog. Az állam alapjogvédelmi kötelességéből az következik, hogy az alapjog korlátozásának feltételeit törvényben, az arányosság és a szükségesség kritériumai alapján határozza meg.¹³ A személyes adatok védelméhez való jog a büntetőeljárárs során leggyakrabban a – szintén alapjog – nyilvánosság elvével konkurál.

A büntetőeljárárs nyilvánosságát mint alapjogot, ugyancsak Magyarország Alaptörvénye deklarálja. Eszerint, mindenki-

* Bíró, Debreceni Járásbíróság

¹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.).

² 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (Be.).

³ Az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 Rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet).

⁴ 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról (Infotv.)

⁵ Infotv. 2. § (3) bekezdés.

⁶ Infotv. 5. §.

⁷ Be. 97. § (1) bekezdés.

⁸ 873/B/2008. AB határozat.

⁹ NÉMETH Kata: *A büntetőeljárárs nyilvánosságának jogszabályi bázisában húzódo alapjogi kollíziók feltárása, különös tekintettel az ágazati titokvédelemre*. Debreceni Jogi Műhely 2019. (XVI.) 1–2. 64. <https://ojs.lib.unideb.hu/DJM/article/view/5831> letöltve: 2022. augusztus 31.

¹⁰ SZELECZKI Rita: *Adatkezelés a bírósági eljárásokban*. Megjelent a Magyar Bírói Egyesület honlapján, <https://www.mabie.hu/index.php/cikkek-tanulmányok/109-dr-szelecki-rita-adatkezes-a-birosagi-eljarasokban>, letöltve: 2022. augusztus 31.

¹¹ SZELECZKI Rita i. m.

¹² Magyarország Alaptörvénye VI. cikk (3) bekezdés.

¹³ 58/1995. (IX. 15.) AB határozat.

nek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.¹⁴

A nyilvánosság követelménye garanciális jelentőségű alapelv: biztosítja az igazságszolgáltatás működésének átláthatóságát, ellenőrizhetőségét. A társadalmi ellenőrzés lehetősége hozzájárul ahhoz, hogy a bíróságok és az eljárásban részt vevő más hatóságok függetlenül és pártatlanul, kizárólag a törvényeknek alárendelten járjanak el. Ez pedig nem csupán az adott eljárásban részt vevő felek, hanem az egész társadalom érdeke.¹⁵

A nyilvánosság, mint a társadalmi ellenőrzés eszköze, elsősorban a büntetőeljárás tárgyalási szakaszához köthető eljárásjogi alapelv, amely a terhelt és az állam viszonyát szabályozza és védelmet jelent a bírói önkény ellen, valamint garanciális szabályt jelent a tisztességes eljárás megvalósulásához akként, hogy biztosítja a büntetőeljárás átláthatóságát.¹⁶ „Az igazságszolgáltatás feletti társadalmi ellenőrzés hatékony és széles körű biztosításának követelménye az igazságszolgáltatás függetlenségében gyökerezik, a hatalommegosztás elméletéből következően az igazságszolgáltatás esetében ugyanis nem létezik kifejezett kontrollszervezet, amely a bírói hatalom működését ellenőrizné.”¹⁷

Az elmúlt évtizedben az igazságszolgáltatás nyilvánossága jelentősen megváltozott, külső és belső szempontból egyaránt. A jogszabályi környezet folyamatos változása, a technikai vívmányok tovább nehezítik az igazságszolgáltatás szereplői, a nyomozó hatóságok munkáját, de az állampolgárok helyzetét is. Elég a megváltozott médiakörnyezetre gondolni, hiszen ma már nemcsak, sőt nem elsősorban a sajtó tájékoztatja a nyilvánosságot. Találhatóan írja le a helyzetet Mark Twain gondolata, miszerint „az információ már a fél világot bejárta, mire az igazság még csak a cipőjét fűzi”. Az interneten keresztül a közösségi média, pl. Facebook, Instagram, Tiktok, Twitter használatával pillanatok alatt akár milliókhoz jut el – a sajnos sok esetben felszínes, egyoldalú, szakmaiatlan – információ.¹⁸

A közvélemény egyre inkább a tömegtájékoztatási eszközök (a sajtó, a rádió, a televízió, az internet) útján kap tájékoztatást a bírósági eljárások menetéről, eredményéről is.¹⁹

Tanulmányomban a büntetőeljárást, mint egy filmet mutatom be, az eljárás megindításától az ítélet meghozataláig. Minden alkalommal, amikor az eljárásban résztvevő szemé-

lyek személyes adatai védelméhez fűződő – korlátozható – alapjog, a nyilvánossággal, mint másik – szintén korlátozható – alapjoggal ütközik, megnyomom a „szünet gombot”, megállítom a filmet és azt vizsgálom, hogy a jogalkotó, egyfajta mögöttes „érdekmérlegelési teszt” elvégzésével, garanciális szabályok alkotásával feloldotta-e, vagy sem az alapjogi kollíziót.

II.

A nyomozási szak – a kezdetek

A büntetőeljárás a nyomozással kezdődik.²⁰ A nyomozási szakban főszabály szerint az eljárási cselekmények nem nyilvánosak, az egyes cselekményeken csupán az érintettek vehetnek részt.²¹

Ezt Antal Dániel mikroszintű nyilvánosságnak nevezi, ami a gyakorlatban nem is tekinthető nyilvánosságnak, mivel a nyomozás során alapvetően a titkosság elve érvényesül. Az eljárási cselekményeken (például a helyszíni szemlén, kihallgatáson) csupán azok vesznek részt, akik részére azt a Be. kötelezővé teszi, vagy éppen megengedi.²²

1. A gyanúsított kihallgatása – a személyes adatai rögzítése és kezelése

Amennyiben a nyomozó hatóság gyanúsítottként kíván bárkit kihallgatni, az idézésen szerepel a gyanúsított neve, valamint az azonosításához szükséges személyes adatai: születési helye és ideje, anyja neve, lakcíme, személyi igazolvány száma és állampolgársága. Adatvédelmi szempontból máris felmerül az első fontos kérdés: mi a garancia arra, hogy a gyanúsítottként idézett személy személyes adatai nem kerülnek illetéktelen kezekbe? Vagy éppen arra, hogy illetéktelen személy tudomást szerezzen arról, hogy az adott személyt a nyomozó hatóság gyanúsítottként kívánja kihallgatni? Ezt a Be. úgy szabályozza, hogy előírja, hogy a papíralapú idézést vagy értesítést zárt iratban kell kézbesíteni.²³

A gyanúsított kihallgatás kezdetén, a nyomozó hatóság tagja figyelmezteti a gyanúsítottat arra, hogy a személyazonossága megállapítása érdekében, nyilatkoznia kell a nevééről, születési nevééről, születési helyéről és idejéről, anyja nevééről, állampolgárságáról, személyazonosító okmány számáról, lakcíméről, értesítési címéről, tartózkodási helyéről, kézbesítési címéről, telefonos elérhetőségéről.²⁴

A Be. kategorikus rendelkezése szerint, a terhelt a személyazonossága megállapítása érdekében feltett kérdésekre akkor is köteles válaszolni, ha egyebekben a vallomástételt megta-

¹⁴ Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikk (1) bekezdés.

¹⁵ Gyakorlati tudnivalók a Kúriáról 3. pont: A tárgyalás nyilvánossága. Megjelent a Kúria honlapján <https://kuria-birosag.hu/hu/3-targyalas-nyilvánossaga>, letöltve: 2022. augusztus 31.

¹⁶ NÉMETH Kata: i. m.

¹⁷ NAVRATIL Szonja: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága. Összehasonlító elemzés. In (szerk.: BADÓ Attila): *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2011, 156.

¹⁸ MÁRKI Dávid: *Az igazságszolgáltatás nyilvánossága, különös tekintettel a büntetőeljárás sajtónyilvánosságára* Doktori Műhelytanulmányok 2017 (szerk.: KESERŰ Barna Arnold) Győr, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2017. <https://dfkonline.sze.hu/images/egyedi/doktori/doktori%20m%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok%202017/m%C3%A1rki.pdf> letöltve: 2022. augusztus 31.

¹⁹ Nagyközlöny a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez (főszerkesztő: Pólt Péter, szerkesztők: Békés Ádám – Blaskó Béla – Bodonyi István – Busch Balázs – Demeter Zsuzsanna – Elek Balázs – Herke Csongor – Ibolya Tibor – Jancsó Gábor – Karner Zsanett – Kunyák Gergely – Megyeri Gábor – Miskolczi Barna – Pólt Péter – Sódor István – Szathmáry Zoltán – Szentmihályi-Sóós Viktória – Tisza-Papp Judit – Vass Péter – Vida József) Be. 184. §-hoz fűzött magyarázat.

²⁰ A Be. 348. § (1) bekezdése kimondja, hogy a büntetőeljárás – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – a nyomozással kezdődik.

²¹ SZABÓ András: A nyilvánosság és az adatvédelem egyes kérdéseiről a büntetőeljárás során, *Erdélyi Jogélet*, 2(4) 57–65. <https://doi.org/10.47745/ERJOG.2021.04.04> letöltve: 2022. augusztus 31.

²² ANTAL Dániel: A nyilvánosság és a büntetőeljárás. *Studia Iurisperitorium*, 2010/5. 219. https://epa.oszk.hu/02500/02567/00005/pdf/EPA02567_Studia_Iurisperitorium_5_2010_217-271.pdf (letöltve: 2022. augusztus 31.).

²³ Be. 113. § (2) bekezdés.

²⁴ Be. 184. § (2) bekezdés.

gadja, e körben igazmondási kötelezettség terheli. Amennyiben valótlan adatokat ad meg, elköveti a közokirat-hamisítás bűntettét.²⁵

Ennek az a jelentősége, hogy a személyazonosság megállapítása a kihallgatás nélkülözhetetlen előfeltétele, mivel az eljáró bíróságnak, ügyésznek, nyomozó hatóságnak egyértelműen meg kell győződnie arról, hogy az előtte álló személy pontosan kicsoda. Ennek érdekében fel kell tenni a terheltnek mindazon kérdéseket, amelyekre adott válaszokból a személyazonosság kétséget kizáróan meghatározható. Jól szemlélteti a jelentőséget az a tény is: ha a terhelt az ügydöntő határozatban nem a valódi személyazonosságával szerepel és ez a határozat kijavításával nem orvosolható,²⁶ ügyében perújításnak lehet helye.²⁷

Adatvédelmi szempontból vizsgálva, felmerül a következő kérdés: szükséges a gyanúsított – Be.-ben felsorolt – összes személyes adatának rögzítése? Figyelemmel az Infotv.-ben is rögzített adattakarékosság elvére,²⁸ elegendő lehet ennél kevesebb, az azonosításhoz mégis szükséges és elégséges személyes adat rendelkezésre bocsátása?

A személyes adatok rögzítését követően, az eljárási jogokról és kötelezettségekről való tájékoztatás után, a gyanúsítottnak jogában áll (de nem kötelessége!) az egyéb személyes adatairól (iskolai végzettsége, jövedelmi, vagyoni, családi viszonyai, egészségügyi állapot) nyilatkozni. Amennyiben nyilatkozik ezen adatokról, e körben nem terheli igazmondási kötelezettség. A kérdések közül az egészségügyi állapotra vonatkozó minősül különleges személyes adatnak.²⁹

2. Különleges személyes adat kezelése

Újabb, adatvédelmi kérdés merül fel: Mi indokolja a különleges személyes adat kezelését, amikor, főszabály szerint, az tilos?

Az Infotv. iránymutatása szerint, különleges adat – többek között – akkor kezelhető, ha [...] a személyes adatot az érintett kifejezetten nyilvánosságra hozta és az az adatkezelés céljának megvalósulásához szükséges és azzal arányos.³⁰

Az egészségi állapotra feltett kérdésre a gyanúsított nem köteles válaszolni. Amennyiben nyilatkozik, ennek több szempontból is lehet jelentősége, alkalmasint, az egyes testi-lelki megbetegedések esetén, éppen a terhelt elemi érdeke ennek a hatóságok tudomására hozatala, hiszen ekkor igazságügyi orvos, pszichológus, pszichiáter szakértő kirendelése indokolt, amely során, a szakértői vélemény megállapításainak tükrében a büntethetőség kizárt vagy éppen korlátozott.³¹ Jelentősséggel bírhat az egészségi állapot a bűnösség megállapítása esetén, egyrészt, bizonyos feltételek fennállása okán pl. a közérdekű munka büntetés kiszabására nem kerül sor, másrészt, a büntetéskiszabás körében fontos enyhítő körülménynek minősül.

A megalapozott gyanú közlését követően, került sor a hétköznapi nyelven „rabosításnak” nevezett eljárásra, azaz a gyanúsított arcképmásának rögzítésére, ujj- és tenyérynymatának

levételére, valamint a DNS-profiljának (szájnyálkahártya-törlet) nyilvántartásba vételére.³²

Érdemes tudni, hogy a mintaadásra kötelezett személy köteles alávetni magát a mintavételi eljárásnak. A mintaadásra kötelezett személy ellenszegülése esetén testi kényszer alkalmazható vele szemben, erről őt a mintavételt megelőzően tájékoztatni kell.³³

3. A tanúk kihallgatása – személyes adataik rögzítése és kezelése

Akit a nyomozó hatóság tanúként kíván kihallgatni, tanúként idézi. Az idézésen szerepel a tanú neve, születési dátuma, valamint lakóhelye.

Adatvédelmi szempontból ugyanaz a kérdés merül fel, mint a gyanúsított esetén: mi a garancia arra, hogy illetéktelen személy ne szerezzen tudomást arról, hogy valakit egy büntető-eljárásban tanúként kívánnak kihallgatni ki, különös tekintettel arra, hogy a társadalom e körben kevésbé tájékozott tagjai gyakran egyenlőséget tesznek az eljárási pozíciók közé?

A Be. ez esetben is előírja, hogy a papíralapú idézést vagy értesítést zárt iratban kell kézbesíteni.³⁴

4. A tanúk személyes adatainak zártan kezelése – különleges bánásmód vagy információs önrendelkezési jog?

A tanút – kihallgatása elején – a nyomozó hatóság tagja figyelmezteti arra, hogy kérheti személyes adatainak zártan kezelését.³⁵ Ez azt jelenti, hogy a hatóságok a tanú nevét, születési nevét, születési helyét és idejét, anyja nevét, állampolgárságát, személyazonosító okmányának számát, lakcímét, értesítési címét, tényleges tartózkodási helyét, kézbesítési címét, illetve elektronikus elérhetőségét zártan kezelik (a továbbiakban: zárt adatkezelés).³⁶

Számos alkalommal előfordul az a gyakorlatban, hogy a tanú – különösen, hogyha a bűncselekmény sértettje – fél a gyanúsítotttól, ezért az eljárás során kéri, hogy ne hallgassák meg, „hagyják annyiban a dolgot”, fél attól, hogy a gyanúsított megtudja azt, hogy mi a neve, pontosan hol lakik, félti a családját is egy esetleges bosszútól. A nyomozó hatóság tagja tájékoztatja őt arról, hogy kérheti a személyes adatainak – közöttük nevének is – zártan történő kezelését. Ez elősegíti azt, hogy a tanú – félelem nélkül – tegyen vallomást.

A tanúvallomás ugyanis – nagyon sok büntetőügyben – fontos, legtöbbször mással nem pótolható bizonyítási eszköz. Ezért mindenképpen biztosítani kell, különösen jelentős tárgyi súlyú, erőszakos bűncselekmények esetén, hogy a tanú a vallomását befolyástól mentesen, félelem nélkül tehesse meg.³⁷

³² A büntügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a büntügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról szóló 2009. évi XLVII. törvény 92., 93., 94. §.

³³ 2009. évi XLVII. tv. 95. § (2) bekezdés.

³⁴ Be. 113. § (2) bekezdés.

³⁵ Be. 99. § (1) bekezdés.

³⁶ Be. 99. § (1) bekezdés.

³⁷ A büntetőeljárásban részt vevők, az igazságszolgáltatást segítők Védelmi Programjáról szóló 2001. évi LXXXV. tv. ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. 2008.

²⁵ Btk. 342. § (1) bekezdés c) pont.

²⁶ Be. 637. § (1) bekezdés c) pontja.

²⁷ Nagykommentár a büntetőeljárásról... i. m.

²⁸ Infotv. 4. § (2) bekezdés.

²⁹ Infotv. 3. § 3. pont.

³⁰ Infotv. 5. § (1) bekezdés d) pont, (2) bekezdés a) pont.

³¹ Btk. 17. § (1) és (2) bekezdés.

Adatvédelmi szempontból felmerül a következő kérdés: a személyes adatok zártan kezelése iránti indítvány a különleges bánásmód, avagy a tanú információs önrendelkezési jogának szerves része? Az Alkotmánybíróság több határozatában foglalkozott a tanú adatai kezelésének szabályozása alkotmányosságával. A 104/2010. (VI. 10.) AB határozatában (ABH 2010, 562.) tartalmát tekintve a jelenlegi kérdéssel azonos szabályozás tárgyában döntött. Az adatok zárt kezelése mérlegeléstől függő elrendelését kifogásoló indítvánnyal összefüggésben mondta ki az Alkotmánybíróság, hogy „az Alkotmány 59. § (1) bekezdésében meghatározott, a személyes adatok védelméhez való jognak megfelelően a büntetőeljárásban a tanúnak – a tanúvédelmi rendszeren belül érvényesülő – információs önrendelkezési joga körébe tartozik, hogy személyi adatainak zárt kezelését kérje. Nincs olyan alkotmányos indok vagy cél, amely miatt a nyomozó hatóságot, az ügyészt, valamint a bíróságot fel kell arra jogosítani, hogy – vizsgálva a tanú fenyegetettségének objektív alapjait és mérlegelve a teljesíthetőséget – a kérelmet megtagadja” (ABH 2010, 562.).³⁸

Az Alkotmánybíróság megjegyezte, hogy a tanúvédelem az állami büntető igény érvényesítésével összefüggésben kialakított intézményrendszer. A Be. [...] kötelezi a büntetőügyekben eljáró hatóságokat arra, hogy a tanút a törvényben meghatározottak szerinti védelemben részesítsék életének és testi épségének vagy személyes szabadságának védelme, valamint annak érdekében, hogy a tanú a vallomástételi kötelezettségének eleget tegyen és a vallomását megfélemlítés nélkül tegye meg. [...] [A] tanú törvényben meghatározott személyi adatainak (születési ideje és helye, anyja neve, lakóhelyének és tartózkodási helyének címe, a foglalkozása, a személyazonosító okmány száma, kivételesen a neve) zárt kezelése a tanúvédelmi rendszer első lépcsője. Lehetővé teszi a tanú érdekeinek védelmét úgy, hogy nem korlátozza a terhelt és a védő alapvető eljárási jogainak érvényesülését [45/2009. (IV. 10.) AB határozat, ABH 2009, 324, 336–337].³⁹

A személyes adatok zárt kezelését az eljáró szervek az arra jogosult szóban vagy írásban előterjesztett indítványára, ennek előterjesztése esetén azonban kötelezően rendelik el, nincsen mérlegelési lehetőségük.⁴⁰ Amennyiben a személyes adatok zártan kezelését rendelik el, ez a rendelkezés a büntetőeljárásban eljáró további szerveket is köti. Ennek megfelelően, a nyomozó hatóság által elrendelt zárt adatkezelést az ügyészségnek, a nyomozási bírónak, továbbá a vádemelést követően a bíróságnak is biztosítani kell, függetlenül attól, hogy a zárt adatkezelés elrendelésére indítványra vagy hivatalból került sor.⁴¹

5. A videófelvétel adatvédelmi kérdései

A technikai fejlődés, az okostelefonok korának egyik következménye, hogy egyre gyakrabban készül a bűncselekmény elkövetéséről kép- és/vagy hangfelvétel. Újabb adatvédelmi kérdés merül fel: amennyiben bárki, a gyanúsított tudomása és hozzájárulása nélkül a bűncselekmény elkövetéséről kép- és/vagy hangfelvételt készített, az adatvédelmi szempontból milyen megítélés alá esik, illetőleg, felhasználható-e a büntetőeljárásban?

Ezt a Be. szabályozza, méghozzá úgy, hogy lehetővé teszi a

büntetőeljárásban a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz szabad felhasználását és minden bizonyítási cselekmény szabad alkalmazhatóságát.⁴²

Amennyiben a felvételt készítő személy a nyomozó hatóságnak adja át a felvételt, ez mindenképpen a magáncélú adatkezelés alóli kivételnek minősül,⁴³ nem valósul meg bűncselekmény, a felvétel felhasználható bizonyítékként a büntetőeljárásban.

6. Intézkedő rendőrök tanúkénti idézése, kihallgatása

Gyakran előfordul a büntetőeljárásban, hogy a cselekmény során intézkedő rendőrök tanúként kihallgatása válik szükségessé.⁴⁴ Az előjáró útján történő idézés oka az, hogy a tanúk esetén a büntető- és szabálysértési ügyekben a tanúzási kötelezettség túlnyomórészt abból ered, hogy az állomány tagja a munkakörénél fogva találkozhat olyan cselekményekkel, amelyek miatt szükséges a tanúkénti kihallgatása, így a tanúzási kötelezettséget keletkeztető életviszony kialakulása az érintett munkaköri feladatainak ellátására vezethető vissza.⁴⁵

7. Orvosi iratok adatvédelmi kérdései – az egészségügyi adatok

Különösen a személy elleni bűncselekményeknél fordul elő az, hogy a bántalmazás következtében a sértett kórházba kerül, ahol a vizsgálatot követően, sérüléséről láttelepet vesznek fel, ambuláns lapot állítanak ki. A nyomozó hatóság ez esetben megkeresi a kórházat a sértett láttelepének és ambuláns lapjának megküldése érdekében.

Felmerül a következő adatvédelmi kérdés, miszerint, az egészségügyi adat mint különleges személyes adat, továbbítható-e a nyomozó hatóság részére?

A Be. törvényi felhatalmazása adja meg erre a választ, így a nyomozó hatóság a büntetőeljárás lefolytatása céljából megismerheti és kezelheti ezen személyes adatokat, amelyek a Be.-ben meghatározott feladatainak ellátásához szükségesek.⁴⁶

Itt érkeztünk el – az álláspontom szerint – legérdekesebb és legvitatottabb adatvédelmi kérdéshez: a titokvédelem és a nyilvánosság kapcsolatához, amelyet azonban nem itt, hanem a bírósági tárgyalás alponthoz fejtünk ki, hiszen a nyilvánosság követelménye a tárgyalási szakban csúcspontot ér el.

8. Igazságügyi szakértő kirendelése – a szakértő adatkezelése

A nyomozó hatóság megkeresésére a kórház megküldi a láttelepet, az ambuláns lapokat, amelyek tartalmazzák a sértettek személyes adatait, az anamnézist, státuszt, az elvégzett vizsgálatokat, a diagnózist, valamint a véleményt, javaslatokat. Ezen adatok alapján, a nyomozó hatóság igazságügyi orvos szakértőt

⁴² Be. 167. § (1) bekezdés.

⁴³ ESZTERI Dániel: A GDPR és az Infotv. személyi és tárgyi hatálya címmel az ELTE JOTOKI adatbiztonsági és adatvédelmi szakjogász képzésen 2021. október 29. napján megtartott előadása (Rynes-ügy, EUB 212/13.).

⁴⁴ Be. 130. § (7) bekezdés.

⁴⁵ A Kúria 1/2016. (II. 1.) BK véleménye.

⁴⁶ Be. 97. § (1) bekezdés.

³⁸ 166/2011. (XII. 20.) AB határozat.

³⁹ 166/2011. (XII. 20.) AB határozat.

⁴⁰ Nagykörmendy: A büntetőeljárásról... i. m.

⁴¹ Uo.

rendel ki, annak megállapítása érdekében, hogy a sérülések keletkezettek-e a sértett által elmondottak szerint, illetve a sértett által elszenvedett sérüléseknek mennyi a gyógytartama egyenként, külön-külön és összességében. Felmerül a következő, adatvédelmi kérdés: az egészségügyi adatok mint különleges személyes adatok továbbítása a szakértő felé.

A jogalkotó az igazságügyi szakértőkről szóló törvényben szabályozza ezt a kérdést, úgy, hogy kimondja, hogy szakértő a tevékenysége során rendelkezésére bocsátott vagy tudomására jutott személyes adatokat a kirendelés vagy megbízás teljesítése, valamint tevékenységének szakmai, módszertani, foglalkozási és a jogszabályoknak való megfelelése ellenőrizhetősége céljából jogosult kezelni.⁴⁷ A szakértőt a tevékenysége során tudomására jutott tényekre és adatokra nézve titoktartási kötelezettség terheli, az ügyre vonatkozó tényekről és adatokról csak a hatóság, továbbá az adatok kezelésére jogosult más szerv vagy személy részére nyújthat tájékoztatást.⁴⁸

Mindezen bizonyítási eszközök beszerzését követően, a nyomozó hatóság feladata az, hogy biztosítsa az eljárás résztvevői számára a nyomozás során keletkezett iratok megismerését.⁴⁹

9. Az iratismertetés – a személyes adatok megismerhetősége

Az iratmegismerés joga megilleti a gyanúsítottat, gyanúsítottkénti kihallgatását követően, a védőt, valamint – korlátozottabb mértékben – a sértettet és az egyéb érdekeltet, vagyoni érdekeltet is.⁵⁰ Az iratok megismerésének előírása az is, hogy gyanúsított és a védő az eljárás valamennyi ügyiratát (a papíralapú és az elektronikus ügyiratot is)⁵¹ a vádemelés előtt legalább egy hónappal, teljes terjedelmében megismerhesse, és indítványait, észrevételeit megtehesse.⁵²

Újabb adatvédelmi kérdés merül fel: mivel a gyanúsított és védője a nyomozás során keletkezett – a zártan kezelt adatok kivételével – valamennyi iratot megismerheti, ideértve például a sértettek sérüléseivel kapcsolatos orvosi iratokat, az igazságügyi orvos szakértői véleményt, mi a garancia arra, hogy ezen különleges személyes adatok nem jutnak illetéktelen kezekbe?

A Be. adatvédelmi rendelkezései a hatóságok kötelezettségévé teszi azt, hogy büntetőeljárásban kezelt védett adat szükségtelesen ne kerüljön nyilvánosságra, ne juthasson illetéktelen személy tudomására, és a személyes adat védelme biztosított legyen.⁵³ Ezen elméleti alapvetés mellett, a jogalkotó gyakorlati garanciákat is előír, mint például azt, hogy az ügyiratok megismerése előtt meg kell állapítani az érintett személyazonosságát, és ez alapján meg kell győződni arról, hogy a Be. alapján milyen eljárási minőségben jogosult az ügyirat megismerésére, gondoskodni kell arról, hogy az ügyiratot arra nem jogosult személy ne ismerhesse meg, hogy az ügyirat megismerésének biztosítása felügyelet mellett – így különösen a bí-

róság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság erre feljogosított tagjának vagy ügyviteli alkalmazottjának ellenőrzésével – történjen, a papíralapú ügyirat megőrzéséről, épségének védelméről, különösen arról, hogy a megismerésre jogosult a papíralapú ügyiratot ne bontsa meg és az elektronikus ügyirat biztonságos kezeléséről, különösen az informatikai biztonsági szabályok megtartásáról, és arról, hogy ne lehessen a megismerést biztosító technikai eszközt megrongálni, illetve az elektronikus ügyirat tartalmát megváltoztatni vagy azt megsemmisíteni.⁵⁴

Ezt követően, a nyomozó hatóság – amennyiben nem szünteti meg a büntetőeljárást – vádemelési javaslattal megküldi az ügyészségnek a nyomozás iratait.⁵⁵

III. Az ügyészségi szak – vádemelés

Az ügyészség megvizsgálja a nyomozás során keletkezett iratokat és ezt követően állást foglal abban a kérdésben, hogy van-e helye ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezésének, egyezség kezdeményezésének, közvetítői eljárás lefolytatása céljából az eljárás felfüggesztésének, feltételes ügyészi felfüggesztésnek, az eljárás egyéb okból történő megszüntetésének, vádemelésnek, a vizsgálat keretén belül eljárási cselekmény elvégzésének, elkülönítésnek, egyesítésnek, áttételnek.⁵⁶

Amennyiben az ügyészség úgy dönt, hogy vádemelésnek van helye, az a vádirattal történik, amelynek egyik törvényes eleme a vádlott azonosításra alkalmas megjelölése⁵⁷, mivel az ismeretlen személlyel szemben emelt vád nem tartalmazza a törvényes elemeket. A vádirat tartalmazza a vádlott nevét, születési helyét és idejét, lakcímét, tartózkodási helyét, értesítési címét, személyazonosító okmányának számát, valamint átlampolgárságát.

IV. A bírósági eljárás

A bíróság a büntetőügy iratainak (nyomozati iratok, vádirat) beérkezését követően, a vádiratot kézbesíti a vádlott és védője részére.⁵⁸ Itt merül fel a következő adatvédelmi kérdés: mi a garancia arra, hogy illetéktelen személy ne tudja megismerni a vádiratot, amely a vádlott személyes adatait, büntetőjogi személyes adatait, valamint a terhére rótt bűncselekmény/bűncselekmények tényállását, a cselekmények jogi minősítését tartalmazza?

A jogalkotó ezt úgy szabályozza,⁵⁹ hogy hivatalos iratként kell postázni az olyan papíralapú ügyiratot, amelynek átvételéhez jogkövetkezmény fűződik, vagy amely átvételének iga-

⁴⁷ Az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény 40. § (1) bekezdés (Szaktv.).

⁴⁸ Szaktv. 40. § (2) bekezdés.

⁴⁹ Be. 100. § (1) bekezdés.

⁵⁰ Be. 100. § (1) bekezdés.

⁵¹ Az egyes büntetőeljárási cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról szóló 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet 15. § (1) bekezdés.

⁵² Be. 352. § (1) bekezdés.

⁵³ Be. 98. § (1) bekezdés.

⁵⁴ 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet 16. § (1) bekezdés, 18. § (3) bekezdés.

⁵⁵ Be. 390. § (1) bekezdés.

⁵⁶ Be. 391. § (1) bekezdés.

⁵⁷ Be. 422. § (1) bekezdés a) pont.

⁵⁸ Be. 497. §.

⁵⁹ 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet

zolására van szükség.⁶⁰ A büntetőeljárásban a vádirat kézbesítésekor A/4. jelzésű (saját kezébe kézbesítendő) értesítést kell használni.⁶¹

1. Az előkészítő ülés

A vádirat vádlott és védő részére történő kézbesítését követően, a bíróság előkészítő ülést tűz ki⁶² a büntetőügyben, amelyre írásban idézi a vádlottat és a védőt, az ügyészt tárgyalási jegyzékkel értesíti. Az előkészítő ülés megkezdése előtt, a jegyzőkönyvvezető kifüggeszti a tárgyalási jegyzéket a tárgyalóterem ajtajára, amelyen az aznap tárgyalt ügyek (kitűzött ügyek sor-száma, ügyszám, az ügy tárgya, a tárgyalás időpontja, a vádlott neve) szerepelnek.⁶³

Itt érkezünk el a tárgyalási jegyzék adatvédelmi kérdésköréhez: bárki, aki a bíróságon érdeklődőként megjelenik, a büntetőeljárásal összefüggő és az érintettel kapcsolatba hozható információkat ismerhet meg (lásd: tárgyalási jegyzék tartalma).⁶⁴ A tartalom miatt büntügyi személyes adat(ok)ról van szó, amelyek egyáltalán nem nyilvános adatok, mégis, a bíróság épületében bárki által szabadon megtekinthetők (és az okostelefonok korában könnyen le is fényképezhetőek).⁶⁵ A bíróság a vádirat ismertetését követően rögzíti a vádlott személyes adatait. Ezt követően, a bíróság kioktatja a vádlottat az eljárásbeli jogaira és kötelezettségeire. A vádlott nyilatkozik, hogy megértette-e a vádirat tartalmát és a kioktatást, valamint vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően kifejtetheti a váddal kapcsolatos álláspontját és közreműködhet a büntetőeljárás további menetének alakításában.⁶⁶

2. A tárgyalás nyilvánossága

A büntetőeljárás egyik legfontosabb, alapvető jelentőségű előírása az, hogy a bíróság tárgyalása nyilvános.⁶⁷ A nyilvánosság elve fontos eleme a tisztességes eljárás követelményének is.⁶⁸ Cséka Ervin szerint, *a nyilvánosság, mint a társadalmi kontroll biztosítója azt jelenti, hogy a törvényi kivételektől eltekintve a tárgyaláson bárki jelen lehet.*⁶⁹

Ez azt jelenti, hogy bárki, akár az utcáról betérve is, hallgatóságként részt vehet a tárgyaláson (kivéve a zárt tárgyalás elrendelésének esetét).⁷⁰ Az Antal Dániel által makroszintű nyilvánosságnak nevezett tárgyalás nyilvánossága biztosítja a nyilvánossággal kapcsolatos három funkciót, egyrészt azt, hogy a bírósági tárgyalás nyilvánossága elősegíti a társadalmi kontroll

gyakorlását, amely a demokratikus jogállamok alapvető jellemzője. Másrészt, a tárgyalások „elrettentő példaként” is szolgálhatnak, általános megelőző hatást (generális prevenció) gyakorolva azokra, akik a tárgyaláson hallgatóságként szereznek tudomást a bűnügyekről. Harmadrészt, az eljáró bíróságokra, hatóságokra és az eljárás résztvevőire is jótékony hatással van az, hogy a társadalmi kontroll megjelenik, mivel lelkiismeretesebb, hatékonyabb és alaposabb munkára ösztönöz.⁷¹

Háger Tamás megfogalmazása szerint, *a nyilvánosság olyan, alkotmányos, működési jellegű, alapvetően a tárgyaláshoz kötődő alapelv, mely a terhelt és az állam viszonyát is meghatározza és megfelelő biztosítékot jelentve a bírói önkény ellen, garanciát nyújt a tisztességes eljárás részeként az igazságszolgáltatás, a bírói hatalom átláthatóságához.*⁷²

Cséka Ervin álláspontja szerint, *a nyilvánosság, mint általános processzuális elv a nyilvánvaló előnyök, a társadalmi kontroll mellett hátrányokkal is jár, mert káros lehet az ártatlanul vádlottra, avagy egyes magánéleti adatok széles körben ismertté válása folytán a sértettre vagy a tanúkra.*⁷³

A nyilvános tárgyaláson a hallgatóság és a sajtó képviselői is tudomást szerezhetnek az eljárás résztvevőinek személyes adatairól (beleértve a különleges személyes adatokat is). A bíróság ilyenkor mérlegeli, hogy az érintett személy (akár terhelt, akár sértett vagy tanú) jogos magánérdeke nem sérül-e súlyosan a nyilvánosság alapelveinek érvényesülése mellett. A mérlegelés során nem hagyható figyelmen kívül az, hogy a büntetőeljárásban tiszteletben kell tartani mindenkinek az emberi méltóságát.⁷⁴ Erre figyelemmel, különbséget kell tenni a hallgatóság létszámának korlátozása (a tárgyalás szabályszerű lefolytatása, méltóságának és biztonságának megőrzése érdekében, illetve helyszűke esetén),⁷⁵ illetve, a zárt tárgyalás elrendelése⁷⁶ (erkölcsi okból, különleges bánásmódot igénylő személy védelme érdekében, illetve minősített adat és egyéb védett adat védelme érdekében). Zárt tárgyalás elrendelésére csak a nyilvános tárgyaláson kihirdetett indokolt pervezető végzésel kerülhet sor.⁷⁷ A törvényben megjelölt „erkölcsi ok” azonban a gyakorlatban átfoghatja azokat az eseteket is, amikor a nyilvánosság kizárását a felnőttkori terhelt jogainak, jogos érdekeinek, emberi méltóságának, jóhírének, személyes adatainak védelme indokolja.⁷⁸

A nyilvánosság elvét kétféleképpen lehet megsérteni: akkor, ha a bíróság a törvényi előírás ellenére, nem zárja ki a nyilvánosságot, vagy akkor, ha a bíróság törvényes ok nélkül zárja ki a nyilvánosságot.⁷⁹ A nyilvánosság törvénytörtő kizárása ugyanis relatív hatályon kívül helyezési ok.⁸⁰

⁶⁰ 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet 30. §

⁶¹ 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet 30. § (4) bekezdés e) pont.

⁶² Be. 499. § (2) bekezdés

⁶³ A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet 19. § (2), (3) bekezdés.

⁶⁴ NÉMETH Kata i. m.

⁶⁵ NÉMETH Kata i. m.

⁶⁶ Be. 499. § (1) bekezdés.

⁶⁷ Be. 436. § (1) bekezdés.

⁶⁸ Nagykomentár a büntetőeljárásról... i. m.

⁶⁹ CSÉKA Ervin – FANTOLY Zsannett – HEGEDŰS István – KOVÁCS Judit – MARÁZ Vilmosné: *A büntetőeljárás jogi alapvonalai. II.* Szeged, Bába Kiadó, 2007, 75–77.

⁷⁰ A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) 167. § (1) bekezdése szerint, a bírósági épületnek a közönség és ügyfélforgalom számára nyitva álló helyiségeibe és a tárgyalóterembe a bírósági ügyintézés és a nyilvános tárgyaláson történő részvétel céljából – e törvényben foglalt korlátozással – bárki beléphet.

⁷¹ ANTAL Dániel i. m.

⁷² HÁGER Tamás: A nyilvánosság mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben *Pro Futuro* 2014/1. 50. o. <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2014/1/5495> letöltve: 2022. augusztus 31.

⁷³ CSÉKA Ervin: Korszerűsödő alapelvek a büntetőeljárásban. In (szerk.: TÓTH Károly): *Emlékkönyv Dr. Szabó András egyetemi tanár 70. születésnapjára.* Szeged, JATE ÁJK Tudományos Bizottság 1998, 117.

⁷⁴ PENCZ Kornél: A büntető- és szabálysértési ügyszak adatkezeléseivel kapcsolatban felmerülő kérdések – A Magyar Igazságügyi Akadémián 2022. május 11. napján elhangzott előadás, Be. 2. §.

⁷⁵ Be. 436. § (2) bekezdés.

⁷⁶ Be. 436. § (4) bekezdés.

⁷⁷ Be. 436. § (4) bekezdés.

⁷⁸ 58/1995. (IX. 15.) AB határozat.

⁷⁹ HÁGER Tamás i. m.

⁸⁰ Be. 609. § (1) bekezdés c) pont.

3. A tárgyalás

Ha az ügy az előkészítő ülésen nem intézhető el, a bíróság tárgyalást tűz ki, amelyre a vádlottat és a védőt idézi, az ügyészt a tárgyalási jegyzékkel értesíti. A tárgyaláson sor kerül a vádirat ismertetésére, amelynek idejére a sértett jelen lehet a tárgyalóteremben,⁸¹ majd ezt követően, a bíró kérdésére nyilatkozik, hogy előterjeszt-e polgári jogi igényt a vádlottal szemben. Ezután, a vádlott személyes adatait rögzíti a bíróság. Ha a vádlott a nyomozás során, gyanúsított kihallgatása alkalmával már nyilatkozott a személyes adatairól, a bíró az adatok egyeztetésének megtörténtét rögzíti.⁸²

Több alkalommal előfordul a gyakorlatban, hogy a vádlott nyilatkozata alapján szükségesnek mutatkozik igazságügyi elmeorvos szakértő kirendelése. A kirendelő végzés szerint, a szakértőnek választ kellett adnia, hogy a vádlott személyes vizsgálata és orvosi iratai alapján a vádlottnál kimutatható-e a kóros elmeállapot valamilyen formája. Fennáll-e nála olyan ok, amely a beszámítási képességét érinti. Kóros elmeállapot fennállása esetén, ez a körülmény korlátozta-e vagy képtelenné tette-e a cselekmény társadalomra veszélyességének felismerésében és a felismerésnek megfelelő magatartás tanúsításában.

A vádlott különleges személyes adatainak (orvosi iratok) igazságügyi elmeorvos szakértő részére történő továbbítására szintén az igazságügyi orvos szakértőre vonatkozó törvényi előírások érvényesek.⁸³ Az igazságügyi elmeorvos szakértő a bíróság kirendelő végzése alapján elkészíti a szakértői véleményt, amelyet a bíróság kézbesít az ügyész, a vádlott és a védő részére. A tárgyalás során a bíró ismerteti az igazságügyi elmeorvos szakértői véleményt, amelyre az ügyész, a vádlott és a védő észrevételeket, valamint indítványozhatják az igazságügyi elmeorvos szakértő idézését. A szakvélemények szóbeli előterjesztése előtt, a bíró megállapítja a szakértő személyazonosságát.⁸⁴ Mivel a szakértőre a tanúk kihallgatására vonatkozó rendelkezéseket kell értelemszerűen alkalmazni,⁸⁵ ezért a személyes adatok zártan kezeléséhez fűződő információs önrendelkezési jog a szakértőt is megilleti a büntetőeljárásban.⁸⁶

Többször is előfordul a gyakorlatban, hogy a tanú a nyomozás során kéri személyes adatainak, beleértve nevének is zártan kezelését, emiatt a tárgyalási jegyzőkönyvben például az 1. számú tanú megnevezés szerepel. Ebben az esetben, a tanút a személyes okmányai alapján kell azonosítani, a személyes adatai zárt, lepecsételt, a bírósági körbélyegző lenyomatával ellátott borítékban kerülnek be az iratba. Az iratborítón, a zárt adatot tartalmazó borítékon és a lajstromban fel kell tüntetni a zárt adatkezelés tényét.⁸⁷

Elérkeztünk a következő adatvédelmi kérdéskörhöz: mi garantálja azt, hogy a zártan kezelt személyes adatokat a bírósági szakaszban illetéktelen személy nem ismerheti meg? A jogalkotó ezt a kérdést úgy szabályozza, hogy elrendeli, hogy a tanú, valamint a büntetőügyben részt vevő sértett, vagyoni érdekelt és egyéb érdekelt vagy ezek segítőtje törvény alapján zártan ke-

zelendő adatait, valamint a zárt adatot tartalmazó iratot az iratborítóban lévő iratok között személyenként elkülönített, zárt, lepecsételt és a bíróság körbélyegző lenyomatával ellátott borítékban kell elhelyezni. Az iratborítón, a zárt adatot tartalmazó borítékon és a lajstromban fel kell tüntetni a zárt adatkezelés tényét.⁸⁸

Abban az esetben, amikor szükségessé válik a zárt boríték felbontása (pl. eljárási cselekmény foganatosítása miatt), a zárt adatot tartalmazó borítékot a bíró, a jogorvoslati kérelmet elbíráló bíró vagy a bírói utasítást teljesítő személy nyithatja fel. A felnyitás tényét, okát és időpontját a zárt adatot tartalmazó borítékra fel kell jegyezni.⁸⁹

Az elektronikus eljárásban a minősített és a zártan kezelt adatokat, illetve a személyes adatokat papír alapon vagy adathordozón, zárt borítékban kell benyújtani.⁹⁰ Megjegyzendő, hogy sajnos előfordult a gyakorlatban, hogy a nevét és egyéb személyes adatainak zártan kezelését kérő tanút mégis a saját nevével szólították be a tárgyalóterembe...

Újabb adatvédelmi kérdéshez érkezünk: mi garantálja azt, hogy pl. a vádlott vagy a védő – irattanulmányozás közben – ne ismerhesse meg a sértett személyes adatait?

A jogalkotó e kérdésben azt a garanciális gyakorlati szabályt alkotta, hogy a zárt adatot tartalmazó iratról olyan másolatot kell készíteni és az iratok között elhelyezni, amely nem tartalmazza a zárt adatot. A zárt adat megismerésére nem jogosult személy részére, felvilágosítás céljára ezt a másolatot kell felhasználni; az iratbetekintés során a zárt adatot tartalmazó borítékot az iratok közül ki kell emelni.⁹¹ Szintén fontos, garanciális szabály, hogy zárt adatot tartalmazó borítékot a bíró, a jogorvoslati kérelmet elbíráló bíró vagy a bírói utasítást teljesítő személy nyithatja fel, ha az adat megismerése eljárási cselekmény foganatosításához szükséges.⁹²

4. A sajtónyilvánosság

Elérkeztünk a személyes adatok védelme és a sajtónyilvánosság kapcsolatához, adatvédelmi kérdéseikhez.

A tárgyalótermi nyilvánosság egyik garanciális eleme a sajtó tárgyalótermi jelenléte, amely a társadalmi kontroll egyik eszköze, a nyilvánosság tájékoztatása miatt. A tárgyalótermi nyilvánosság a tárgyalóteremben tartózkodás idejére szól, amelynek biztosítása az eljáró bíró feladata. A tárgyalóterem elhagyását követően, mivel a bíróság folyosója is a szervezeti egység része, annak biztosításáért a bíróság elnöke felel.⁹³

A Be. szabályozása szerint, a bírósági tárgyalásról, az eljáró bíró engedélye alapján, a nyilvánosság tájékoztatása érdekében, kép-, hang-, vagy kép- és hangfelvétel készíthető. A bíróság tagjai, a jegyzőkönyvvezető, az ügyész és a védő kivételével azonban, az érintett hozzájárulása szükséges.⁹⁴

A büntetőeljárásban a nyilvánosság tájékoztatáshoz való joga azonban nem abszolút, a büntetőeljárás és az abban részt vevő személyek érkei egyaránt indokoltá tehetik a tájékoz-

⁸¹ Be. 517. § (2) bekezdés.

⁸² Be. 522. § (5) bekezdés.

⁸³ 2016. évi XXIX. tv. 40. § (1) és (2) bekezdés.

⁸⁴ Be. 196. § (2) bekezdés.

⁸⁵ Be. 529. § (1) bekezdés.

⁸⁶ Nagykomentár a büntetőeljárásról... i. m.

⁸⁷ 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet 41. § (1) bekezdés.

⁸⁸ 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet 41. § (1) bekezdés.

⁸⁹ 14/2022. (VIII. 1.) IM rendelet 41. § (3) bekezdés.

⁹⁰ 14/2022. (VIII. 1.) IM rendelet 5. § (2a) bekezdés.

⁹¹ 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet 41. § (2) bekezdés.

⁹² 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet 41. § (3) bekezdés.

⁹³ NÉMETH i. m., Bszi. 168. §.

⁹⁴ Be. 108. § (2) bekezdése

tatás korlátozását. A Be. ugyanakkor a kommunikációs alapjogokra tekintettel, a nyilvánosság tájékoztatásának korlátait szűk körben, a szükségesség és arányosság mércéje alapján határozza meg, így a korlátozásnak nem a tájékoztatás általánosságban történő megtagadására, hanem csak a tájékoztatás megadása következtében közvetlenül veszélyeztetett eljárási cselekményekre, adatokra irányulhat és kizárólag addig, amíg ez a veszélyeztetettség fennáll.⁹⁵

A sajtó tárgyalótermi jelenléte kapcsán, indokolt különbséget tenni a képfelvételt készítő és a hangfelvételt vagy jegyzeteket készítő újságírók között, a láthatóság és a pervezetés miatt. Az írott sajtó munkatársa a hallgatóság között foglal helyet, külső szemlélő számára nem észlelhető. A képfelvételt készítő azonban látható és megkülönböztethető a tárgyalás többi résztvevőjétől, hiszen legtöbbször a kamera mellett, vagy a fényképezőgéppel fotózva követi a tárgyalást.⁹⁶ Amennyiben a bíróság engedélyezi a sajtó tárgyalótermi jelenlétét, a sajtó képviselőinek figyelemmel kell lenniük arra, hogy a sajtószabadság gyakorlása nem valósíthat meg bűncselekményt vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívást, nem sértheti a közérkölcset, valamint nem járhat mások személyiségi jogainak sérelmével.⁹⁷

A sajtónak nagyon erős véleményformáló szerepe van, amelyet igyekszik maximálisan kihasználni a minél nagyobb nyereség elérése érdekében, hiszen tevékenysége piaci érdekektől vezérelt, a legnagyobb olvasottság elérésére törekszik.⁹⁸ *A média, amint megtudja, hogy ki az elkövető, már az első tudósításkor kialakítja róla a képet magában, ezt a kialakított képet tükrözi a tudósítása is. Általában az így megformált képzethez tartja is magát a sajtó képviselője egészen az ítélethozatalig.*⁹⁹

Itt merül fel a következő adatvédelmi kérdés: a jogalkotó a klasszikus értelemben vett sajtóorgánumok tárgyalótermi jelenlétét szabályozza, mi a helyzet azonban az élő közvetítés (online streaming) útján történő közléssel? Előfordulhat ugyanis (és elő is fordul), hogy akár a sajtó képviselője, akár az eljárás egy résztvevője a mobiltelefonjával a tárgyalással egyidejűleg tájékoztatja a társadalmat a tárgyalóteremben törtétekről.¹⁰⁰ Nem kell hozzá különösen élénk képzelőerő, hogy ezt az élő közvetítést, a tárgyalóterem előtt várakozó, még ki nem hallgatott vádlott-társ, vagy éppen tanú a saját mobiltelefonján kövesse és így tudomást szerezzen olyan információkról, amelyek számára nem lehetnek, lehetnének ismertek. Hosszas magyarázat sem szükséges arra, hogy ez a lehetőség milyen mértékben képes befolyásolni, torzítani a bizonyítás menetét, a büntetőeljárás sikeres lefolytatását.¹⁰¹

5. A titokvédelem és a nyilvánosság kapcsolata

Újabb, ezúttal rendkívül összetett adatvédelmi kérdéshez érünk: amennyiben a vádlott és a tanúk nyilatkozatakor a tárgyalóteremben jelen voltak a hallgatóság tagjai, akik az egészségügyi adatról – mint különleges adatról – szereztek tudomást, valamint a tárgyaláson – még ha a nyomozás végén megtartott iratismertetésen nem is vett részt – a vádlott és védője megismerte pl. a sértett egészségügyi adatait, a szakértői vélemény ismertetése során, felmerül a kérdés, hogyan lehetséges biztosítani ezen – jórészt különleges – személyes adatok védelmét?

Pribula László álláspontja szerint, *a bírósági tárgyalás, mint minden más nyilvános esemény, önmagában azzal, hogy nyilvánosságot kapott, már megteremti bizonyos személyhez fűződő jogok elvi megsértésének lehetőségét.*¹⁰² László Balázs meglátása szerint, *a büntetőeljárásban a nyilvánosság és a különleges személyes adatok-titkok találkozása nem csupán érdek, de értékek versengését is jelenti, ugyanis mind a büntető igazságszolgáltatás, mind a titokvédelem értékhordozó kategóriának is tekinthető. A modern jogrendszerekben a jog társadalmi jelentősége aligha kérdőjelezhető meg, de a titok is kiemelkedő szerepet játszik a különböző társadalmi rendszerekben, társadalmi jelentősége folyamatosan nő* (gondoljunk csak az orvosi, bank-, gazdasági titokra például).¹⁰³ A hétköznapi szóhasználatban, a titok olyan ismeret, adat, információ, amely egy adott időpontban vagy időszakban csak korlátozott körben ismert. Minden titok a nyilvánosságra hozattal szűnik meg, azaz azáltal, hogy a korlátozott körön kívül is megismerhetővé válik.

A modern jogrendszerekben a titok is egyre fontosabb szerephez jut. A titokvédelem célja az, hogy megakadályozza a jogosulatlan hozzáférést, nyilvánosságra hozatalt. A védelem garanciális hátterét jogszabályok adják, amelyeket a titokfajták sokszínűségére tekintettel számos jogszabályban megjelenő elem tarkít, emiatt rendkívül heterogén.¹⁰⁴ A büntetőeljárásban alapvető fontosságú az a kérdés, hogyan érvényesülnek a büntetőeljárásban a titokvédelem szabályai, különös tekintettel az orvosi titokra. Az a tény, hogy a büntetőeljárás során, a bíróság szükségképpen adatkezelő, a titok védelme adatvédelmi szempontból egyfajta többletkötelezettséget, felelősséget telepít rá. Ezt támasztja alá a Be. rendelkezése is, amely szerint, a büntetőeljárásban részt vevő személyek az e törvény rendelkezései alapján megismert személyes adatot és védett adatot e törvény szerinti jogaik gyakorlásához vagy kötelezettségeik teljesítéséhez szükséges mértékben és ideig kezelhetik.¹⁰⁵

Az orvosi titok fogalmát az egészségügyről szóló törvény (a továbbiakban: Eütv.)¹⁰⁶ határozza meg, eszerint, a beteg jogosult arra, hogy az egészségügyi ellátásában részt vevő szemé-

⁹⁵ Nagykommentár a büntetőeljárásról... i m..

⁹⁶ NAVRATIL Szonja i. m.

⁹⁷ A sajtószabadságról és a médiatartalalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény 4. § (3) bekezdés.

⁹⁸ HAVASINÉ KULCSÁR Petra: *A tárgyalás nyilvánossága, a tárgyalás nyilvánosságának korlátozása. A sajtó jelenléte a büntetőeljárásban avagy a nyilvánosság fogságában*, Büntetőjogi tanulmányok XVIII. kötet Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága Gazdaság-, Jog- és Társadalomtudományi Szakbizottság Büntetőjogi Munkabizottsága 2017 ISSN 1586-3077. https://matarka.hu/cikk_list.php?fusz=163342 letöltve: 2022. augusztus 31.

⁹⁹ HAVASINÉ KULCSÁR Petra i. m. 75.

¹⁰⁰ NÉMETH Kata i. m.

¹⁰¹ ELEK Balázs i. m.

¹⁰² PRIBULA László előadása az igazságügyi adatkezelésről és tájékoztatásról szóló törvény koncepciója címmel Debrecenben, 2014. március 14. napján rendezett konferencián, amely megjelent a bíróságok honlapján, https://birosag.hu/sites/default/files/debreceni_konferencia_szoveg_0424.pdf, letöltve: 2022. augusztus 31.

¹⁰³ Földesi Tamás: A „Janus arcú titok”. A titok titka. Gondolat, Budapest 2005 9–11. idézi LÁSZLÓ Balázs: *A büntetőeljárás szereplőinek titoktartási kötelezettségéről*. Pécs 2014 Studia Iuvenum Iurispritorum 411. http://www.epa.hu/02500/02567/00007/pdf/EPA02567_Studia_Iuvenum_Iurispritorum_7_2014_367-499.pdf, letöltve: 2022. augusztus 31.

¹⁰⁴ NÉMETH Kata: i. m.

¹⁰⁵ Be. 98. § (3) bekezdés.

¹⁰⁶ 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről (Eütv.).

lyek az ellátása során tudomásukra jutott információkat, különösképpen a beteg egészségügyi és személyes adatait csak az arra jogosulttal közöljék, és azokat a vonatkozó jogszabályok szerint kezeljék.¹⁰⁷ A titoktartás a fő szabály, amely nemcsak az orvosokra, hanem valamennyi, adatkezelőnek minősülő betegellátóra vonatkozik. Az „orvosi” titokkörbe eshet önmagában már annak a ténye is, hogy valakit az adott kezelőorvos kezel vagy kezelt-e valaha. Az adott egészségügyi szolgáltatónál fennálló gyógykezelés, kórházi bennfekvés ténye is idetartozik.¹⁰⁸

A GDPR fogalom meghatározása értelmében, az egészségügyi adat egy természetes személy testi vagy pszichikai egészségi állapotára vonatkozó személyes adat, ideértve a természetes személy számára nyújtott egészségügyi szolgáltatásokra vonatkozó olyan adatot is, amely információt hordoz a természetes személy egészségi állapotáról.¹⁰⁹

A fogalom meghatározásokból az a következtetés vonható le, hogy az egészségügyi adat az orvosi titok része, amelyek ideális esetben egybeesnek, azonban, valójában, az orvosi titok kategóriájába sokkal szélesebb körű ismeretek tartoznak, mint a ténylegesen, írásban vagy adatbázisban rendelkezésre álló, egészségügyi adatok köre.¹¹⁰ A büntetőeljárásban, az orvosi titok körébe tartozó információ kapcsolódhat a terhelt, sértett, tanúhoz és leginkább az élet és testi épség eleni bűncselekmények elbírálásában kap fontos szerepet, hiszen ezen bűncselekmények elhatárolása terén, a sérülések gyógytartama bír kiemelkedő fontossággal.¹¹¹

A sérülések gyógytartamának megállapítása különleges szakértelmet igényel, orvos szakértői kompetencia. A Be. előírja, hogy ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni.¹¹² Az igazságügyi orvos szakértői vélemény, valamint a mellékletét képező iratok, mint például a látélet, ambuláns lap, fényképfelvételek, mind a büntetőügy iratainak részét alkotják. Az igazságügyi orvos szakértői véleményt a büntetőeljárás szintén fontos alapvető rendelkezése, a közvetlenség elve¹¹³ alapján, a „tárgyalás anyagává kell tenni”, tehát a nyilvános tárgyaláson ismertetni kell, az irattanulmányozáskor pedig – az arra jogosultak részére – teljeskörűen megismerhetővé válik.

Hasonló a helyzet, a társadalmi stigmatizálódás okán, az ennél talán még érzékenyebb, különleges személyes adatokat tartalmazó, az eljárásban részt vevő személy (terhelt, sértett) elmeállapotára tett megállapítások terén, amely szintén különleges szakértelmet igényel, elmeorvos szakértői kompetencia. Az igazságügyi elmeorvos szakértői vélemény, valamint a mellékletét képező iratok, mint például az ambuláns lap, a zárójelentés, a pszichiátriai osztályon való tartózkodásról, szintén ismertetendő és megismerhető a tárgyalási szakban.

Az alapjogi kollízió felmerülése talán nem is szorul hosszabb magyarázatra, elegendő belegondolni abba, hogy amíg ugyanaz az adat az egészségügyi intézményekben szigorúan védett és bizalmasan kezelt, addig egy büntetőtárgyaláson – mivel az orvosi titok felhasználására minden szükséges esetben sor kerülhet – mint bizonyítási eszköz, a tárgyalóteremben megismerhetővé válik.¹¹⁴

Az Alkotmánybíróság is foglalkozott a büntetőtárgyalás nyilvánosságához való alapjog, valamint a személyes adatok védelméhez fűződő alkotmányos jog egymáshoz való viszonyával, összeütközésével, a terhelt elmeállapotáról beszerzett szakvélemények büntetőeljárásban történő felhasználásával, megismerhetőségével, amelynek során, kifejtette, *hogy a büntetőeljárás mint az állami büntető igény érvényesítésének formája, több tekintetben korlátozza a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jogot. Az Alkotmánybíróság jelen esetben csak a terhelt elmeállapotára vonatkozó, így „különleges adatot” tartalmazó szakvélemény „bárki” általi megismerhetőségének eljárási szabályait vizsgálta.*¹¹⁵ Ennek során, azt a megállapítást tette, *hogy a szakvéleményben a terhelt elmeállapotáról rögzített különleges adatot a hatóság tagjain kívül az eljárásban részt vevő magánszemélyek is megismerhetik. A hatóság tagjainak erre az ismeretre az állam büntetőigényének érvényesítéséhez, a magánszemélyeknek pedig eljárási funkciójuk betöltéséhez, jogaik gyakorlásához van szükségük. Így a szakvéleményt már a nyomozás során megismerheti a terhelt védője, a nyomozás lezárását követően, de még a nyomozás formális befejezése előtt az esetleges terhelttársak. A sértett az iratok közül a nyomozás befejezését követően csak az őt érintőket tekintheti meg, azonban a bírósági eljárásban bármely eljárási cselekménynél jelen lehet. E személyeknél a terhelt elmeállapotára vonatkozó különleges adatok megismerése – éppen ezen adatoknak a büntetőjogi felelősség szempontjából alapvető jelentősége miatt – alkotmányosan nem kifogásolható.*

Álláspontom szerint, a gyakorlatban, erre az alapjogi összeütközésre azonban nincs igazából jó megoldás. Egyrészt, nem lehetséges minden olyan esetben zárt tárgyalást elrendelni, amikor valamilyen titok (például, orvosi titok, banktitok, adótitok, gazdasági titok) áll rendelkezésre az iratok között, hiszen az ügyek egy jelentős részében ez előfordul és ez, meglátásom szerint, indokolatlanul korlátozná a nyilvánosság alapelvét, a társadalmi kontroll lehetőségét.

Ugyanakkor, akár a terhelt, akár a sértett szemszögéből nézve, méltányolható érdekük fűződik, fűződne a különleges személyes adataik, titkaik védelméhez, a diszkrécióhoz.

Bíróként, számos ilyen ügyet tárgyalva, az a tapasztalatom, hogy rendkívül nehéz azt az egyensúlyt megtalálni, amely mindkét alapjogot figyelembe veszi és tiszteletben tartja. Egyrészt ugyanis, a fentebb kifejtettek szerint, számos bűncselekmény tényállási elemeinek bizonyításához, a terhelt büntetőségének, a bűnösségének megállapítása esetén pedig a büntetékiszabás kérdésének sokszor alapvető fontosságú eleme a személyes adatok, különleges személyes adatok vizsgálata. Másrészt, az eljárás résztvevői a különleges személyes adataikat – mint például azt, hogy a sértett orra eltört a bántalmazás következtében, vagy hogy a vádlott személyiségzavarban szenved – szinte bizonyosan nem hoznák önként a tárgyalóterem-

¹⁰⁷ Eütv. 25. § (1) bekezdés.

¹⁰⁸ KOVÁCSY Zsombor: *Nagykommentár az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényhez* Eütv. 25. §-hoz fűzött kommentár.

¹⁰⁹ GDPR 4. cikk 15. pont.

¹¹⁰ NÉMETH Kata i. m.

¹¹¹ NÉMETH Kata i. m.

¹¹² Be. 188. § (1) bekezdés.

¹¹³ A közvetlenség elve – amely kifejezetten a törvényben nem jelenik meg – azt jelenti, hogy a bíróság a határozatát kizárólag a tárgyaláson általa közvetlenül megvizsgált bizonyítékokra alapozhatja. FANTOLY Zsanett – BUDAHÁZY Árpád: *Büntető eljárási jogi ismeretek I. Statikus rész*, Dialóg Campus kiadó, Sub Lege Libertas 37. oldal.

¹¹⁴ NÉMETH Kata i. m.

¹¹⁵ 58/1995 (IX.15.) AB határozat.

ben jelen lévő bíró, ügyész, védő, jegyzőkönyvvezető, joghallgató tudomására.

Meglátásom szerint, a tárgyaláson, a különleges személyes adatokat tartalmazó dokumentumok ismertetése közben a legnagyobb körültekintéssel és kímélettel szükséges eljárni, hogy ezen adatok nyilvánosságra kerülése ne eredményezhesse az érintett megalázását, vagy számára a büntetőeljárásban való kötelező részvételen túli megrázkódtatást.

6. Az ítélethozatal, az ítélet kihirdetése

A bizonyítási eljárás lefolytatását követően, a bíró a bizonyítási eljárást befejezetté nyilvánítja és felhívja az ügyészt a vádbeszéd, a védőt a védőbeszéd megtartására,¹¹⁶ a vádlottat az utolsó szó jogára.¹¹⁷ Ezt követően, a bíróság visszavonul az ügydöntő határozat meghozatala céljából.¹¹⁸ A tárgyalás nyilvánosságának alapelvéből az következik, hogy zárt tárgyalás elrendelése esetén is, a tárgyaláson hozott határozat rendelkező részét – függetlenül a nyilvánosság kizárásának okától – teljes terjedelemben nyilvánosan kell kihirdetni.¹¹⁹

Az ügydöntő határozat rendelkező része tartalmazza a vádlott személyes adatait (a vádlott neve, születési neve, születési

helye és ideje, anyja neve, állampolgársága, személyazonosító okmányának száma, lakcíme, értesítési címe, tényleges tartózkodási helye, kézbesítési címe, telefonos elérhetősége).¹²⁰ Az ügydöntő határozat indokolása is számos személyes adatot tartalmaz: a vádlott korábbi elítéléseit (bűnügyi személyes adat), valamint, ha nyilatkozatot tett: jövedelmi, vagyoni, családi viszonyait, egészségi állapotát (különleges személyes adat).

V. Záró gondolatok

Megvizsgálva a büntetőeljárásban a nyilvánosság és a személyes adatok védelmének kapcsolatát, alapveti érvényesülését, azt a következtetést vontam le, hogy a Be. és az Infotv. büntetőügyre vonatkozó rendelkezései nagyrészt egybecsengenek.

Meglátásom szerint azonban, vannak olyan területek – leginkább a különleges személyes adatok védelme, a titokvédelem és az online streaming terén –, ahol további jogszabályalkotás lenne indokolt azért, hogy ezen érdekek és értékek védelme nagyobb hangsúlyt kaphasson.

¹¹⁶ Be. 540. §.

¹¹⁷ Be. 545. §.

¹¹⁸ Be. 549. § (1) bekezdés.

¹¹⁹ HÁGER Tamás i. m.

¹²⁰ Be. 561. § (2) bekezdés b) pont.

NÉMETH HENRIETTA¹

A kábítószer-kereskedelem megítélése a bírói gyakorlatban

1. Bevezetés

A kábítószerre – mint elkövetési eszközre² – megvalósított bűncselekményeket a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) két törvényi tényállás keretében szabályozza. A jogalkotó – az 1978. évi IV. törvénnyel azonos módon – fogyasztói és terjesztői típusú elkövetési magatartások között differenciál. A kábítószer birtoklása bűncselekményét az követi el, aki a kábítószer termeszti, előállítja, megszerzi, az ország területére behozza, onnan kiviszi, azon átszállítja vagy ezekhez szükséges anyagi eszközöket szolgáltat (fogyasztói típusú elkövetési magatartások). Kábítószer-kereskedelem esetén a büntetni rendelt jogellenes magatartások a kínálás, az átadás, a forgalomba hozatal, a kereskedelem vagy az ezekhez szükséges anyagi eszközök szolgáltatása (terjesztői vagy forgalmazói típusú elkövetési magatartások). Míg a birtoklás alapesetének elkövetőjét a törvény egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni, addig a terjesztői típusú elkövetési magatartások alapeseteinek megvalósítása szigorúbb büntetéssel, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett, minősített eset megvalósulása esetén pedig akár életfogytig tartó szabadságvesztés is kiszabható.

A kábítószer-kereskedelem körében értékelt elkövetési magatartások a nyitott törvényi tényállásokhoz hasonlóan kerülnek szabályozásra. A tényállások meghatározott eredmény (pl. a kábítószer forgalomba kerülése) bekövetkezéséhez vezető magatartások körét a törvényhozó nyitva hagyja, azokat az

eredmény létrehozására alkalmas valamennyi mozzanatban határozza meg.³ A Btk. nem tartalmaz tehát konkrét rendelkezést arra vonatkozóan, hogy mit kell forgalomba hozatalon, illetve kereskedésen érteni. Ebből kifolyólag nehézséget okozhat a bírói gyakorlatban annak megítélése, hogy az elkövető kábítószerre kifejtett magatartása a kereskedelem vagy a birtoklás körébe tartozik, hiszen – mint ahogy arra a Pécsi Ítéltábla rámutat – „a forgalmazói típusú elkövetési magatartások magukban foglalhatnak

olyan mozzanatokat is, melyek önmagukban – összefüggéseikből kiragadva – fogyasztói típusú elkövetési magatartásokként jelentkeznének”. Ez különösen igaz a terjesztői típusú magatartás kísérletének és a fogyasztói típusú elkövetési magatartás befejezett alakzatának elhatárolására.⁴

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy melyek azok a körülmények, amelyekből az ítélezési gyakorlat konkrét terjesztői tevékenységek – kereskedelem esetén adás-vétel, forgalomba hozatal esetén a kábítószer több személy részére történő hozzáférhetővé tétele – bizonyítottságának hiányában az elkövető terjesztői szándékára von következtetést. A kérdés vizsgálatához alapvetően a Pécsi Ítéltábla olyan anonimizált határozatait használok fel, amelyek a fogyasztói és terjesztői típusú elkövetési magatartások elhatárolása szempontjából érdemi megállapításokat tartalmaznak. Vizsgálom továbbá a Szegedi Ítéltábla e körben született döntéseit is. A határozatok indokolásainak releváns részeiből a vonatkozó szakirodalom és eseti döntések segítségével vonom le következtetéseimet.

2. A terjesztői típusú elkövetési magatartások

A kínálati oldal elkövetési magatartásainak vonatkozásában az 57. BK vélemény⁵, valamint a 1/2007 BJE határozat⁶ tartalmaz irányadó szempontokat. Kábítószer kínálása alatt más személy kábítószer átvételére történő felhívását kell érteni, mely elkövetési magatartás eredménytelen felhívás esetén valószínűleg, ellenkező esetben ugyanis a bűncselekmény valamely más elkövetési fordulata kerül megállapításra (átadás, forgalomba hozatal vagy kereskedelem).⁷ A kínálással elkövetett cselekmény és a kábítószer-kereskedelem előkészületének elhatárolása szempontjából annak van jelentősége, hogy „kíná-

¹ PhD-hallgató, PTE ÁJK Büntetőjogi Tanszék.

² Megjegyzendő, hogy a vizsgált szakirodalom jelentős része (lásd pl. BLASKÓ Béla – HOLLÁN Miklós – MADAI Sándor – PALLAGI Anikó – POLT Péter: *Büntetőjog. Különös Rész I. Rejtjel Kiadó, Budapest–Debrecen, 2021.* 109. o., valamint KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*, Complex Kiadó, Budapest, 2013. 353. o.) a kábítószer bűncselekmények elkövetési tárgyaként határozza meg. Balogh Ágnes szerint azonban helyesebb a kábítószer bűncselekmény elkövetési eszközöként megjelölni, „elkövetési tárgynak ugyanis azt a fizikai léttel bíró dolgot nevezzük, amelyen a védendő érték megjelenik. E fogalomnak pedig a kábítószer nem felel meg. Ezt az álláspontot támasztja alá az is, hogy az elkövetési tárgy nem esik elkobzás alá, a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények esetén azonban a kábítószer elkobzására minden esetben sor kerül.”

³ Pécsi Ítéltábla Bf.II.4/2019/14.

⁴ Pécsi Ítéltábla Bf.III.14/2022/8/II. és Bf.III.17/2020/20.

⁵ 57/2007 BK vélemény A kábítószer-kereskedelem és a kábítószer birtoklása miatti büntetőjogi felelősségről.

⁶ 1/2007 BJE határozat kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények tárgyában.

⁷ BKv. 57. II/4/a) pont.

lás csak az elkövető birtokában, illetve a rendelkezése alatt álló kábítószer vonatkozásában állapítható meg”. Amennyiben az elkövető olyan kábítószerrel kínál, amelyet még nem szerzett meg (mert például még a termesztés fázisában van), azzal a bűncselekmény előkészületét követi el.⁸

Amennyiben a kínálás eredményeként a „címzett átveszi, vagyis megszerzi a kábítószerrel, úgy a kábítószerrel juttató személy a kábítószerrel átad elkövetési magatartást valósítja meg. Az átadás tehát a kábítószer birtokba adását jelenti, míg a kábítószer megszerzése alatt annak birtokba vétele értendő.” Kábítószer átadásának akkor minősül az elkövető cselekménye, „ha az egy meghatározott személy részére történik”, amennyiben az elkövető a kábítószerrel több személynek adja át, úgy cselekménye a kábítószer forgalomba hozatalának, illetve a kábítószerrel való kereskedésnek felel meg.⁹ Mind a kábítószer kínálása, mind pedig az átadása szempontjából irreleváns, hogy arra ellenérték fejében, vagy ingyenesen kerül sor.¹⁰

A forgalomba hozatal akkor valósul meg, amikor az elkövető a kábítószerrel – akár ingyenesen, akár ellenérték fejében – „több, esetleg meg nem határozható számú személy részére juttatja”. Ezen elkövetési magatartás megvalósulhat úgy is, „hogy az elkövető csak egy személlyel áll közvetlen kapcsolatban (neki adja át a kábítószerrel), de nem kizárólag azzal a szándékkal, hogy azt a megszerző maga fogyassza el, hanem avégett, hogy másnak vagy másoknak továbbadja”.¹¹

„Kábítószerrel az kereskedik, aki haszonszerzésre törekedve közreműködik a kábítószer forgalmazásában.” A kereskedés – a forgalomba hozatalhoz képest – tágabb elkövetési magatartás: „magában foglal minden olyan tevékenységet, amely elősegíti a kábítószer viszonteladóhoz, illetve a fogyasztóhoz való eljuttatását, így pl. a kábítószer csomagolását, tárolását, szállítását, elosztását”.¹² „A kereskedéssel elkövetett kábítószerrel visszaélések folyamatos tevékenységet feltételeznek, rendszeres, ismétlődő adásvételek által valósulnak meg.”¹³ A kereskedést a haszonszerzésre törekvés és a rendszeresség határozza meg a forgalomba hozataltól.¹⁴ Közös jellemzőjük ugyanakkor, hogy e két elkövetési magatartás „nem szűkíthető le a tényleges átadásra, hanem ezt megelőzően több résztevékenységből tevődnek össze. Így magában foglalhatja az eladók vagy a vevők felkutatását, közvetítők igénybevétele, az előzetes megbeszéléseket, az áru beszerzését, megtekintését, megvizsgálását, a megállapodás megkötését, az áru tárolását, szállítását, kiadagolását, az átadás helyének előzetes felderítését, szállítóeszköz és kíséző biztosítását stb., felölel tehát minden olyan mozzanatot, amely azt célozza, hogy a kábítószer – akár további közbeékelődő személyek révén is – kereskedelmi forgalomba kerüljön.”¹⁵

A kábítószer-kereskedelem elkövetési magatartásai között fennálló kapcsolat lényege: a kereskedés kizárja a forgalomba

hozatal, az átadás és a kínálás megállapíthatóságát, a forgalomba hozatal pedig magába olvasztja a kínálást és az átadást.¹⁶

A bírói gyakorlatban a kereskedés fordulatának megállapítása az adásvételek bizonyítottsága esetén tűnik a legegyszerűbbnek. Így állapította meg a Pécsi Ítéltábla a kereskedés fordulatát abban az esetben, amikor az eljárás során két személyt is sikerült felkutatni, akik ketten együtt tíznél több alkalommal vásároltak a vádlottól kábítószerrel.¹⁷ A Bf. II.66/2018/12. és a Bf. II.49/2016/25. számú határozatokban közzétett esetekben szintén a több alkalommal történő kábítószer-értékesítés vezetett (az eset egyéb körülményei mellett) a vádlott kábítószer-kereskedelem büntetében történő marasztalásához. Az elkövető cselekményének megítélése nehezebb abban az esetben, ha az elkövetőtől nagy mennyiségű kábítószerrel foglalkoznak, de az eljárás során nem találunk olyan további bizonyítékot, amely alátámasztaná akár a kábítószer rendszeres értékesítését, akár a kereskedelmi szándékot. A gyakorlatban az elkövetők jellemzően arra hivatkoznak, hogy a tőlük lefoglalt kábítószerrel saját fogyasztás céljából természetek vagy tartották maguknál, annak érdekében, hogy a bíróság kábítószer-kereskedelem helyett az enyhébb büntetéssel fenyegetett birtoklást állapítsa meg terhükre.

A kábítószer-kereskedelem bűncselekménye csak szándékosan követhető el, s mivel a törvény célzatot nem jelöl meg, mind az egyenes mind az eshetőleges szándékkal történő elkövetés tényállásszerű. Az elkövetési magatartások jellegéből adódóan ugyanakkor szükségszerűen célirányos tevékenységekről van szó, így kiemelten vizsgálendő az elkövető szándéka, illetve annak terjedelme. „A »kereskedik« elkövetési fordulatnál ugyanis – a Kúria szerint – a kereskedelemre irányuló szándékot kell bizonyítani, nem pedig azt, hogy az elkövető folytatott-e korábban ilyen tevékenységet.”¹⁸ A bíróságnak tehát minden esetben részletesen kell vizsgálnia azt, hogy a lefoglalt kábítószer milyen célból volt az elkövető birtokában: haszonszerzési, illetve terjesztői vagy saját fogyasztás céljából.

3. A terjesztői típusú elkövetési magatartások megítélése a bírói gyakorlatban

A kábítószer mennyiségének mind a kábítószer-kereskedelem, mind pedig a kábítószer birtoklása esetén fontos szerepe van: a törvényhozó a terjesztői oldalon a kábítószer jelentős mennyiségét, míg a fogyasztói oldalon a jelentős és a különösen jelentős mennyiséget szabályozza minősített esetként. A kábítószer mennyiségének azonban nem csak a cselekmény minősítése során van jelentősége, következtetési alapot adhat arra is, hogy az elkövető milyen céllal jutott a kábítószer birtokába. A Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozata,¹⁹ az 57. BK véle-

⁸ GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSO Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Erika: *Magyar Büntetőjog. Különös Rész*. Wolters Kluwer, Budapest, 2020. 147. o.

⁹ 57. BK vélemény II/4/c.) pont.

¹⁰ BELOVICZS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: *Büntetőjog II. Különös Rész*. HVG-ORAC, Budapest, 2021. 152. o.

¹¹ Bkv. 57. II/5/a) pont, 1/2007. BJE IV/2. pont.

¹² Bkv. 57. II/5/b) pont.

¹³ 1/2007 BJE.

¹⁴ BELEGI József – KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog I–IV*. ORAC Kiadó, Budapest, 2022.

¹⁵ BH 2002. 175. és BH 2002.299.

¹⁶ BELEGI-KÓNYA (szerk.): i. m.

¹⁷ Pécsi Ítéltábla Bf. II.16/2019/7.

¹⁸ Kúria Bfv.969/2021/7. és Bfv.328/2019/8. számú precedensképes határozata.

¹⁹ Az 1/2007. BJE határozat szerint „amennyiben a rendelkezésre álló adatok – így például a lefoglalt kábítószer mennyisége – alapján nem von-

mény,²⁰ az eseti döntések²¹ és a szakirodalom²² egyaránt rögzíti, hogy a kábítószer „kereskedelmi” mennyisége²³ olyan körülmény, amelyből az elkövető terjesztői szándékára vonható következtetés. Ennek megfelelően az ítéletábra a kábítószer nagyobb mennyiségét minden esetben olyan bizonyítékként értékeli, amely az elkövető forgalmazói szándékát támasztja alá. Abban a kérdésben azonban, hogy önmagában a mennyiség elegendő-e a terjesztői szándék bizonyítására, a Pécsi Ítéletábra nem képvisel minden esetben egységes álláspontot.

A szakirodalomban álláspontja szerint önmagában a kábítószer jelentős mennyisége általában nem alkalmas arra, hogy az elkövető forgalomba hozatali szándékát egyértelműen alátámassza, hiszen a jelentős mennyiségű kábítószerre kifejtett fogyasztói magatartás a kábítószer birtoklása minősített esetét képezi.²⁴ A Btk. indokolása alapján e szabályozás azért szükséges, mert „befejezett bűncselekmény hiányában pusztán a forgalomba hozatali szándék, illetve a kábítószer kereskedelmi céllal történő megszerzése, tartása nehezen bizonyítható, ellenben a különösen nagy mennyiség szükségessé teszi a „szigorúbb büntetést”. Ilyen esetben már a terjesztői szándékra sem lehet következtetést vonni, vagyis a fogyasztói típusú magatartásra vont jogi következtetés nem arra vezethető vissza, hogy a vádlott a terjesztői típusú magatartásnak csupán az előkészületét valósította meg.”²⁵

A Bf.III.14/2022/8. számú határozatban a Pécsi Ítéletábra egyik tanácsa a vádlott cselekményét forgalomba hozatal kísérletének minősítette, amikor egy közlekedési baleset alkalmával jelentős mennyiségű kábítószerrel találtak nála. A bizonyítékok értékelése körében az ítéletábra annak tulajdonított meghatározó jelentőséget, hogy a lefoglalt kábítószer mennyisége és hatóanyag-tartalma oly mértékű volt, hogy az összesen legalább 4000 adag kábítószernek felelt meg, melynek a napi 1 gramm fogyasztása mellett is több mint 10 évi fogyasztásra szánt adagot jelentett volna.²⁶ Ez pedig az ítéletábra szerint

önmagában kizárja a kábítószer saját fogyasztási célból történő birtoklását, így megállapítható, hogy az elkövető szándéka a kábítószer forgalomba hozatalát célozta. Mivel azonban „a forgalomba hozatal befejezett alakzatát abban az esetben lehet megállapítani, ha a kábítószer bekerül a kereskedelmi forgalomba, vagyis a továbbadás folytán ténylegesen megnyílik annak a lehetősége, hogy a kábítószerhez más vagy mások is hozzájuthassanak”²⁷ – erre pedig jelen ügyben nem került sor –, az elkövető cselekménye kísérleti szakban maradt. A másodfokú bíróság szerint a bírói gyakorlat magáévá teszi az álláspontot, miszerint „önmagában a kábítószer mennyiségéből is lehet következtetni az elkövető forgalomba hozatali szándékára”. A határozat indokolásának ezen része a Kúria 2017.144. és a 2020.165. számú eseti döntéseire hivatkozik, melyek az ítéletábra értelmezése szerint azt rögzítik, hogy „ha a lefoglalt kábítószer mennyisége alapján nem vonható le következtetés az elkövető forgalomba hozatali szándékára, abban az esetben kell az eset egyéb körülményeit megvizsgálni”.

A 2017.144. számú bírósági határozat alapjául szolgáló ügyben az I. rendű terhelt kereskedelemben történő marasztalásához az vezetett, hogy a nyomozó hatóság nagy mennyiségű, különböző fajtájú és eltérő hatóanyag-tartalmú kábítószerrel foglalt le tőle. Emellett a másodfokú bíróság bizonyítékként értékelte a kábítószeres tárolás idejére elvégzett csomagolását, a terheltnél talált kábítószer-adagoló készüléket, jegyzeteket, valamint azt a körülményt, hogy a terhelt nem kábítószerfüggő. Mindezek alapján vont le a másodfokú bíróság – majd a Kúria – azt a következtetést, hogy a kábítószer megszerzése és tartása nem saját fogyasztás céljából történt, és – hivatkozva az 1/2007. BJE határozat IV/2. pontjára, miszerint „a kábítószernek kereskedés céljából történő megszerzése, készletezése befejezett önálló tettesi cselekmény, így a kereskedéssel elkövetett kábítószerrel visszaélésnek a kísérleti stádiuma általában kizárt”²⁸ – a terhelt cselekményét befejezett kereskedésként értékelte.

A 2020.165. számú eseti döntésben a Kúria elvi élel rögzíti, hogy „a kábítószernek forgalomba hozatal céljából történő termesztése megvalósítja a kábítószer-kereskedelemnek legalább a kísérletét”. Az irányadó tényállás szerint a terheltek megállapodtak abban, hogy későbbi értékesítés céljából nagy mennyiségű indiai kannabiszt termesztenek, mely magatartást meg is kezdték. A nyomozó hatóság közbelépésekor a növények nem voltak fogyasztható állapotban, ez azonban – a Kúria megítélése szerint – közömbös. A határozat szerint a bíróságok következetesen alkalmazzák azt a gyakorlatot, miszerint a terjesztői típusú elkövetési magatartásra irányuló célzatos, de önmagában még csak a kábítószer birtoklásának valamely elkövetési magatartását megvalósító cselekmény már a kábítószer-kereskedelem részeként kerül értékelésre, nem csupán

ható le következtetés az elkövető forgalomba hozatali szándékára, akkor nem a forgalomba hozattal elkövetett, hanem valamely fogyasztói típusú elkövetési magatartással megvalósuló kábítószerrel visszaélés befejezett bűncselekménye állapítható meg a konkrét lefoglalt mennyiségek szerinti minősítéssel”.

²⁰ Az 57. BK vélemény értelmében „az elkövető forgalomba hozatali szándékára – az eset egyéb körülményei mellett – az átadott kábítószer mennyiségéből is következtethetni lehet”.

²¹ A BH 2005.418. számú eseti döntésben a Fővárosi Ítéletábra rögzítette, hogy „a kábítószer mennyisége, illetve a terhelt egyéb anyagi haszon-szerzésre irányuló magatartása egyértelművé teheti, hogy a továbbértékesítés szándéka vezérelte. Ezáltal az ország területéről kivisz fordulatlan elkövetett kábítószer birtoklása bűncselekmény csak abban az esetben állapítható meg, ha a terhelt a kábítószer csupán saját magának szánta.”

²² A szakirodalom az elkövetési magatartások elemzése kapcsán rögzíti, hogy „a forgalomba hozatalnak az átadástól való elhatárolása a szándék alapulvételével történik, amelynek megállapítására alapot adhat az elkövető által birtokolt kábítószer mennyisége is.” lásd BELEGI-KÓNYA: i. m.

²³ A szakirodalomban Ignác György „kereskedelmi” mennyiség kifejezést azokra az esetekre használja, „amikor a lefoglalt kábítószer olyan mennyiségű, amely az általános élettapasztalat szerint jelentősen meghaladja egy átlagos kábítószer-fogyasztó birtokában levő típusú mennyiséget”. Ignác György: Kábítószer-kereskedelem és kábítószer birtoklása a Fővárosi Ítéletábra gyakorlatában. <https://ujbtk.hu/dr-ignacz-gyorgy-kabitoszer-kereskedelem-es-kabitoszer-birtoklasi-a-fovarosi-iteletabla-gyakorlataban/> (letöltés ideje: 2022.08.16.).

²⁴ MEZÖLAKI Erik – KARSAI Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019. 378. o., illetve Ignác: i. m.

²⁵ Ignác: i. m.

²⁶ Az ítéletábra bizonyítékként értékelte továbbá, hogy a vádlott mobiltelefonján titkosított kommunikációs eszközöket használt, a tőle lefoglalt

kábítószer csomagokban helyezte el, illetve nem rendelkezett olyan jövedelemmel, mely a nála talált kábítószer értékét fedezte volna.

²⁷ BH 2002.299.

²⁸ „A BH 2019.38. számú eseti döntés értelmében a kábítószerrel kereskedés kísérletének megállapítására általában az olyan szervezőtevékenység alkalmas, amelynek következtében a kábítószer a továbbiakban mások számára valóságos és közvetlen elérhetőségbe kerül. Ilyen eset lehet például, ha az elkövető akkor fejt ki a kábítószerrel való kereskedésre irányuló szervezőtevékenységet, amikor még nincs a kábítószer birtokában, de annak beszerzési forrása biztosított, és a jövőben megszerzendő kábítószerre vevőket szerez.” BELEGI-KÓNYA: i. m.

arra irányuló előkészület; a magatartás kifejtésével az elkövető a kábítószer-kereskedelem tényállásába lép. „A kábítószernek kereskedés céljára történő megszerzése önmagában akkor is a kereskedés körébe tartozik, ha többletmagatartás nem kapcsolódik hozzá, ekként a kábítószer forgalomba hozatali cézzal való termesztése is kábítószer-kereskedelem.”

Ettől eltérő álláspontot képvisel a Pécsi Ítéltábla másik tanácsa a Bf.I.32/2019/10. számú ügyben, melyben a vádlott cselekményét különösen jelentős mennyiségre elkövetett kábítószer birtoklása büntettének minősítette. Az irányadó tényállás szerint a vádlott a saját szükségletet jóval meghaladó mennyiségű kannabisznövényt termesztett, az eljárás során azonban semmilyen bizonyítékot nem találtak, amely a marihuána értékesítését alátámasztotta volna.²⁹ A határozat indokolásában az ítéltábla kifejtette, „hogyan a termesztett és birtokban tartott kábítószer mennyiségéből – egyéb bizonyítékok hiányában – a kábítószer rendszeres értékesítésére, vagy alkalmoszerű eladására, illetve átadásra nem, legfeljebb annak szándékára vonható következtetés. A szándék ugyanakkor nem pótolja a kereskedői magatartás megállapításához szükséges tényállási elemeket.” Önmagában a marihuána termesztése nem tartozik a kereskedés azon résztevékenységei közé, melyek az 1/2007. BJE határozat alapján a kereskedés befejezett alakzatának a megállapítását vonják maguk után. A vádlott értékesítésre irányuló szándéka ugyan megállapítható, a személyes szükségletet jóval meghaladó mennyiségű marihuána termesztésével, birtoklásával azonban legfeljebb a kábítószer-kereskedelem előkészületét valósítja meg, s mivel ez enyhébb megítélésű, mint a befejezett birtoklási cselekmény, így a vádlott magatartása a fogyasztói típusú elkövetési magatartás befejezett stádiumának felel meg.

A Pécsi Ítéltábla két anonim határozatának indokolása közötti ellentmondás nyilvánvaló: a Bf.III.14/2022/8. számú ügyben az ítéltábla a kábítószer saját szükségletet jóval meghaladó mennyiségét olyan körülményként értékeli, mely a forgalomba hozatali szándékot önmagában alátámasztja. Hasonló körülmények mellett a Bf.I.32/2019/10. számú határozatban azonban az ítéltábla akként foglal állást, hogy a jelentős mennyiséget meghaladó kábítószer termesztéséből csupán a terjesztői magatartás szándékára vonható következtetés, ez azonban nem elegendő a forgalmazói típusú elkövetési magatartás kísérletének megállapításához.

A fogyasztói típusú elkövetési magatartás befejezett alakzatának és a terjesztői típusú cselekmény kísérletének elhatárolása szempontjából érdemi megállapításokat tartalmaz a Bf.I.53/2017/8. számú határozat is. Az ítéltábla a vádlottak bűnösségét jelentős mennyiségre elkövetett befejezett birtoklási cselekményben mondta ki: az, hogy a kábítószer lefoglalásának időpontjában még nem volt értékesítésre alkalmas állapotban, bizonyítja, hogy a „forgalomba hozatal céljából történő átadás” megkezdésére még nem került sor. Figyelemmel arra, hogy vádlottak az átadást még nem kezdték meg, a forgalmazói típusú elkövetési magatartás nem jutott kísérleti szakba, „annak egyik tényállási eleme sem valósult meg, tényállási elem hiányában pedig a bűncselekmény előkészületi

szakban maradt”. Az ítéltábla szerint az eljárás során nem volt megállapítható, hogy a vádlottak a kábítószer értékesítése céljából további intézkedést tettek volna, a kábítószer eladásra való felkínálása, továbbadása sem volt bizonyítható, a „kábítószer raktározása és feldolgozása pedig önmagában még nem tekinthető a forgalomba hozatal, illetve a kereskedelem kísérletének. A forgalomba hozatal szempontjából tehát önmagában a kábítószer termesztése, tárolása, birtoklása, raktározása vagy feldolgozása nem eredményez befejezett bűncselekményt, releváns előzményi magatartás hiányában pedig nem tekinthető a készletezés sem ilyennek. A forgalomba hozatal kísérlete abban az esetben állapítható meg, ha a kábítószer átadása közben történik a tettenérés.”³⁰

A Pécsi Ítéltábla tanácsainak némileg ellentmondásos indokolásai szükségessé teszik annak vizsgálatát, hogy miként foglal állást a kérdésben egy másik másodfokú bíróság. A Szegedi Ítéltábla egyik tanácsa a Bf.III.122/2020/7. számú határozatban – az elsőfokú bíróság jelentős mennyiségre elkövetett kábítószer-kereskedelem büntettének kísérlete tárgyában hozott határozatát megváltoztatva – a vádlott cselekményét a kereskedés fordulatával megvalósított befejezett bűncselekménynek minősítette. A határozat alapjául szolgáló ügyben a vádlott 220 tő kannabiszt termesztett, melyek a hatóság közbelépésekor eltérő fejlődési stádiumokban voltak, valamint az ingatlanában már leszüretelt növények zacskókban elhelyezve is lefoglalásra kerültek. Az ítéltábla ezen körülmények alapján arra a következtetésre jutott, hogy a feldolgozott, zacskókban elhelyezett növényegyedek értékesítésére a rendőrségi beavatkozás miatt nem került sor. A vádlott terjesztői tevékenységre irányuló szándékát a következő körülmények bizonyítják: a kábítószer jelentős mennyisége, az a tény, hogy a vádlott nem tekinthető kábítószer-fogyasztónak, és hogy a már leszüretelt növények készletezésre kerültek. Az ismétlődő adásvételeket bizonyítja, hogy a termesztett növények eltérő fejlettségi állapotban voltak, az ültetvény nagysága pedig a haszonszerzési célt kétséget kizáróan alátámasztja. Az ítéltábla mindezen körülmények alapján nem tartotta megállapíthatónak a kábítószer birtoklása körében szabályozott „tartás” befejezett alakzatát, sem pedig a terjesztői magatartás kísérletének büntettét, véleménye szerint ugyanis a vádlott azon cselekménye, hogy „az általa termesztett kábítószer csomagolta és készletezte, a kábítószer-kereskedelem büntette befejezett alakzatát valósította meg. Az, hogy tényleges értékesítésre nem került sor, nem alapozza meg a kísérleti szakaszban maradást, illetve a kereskedés kísérlete az 1/2007. BJE határozat megfogalmazása szerint egyébként is általában kizárt.”

Nem tartotta ugyanakkor megállapíthatónak a kábítószer-kereskedelem büntettének befejezett alakzatát a Szegedi Ítéltábla ugyanezen tanácsa a Bf.III.498/2019/20. számú határozatban rögzített tényállás alapján. Az eljárás során nem nyert ugyanis bizonyítást, hogy a vádlott az általa termesztett kannabiszt korábban leszüretelte volna, valamint az sem volt kétséget kizáróan megállapítható, hogy a tőle lefoglalt, leszüretelt, pontosan meg nem határozható mennyiségű növényi részeket bárkinek is átadta volna. Ezek alapján cselekménye nem minősíthető a kereskedéssel elkövetett kábítószer-keres-

²⁹ A vádlott a megélhetését biztosító jövedelemmel nem rendelkezett, azonban a kábítószer termesztésére fordított összeg nem volt olyan tetemes, amelyet egyéb forrásból ne tudott volna előteremteni.

³⁰ Az ítéltábla ugyanezen álláspontja olvasható a Bf.I.41/2018/9. számú közölt határozatban.

kedelem befejezett alakzatának, terhére a forgalomba hozatal kísérleti stádiuma állapítható meg. Az ítéltábla szerint a vádlott szándéka egyértelműen forgalomba hozatalra irányult, „ezt erősíti meg az a megállapított tény, hogy kábítószer nem fogyasztott, hiszen így a növényi egyedek száma is egyértelműen arra utal, hogy a vádlott az ültetvényt később le kívánta szüretelni és a kábítószer mások részére, akár ellenérték fejében, akár ingyenesen át akarta adni”. Megjegyzendő, hogy ebben az ügyben nem került sor a kábítószer készletezésére, és a nyomozó hatóság kereskedelemre utaló tárgyi bizonyítékokat sem foglalt le, hanem kizárólag olyanokat, amelyek kábítószer termesztéshez használatosak.³¹

Szintén kábítószer termesztése képezte a tényállás alapját a Bf.IV.446/2018/14. számú határozatban közzétett esetben, melyben a Szegedi Ítéltábla egy másik tanácsa jelentős mennyiségre, termesztéssel elkövetett kábítószer birtoklása befejezett alakzatát találta megállapíthatónak. A másodfokú bíróság – a törvényszék álláspontját megerősítve – rögzítette, hogy a vádlott szándéka a befejezett birtoklási cselekményen túlmutat, és elvetette a vádlott azon védekezését, miszerint saját fogyasztásra, gyógykezelés céljából termesztette volna a kannabisz növényeket. Tekintettel a növények számára – 212 tő – és a már szárítás fázisában lévő növények mennyiségére, az ítéltábla szerint megállapítható, hogy a termesztés forgalomba hozatali szándékkal történt, mivel azonban az eljárás során nem merült fel arra vonatkozó adat, hogy a vádlott bárkinek is értékesítésre kínálta volna fel a kábítószer vagy azt eladta volna – melyek a forgalomba hozatal megkezdéseként értékelendő cselekmények –, így magatartása előkészületi szakban maradt. „Ez az előkészületi jellegű cselekmény azonban a Btk. 11. § (1) bekezdésére figyelemmel kifejezett törvényi szabályozás hiányában nem büntethető, hiszen a törvény csak a kábítószer birtoklása alap- vagy minősített esetének előkészületét rendeli büntetni.” Az elsőfokú határozatból kiolvasható továbbá, hogy a vádlott a leszüretelt növényeket ingatlanának több helyiségében is szárította, azok készletezésére, csomagolására ugyanakkor nem került sor, emellett a nyomozó hatóság az eljárás során kizárólag termesztéshez és szüreteléshez alkalmazandó tárgyakat foglalt le, valamint az is megállapításra került, hogy a vádlott a kábítószer fogyasztotta is.³²

A Szegedi Ítéltábla vizsgált határozataiban foglalt tényállások egyezést mutatnak abban, hogy minhárom ügyben jelentős mennyiségű kábítószer termesztésére került sor, és nem volt bizonyítható a kábítószer átadása, illetve értékesítése. Míg a Bf.III.122/2020/7. és a Bf.III.498/2019/20. számú esetekben a vádlott kábítószer-fogyasztása nem volt megállapítható, addig a Bf.IV.446/2018/14. számú ügyben bizonyításra került, hogy fogyasztó. Az ítéltábla a Bf.III.122/2020/7. számú határozat alapját képező cselekményt kábítószer-kereskedelem befejezett büntetvényének, a Bf.III.498/2019/20. számú esetben kábítószer-kereskedelem kísérletének, míg a Bf.IV.446/2018/14. számú határozatban kábítószer birtoklása befejezett alakzatának minősítette. Az elsőként említett határozat – Bf.III.122/2020/7. – alapját képező ügy vádlottja ugyanakkor a kannabiszt készletezte, ez volt tehát az a többletvegyenység, amely az alapvetően forgalmazói típusú magatartás – a ter-

mesztés – befejezett alakzatát a terjesztői típusú magatartás befejezett alakzatává „emelte”.

4. Következtetések

A terjesztői típusú elkövetési magatartások kísérletének, valamint a fogyasztói típusú cselekmények befejezett alakzatának elhatárolása szempontjából célszerű a büntetőjog általános szabályaihoz fordulni és a kísérlet fogalmi elemeiből kiindulni. A Btk. 10. § (1) bekezdése értelmében kísérlet miatt az büntetendő, aki a szándékos bűncselekmény elkövetését megkezdi, de nem fejezi be. A kísérlet fogalmi ismérvei közé tartozik a magatartás, a szándékosság, a bűncselekmény elkövetésének megkezdése és az elkövetés be nem fejezése.

Kábítószer-kereskedelem esetén a szándékosság vizsgálata kapcsán megállapítható, hogy a bírói gyakorlat egységesnek tekinthető abban az értelemben, hogy azonos körülményekből von következtetést az elkövető terjesztői szándékára. A kábítószer nagy mennyisége, széles skálája, készletezése, a kereskedelemhez használatos eszközök lefoglalása, az elkövető vagyoni-jövedelmi viszonyai, illetve az a tény, hogy nem kábítószer-fogyasztó, általában olyan körülmények, amelyek az elkövető forgalmazásra irányuló szándékát bizonyíthatják. Álláspontom szerint önmagában a kábítószer jelentősebb mennyisége a jogalkalmazó számára egy olyan kiindulópontot jelenthet, amely csak az egyéb bizonyítékokkal összevetve értékelhető a terjesztői szándék vizsgálata kapcsán.

A kísérlet fogalmi elemei közül a bűncselekmény elkövetésének megkezdése – az elkövetési magatartás pontos meghatározásának hiánya miatt – nyitott törvényi tényállások esetében különösen nehéz lehet, az ítélezési gyakorlat nem is tekinthető egységesnek abból a szempontból, hogy mit kell a forgalomba hozatal megkezdéseként értékelni. Befejezett ez a magatartás akkor válik, amikor az elkövető a kábítószer – akár egyetlen személyen keresztül – több személy részére juttatja. A 1/2007. BJE határozat ezen meghatározása alapján a forgalomba hozatal megkezdésének az a magatartás tekinthető, amikor az elkövető a kábítószer „juttatását”, azaz átadását megkezdi, de nem fejezi be. A kifejtettek alapján aggályosnak tűnik a forgalomba hozatal kísérletének megállapítása akkor, amikor a kábítószer átadásának megkezdésére nem kerül sor, hiszen ebben az esetben az elkövető nem merít ki tényállási elemet. A kísérlet fogalmából kiindulva az elkövetési magatartás tényleges megkezdése nélkül – azaz tényállási elem megvalósulásának hiányában – önmagában a kábítószer nagyobb mennyisége nem eredményezheti a kereskedelem megállapítását, a kábítószer mennyisége ugyanis a kereskedelem mint elkövetési magatartásnak nem fogalmi eleme.

Helyesnek tűnik ugyanakkor a Pécsi Ítéltábla Bf.I.53/2017/8. számú határozatban foglalt indokolása, mely szerint a forgalomba hozatal akkor jut kísérleti stádiumba, ha az elkövető a kábítószer átadása közben érik tetten.

³¹ Kecskeméti Törvényszék 2.B.458/2018/24.

³² Kecskeméti Törvényszék 2.B.345/2017/26.

PETRÉTEI DÁVID*

A Bűnügyi Szakértői Intézetek Európai Hálózata – ENFSI

Az ENFSI (European Network of Forensic Science Institutes – Bűnügyi/Igazságügyi Szakértői Intézetek Európai Hálózata) a közös európai bűnüldözés egyik sajátos szervezete. Sajátos annyiban, hogy tagjai nem az EU-ból, hanem az Európa Tanács¹ tagállamaiból kerülhetnek ki. Továbbá nem államközi szerződések hozták létre, gyakorlatilag egy Németországban bejegyzett egyesületként működik. Mégis az EU Bizottság a forenzikus tudományok tekintetében monopolszervezetnek nyilvánította,² a Tanács pedig hivatalos dokumentumokban³ ismeri el, hogy az ENFSI fontos platformként szolgál az ismeretek hatékony cseréjéhez, amely a minőségi minimumkövetelmények kidolgozását, a nemzetközi együttműködés elősegítését és a forenzikus közösség jelentős rendszerszintű igényeinek azonosítását célozza.

Bevezető – az ENFSI története⁴

1992-ben a nyugat-európai államok igazságügyi szakértői intézeteinek néhány vezetője megegyezett abban, hogy találkozókat kellene szervezniük, hiszen a legtöbb szakterületen vannak olyan kérdések, problémák, melyek az intézeteket államhatártól függetlenül érdekelhetik. A hollandiai Rijswijkben működő Gerechteljik Laboratórium megbízott vezetője találta ki, hogy ennek a kezdeményezésnek a „European Network of Forensic Science Institutes”, Bűnügyi/Igazságügyi Intézetek Európai Hálózata nevet kellene adni, ami rövidítve ENFSI. Ehhez az ötletéhez komoly inspirációt kapott a svéd nemzeti Igazságügyi Szakértői Intézet vezetőjétől is. Még abban az évben később az ötletet felvetették a Gerechteljik Laboratórium harmadik épületének felavatására érkezett két angol és egy belga intézet vezetőjének. 1992 novemberében az Intepol által szervezett Forenzikus Szimpóziumon, Lyonban megjelent a

legtöbb nyugat-európai szakértői intézet vezetője. Az ötletet ekkor velük is ismertették.

1993-ban a Gerechteljik Laboratóriumban gyűlt össze tizenegy európai intézet igazgatója (angol, német, holland, svájci, svéd, ír, finn, norvég és belga), és kezdték megvitatni a megalakításra szánt ENFSI alapvető jellemzőit. El kellett dönteni például, hogy formális keretek közt működő szervezet vagy laza kapcsolatban álló intézetek informális hálózata legyen-e. Előbbi esetben fontos

kérdés például a költségvetés. A megbeszélések folytatódtak fél évvel később, 1993 novemberében Londonban, majd további három alkalommal 1995 áprilisáig. A negyedik értekezleten, Rómában, 1994 novemberében vett először részt kelet-európai (a moszkvai és a szlovén intézet vezetője), ugyancsak itt alakult meg az első két munkacsoport, a lőfegyverek és a Forenzikus Tudományok Európai Akadémiája (EAFS).

1995 októberében, ismét a holland Gerechteljik Laboratóriumban került sor arra az értekezletre, amikor az ENFSI szervezetét megalapították. Az egy évvel korábbi római értekezleten részt vevő alapítók után hat további intézet lépett be azonnal a szervezetbe. Az alapítók között az első értekezletek résztvevőin túl szerepeltek olasz, francia, spanyol, portugál, és ahogy fentebb említésre került, orosz és szlovén intézetvezetők. A frissen belépő hat további intézetből négy német volt, a maradék kettő lengyel és litván. Megválasztották az ENFSI vezetését, az öttagú igazgatóságot, az úgynevezett Boardot, Wim Sprangers (Gerechteljik Lab., Hollandia) vezetésével. Elfogadták a D. Enthoven (Gerechteljik Lab) által tervezett logót, a máig használt „európai szem” szimbólumot.

Ezt követően évente került sor a hagyományos értekezletekre, ezek mellett azonban megjelentek a további összejövetelek is. 1997-ben került sor először az EAFS konferenciájára. Az 1999-es moszkvai éves értekezleten fogadták el az ENFSI első „alkotmányát”, és az egy évben felvehető tagok számát háromban maximalizálták. Ugyanebben az évben elindították az ENFSI honlapját⁵ is. 2002-ben megalapították az ENFSI Titkárságot az adminisztratív ügyvitel érdekében; a holland nemzeti intézet (NFI) vállalta ennek működtetését. 2004-ben elfogadták a szervezet második „alkotmányát”. A legfontosabb újítások közt szerepelt az éves díj fizetésének kötelezettsége, és hogy az addigi személyes tagsági jogviszony átalakult – az ENFSI tagjai 2004 óta az egyes intézetek.

2015-ben az ENFSI átalakult, a német jog szerinti egyesületként (ENFSI e. V. – „eingetragener

Verein”) folytatja működését. A Titkárság átköltözött a hesseni Wiesbadenbe, ahol a német szövetségi bűnügyi hivatal (BKA, Bundeskriminalamt) keretében működik.

2022 márciusában az ENFSI, ami addig büszkén hirdette teljes politikamentességét, kizárólag a tudomány igazságát tartva szem előtt, felülvizsgálta ezt a nézetét. Tekintve, hogy

* R. Órnagy, tanársegéd, NKE RTK Krimináltechnikai Tanszék.

¹ <https://www.coe.int/en/web/portal/home> (2022. 12. 30.).

² <https://enfsi.eu/projects/monopoly-programmes-mp/> (2022. 12. 30.).

³ <https://nszkk.gov.hu/content/nemzetkozi-kapcsolatok/efsa2020hun.pdf> (2022. 12. 30.).

⁴ Ingvar KOPP – Wim SPRANGERS: History of European Network of Forensic Science Institutes. *Problems of Forensic Sciences* 50. 2002. 203–217. Terje KJELDSEN – Wim NEUTEBOOM: 20 years of forensic cooperation in Europe. *The history of ENFSI 1995–2015*. ENFSI 2015. <https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2017/06/History-of-ENFSI.pdf> (2022. 12. 30.).

⁵ <http://enfsi.eu> (2022. 12. 30.).

az Ukrajna elleni orosz támadás következtében március 15-én az orosz kormányfő bejelentette hazája kilépését az Európa Tanácsból, az Európa Tanács pedig 16-án kizárta az Orosz Föderációt a tagjai közül, március 18-án az ENFSI azonnali hatállyal kizárta a két orosz tagját, a moszkvai és a szentpétervári intézeteket. Ezzel együtt is hangsúlyozta azonban az ENFSI, hogy ez az intézkedés az orosz hadba lépés miatt történt, és nem az orosz szakértő kollégák ellen irányul.⁶

A monopolhelyzet

Ahogy a bevezetőben is utaltam rá, az EU Bizottság 2009-ben a forenzikus tudományok területén monopolszervezetként ismerte el az ENFSI-t.⁷ Rögzítette, hogy *de facto* az egyetlen működő hálózat, ami az európai bűnügyi-igazságügyi szakértői intézeteket összeköti. Mindez a „Bűnmegelőzés és a bűnözés elleni küzdelem 2007–2013” (ISEC 2007–2013)⁸ nevű EU-program keretében történt, aminek során a Bizottság megkeresésére pozitívan reagáló ENFSI félmillió eurót kapott forenzikus projektek finanszírozására. A 2014-ben induló BBA (Belső Biztonsági Alap – ISF-Police) keretében további másfél millió eurót irányoztak elő az igazságügyi szakértői működés valamennyi lépésére vonatkozó minimumstandardok kidolgozására és az EFSA2020 létrehozására (lásd később).⁹ A monopolhelyzet elismerése lényegében azt jelenti, hogy az EU Bizottság, illetve ennél fogva az EU bármely szerve forenzikus témában az ENFSI-t keresi meg; bármilyen igazságügyi szakértői, bűnügyi szakértői, „törvényszéki” témában az ENFSI számít kompetensnek, az Európában uralkodó szakmai közvélemény egyetlen hiteles szócsovének.

Ettől részben függetlenül az ENFSI részt vesz a Bűnüldözési Munkacsoport¹⁰ (LEWP, a Tanács döntés-előkészítő szerve) ülésein. A szerv elődje 2010 előtt Police Cooperation Working Group (PCWG) néven működött.

Az ENFSI tagsága

Az ENFSI tagságát a már fentebb vázoltak szerinti intézetek alkotják, nem személyek. Jelenleg hetvenegy tagja van harmincnégy országból.¹¹ Az EU tagjai közül egyedül Luxemburnak nincs tagintézménye, az EU-n kívül az Egyesült Királyság, Svájc és Norvégia, a Balkánról Szerbia, Észak-Macedónia, Bosznia-Hercegovina és Montenegró rendelkezik tagintézménnyel. Ezeken felül Ukrajna, Törökország, Azerbajdzsán, Örményország és Grúzia rendelkezik tagintézménnyel.

⁶ <https://enfsi.eu/news/statement-of-enfsi-on-the-acts-of-war-in-ukraine/> (2022. 12. 30.).

⁷ Az ENFSI 2010. évi éves jelentése. http://enfsi.eu/wp-content/uploads/2016/09/enfsi_external_report_2010.pdf (2022. 12. 30.).

⁸ https://home-affairs.ec.europa.eu/pages/consultation/public-consultation-programme-prevention-and-fight-against-crime-isec-2007-2013_en (2022. 12. 30.).

⁹ KJELSDEN – NEUTEBOOM (2015) 75–76.

¹⁰ <https://www.consilium.europa.eu/hu/council-eu/preparatory-bodies/law-enforcement-working-party/> (2022. 12. 30.)

¹¹ <https://enfsi.eu/about-enfsi/members/> (2022. 12. 30.)

A tagság feltételeit a jelenleg hatályos harmadik „alkotmány” (alapszabály¹²) az alábbiakban részletezi:

– csak az Európa Tanács államában működő intézetek pályázhatnak;

– legalább huszonöt igazságügyi szakértőt (bírótság előtt önállóan szakvélemény előterjesztésére jogosult szakembert) foglalkoztató intézetek pályázhatnak;

– az intézet a forenzikus szakterületek széles körében legyen kompetens, azaz (például) a jelenleg tizenhét ENFSI Szakértői Munkacsoport által lefedett szakterületek legalább felén rendelkezzen szakértőkkel;

– az intézet a saját államában számítsa hitelesnek és megbízhatónak, azaz rendszeresen tegyen eleget rendőri, ügyészi, bírósági kirendeléseknek;

– az intézet rendelkezzen akkreditált státusszal a minőségirányítás terén az ISO 17025 szabvány alapján, vagy rendelkezzen dokumentációval arról, hogy az akkreditáció folyamatban van és azt érje el három éven belül.

Hazánkban a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ (NSZKK) rendelkezik tagsággal a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet (BSZKI) jogutódjaként, amit 2000-ben¹³ vettek fel. A 2001-es prágai éves értekezlettől kezdve magyar igazságügyi genetikus szakértő volt az ENFSI tagja, a 2004-es változásokat követően a magyar intézetet az igazgató vagy annak helyettese képviselte, jelenleg pedig az NSZKK főigazgatója.

Létezik továbbá az 1998-as éves értekezlet óta a tiszteletbeli tagság (Honorary Member) intézménye, ezt továbbra is személyek kaphatják meg. Az első tiszteletbeli tag az egyik alapító glasgow-i intézet 1998-ban nyugdíjba vonuló igazgatója lett. Eddig tizenhárman nyertek tiszteletbeli tagságot. A tiszteletbeli tagok részt vehetnek és felszólalhatnak az értekezleteken, de szavazati joguk nincs.

A tagintézmények vezetői és az ENFSI igazgatósága (Board) évente az úgynevezett éves értekezleten (Annual Meeting, AM) találkoznak. Ezt a rendezvényt mindig más tagintézet szervezi, általában 2-3 napos rendezvények, konferenciák. A rendezés jogát-kötelességét a két évvel korábbi éves értekezleten hirdetik ki. Az AM során vitatják meg és döntenek el a szervezet legfontosabb ügyeit, választják meg az igazgatóság tagjait stb.

Az ENFSI felépítése

Az ENFSI Igazgatósága (Board) öt-hét főből áll, közülük egy az Igazgatóság vezetője (chairperson), egy az Igazgatóság leendő vezetője (chairperson designated) és egy a kincstárnok (treasurer). Az igazgatóság tagjait az éves értekezleten választják három évre; az igazgatóság leendő vezetőjét négy évre, amiből kettőt ebben a beosztásban tölt, kettőt pedig új választás nélkül a Board vezetőjeként. Gyakorlatilag évente két új tagot választanak az Igazgatóságba. A szerv legalább évente

¹² https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2017/06/181107_ENFSI-Constitution_181107-approved.pdf (2022. 12. 30.)

¹³ <https://enfsi.eu/member-hungarian-institute-forensic-sciences-hifs-budapest-hungary/> (2022. 12. 30.)

négyszer ülésezik, az ülésről a Titkárság jegyzőkönyvet készít, és azt a tagság megkapja.

A Titkárság felelős az ENFSI adminisztratív ügyvitelért, illetve a honlap üzemeltetéséért. Kezdetben nem volt titkárság, az Igazgatóság egy-egy tagja vitte a titkári teendőket. A szervezet fejlődése során ez idővel elégtelennek bizonyult, és többtagú titkárságot hoztak létre. 2002 és 2012 közt Hollandiában, az ottani nemzeti intézetben (NFI) működött, a holland jog szerint alapítványi formában (az alapítvány vezetősége az ENFSI Igazgatóságának tagsága volt). Ez a jogi forma kellett ahhoz, hogy például bankszámlával rendelkezessen a szervezet. A hollandiai évek alatt egy titkár, két társtitkár, és 2009-től egy webmester alkotta a szervet. 2013 és 2015 között a Titkárság Varsóba költözött, a lengyel rendőrség központi bűnügyi laboratóriumába (CFLP), ugyanis az ENFSI Igazgatóság vezetője akkor a lengyel tagintézményt vezette; pályázatukban fontos szempont volt, hogy a hágai működésnél lényegesen olcsóbbak, és eleve Európa közepén helyezkednek el. A Titkárság átköltözése után azonban az Igazgatóság vezetője elkerült a CFLP éléről, a kiszemelt titkárt pedig az intézetben belül áthelyezték. A lengyel jog szerint létrehozott alapítvány vezetésébe az ENFSI Igazgatóság tagjai nem kerülhettek bele.¹⁴ Igen valószínű, hogy ez az epizód nagyban hozzájárult az ENFSI egyesületté alakításához. A Titkárság 2016 óta a Bundeskriminalamt-ban, a német szövetségi bűnügyi hivatalban működik, a Hessen tartományi Wiesbadenben. Háromtagú a Titkárság, mindhárman a BKA alkalmazottjai.

Az ENFSI-ben jelenleg két állandó bizottság¹⁵ (standing committee) működik, a kutatás-fejlesztési (RDSC), illetve a minőség- és kompetenciaügyi (QCC). Elméletileg létrehozásra került, de gyakorlatilag soha nem működött egy képzésért és gyakorlatok szervezéséért felelős állandó bizottság, illetve az ENFSI alapítása körüli időben állandó bizottságként működött az EAFS is. A jelenlegi két állandó bizottság tagjai természetes személyek. A héttagú bizottságokat választott vezető irányítja, mindkét bizottságban van továbbá elnökségi összekötő (board liaison), a gyors és hatékony információcseré érdekében. Az állandó bizottságok is rendszeresen, legalább évente egyszer összeülnek.

Az ENFSI működésének jelentős része valósul meg a tizenhét szakértői munkacsoportban.¹⁶ Ezekben tag lehet „külsős” is, azaz olyan szakember, aki nem ENFSI-tagintézményben dolgozik. A szakértői munkacsoportok a legváltozatosabb forenzikus szakterületek munkatársait tömörítik:

- nyomszakértés (MARKS),
- ujjnyomok (EFP-WG),
- fegyverek és lőmaradványok (FAGSR),
- kézírás (ENFHEX),
- okmányszakértők (EDEWG),
- állati, növényi és talajmaradványok (APST),
- DNS (DNA),
- haj és elemi szálak (ETHG),
- kábítószeres (DWG),
- robbanószeres (FINEX),

- festék, üveg és ragasztószalag (EPG),
- digitális képalkotás (DIWG),
- forenzikus információtechnológia (FIT),
- beszéd- és hangazonosítás (FSAAWG),
- közlekedési balesetek (RAA),
- tüzesetek és robbanások nyomozása (FEIWG),
- bűnügyi helyszínek (SOC).

A szakértői munkacsoportok egy része régebbi magánál az ENFSI-nél is, például az elemi szálakkal foglalkozó munkacsoport „European Fibers Group” (EFG) néven 1993-ban került megalapításra, és 1995-ben csatlakozott az ENFSI-hez. Az évek során egészült ki a munkacsoport a hajszálak és szőrképletek szakértőivel. Az okmányszakértők ECPGDE (European Conference for Police and Government Document Examiner) nevű kezdeményezése 1986-ban jött létre, de mivel ezek a konferenciák nem voltak túl hatékonyak, a résztvevők 1998-ban megalapították az EDEWG munkacsoportot az ENFSI-n belül. A kézírás szakértők hasonló utat jártak be. A DNS szakterületen 1988-ban alapították az EDNAP¹⁷ (European DNA Profiling) nevű szervezetet, ami viszont máig létezik; 2005-ben formális megállapodást kötöttek az ENFSI DNA munkacsoporttal és nagyon szoros együttműködésben dolgoznak. (Hazánk nem tagja az EDNAP szervezetnek.) Ugyanakkor például az állati, növényi és talajmaradványok munkacsoportot csak 2010-ben alapították.

Minden szakértői munkacsoport rendelkezik intézőbizottsággal (steering committee). Ennek tagjai a szakértői munkacsoport vezetője (chairperson), helyettese(i), titkára, továbbá a kutatás-fejlesztési felelős, minőségügyi felelős, webmester, és akár további tagok. Egyes munkacsoportokon belül alcsoportok is működnek, például a bűnügyi helyszínelő munkacsoporton (SOC) belül működik a bűnügyi régészeti (forensic archeology, FA) és a vérvomelemző (bloodstain pattern analysis, BPA) alcsoport; a SOC vezetőjének két helyettese a két alcsoport vezetője. Az 1996-ban létrehozott bűnügyi helyszínelő munkacsoportnak két olasz, két angol, két holland, egy svéd és egy portugál vezető után magyar vezetője van 2022 júliusa óta.¹⁸

A szakértői munkacsoportok tagjai évente egyszer találkoznak, konferencia jelleggel, azaz előadásokkal, workshopokkal, bemutatókkal, általában háromnapos rendezvényeken. Az intézőbizottság tagjai ezenkívül általában évente egyszer ülnék össze, ez a koronavírus-világjárvány óta gyakran online módon valósul meg.

Az elnökség és a tagintézmények képviselőinek (vezetőinek) részvételével megtartott éves értekezlet (AM) mellett az ENFSI másik nagyon fontos fóruma a szintén évente megrendezett egyesített értekezlet (joint meeting, JM). Az egyesített értekezleten az elnökség, a titkárság, a két állandó bizottság vezetői és a tizenhét szakértői munkacsoport vezetői vesznek részt. Tervben van azoknak az egyesített értekezleteknek a meghonosítása is, ahol a minőségbiztosítási állandó bizottság ül össze a szakértői munkacsoportok minőségügyi felelőseivel; illetve a kutatás-fejlesztési állandó bizottság ül össze a szakértői munkacsoportok kutatás-fejlesztési felelőseivel.

¹⁴ KJELDSSEN–NEUTEBOOM (2015) 34–35.

¹⁵ <https://enfsi.eu/about-enfsi/structure/standing-committees/> (2022. 12. 30.).

¹⁶ <https://enfsi.eu/about-enfsi/structure/working-groups/> (2022. 12. 30.).

¹⁷ <https://www.isfg.org/EDNAP> (2022. 12. 30.).

¹⁸ <https://rtk.uni-nke.hu/hirek/2022/08/30/karunk-oktatoja-europai-munkacsoport-elen> (2022. 12. 30.).

Az EAFS

A Forenzikus Tudományok Európai Akadémiája (EAFS) Európa legnagyobb tudományos rendezvénye a bűnügyi és igazságügyi szakterületeken. Jelenleg háromévente rendezik meg (2015, Prága, 2018, Lyon), a koronavírus-világjárvány miatt a kilencedik rendezvény egy évet csúszott, 2021 helyett 2022-ben rendezték Stockholmban.

A közös európai forenzikus akadémia ötlete nem új keletű. 1929-ben a svájci Lausanne-ban szervezték meg az elsőt „L'Académie Internationale de Criminalistique”, illetve „Internationale Academie für Kriminalistische Wissenschaften” (Nemzetközi Kriminálisztikai Akadémia) néven.¹⁹ A hét alapító közt olyan máig ismert kriminalisták is szerepelnek, mint Edmond Locard; az Interpol elődjének számító ICPC²⁰ egyik alapítója és alelnöke, az osztrák Bruno Schultz; vagy a daktíloszkópiát Németországban először a drezdai rendőrségen meghonosító, az Archiv für Kriminologie folyóirat szerkesztője székében Hans Groß követő Robert Heindl.²¹ Ez az akadémia azonban sajnos nem élte túl a második világháborút, nem kis részben azért, mert az alapítók franciák, németek, osztrákok, svájciak és hollandok voltak. 1948-ban az Egyesült Államokban éledt újjá az ötlet, ahol megalapították a másig virágzó AAFS-t (American Academy of Forensic Science), aminek az éves konferenciáin két-három ezer szakember gyűlik össze, az általuk kiadott folyóirat, a Journal of Forensic Sciences pedig Q2 minősítéssel²² a szakterület egyik legkomolyabb publikációs fóruma a világon.

Európában a második világháborút követően nemzeti vagy regionális szinten történtek kezdeményezések a forenzikus tudományok megszervezésére, külön az Egyesült Királyságban, külön német nyelvterületen és külön a skandináv országokban. Ezek elégtelenségét a krimináltechnika fejlődésének gyorsulásával egyre több szakember érezte. Az ENFSI alapításával egy időben tehát ismét előtérbe került a nemzetközi összefogás szükségessége és lehetősége. Még a hálózat formális létrehozását megelőző római értekezleten, 1994 novemberében alapították meg az EAFS-t mint az ENFSI egyik első munkacsoportját (EAFS WG).²³

Az első konferenciára 1997 szeptemberében került sor a svájci Lausanne-ban.²⁴ 39 ország 470 szakértője vett részt a háromnapos rendezvényen, aminek a végén (mintegy közgyűlés keretében) további három tagot választottak az EAFS munkacsoportjába. 2000-ben a második, krakkói konferencia idejére az Elnökség létrehozott három állandó bizottságot, a máig létező minőségügyi bizottságot, az EAFS munkacsoport helyébe lépő állandó bizottságot (EAFS SC), és az (akkor) tizenhat szakértői munkacsoportot összefogó, koordináló munkacsoportok állandó bizottságát (EWG SC). (Ez utóbbi 2006-ig

létezett, azóta az Igazgatóság közvetlenül koordinálja a szakértői munkacsoportokat.)

2011-re a háromévente megrendezett konferenciák gyakorlatilag önjáróvá váltak. Az ENFSI szoros támogatásával az EAFS eseményeit mindig egy-egy tagintézmény szervezi meg. Az állandó bizottság funkciója kezdett eltolódni a kutatás-fejlesztés és a képzések irányába, a konferenciák szervezésében és lebonyolításában már egyre kevesebb gyakorlati feladat hárult rá. Az ENFSI vezetése ezért az EAFS állandó bizottságot két részre osztotta. Egyik feléből megszervezte az azóta is működő minőségügyi állandó bizottságot (QCC), a másik feléből pedig a képzési állandó bizottságot (E&T SC), ami napjainkra gyakorlatilag elhalt.

Az EAFS jelenleg tehát nem szervezet, hanem rendszeresen megtartott konferencia. Mint ilyen, valóban a szakterület legnagyobb rendezvénye Európában. A 2022-es stockholmi konferencián 17 teremben zajlottak az előadások és workshopok öt napon keresztül.²⁵ Számtalan gyártó és forgalmazó mutatja továbbá be a legújabb termékeit a szakmai kiállításon, ami végigkíséri a rendezvényt. Jelen sorok írójának volt szerencséje részt venni a 2018-as lyoni EAFS-rendezvény egyes eseményein, például a kiállításon, az ugyanis egy időben zajlott az ENFSI szakértői munkacsoport ülésével.

Az ENFSI érdemi működése

Az ENFSI érdemi működése elsősorban azáltal valósul meg, hogy tudományos igényességű módszertani útmutatókat és egyéb szakanyagokat tesz közzé. Így például a szakértői munkacsoportok kidolgozzák és közzéteszik a szakterületre vagy annak egy-egy eljárására vonatkozó legjobb gyakorlatok kézikönyvét (best practice manual, BPM)²⁶ és egyéb útmutatóit (forensic guidelines).²⁷ Utóbbiak közül kiemelendő a kábítószerkéből történő reprezentatív mintavétel kapcsán született útmutató²⁸, amit az ENFSI és az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala, a bécsi székhelyű UNODC²⁹ közösen készített el.

Néhány további érdekes összefoglaló is megtalálható a honlapon. Például egy 2006-os jelentés³⁰ az ILS DNS módszerről (intelligence-led screening DNA), azaz az olyan tömeges DNS-tesztelések bűnüldözési felhasználásáról, amikor a tesztelendő néptömeg körének meghatározását felderítési adatok segítik. Az ENFSI ezenkívül rendelkezik etikai kódexszel³¹ és akkreditációs irányelvekkel³² is.

Az akkreditációs irányelvek előírják az ISO 17025 szabvány használatát a szakértői területek döntő többségére azzal, hogy

¹⁹ <http://www.lonsea.de/pub/org/419> (2022. 12. 30.)

²⁰ PETRETI Dávid: Az Interpol. *Obsitos Detektívek Lapja* 2018/1–4. 33–41.

²¹ <https://www.deutsche-biographie.de/gnd116658916.html#ndbcontent> (2022. 12. 30.).

²² <https://www.scimagojr.com/journalsearch.php?q=27769&tip=sid> (2022. 12. 30.).

²³ Pierre A. MARGOT: History of the European Academy of Forensic Science (EAFS). *Problems of Forensic Science* 45. 2001. 7–15.

²⁴ <https://www.eviscan.com/en/eafs-conference/> (2022. 12. 30.).

²⁵ <https://www.eafs2022.eu/> (2022. 12. 30.).

²⁶ <https://enfsi.eu/about-enfsi/structure/working-groups/documents-page/documents/best-practice-manuals/> (2022. 12. 30.)

²⁷ <https://enfsi.eu/a.bout-enfsi/structure/working-groups/documents-page/documents/forensic-guidelines/> (2022. 12. 30.).

²⁸ https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2016/09/drugs_sampling_guideline_unodc-enfsi.pdf (2022. 12. 30.).

²⁹ <https://www.unodc.org/unodc/index.html> (2022. 12. 30.).

³⁰ https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2016/09/enfsi_report_on_criminal_cases_in_europe_solved_by_ils_0.pdf (2022. 12. 30.).

³¹ https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2016/09/code_of_conduct.pdf (2022. 12. 30.).

³² https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2017/06/BRD-ACR-001_Policy-on-Accreditation.pdf (2022. 12. 30.).

a helyszíni szemlék akkreditálása megtörténhet az ISO 17020 szabvány alapján. Az irányelv kimondja továbbá, hogy e két szabványt az ILAC³³ (Nemzetközi Laboratórium-akkreditáló Együttműködés) G19-es útmutatója segítségével kell a forenzikus szakterületekre implementálni. Az említett szabványok és útmutatók tartalmát, illetve az akkreditáció rendkívüli jelentőségét ebben a cikkben – terjedelmi okok miatt – nem fejtem ki, arról születtek már tanulmányok.³⁴

Egy másik rendkívül fontos tevékenység a nemzetközi jártassági tesztek és közös gyakorlatok szervezése, ennek bevett rövidítése a PT/CE (proficiency tests and collaborative exercises). Ennek során például minden labor megkapja ugyanazt a bűnjeltárgyat vizsgálatra, vagy ugyanazokat a helyszíni fényképeket stb. Napjainkban ennek a virtuális valóság (VR) további lendületet adhat, a csak számítógépen létező, de „bejárható” helyszíneket egyszerre akár mennyi szakember vizsgálhatja, egymástól nagy földrajzi távolságokból is.

Az ENFSI gyakorlati tevékenységének további irányait az EFSA 2020 és az EFSA 2030 „víziók”, jövőképek jelölik ki. Az alábbiakban ezek bemutatására tesztek kísérletet.

Az EFSA 2020 és az EFSA 2030

2011 decemberében a Tanács elfogadott döntése³⁵ szerint 2020-ig fejleszteni volt szükséges a forenzikus tudományokat, ezt az európai forenzikus tudományok víziójában (jövőképében) fejtik ki a dokumentum végén. A Tanács 10128/16 számú döntése³⁶ ezeket a célkitűzéseket részletesen kibontja. A tanácsi döntések több ízben is nevesítik az ENFSI-t, ahogy arra a bevezetőben is utaltam. A célkitűzés az EFSA (European Forensic Science Area, igazságügyi tudományok európai térsége) létrehozása volt, illetve lett volna. Az EFSA egyfajta „forenzikus Schengen” lenne, ahol a szakértői intézetek egyforma módszertannal és egyformán megbízható színvonalon működnek, így a bíróságok aggálymentesen fogadják el akár külföldi intézetek szakvéleményeit is. Az EFSA létrehozását célozta (volna) a 2011-es döntés végén, a vízió vagy jövőkép szakaszban felsorolt számos eszköz. Ezek:

- a bűnügyi szakértői intézetek, laborok akkreditálása;
- a szakértők, szakközreműködők, technikusok, tehát a személyzet minimum kompetenciakövetelményeinek meghatározása;
- közös, a legtöbb intézet által elfogadott BPM-ek, legjobb gyakorlatok kézikönyveinek szerkesztése és közzététele;
- jártassági tesztek és közös gyakorlatok (PT/CE) megszervezése nemzetközi körben;
- minimális minőségi követelmények lefektetése a bűnjelkezeléssel kapcsolatban, a helyszíni rögzítéstől a szakértői vizsgálatokon át a tárgyalóteremig;

– fel kell ismerni a bűnügyi és igazságügyi szakértői munka egyetemes jellegét, elkerülendő, hogy minőségi vagy szabványozási különbségek miatt az egyik tagállam bírósága ne fogadja el a másik tagállami szakértői intézet szakvéleményét, feleslegesen többszörözve az erőfeszítéseket. A felismerés jelentősen csökkenti az eljárás idejét a határon átnyúló bűnügyek nyomozása során;

– megtalálni a módját, hogy közösen hozzanak létre, tartsanak naprakészen és használjanak bűnügyi és igazságügyi adatbázisokat;

– a bűnügyi technika és az igazságügyi szakértői szakterületek eredményeit fel kell használni a terrorizmus, a szervezett bűnözés és egyéb bűncselekmények elleni harcban;

– megfelelő oktatással és képzéssel fokozni kell a teljes rendőri állomány és az igazságszolgáltatás valamennyi szereplőjének „kriminalisztikai érzékenységét”, azaz akár a járőr ismerjen fel potenciális nyomokat, nyomhordozókat, hogy szemlebizottságra van szükség; a vizsgáló, az ügyész vagy a bíró megfelelően tudjon kérdezni a szakértőktől.

Az adatbázisok kapcsán ebben a tanulmányban csak utalok a prűmi egyezményre,³⁷ ami lehetővé teszi a részes államoknak, hogy közvetlenül betekinthessenek egymás daktiloszkópiái, DNS és gépjármű-nyilvántartásába. Régi törekvés, hogy a prűmi egyezmény részes állmainak körét bővítsék. Továbbá, hogy a fenti három adatbázis mellett pl. fegyvernyilvántartások, kábítószer- és robbanóanyag-nyilvántartások stb. is kiépüljenek, illetve hozzáférhetőek legyenek. A Tanács idézett 2016-os döntése utal az EFFECT projektre³⁸ (Examinations of Firearms and Forensics in Europe and across Territories – lőfegyverek vizsgálata és bűnügyi technika/szakértés Európában és a térségeken át); az ODYSSEY³⁹ projektre (Strategic Pan-European Ballistics Intelligence Platform for Combating Organised Crime and Terrorism – összeurópai stratégiai balisztikai hírszerzési felület a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni küzdelemhez); RESPONSE projektre⁴⁰ (Collect, Analyse, Organize, Evaluate, Share – A Response to Challenges in Forensic Drugs Analyses – rögzítés, vizsgálat, szervezés, értékelés, megosztás – válasz az igazságügyi kábítószervizsgálat kihívásaira); valamint az EMPACT-ra,⁴¹ (European Multidisciplinary Platform against Criminal Threats – európai multidiszciplináris felület a bűnügyi fenyegetések ellen).⁴² Mindezeknek az eredményeit, hozadékait figyelembe kell venni a közösen hozzáférhető bűnügyi szakértői adatbázisok kiépítésekor.

Az már 2019-re nyilvánvalóvá vált, hogy az EFSA 2020 nem fog megvalósulni,⁴³ és részben a koronavírus-járvány miatt a

³⁷ https://edps.europa.eu/data-protection/our-work/publications/opinions/cross-border-cooperation-pr%C3%BCm-treaty_en (2022. 12. 30.).

³⁸ <https://www.coventry.ac.uk/research/research-directories/current-projects/2014/examination-of-firearms-and-forensics-in-europe-and-across-territories-effect/> (2022. 12. 30.).

³⁹ <https://cordis.europa.eu/project/id/218237> (2022. 12. 30.).

⁴⁰ <https://www.policija.si/eng/about-the-police/organization/general-police-directorate/national-forensic-laboratory/project-response> (2022. 12. 30.).

⁴¹ <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/empact> (2022. 12. 30.).

⁴² Hegyaljai Máttyás: Az EMPACT mint rendészeti válasz az európai bűnözésre. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XV. 2014. 127–134.

⁴³ NOGEL, Mónika – CZEBE, András – KOVÁCS, Gábor – PÁDÁR, Zsolt: A work in progress – accreditation of forensic DNA laboratories as a part of the „European Forensic Science Area 2020 (EFSA 2020)” concept. *Forensic*

³³ <https://ilac.org/> (2022. 12. 30.).

³⁴ PETRÉTEI Dávid: A helyszíni tevékenység akkreditálása. *Magyar Bűnügyi Szemle* 2016/1–2., 71–77.

³⁵ PETRÉTEI Dávid: A bűnügyi helyszín a szabványosítási tendenciák és az új Be. tükrében. *Rendőrségi Tanulmányok* 2018/3. 4–48.

³⁶ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/126875.pdf (2022. 12. 30.).

³⁷ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10128-2016-INIT/en/pdf> (2022. 12. 30.).

megvalósulással kapcsolatos várakozások elsikkadtak. 2021 novemberében ezért az ENFSI közzétette az EFSA 2030⁴⁴ címet viselő jövőképét. A dokumentum három pillért tartalmaz, minden pillér alatt több kiemelt területtel. Az első pillér a „Tárlalkozás a jövővel”. Ide tartozik a biometria, a személyazonosító módszerek fejlesztése, illetve a biometrikus adatok továbbítása, cseréje. Egy másik terület a mesterséges intelligencia alkalmazása mint gyűjtőfogalom. Értendő ez alatt a modern informatika megoldások használata, az emberi gondolkodás és döntéshozatal gépi szimulálása, az új adatok gépi tanulása, értékelése és alkalmazása nagyméretű adatbázisok alapján stb. Az ENFSI-nek fel kell mérnie a mesterséges intelligencia alkalmazásának lehetőségeit a forenzikus területeken. A harmadik terület a helyszínelő módszerek fejlesztése, különös tekintettel a digitális eszközökre a kommunikáció és az eredmények bemutatása terén, hogy a helyszíni szemle megállapításait minél hatékonyabban lehessen a bíróság elé tárni. A negyedik terület az omikák tanulmányozása, a bizonyításban betöltött lehetséges szerepük. Az „omikák” a biológiai molekulák egy-egy jól definiált csoportjának az együttes strukturális, funkcionális és számszerűsített jellemzését célozzák, és ennek megfelelően az egyes elnevezések meghatározzák a jellemzésbe bevont biomolekulák körét.⁴⁵ (Így beszélhetünk például genomikáról, ami az örökítőanyag teljességét vizsgálja, vagy metabolikáról, ami a sejtek metabolitjainak összességével foglalkozik.)⁴⁶ Az első pillér ötödik területe tulajdonképpen összefoglalás: a fejlődő technológia és a negyedik ipari forradalom figyelemmel kísérése, és a lehetséges forenzikus alkalmazások felmérése (például a nanotechnológiáé).

A második pillér a forenzikus eredmények és megállapítások hatásának erősítése. Ennek első területe az „átadás, megmaradás, háttér” elvi élő figyelembevétele. Ugyanis az anyagmaradványok felületek közti átadása, felületeken való megmaradása, illetve a hordozófelületen mint háttéren meglévő más anyagmaradványok jelentősége kiemelkedő az anyagmaradványokra épülő bizonyíték értékelésekor. Ezek figyelembevétele kell ugyanis annak megállapításához, hogy az anyagmaradvány milyen tevékenység vagy történet során került az adott felületre. Az ENFSI támogatja és ösztönzi azokat a ku-

atásokat, amik az anyagmaradványok átadását, megmaradását, a háttér jelentőségét vizsgálják. Szintén a második pillér területe a hatékony adatcsere; az ENFSI-nek figyelemmel kell kísérni a forenzikus adatok hatékony cseréjét akadályozó jogi, technikai problémákat (az adatvédelemtől az eltérő fájlformátumokig). A harmadik terület a migráció, csempészet és embercsempészet, mint korunk egyik legkomolyabb rendészeti kihívása, ami integrált multidiszciplináris megközelítést kíván meg a forenzikus tudományoktól is.

A harmadik pillér a bűnügyi technikai és az igazságügyi tudományos eredmények megbízhatóságának bemutatása. Az első terület a forenzikus módszerek tudományos alapjainak feltárása és kidolgozása, a szubjektív és értelmező tevékenységek, illetve a nyomozó azonosítás hibalehetőségei; továbbá az alapigazság-adatkészletek fejlesztése a legváltozatosabb szakértői szakterületeken. (Ezek mibenlétét ebben a cikkben nem fejtem ki, ez önálló tanulmányt igényelne. Nagyon röviden összefoglalva, alapigazság-adatkészletek vehetők igénybe például olyan a priori valószínűségekre megadására, hogy betört üveg esetén hány szilánk lesz a lefoglalt ruházatban, ha a ruha viselője közel állt az üvegtöréshez, vagy hogy adott állél milyen gyakorisággal fordul elő a magyarországi népességben.) A második terület az emberi tényező vizsgálata, például, hogy emberek egymásra hatása hogyan befolyásolja a megismerési, döntési folyamatokat a helyszíntől a tárgyalóteremig. A harmadik pillér harmadik területe a minőségirányítás és a kompetencia biztosítása. Ennek különös súlyt ad a korábbiakban említett számos megjelenő új technológia.

Befejezés

Az ENFSI sajátos, megkerülhetetlen szereplő az európai bűnüldözési és igazságszolgáltatási együttműködésben. Az EU szervei elismerik a bűnügyi technika és az igazságügyi szakértői munka Európa-szintű, egyedül hiteles letéteményesének úgy, hogy nem csak EU-tagállamokból kerülnek ki a tagjai. Nem államok hozták létre, nem is nemzetközi szervek. Nincs székháza, nincsenek saját alkalmazottjai. Senki nem kötelezi az európai intézeteket, hogy taggá váljanak, mégis működik.

A bűnügyi technika és a forenzikus tudományok folyamatosan, ráadásul gyorsul ütemben fejlődnek. Komoly szerep vár minden olyan kezdeményezésre, illetve szervezetre, ami segít a szakterület szereplőinek lépést tartani a XXI. századi kihívásokkal.

Science International: Genetics Supplement Series 2019/1. 836–837. <https://doi.org/10.1016/j.fsigss.2019.10.195>

⁴⁴ <https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2021/11/Vision-of-the-European-Forensic-Science-Area-2030.pdf> (2022. 12. 30.).

⁴⁵ Pócsi István: *A biotechnológia újabb eredményei*. DE TTK, Debrecen, 2015. 16.

⁴⁶ <http://www.genomicglossaries.com/content/omes.asp> (2022. 12. 30.).

RIPSZÁM DÓRA¹

A gyermekkel való koldulástól a kényszerkoldultatásig

„Sokan úgy vélik, a kéregetés nem igazi munka, ám az az igazság, hogy a koldulás sokkal több munkával jár, mint bármi más. Nagyon fárasztó térdelni, ám megalázkodni még ennél is fárasztóbb. És nincs annál kimerítőbb, mint kéregetni, könyörögni az életünkért.” – Afonso Cruz

1. Bevezetés

Európa-szerte szorosan kötődik a koldulás problematikája a szegénység, a szegénygondozás kérdésköreihez, a 'szegény' fogalom a történelem folyamán felölelte a koldusokat, a vándorlókat, a beteg, család nélkül élő felnőtteket, valamint az árvákat és a családból kiesett, magukra maradt gyermekeket is.²

A koldulás önmagában nem minősül jogellenesnek, de csupán a néma koldulás a megengedett. A koldulás akkor legális, amikor a földön ülő vagy sapkáját tartogató koldus az emberek sajnálatára, együttérzésére apellál.³

Nem alaptalan az az álláspont, miszerint a koldulásnak a bűnözéssel – akár a szervezett bűnözéssel, mint például a 'koldusmaffia' – lehetnek és vannak összefüggései.⁴

A kolduló gyermekek indítékai az életviteli, anyagi, nevelési és elhanyagolási veszélyeztetettségi okok közé ágyazódnak, így sokszor a gyermekkoldulás problematikája mögött a bűntudatos szülői bűnözés rejlik.⁵ A koldulásban megjelenő gyermekek szélsőségesen kiszolgáltatott helyzetben vannak, és sokuk bűncselekmények áldozata (a szexuális kizsákmányolást is beleértve), számos esetben a koldulás (és a zsebtolvajlás is) egy túlélési stratégia azok számára, akik áldozattá váltak, és

nem kapnak megfelelő segítséget az illetékes intézményektől.⁶

2. Gyermekkel történő koldulás

Magyarországon – csakúgy, mint Európa számos országában – az önkormányzatok hatáskörébe tartozik a koldulás szabályozása, melyek határozatot hozhatnak annak megtiltá-

sáról bizonyos közterületeken, a tiltás megszegése esetén pedig szabálysértési bírságot róhatnak ki az elkövetőkre.⁷

Pécsen például a közösségi együttélés alapvető szabályairól és megszegésük jogkövetkezményeiről szóló 48/2013. (XI. 18.) önkormányzati rendelet 9. §-a a következőt állapítja meg: „Aki a Pécs, Rákóczi út – Felsőmalom utcáig terjedő teljes szélességű szakasza, majd ettől a Lánc utcáig terjedő szakaszának az északi oldala által, továbbá a Lánc utca, a Király utca keleti vége, Alsóhavi utca, Ágota utca, Kálvária utca, Aradi vértanúk útja és a Klimó György utca keleti oldala által határolt belvárosának, továbbá a Felsővámház utca, Lánc utca, Zsolnay Vilmos út, Sport utca által határolt területének, valamint a Sport utca, Weöres Sándor utca és a Breuer Marcell sétány által határolt területének a közterületein és közterületre nyitott nyilvános helyein pénz vagy egyéb dolog átadására vonatkozó ráutaló magatartást tanúsít (néma koldulás), az a közösségi együttélés alapvető szabályait sértő magatartást valósít meg.”⁸

Speciális, törvényszintű szabályozás vonatkozik arra, az esetre, ha valaki gyermekkel koldul, vagy a gyermek egyedül van az utcán, hiszen az a 'gyermek veszélyeztetésének' minősül, így az intézményeknek kötelességük lépni.⁹

A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény rögzíti, hogy

„(1) Aki gyermekkorú személy társaságában koldul, szabálysértést követ el.

(2) Aki közterületen vagy nyilvános helyen, olyan módon koldul, hogy a járókelőket, illetve a nyilvános helyen jelenlévőket pénz átadása céljából leszólítja, továbbá az is, aki házról házra, illetve lakásról lakásra járva kéreget, szabálysértést követ el.

(3) A szabálysértési hatóság, valamint a helyszíni bírságolásra jogosult szerv vagy személy haladéktalanul értesíti az (1) bekezdésben meghatározott szabálysértés tényéről, az érintett gyermek és az elkövető adatairól a gyermek lakóhelye szerint illetékes gyermekjóléti szolgálatot.

¹ PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék.

² BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Szegény a koldus, ha király is a neve. Koldulás és bírói gyakorlata a Kbt. tükrében, pro publico bono. *Magyar Közigazgatás* 2020. 3. szám 38–57.

³ CSERÉP Attila – FÁBIÁN Adrián – RÓZSÁS Eszter: *Nagykommentár a szabálysértési eljárásról és a szabálysértés nyilvántartási rendszeréről szóló 2012. évi II. törvényhez*, 2022. március 1. időállapotú, 2022. évi Jogtárformátumú kiadás.

⁴ GAZSI Adrienn: A koldulás korlátozása jogi és szociális szempontú megközelítésben. *Esély* 2005. 3. szám 73–99.

⁵ FERENCZI Zsuzsanna: Változások – A gyermekvédelemben. *A Szociális Szakmai Szövetség hírlevele* 2004. 1. szám 5–7.

⁶ VIDRA Zsuzsanna – BARACSI Kitti – KATONA Noémi – SEBHELYI Viktória: *Gyermekek kereskedelem Magyarországon: Szexuális kizsákmányolás, koldultatás és zsebtolvajlásra kényszerítés*, Central European University, Budapest, 2015, 188.

⁷ VIDRA–BARACSI–KATONA–SEBHELYI i. m. 218.

⁸ Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének a közösségi együttélés alapvető szabályairól és megszegésük jogkövetkezményeiről szóló 48/2013. (XI. 18.) önkormányzati rendelete.

⁹ VIDRA–BARACSI–KATONA–SEBHELYI i. m. 218.

(4) Az (1) és (2) bekezdésben meghatározott szabálysértés miatt a közterület-felügyelő is szabhat ki helyszíni bírságot.¹⁰

A gyermekkorú személy társaságában megvalósuló koldulás a Szabs. tv. 185. § (1) bekezdésébe ütközik, annak elkövetési módja, helye, valamint indoka közömbös. Bevett gyakorlatként az a jellemző, amikor a gyermek csak jelen van, de nem ő folytatja a koldulást, hanem a felnőtt, tehát az elkövető nem szán tevőleges szerepet a gyermeknek, látványa legfeljebb nyomtatékosító hatású. Azonban a kéregetés gyakorta a gyermekre tekintettel történik, ami azon alapul, hogy az emberekben sajnálatot, együttérzést váltson ki a szerencsétlen sorsú – testi hibákkal rendelkező, éhező, rosszul öltözött – gyermek iránt. A tényállás alaki (immateriális), így tehát nem feltétel az eredmény, nevezetesen, hogy az elkövető gyermekre tekintettel kapjon is pénzt. A gyermek jelenlétében történő koldulásnál irreleváns kérdés az, hogy a kéregetés egyébként néma-e.¹¹

A Pesti Központi Kerületi Bíróság 23.B.IX.25229/2012. számú ítéletében kiskorú veszélyeztetésének büntetésében bűnösnek mondta ki a szülőket arra tekintettel, hogy az anya rendszeresen járt koldulni a másfél éves, az időjárásnak nem megfelelően felöltöztetett kislánnyal a mínusz hatfokos hidegben. Az anya a gépjárművek között az úttesten a lámpánál várakozó autókban órákon keresztül kéregetett, sajnálat kiváltása céljából hasához rögzítette az alutáplált, jobb oldali tüdőgyulladásban és torokgyulladásban szenvedő, köhögő, elkéült szájú kislányt.¹²

3. A gyermekkoldultatás

A koldulásban részt vevő gyermekekkel és felnőttekkel, valamint az érintettekkel készített interjúk alapján megállapítható, hogy a gyermekkoldulás időnként túlélési stratégiaként jelenik meg, mivel a koldulást végző gyermekek olyan elszegényedett családokból származnak, akiknek nincs alternatív jövedelemszerző tevékenységük, sőt egyes esetekben a klasszikus koldulás olyan tevékenységnek tűnik, amely a teljes családot bevonja, mivel azonban különösen a kisgyerekek nagyobb valószínűséggel váltanak ki együttérzést, aktívan felhasználhatók a klasszikus koldulásra. A koldulást mint túlélési stratégiát támasztja alá a gyerekek és a kísérő felnőttek közötti jó kapcsolat is, előfordultak olyan helyzetek is, amikor a gyerekeket kísérő felnőttek valóban az érintett gyermek családtagjai (a legtöbb esetben a felnőttek koldulásban részt vevő gyermekek anyja vagy nagymamája).¹³

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 208. §-a értelmében „(1) A kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy – ideértve a szülői felügyeletet gyar-

korló szülő, illetve gyám élettársát, továbbá a szülői felügyeleti jogától megfosztott szülőt is, ha a kiskorúval közös háztartásban vagy egy lakásban él –, aki e feladatából eredő kötelességét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődését veszélyezteti, büntetett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, az (1) bekezdés szerint büntetendő az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt

a) bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetésére, illetve züllött életmód folytatására rábír vagy rábírti törekszik,

b) bűncselekmény elkövetéséhez felajánl.”¹⁴

A gyermekkorú társaságában való koldulás felveti a bűncselekmény gyanúját, amennyiben szülő vagy törvényes képviselő használja fel a gyermeket, és a Btk. 208. § (1) bekezdése szerint kiskorú veszélyeztetése büntetett követ el a gyermek nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy, aki kötelességét súlyosan megszegve veszélyezteti a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődését. A huzamos ideje, rendszeresen előforduló gyermekkel történő közös koldulás súlyos kötelességmegszegésnek minősül.¹⁵

Amennyiben gyermekkoldultatás történik – tehát a gyermek maga koldul a felnőtt ráhatására közterületen vagy házban –, a tényállás kettős alakzatú, a Btk. 208. § (2) bekezdésébe ütköző kiskorú veszélyeztetése büntetett követi el az a nagykorú személy, aki kiskorút szabálysértés elkövetésére rábír, vagy rábírti törekszik, az elkövetési magatartás felbujtás-szerű magatartással valósul meg.¹⁶ A züllött életmód fogalmát a törvény nem határozza meg, a vonatkozó miniszteri indoklás szerint a züllött életmód nem elszigetelt, egyszeri magatartást, hanem huzamosabb időn át tartó, erkölcsileg kifogásolható olyan életvitelt jelent, amely még nem valósít meg bűncselekményt (pl. csavargás, koldulás stb.).¹⁷ Tekintve, hogy a koldulás veszélyeztetési cselekmény, a büntetőjogi felelősség a koldulásra való rábírással, illetve annak kísérletével (a rábírti törekvéssel) megállapíthatóvá válik, a bűncselekmény alanya bármely nagykorú személy lehet, feltéve hogy nincs a gondozására vagy felügyeletére bízva a kiskorú.¹⁸

A kiskorú veszélyeztetése bünteténél a kiskorú bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetésére való rábírása fogalmilag felbujtásnak minősül, tehát csak akkor valósul meg bűncselekmény, ha a nagykorú rábíró tevékenységének hatására határozza el a kiskorú a bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetését.¹⁹

A Pesti Központi Kerületi Bíróság 25.B.VIII.12.375/2015. számú ítéletében kiskorú veszélyeztetésének büntetésében bűnösnek mondta ki a szülőket, akik több alkalommal közösen koldultak 11 éves fiukkal a budapesti villamosokon és megállóknál. A tangóharmonikával kolduló kisfiú pénzszerzés reményében át akart szaladni a villamos előtt az ellenkező irányú megállóba, a villamos elgázolta, a gyermek a helyszínen meghalt.²⁰

¹⁰ A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény 185. §-a.

¹¹ CSERÉP–FÁBIÁN–RÓZSÁS i. m.

¹² 23.B.IX.25229/2012. Idézi: BALOGH Anna: *Kiskorú veszélyeztetésének büntette a bírósági határozatok kritikai tükrében – különös tekintettel a fizikailag bántalmazott gyermekekre – II. rész: A cselekmény és az eredmény.* Forrás: <http://ugyeszeklapja.hu/?p=2277> (Letöltés ideje: 2023.02.18.).

¹³ Európai Bizottság: Report for the Study on Typology and Policy Responses to Child Begging in the EU (JLS/2009/ISEC/PR/008-F2). Forrás: <https://documentation.lastradainternational.org/lsidocs/3067-child%20begging%20publication%20downloaded%20June%202013.pdf> (letöltés ideje: 2023.01.05.).

¹⁴ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 208. §-a.

¹⁵ CSERÉP–FÁBIÁN–RÓZSÁS i. m.

¹⁶ CSERÉP–FÁBIÁN–RÓZSÁS i. m.

¹⁷ BH 1985.51

¹⁸ CSERÉP–FÁBIÁN RÓZSÁS i. m.

¹⁹ BH 2001.50.

²⁰ 25.B.VIII.12.375/2015. Idézi: BALOGH i. m.

4. A gyermek kényszerkoldultatása

Az Európai Unió által végzett kutatás egyértelműen kimutatja, hogy a gyerekeket a kizsákmányolás veszélye fenyegeti a kolduláson keresztül, ha elszegényedett családokból vagy közösségekből származnak, különösen, ha olyanból, amelyek szélsőséges megbélyegzésnek, strukturális marginalizációnak és diszkriminációnak vannak kitéve, mint például egyes roma családok az Európai Unió bizonyos országain belül. Mindazonáltal az Európai Unió roma lakosságának csak nagyon kis hányada foglalkozik kolduló tevékenységgel, a legtöbb visszatérő kockázati tényező, amely sebezhetőbbé teszi a gyermekeket a koldulással szemben, a szegénység és a társadalmi kirekesztés, a diszkrimináció, valamint a támogatás hiánya felé mutat, amit gyakran tetézik az a tény, hogy ezek közül a gyermekek közül sokan nem járnak iskolába (vagy soha nem iratkoztak be, vagy lemorzsolódtak). Néhány esetben azonban a kolduló gyermekek is rendelkezhetnek támogató környezettel, például olyan esetben, amikor a koldulás társaival vagy családtagjaival együtt folytatja.²¹

A bizonytalanság akörül, hogy vajon a gyermekeket kényszerítették-e (pl.: a család küldte-e ki) a koldulásra vagy sem (a gyermek saját akaratából koldul), kritikus pont az azonosítás során, amit tovább bonyolít az a tény, hogy maguk a gyermekek sem érzékelik, hogy kizsákmányolás áldozatai, sőt előfordulnak olyan esetek, amikor a kolduló gyermekek úgy vélik, hogy a koldulást szervező személy a megmentőjük, a jótevőjük, a patronusuk, akire támaszkodhatnak, és aki segít a túlélésben.²²

A gyermekek kényszerkoldulása alapvetően két csoportra bontható:

- Egyrészt vannak olyan gyermekek, akiket 'harmadik felek' (szüleiktől vagy gyámjuktól eltérő személyek) kényszerítenek koldulásra.
- A másik csoportot azok a gyermekek alkotják, akiket szüleik vagy gondviselőik kényszerítenek koldulásra.²³

A gyermekek koldulásra kényszerítéséhez kapcsolódó alapvető kérdés, hogy a vizsgált eset a szervezett bűnözés részének tekintendő-e, vagy pedig egyedinek minősül.²⁴

A harmadik fél által kényszerített gyermekkoldulást három alpontra bonthatjuk:

- 'koldusmafia',
- bentlakásos iskolákba küldött gyermekek, akiket a tanáraik kényszerítenek koldulni,
- a kábítószer-függőséggel összefüggő kényszer koldulás.²⁵

A kényszerkoldultatás nem más, mint a kényszermunkának egy speciális este, melyben az áldozatokat kérésre kényszerítik, majd az összegyűjtött összeg egészét vagy egy részét a kizsákmányolóknak adják át.²⁶

5. Következtetés

A gyermekek koldulása, valamint koldultatása esetén kötelességük az intézményeknek fellépni, azonban a valóságban ez igen ritkán történik meg. Számos esetben értesítésre kerül a gyermekvédelmi rendszer, ám mégsem érnek oda időben, tehát a gyermekek koldulása legtöbb esetben a hatóságok közbeavatkozása nélkül zajlik, másrészt abban a kevés esetben, amikor a hatóságok mégis cselekednek, az eredmény ellentétes is lehet, pl. túlzott hivatalos reakció (pl.: egy anya a tízéves gyermekével koldult, aki egy metróaluljáróban énekelt, a rendőrséget értesítették, akik három szirénázó autóval érkeztek a helyszínre). Egy alapvető probléma a gyermekvédelmi jelzőrendszerrel kapcsolatban, hogy a koldulás esetében senki sem érzi úgy, hogy személy szerint az ő kötelessége lenne a gyámhatóság értesítése.²⁷

Az azonosítás és jelzés egyik legfontosabb indikátora, hogy a gyermekeket ellátó szakemberek egy gyermek koldulását kényszerítésnek vagy önkéntes tettnek találják-e, más szóval veszélyeztetésnek ítélik-e meg a gyermek helyzetét és eszerint megteszik-e a szükséges intézkedést, vagy sem. Amennyiben a szakemberek nem kényszerítésként tekintenek a vizsgált esetre, akkor tagadják annak kizsákmányoló voltát, a gyermekvédelmi jelzőrendszer nem kellően hatékony ahhoz, hogy a kolduló gyermekek esetében beavatkozzon, továbbá számos alkalommal nem tudnak meggyőződni arról, hogy a kolduló gyermekek felnőttek nyomására cselekszenek-e vagy sem. A rendőrség felhívja rá a figyelmet, hogy rendkívül nehéz annak bizonyítása, hogy egy gyermeket a család vagy más kényszerített koldulásra, amikor a rendőrség jelzést kap, és tetten érik a gyermeket, a család többnyire azt állítja, hogy nem voltak tudatában annak, hogy az érintett gyermek kolduló tevékenységet folytat.²⁸

A koldulás tiltásának kérdése számos aspektusban igényelne általános nemzetközi megközelítést, állásfoglalást, hiszen adott esetben országhatárokat átívelően kiterjedő szervezetekről ('koldusmafiákról') van szó, és az eljárások során több esetben is felvetődik az állampolgárság, illetve az illetékesség kérdése, a cselekmény minősítésével, a büntethetőséggel, az állampolgársággal kapcsolatban sok olyan kérdés vetődhet fel, amelyek tisztázása a szankció alkalmazhatóságának előfeltétele lenne, mindemellett különösen figyelemmel kell lenni az emberi jogi kérdésekre, amelyek a bűnmegelőzési, bűnüldözési szempontok mellett félő, hogy elszikkadhatnak. A koldusok között sok a gyermek, illetve nagyon gyakori a gyermekkel történő koldulás, azonban a gyermekeket széles körben megillető jogok és a védelem nem kapnak különös hangsúlyt a koldulást tiltó szabályozásban és a szankció alkalmazása során, annak ellenére, hogy még akkor is nélkülözhetetlen lenne a gyermekvédelmi kérdések figyelembevétele, amikor nyilvánvalóan bérkoldulásról van szó, és a bűnüldözési szempontok az elsődlegesek, mert a rendvédelmi intézkedés kizárólag nem szolgálhatja kellőképpen a gyermekek védelmét, aminek adott esetben nemzetközi védelmet is kell jelentenie, és így rendkívüli problémát okozhat, ha nincs megfelelő együttműködés a rendvédelmi és a gyermekvédelmi szervek között.²⁹

²¹ Európai Bizottság i. m.

²² VIDRA-BARACSI-KATONA-SEBHELYI i. m. 220.

²³ EMILY DELAP: *Forced child begging: A toolkit for researchers*, Anti-Slavery International, London, 2009, 3.

²⁴ VIDRA-BARACSI-KATONA-SEBHELYI i. m. 187.

²⁵ DELAP i. m. 6.

²⁶ DE COLL Ágnes Ráhel – TATÁR Erika: *Az emberkereskedelem jelenlegi helyzet Magyarországon*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, 13.

²⁷ VIDRA-BARACSI-KATONA-SEBHELYI i. m. 218–219.

²⁸ VIDRA-BARACSI-KATONA-SEBHELYI i. m. 220.

²⁹ GAZSI i. m.

DR. TORMÁSI-ALMÁSI TÍMEA*

Alternatív szankciók hiánya a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvényben a fiatalok elkövetők esetében

I. Bevezetés

Gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be.¹ A gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.² Joga van ahhoz, hogy érzelmileg kiegyensúlyozott felnőtté váljon.

A fiatalok büntetőjogi felelőssége vonása nem egyszerű kérdés. A 18. életévüket be nem töltött elkövetők először kerülnek szembe az igazságszolgáltatással, szembesülve tettük következményeivel. Szankcionálásuk mellett a nevelésük elengedhetetlen, mely során figyelemmel kell lenni életkorukra, pszichés sajátosságaikra, speciális szükségleteikre, és egy percig sem szabad megfeledkezni arról, hogy ők gyermekek.

Dolgozatomban a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (továbbiakban: Szabs. tv.) fiatalok elkövetőket érintő szankciórendszerének bemutatásával foglalkozom. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy a 2012. évi II. törvény milyen mértékben ad teret a fiatalok esetében az alternatív szankcióknak, illetve a joghátrány kilátásba helyezése mellett vagy helyett, hogyan valósul meg a nevelési elv.

* Bírósági titkár.

¹ Egyesült Nemzetek Szervezetének A gyermekek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezményének 1. cikke, <https://unicef.hu/wp-content/uploads/2014/10/ENSZ-egyezm%C3%A9ny-a-gyermekek-jogair%C3%B3l.pdf> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

² Magyarország Alaptörvénye XVI. cikk, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1100425.ATV/ts/20230101/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

Munkám során szakkönyvek, folyóiratok, tankönyvek és értekezések nyújtanak segítséget, melyek megállapításai összhangban állnak saját véleményemmel. A szakirodalom mellett internetes forrásokra és statisztikákra építem megállapításaimat.

II. A 2012. évi II. törvény jogági elhelyezkedése

A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény szerint szabálysértés az az e törvény által büntetni rendelt tevékenység vagy mulasztás, amely veszélyes a társadalomra. Az a tevékenység vagy mulasztás ve-

szélyes a társadalomra, amely a bűncselekményként történő büntetni rendeléshez szükségesnél kisebb fokban sérti vagy veszélyezteti az Alaptörvény szerinti állami, társadalmi vagy gazdasági rendet, a természetes és jogi személyek, valamint a jogi személyiség nélküli szervezetek személyét vagy jogait.³

A jogalkotó a társadalmi együttélés általánosan elfogadott szabályait sértő vagy veszélyeztető, azonban a bűncselekményként történő büntetni rendeléshez szükséges veszélyességgel nem rendelkező kriminális cselekmények elleni hatékony fellépés érdekében alkotta meg a Szabs. tv.-t.⁴ A preambuluma szerint tehát a szabálysértések kriminális cselekmények, de nem olyan súlyúak, hogy a büntetőjog eszközeivel kelljen el- lenük fellépni.⁵

A szabálysértés vegyes jogi karakterű, két jogág határán elhelyezkedő joganyag. Bagatell büntetőjognak, vagy „kiszabálysértéseknek” nevezett jogterület tekintve, hogy mind a közigazgatási jog, mind a büntetőjog bizonyos elemeit magán viseli. A büntető (anyagi) jog fogalmi rendszerére és intézményeire (társadalomra veszélyesség, szándékosság, gondatlanság, kísérlet, büntethetőséget kizáró és megszüntető okok) épül az inkább a közigazgatási jog jellegzetességeit hordozó eljárási rend, illetve az alkalmazandó jog.⁶ A szabálysértési jog „baga-

³ A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (továbbiakban: Szabs. tv.) 1. § (1) és (2) bekezdés, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200002.TV/ts/20230101/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

⁴ Szabs. tv. Preambulum, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200002.TV/ts/20230101/> (letöltés dátuma: 2023. február 2.).

⁵ CSERÉP Attila – FÁBIÁN Adrián – RÓZSÁS Eszter: *Nagykommentár a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény Preambulumához*, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/353/id/A13Y1437.KK/ts/20220301/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

⁶ Nagykommentár a Szabs. tv. Preambulumához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/353/id/A13Y1437.KK/ts/20220301/>

tell büntetőjogkénti” kategorizálása a 38/2012 (XI. 14.) AB határozatban egyértelműen megfogalmazásra került. Az Alkotmánybíróság szerint a Szabs. tv. alapvetően változtatta meg a szabálysértés intézményének funkcióját és helyét a jogrendszerben, tekintve, hogy a szabálysértést kriminális cselekményként értékeli, így szabályozását a „bagatell” büntetőjog irányába tolta el.⁷

A Szabs. tv.-ben szabályozott tényállások a védett jogtárgyak aspektusából három fő típusba sorolhatók: a kriminális jellegű, az igazgatásellenes és a rendészeti cselekmények típusába. Az Ötödik Részt alkotó tíz fejezet közül egy az elzárással is büntethető kiemelt szabálysértéseket tartalmazza. Ebben a fejezetben a tényállások között találunk kriminális és rendészeti cselekményeket is.⁸ Az elzárással is sújtható szabálysértéseket a Szabs. tv. XXIII. fejezete sorolja fel, melyek az alábbiak: magánlaksértés, önkényes beköltözés, távoltartó határozat szabályainak megszegése, kötelező tartózkodás szabályainak megszegése, rendzavarás, garázdaság, közbiztonsági tevékenység jogosulatlan végzése, tiltott prostitúció, veszélyes fenyegetés, felosztatott egyesület tevékenységében való részvétel, valótlan bejelentés, hivatalos személy által elkövetett hamis statisztikai adatszolgáltatás, engedély nélküli vezetés, foglalkozás gyakorlása a foglalkozástól eltiltás hatálya alatt, tulajdon elleni szabálysértés, közérdekű üzem működésének megzavarása, korlátozott robbanóanyag-prekurzorral kapcsolatos tevékenység folytatása az eltiltás hatálya alatt, jogosulatlan vadászat, tulajdonosi hozzájárulás nélküli építés, életvitelszerű közterületi tartózkodás.⁹ A Szabs. tv. további kilenc fejezete az elzárással nem sújtható szabálysértéseket tartalmazza.

III. A 2012. évi II. törvény szankciórendszere, büntetéskiszabás elvei

Szabálysértés miatt az vonható felelősségre, akinek a cselekménye szándékos vagy gondatlan, kivéve, ha a szabálysértést meghatározó jogszabály csak a szándékos elkövetést bünteti.¹⁰ A szabálysértések is társadalomra veszélyes cselekmények, de a bűncselekményekhez képest enyhébb fokban sértik vagy veszélyeztetik a társadalom általános normáit. Alapvető különbség, hogy a bűncselekménynek fő szabályként csak a szándékosan elkövetett cselekmények minősülnek, addig a szabálysértés gondatlan alakzata csak akkor nem büntethető, ha törvény kifejezetten így rendelkezik.¹¹

A szabálysértési jog szankciórendszere sokkal inkább köze-

lít a büntetőjoghoz, mint a közigazgatási joghoz mind a szankciónemek számában, mind azok jellegében. Míg a közigazgatási jogban szinte kizárólagos joghátrány a pénzbírság, a szabálysértési szankciók közül nem hiányzik a szabadságlvonó büntetés, valamint a közérdekű munka sem. A szabálysértésekért és a bűncselekményekért viselt felelősség közötti különbség nem a büntetés represszív jellegében, hanem a szabálysértések enyhébb megítélésében fogható meg. A büntetés kiszabásának elvei egyszerűbbek a büntetőjoghoz képest. A szabálysértési büntetések enyhébbek és szabályozásuk kevésbé differenciált, mint a bűncselekmények esetén alkalmazható büntetések. Meghatározó vonásaik azonban jelentős hasonlóságot mutatnak. A Szabs. tv. a szankciókat büntetésekre és intézkedésekre osztja. A törvény értelmében három büntetési nem (szabálysértési elzárás, pénzbírság, közérdekű munka) és négy intézkedés (járművezetéstől eltiltás, elkobzás, kitiltás, figyelmeztetés) alkalmazható. A büntetés kiszabásakor a szabálysértési hatóság, illetve a bíróság mérlegelési jogkörben jár el, azaz a jogszabályi keretek között, a szabálysértés elkövetése esetére kilátásba helyezett „től-ig” határok között, a szankció egyéniesítésével állapítja meg adott ügyben a joghátrányt.¹²

A Szabs. tv. a büntetéskiszabás egyik fontos, a büntetőjogban is hasonlóan érvényesülő alapelvét, az egyéniesítés követelményét fogalmazza meg. A büntetés kiszabása során a büntetést és az intézkedést úgy kell megállapítani, hogy igazodjék a szabálysértés súlyához. Az eljárás alá vont személy személyi körülményeit annyiban kell figyelembe venni, amennyiben azok a szabálysértési hatóság vagy a bíróság rendelkezésére álló adatokból megállapíthatóak.¹³ A jogalkalmazónak egyszerre kell vizsgálnia a cselekményt (társadalomra veszélyesség, jogellenesség), az eljárás alá vont személy személyi körülményeit, a vétkesség fokát, az előéletét, továbbá számba kell venni a súlyosító és enyhítő körülményeket.

IV. Szabs. tv. fiatalkorúakat érintő speciális szabályai, büntetések és intézkedések

A fiatalkorúakra vonatkozó magyar szabályok az egységes büntetőjogi szabályozás részét képezik. A Szabs. tv.-be – hasonlóan a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) és a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban: Be.) szabályaihoz – foglalt általános szabályok érvényesek a fiatalkorúakra is, az ott meghatározott – többnyire a fiatalkorúak védelmét szolgáló és speciális eljárási garanciákat nyújtó – eltérésekkel. A Szabs. tv. a IV. és a XX. Fejezetben foglalja össze azon rendelkezéseket, amelyek csak a fiatalkorúakra vonatkoznak azzal, hogy a IV. és XX. fejezetben foglalt speciális rendelkezéseket leszámítva

hu/#doc/db/353/id/A13Y1437.KK/ts/20220301/ (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

⁷ 38/2012 (XI. 14.) AB határozat, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A12H0038.AB/ts/20121206/> (letöltés dátuma: 2023. február 2.).

⁸ Nagykomentár a Szabs. tv. Preambulumához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/353/id/A13Y1437.KK/ts/20220301/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

⁹ Szabs. tv. XXIII. fejezet, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200002.TV/ts/20230101/> (letöltés dátuma: 2023. február 2.).

¹⁰ Szabs. tv. 2. § (1) bekezdés, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200002.TV/ts/20230101/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

¹¹ Nagykomentár a Szabs. tv. Preambulumához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/353/id/A13Y1437.KK/ts/20220301/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

hu/#doc/db/353/id/A13Y1437.KK/ts/20220301/ (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

¹² Nagykomentár a Szabs. tv. 7. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/353/id/A13Y1437.KK/ts/20220301/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

¹³ Szabs. tv. 21. § (1) bekezdés, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200002.TV/ts/20230101/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

a fiatalkorúakra a felnőttkorúakra irányadó rendelkezéseket kell alkalmazni. Elsődlegesen tehát azt kell megvizsgálni, hogy a külön fejezetek tartalmazzak-e speciális előírásokat. Amennyiben nem, akkor mind az anyagi jogi, mind az eljárásjogi szabályok vonatkozásában a felnőttekre vonatkozó rendelkezéseket kell irányadónak tekinteni.

A Szabs. tv. 29. § (1) bekezdésében szereplő, értelmező rendelkezés egyes alapfogalmak tekintetében, mintegy mögöttes szabályként a Btk.-t hívja fel. Ennek megfelelően a szabálysértési jogban (is) büntethetőséget kizáró ok a gyermekkor, azaz a 14. életév alatti kor.

A Szabs. tv. szerint fiatalkorú az, aki a szabálysértés elkövetésekor a tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem.¹⁴

A Szabs. tv. a büntetés célját a Btk.-ban megfogalmazottakkal összhangban általános elvként határozta meg, mely szerint a fiatalkorúval szemben a szabálysértési eljárást az életkori sajátosságainak figyelembevételével és úgy kell lefolytatni, hogy elősegítse a fiatalkorúnak a törvények iránti tiszteletét. A fiatalkorúval szemben alkalmazott büntetés vagy intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjen és a társadalom hasznos tagjává váljon. A kódex garanciális jellegű eljárási szabálya szerint amennyiben a fiatalkorú eljárás alá vont személlyel szemben előreláthatólag büntetés (elzárás, közérdekű munka, pénzbírság) kiszabására kerül sor, úgy meghallgatása nem mellőzhető.¹⁵

A fiatalkorú elkövetők esetében a felelősségre vonás elsődleges célja a nevelés, legyen az bűncselekmény vagy szabálysértés. A fiatalkorú sajátos, átmeneti társadalmi helyzet. A fiataloknak felnőttektől eltérő szociológiai jellemzői és pszichés sajátosságai vannak. Az alkalmazott intézkedéseknek elsősorban nem a cselekmény súlyához, hanem a fiatalkorú személyi körülményeihez, speciális szükségleteihez kell igazodni. A szankciórendszerben központi helyet kell elfoglalni a nevelő jellegű intézkedéseknek. A jogalkalmazónak a büntetés, illetve intézkedés megválasztásánál a fiatalkorú védelmét kell szem előtt tartani. Fontos szempont, hogy a fiatalkorú elkövető a más elbánásban részesüljön, mint a felnőtt. Fiatalkorú elkövetők esetén tehát a büntetés, illetve az intézkedés célja a nevelés, nem pedig a tettarányos büntetéssel történő megtorlás.¹⁶ A Szabs. tv.-ben a fiatalkorú elkövetőket érintő intézkedések között egy erkölcsi nevelő jellegű intézkedés található, nevezetesen a figyelmeztetés.

Figyelmeztetés alkalmazásának a törvény szerint akkor van helye, ha a szabálysértés az elkövetés körülményeire tekintettel csekély súlyú és ettől az intézkedéstől kellő visszatartó hatás várható. A figyelmeztetéssel a szabálysértési hatóság, illetve a bíróság a rosszallását fejezi ki és felhívja az eljárás alá vont személyt arra, hogy a jövőben tartózkodjon szabálysértés elkövetésétől.¹⁷

A Szabs. tv. szankciórendszerében a büntetések között sze-

repe az elzárás, mely a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvénybe (továbbiakban: Sztv.) 2010. augusztus 19-i hatállyal került be. A hatályos szabályok szerint fiatalkorú esetén a szabálysértési elzárás leghosszabb tartama harminc nap, halmazati büntetés esetén negyvenöt nap.¹⁸

A fiatalkorú elkövetőkkel szemben az Sztv. 2010. augusztus 19-i módosításáig elzárás kiszabására és az esetlegesen kiszabott pénzbírság elzárásra átváltoztatására nem volt lehetőség. E módosítást követően azonban – számos kritika és ellenvélemény ellenére – lehetővé vált az elzárás büntetés kiszabása, amelyen a Szabs. tv. sem változtatott. A jogalkotó mindezt azzal indokolta, hogy a fiatalkorúak által elkövetett szabálysértések esetén ténylegesen nem volt lehetőség szankció alkalmazására.¹⁹

Az elzárás büntetés alkalmazhatósága komoly vitákat váltott ki. Az alapvető jogok biztosa az Alkotmánybírósághoz benyújtott alaptörvény-ellenesség megállapítására és megsemmisítésére vonatkozó indítványában a Szabs. tv. fiatalkorúakkal szemben kiszabható szabálysértési elzárás büntetést kifogásolta. Álláspontja szerint a vizsgált jogszabályi rendelkezések a személyes szabadsághoz való alapjog szükségtelen és aránytalan korlátozását valósítják meg. Kifejtette, hogy a jogalkotónak a szabálysértési szankciórendszer kialakításakor a „gyermeknek jogainak és mindenekfelett álló érdekeinek figyelembevétele mellett kell eljárnia”. A fiatalkorúak esetén a bűnmegelőzéshez fűződő társadalmi érdek érvényesítése önmagában nem indokolhatja a szabadságelvonás alkalmazását. A büntetés szükségtelenül és aránytalanul korlátozza „a gyermekek mindenekfelett álló érdekeit”, illetőleg a védelemhez és biztonsághoz való jogait. A fiatalkorúakkal szembeni büntetőjogi felelősségre vonás elsődleges célja a nevelés és a megelőzés. A fiatalkorúakkal szemben szabadságelvonással járó szankció csak végső eszköz lehet, a fokozatosság elve, illetőleg a nevelés elve figyelembevételével.²⁰

Az Alkotmánybíróság nem osztotta az alapvető jogok biztosa álláspontját és az indítványt a 3142/2013. (VII. 16.) AB határozatban elutasította. Indokolásában az elzárás alkalmazásának törvényben meghatározottsága mint alaptörvényi megfelelésre, az elzárással sújtandó szabálysértési tényállásokban foglaltak mint a társadalmi együttélés legalapvetőbb szabályai betartása elvárhatóságára, a fiatalkorúak törvénytisztelete romlására, az általuk elkövetett szabálysértések számának növekedésére, fejlődésük elősegítése, az egyéb alkalmas szankciók hiányára és a büntetés kiszabása során a szankció végső eszközként történő alkalmazhatóságára hivatkozott.²¹ Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy a korábbi szabálysértési szankciórendszer (figyelmeztetés, a behajthatatlan és át nem változtatható pénzbírság) a jelzett állami cél eléréséhez nem nyújtott

¹⁸ Szabs. tv. 27. § (2) bekezdés a) pont, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200002.TV/ts/20230101/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

¹⁹ ERDŐDY Gyula: *A magyar szabálysértési jog alakulása és fejlődési lehetőségei jogállami környezetben*, PhD-értekezés, <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/16948/erdody-gyula-tezis-hun-2017.pdf> 149–150. oldal, (letöltés dátuma: 2023. február 2.).

²⁰ A jogszabály alaptörvény-ellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítvány elutasításáról szóló 3142/2013. (VII. 16.) AB határozat 1–2. oldal, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A13H3142.ABX/ts/10000101/lr/chain55> (letöltés dátuma: 2023. február 6.).

²¹ ERDŐDY i. m. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/16948/erdody-gyula-tezis-hun-2017.pdf> 149–150. oldal (letöltés dátuma: 2023. február 2.).

¹⁴ Szabs. tv. 27. § (1) bekezdés, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200002.TV/ts/20230101/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

¹⁵ Szabs. tv. 134. § (1) és (2) bekezdés, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200002.TV/ts/20230101/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

¹⁶ LÉVAY Miklós: *A fiatalkorúak büntetőpolitikája*. BORBÍRÓ Andrea – GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós (szerk.): *Kriminológia*, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2019., 1035 o., 904. o.

¹⁷ Szabs. tv. 20. § (1)–(2) bekezdés, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200002.TV/ts/20230101/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

megfelelő eszközt. A fiatalkorúak által megvalósított szabálysértések legtöbbször következmény nélkül maradtak, ezért a fiatalkorúak vonatkozásában a szabálysértési elzárás alkalmazásának lehetővé tételét a tulajdon és a közbiztonság védelme, valamint a fiatalkorúak helyes irányú fejlődésének elősegítése érdekében álló szükségesség indokolta.²²

Az alapvető jogok biztosának indítványa megosztotta az Alkotmánybíróság tagjait is, mivel közülük négyen is különvéleménnyel éltek. Ebben rámutattak arra, hogy a fiatalkorúak szabálysértési szankcionálására a Szabs. tv.-ben valóban nincs alternatíva, de ez még nem teszi alkotmányossá az elzárás alkalmazhatóságát, mivel a szabadságelvonás – életkori sajátosságaikra tekintettel – még több káros következménnyel jár, mint a felnőtt korúak esetén. A különvélemény a büntetőeljáráshoz hasonló mediációs eljárást, a felfüggesztett elzárást, a próbára bocsátást, családi elhelyezést, általános és szakmai programokban való részvételt javasolta alternatív szankcióként az alábbiak szerint:²³

Dr. Lévy Miklós alkotmánybíró különvéleményében kifejtette, a személyi szabadság csak törvényben meghatározott okokból, törvényben meghatározott eljárás során korlátozható, a korlátozásnak pedig meg kell felelnie az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésében foglalt szükségesség-arányosság követelményének. A fiatalkorúak személyi szabadságának korlátozásával kapcsolatban további feltételeknek kell teljesülniük, amelyek a Gyermekjogi Egyezmény, továbbá a Gyermek Jogainak Bizottsága kézikönyve, az ENSZ Közgyűlésének vonatkozó határozatai, valamint a Gyermek Jogainak Bizottsága javaslatai alapján határozhatók meg. A gyermekekkel szemben alkalmazható szabadságelvonással kapcsolatos követelményeket a Gyermekjogi Egyezmény 37. és 40. cikke tartalmazza. A gyermekeket érintő legfontosabb speciális követelmény, hogy a szabadságelvonás csak végső eszközként, és a lehető legrövidebb időtartamra alkalmazható velük szemben. A Bizottság álláspontja szerint ez a követelmény a gyermek szabadságának minden korlátozására irányadó, vagyis nem csak arra, amelyre a büntetőjogi rendszeren belül kerül sor. A Gyermekjogi Bizottság 10. átfogó kommentárja értelmében a jogsértésre adott reakciónak a cselekmény körülményei és súlya mellett arányban kell állnia a gyermek életkorával, körülményeivel, szükségleteivel, valamint hosszú távú érdekeivel, mely szerint a gyermekek esetében a represszív megközelítés helyett a rehabilitációt és a helyreállító igazságszolgáltatást kell alkalmazni. Elő kell mozdítani a fiatalkorúak társadalomba való eredményes visszailleszkedését, a gyermek érzékenységének előmozdítását az emberi méltóság és az emberi élet értéke iránt. Ezen szankciórendszer legfontosabb jellemzője, hogy a szabadságelvonás alkalmazása csak a súlyos, személy elleni (bűn)cselekményekre korlátozódjon, és alternatív eszközökkel, rehabilitációs, reintegrációs programokkal szükséges elősegíteni a fiatalkorúak helyes irányba történő fejlődését. A Gyermekjogi Egyezmény rendelkezései értelmében a legsúlyosabb bűncse-

lekmények esetén is biztosítani kell a szabadságelvonás alternatíváit.²⁴

A különvélemény szerint (a megfogalmazása idején, azaz 2013. július 9. napján) a hatályos szabályozás nem teszi lehetővé a szabálysértési elzárás helyett más alternatív intézkedések alkalmazását a fiatalkorúak esetén, mely azt eredményezi, hogy bizonyos esetekben a fiatalkorúakkal szemben kizárólag a szabadságelvonás lesz alkalmazható. Ez különösen azért aggályos, mert nem súlyos bűncselekmények, hanem szabálysértések szankciójaként jelenik meg a kötelezően, alternatív szankció nélkül alkalmazandó szabadságelvonás. A fiatalkorúak esetén a szabályozás nem biztosít alternatívákat. A jelenlegi szabályozás szerint sem a közérdekű munka, sem a pénzbírság nem jelent reális alternatívát a fiatalkorúak számára.²⁵ Önmagában az a tény, hogy a szabálysértési jog szabályai szerint a fiatalkorúak szankcionálási lehetősége nem megoldott, nem teszi alkotmányossá az elzárás alkalmazhatóságát. A szabadságelvonással járó elzárás nem alkalmas arra, hogy elősegítse a fiatalkorúak törvény iránti tiszteletét. Kriminológiai kutatások bizonyítják, hogy a szabadságelvonás a fiatalkorúak tekintetében életkori sajátosságaikra tekintettel még több káros következménnyel jár, mint a felnőttkorúak esetén. A Szabs. tv.-ben nem találhatók meg a fiatalkorúakkal szemben az elzárást helyettesítő olyan szabálysértési szankciók, amelyek lehetővé teszik a fiatalkorú szabálysértők esetében a nevelési célok és a törvények tisztelete érvényesülését, valamint a reintegráció elősegítését. Kifejtette, hogy az alternatív megoldások kétféle módon is szabályozhatók lennének. Egyrészt eljárási megoldást jelenthetne a büntetőeljáráshoz hasonló mediációs eljárás, másrészt anyagi jogi megoldást jelenthetne nem szabadságelvonással járó, de végrehajtható szabálysértési szankció beillesztése a törvénybe. Ilyen lehetne például a felfüggesztett elzárás, a próbára bocsátás, családi elhelyezés, általános és szakmai programokban való részvétel.²⁶

A szabálysértések kisebb társadalomra veszélyességű cselekmények, mint a bűncselekmények. Ebből fakadóan különösen indokolatlan fiatalkorúval szemben szabadságelvonással járó szankció alkalmazása.²⁷

A szabálysértési elzárás büntetés végrehajtásának részleteit a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv.tv.) szabályozza, mely szerint a szabadságvesztést – ideértve a Szabs. tv. szerinti szabálysértési elzárás is – büntetésvégrehajtási intézetben kell végrehajtani, melynek során a fiatalkorúakat a felnőttkorúaktól el kell különíteni.²⁸

²⁴ Jogsabály alaptörvény-ellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítvány elutasításáról szóló 3142/2013. (VII. 16.) AB határozat, dr. Lévy Miklós alkotmánybíró különvéleménye 11–13. oldal, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A13H3142.ABX/ts/10000101/lr/chain55> (letöltés dátuma: 2023. február 6.).

²⁵ 3142/2013. (VII. 16.) AB határozat, dr. Lévy Miklós alkotmánybíró különvéleménye 14. oldal, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A13H3142.ABX/ts/10000101/lr/chain55> (letöltés dátuma: 2023. február 6.).

²⁶ 3142/2013. (VII. 16.) AB határozat, dr. Lévy Miklós alkotmánybíró különvéleménye 14. oldal, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A13H3142.ABX/ts/10000101/lr/chain55> (letöltés dátuma: 2023. február 6.).

²⁷ LÉVY i. m. 905. o.

²⁸ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 99. § (1) bekezdés c) pont, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1300240.TV/ts/20230101> (letöltés dátuma: 2023. február 6.).

²² Nagykommentár a Szabs. tv. 27. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/353/id/A13Y1437.KK/ts/20220301/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

²³ ERDŐDY i. m. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/16948/erdody-gyula-tesis-hun-2017.pdf> 149–150. oldal (letöltés dátuma: 2023. február 2.).

Fenti jogszabályhelyből tehát az következik, hogy amennyiben egy fiatalkorúval szemben szabálysértés elkövetésért akár csak egy nap elzárás is kerül kiszabásra, büntetés-végrehajtási intézetbe kell vonulnia.

A büntetések között szerepel továbbá a pénzbírság, azonban a hatályos szabályozás szerint nincs helye sem helyszíni bírságnak, sem pénzbírság kiszabásának abban az esetben, ha a fiatalkorú elutasítja a bírságolást. A tilalom független attól, hogy azért nem vállalja a pénzbírság megfizetését, mert nem rendelkezik jövedelemmel, vagy azért, mert nem ért egyet a felelősségre vonással. Ha a fiatalkorú nem fogadja el a bírságolás tényét, a jogalkalmazó választhat: vagy más szankciót (figyelmeztetést, járművezetéstől eltiltást, elkobzást, kitiltást) alkalmaz, vagy eláll a szankcionálástól.²⁹

Fiatalkorúval szemben közérdekű munkát akkor lehet kiszabni, illetve a meg nem fizetett pénzbírság vagy helyszíni bírság közérdekű munkával történő megváltása akkor alkalmazható, ha a fiatalkorú a határozat meghozatalakor betöltötte a tizenhatodik életévét. A közérdekű munka kiszabásának – az egyéb feltételek megléte esetén is – csupán akkor van helye, ha azt az eljárás alá vont személy vállalja.³⁰

Jogalkotói következtetésre utal, hogy közérdekű munka büntetést csak 16. életévüket betöltött fiatalkorú elkövetőkkel szemben, míg az elzárás büntetés a 14. életévüket betöltött elkövetőkkel szemben – egyéb körülmények fennállása és a cselekmény tárgyi súlyára figyelemmel – minden további nélkül kiszabható. A pénzbüntetés és a közérdekű munka alkalmazhatóságának korlátai – ha azt a fiatalkorú elkövető vállalja – nagyban szűkíti a büntetéskiszabás során az eljáró jogalkalmazó mozgásterét. Felmerül a kérdés, amennyiben a fiatalkorú elkövető sem a pénzbírság megfizetését, sem a közérdekű munkát nem vállalja, és a cselekmény súlyára vagy egyéb körülményekre tekintettel figyelmeztetés intézkedés alkalmazására nincs lehetőség, milyen büntetést, illetve intézkedést alkalmaz a bíróság?

Elzárást helyettesítő szabálysértési szankció bevezetésére 2016. január 1-jén került sor. E naptól hatályos rendelkezés, a fiatalkorúval szemben kiszabott szabálysértési elzárás büntetés végrehajtása próbaidőre felfüggeszthető, ha – különösen a fiatalkorú körülményeire és a cselekménye tárgyi súlyára figyelemmel – alaposan feltehető, hogy a büntetés célja annak végrehajtása nélkül is elérhető. A próbaidő tartama egy hónaptól hat hónapig terjedhet, amit hónapokban kell meghatározni.³¹

Az új jogintézmény már szélesebb mozgásteret ad a jogalkalmazó számára. A cselekmény tárgyi súlyához, a fiatalkorú személyes körülményeihez igazodó büntetéskiszabás erősítését szolgálja.³² A Szabs. tv. 27/A. § (5) bekezdése szerint akkor kell foganatosítani az elzárás végrehajtását, ha a fiatalkorú a próbaidő tartama alatt követ el újabb szabálysértést, ami mi-

att elzárás büntetést szabtak ki vele szemben. Ez a jogszabályi rendelkezés már alkalmazható alternatív szankció a fiatalkorúval szemben, azonban ez esetben is az büntetés kiszabására kerül sor.

2016. január 1-jétől a szabálysértési hatóság a fiatalkorúval szemben kiszabott szankció mellett kezdeményezheti a gyermekvédelmi hatóságnál a fiatalkorú védelembevételét, mely prevenciók nevelési szempontból lényeges rendelkezés.³³ A törvény előírja a gyámhatóság értesítését a végrehajtásában felfüggesztett elzárás kiszabása esetén, valamint a büntetés foganatosítása esetén is. Ennek oka, hogy az elzárással is büntethető szabálysértés miatt indult védelembe vételi eljárásban megelőző pártfogás elrendelésének van helye. A gyámhatóság köteles megkeresni a pártfogó felügyelői szolgálatot környezettanulmány és a fiatalkorú veszélyeztetettségének a kockázatértékelése céljából. A gyámhatóság a pártfogó felügyelői környezettanulmány és kockázatértékelés alapján a védelembe vétellel egyidejűleg elrendeli a fiatalkorú megelőző pártfogását, melynek keretében kötelezi a fiatalkorút és a törvényes képviselőt a megelőző pártfogó felügyelővel való együttműködésre, a vele való időközönkénti személyes találkozásra, valamint a megállapított magatartási szabályok betartására.³⁴

Alternatív szankcióként került bevezetésre 2014. január 1-jei hatállyal a közvetítői eljárás (mediáció), mint új büntethetőségi akadály. A közvetítői eljárásra utalás – mint diverziós eljárás – a büntetőigényről történő lemondást jelenti a szabálysértési hatóság vagy a bíróság részéről. A törvény – a helyreállító igazságszolgáltatás jegyében – bizonyos esetekben megengedi a szankcionálás elmaradását, amennyiben az elkövető hajlandó elégtételt adni a sértett számára, és jóvátenni cselekményének következményeit. A szabálysértési eljárás abban az esetben kerül megszüntetésre, tényleges kártérítés, illetőleg egyéb jóvátétel történt az elkövető részéről.³⁵

A szabálysértési hatóság vagy a bíróság az eljárás alá vont személy vagy a sértett indítványára a szabálysértési elzárással is büntethető szabálysértés, a XXVII. és XXVIII. Fejezetben meghatározott szabálysértések, valamint a fiatalkorú által elkövetett szabálysértés miatt indult eljárást 45 napi időtartamra felfüggeszti és az ügyet közvetítői eljárásra utalja, ha az eljárás alá vont személy a szabálysértés elkövetéséért való felelősségét elismerte, valamint vállalja a szabálysértéssel okozott sérelmet a sértett által elfogadott módon és mértékben jóvátenni, az eljárás alá vont személy és a sértett is hozzájárult a közvetítői eljárás lefolytatásához, és a szabálysértés jellegére, az elkövetés módjára és az eljárás alá vont személyre tekintettel a szabálysértési eljárás lefolytatása mellőzhető.³⁶

Gyakorlati tapasztalat, hogy a közvetítői eljárás a fiatalkorúak tekintetében kevésbé alkalmazott intézkedés. A közvetítői eljárás lényegi eleme a jóvátétel, amely sok esetben – különösen a vagyoni elleni cselekményeknél – anyagi eszközökkel orvosolható. A fiatalkorúak esetében ez nem feltétlen jó megoldás, mivel még a többségének nincs önálló keresete. A Szabs. tv.-ben

²⁹ Nagykommentár a Szabs. tv. 27. § (2) és (3) bekezdéséhez, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/353/id/A13Y1437.KK/ts/20220301/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

³⁰ Nagykommentár a Szabs. tv. 27. § (5) bekezdéséhez, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/353/id/A13Y1437.KK/ts/20220301/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

³¹ Szabs. tv. 27/A. § (1)–(2) bekezdés, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200002.TV/ts/20230101/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

³² Nagykommentár a Szabs. tv. 27/A. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/353/id/A13Y1437.KK/ts/20220301/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

³³ LÉVAY i. m. 905. o.

³⁴ Nagykommentár a Szabs. tv. 27/A. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/353/id/A13Y1437.KK/ts/20220301/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

³⁵ Nagykommentár a Szabs. tv. 82/A. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/353/id/A13Y1437.KK/ts/20220301/1r/82/a> (letöltés dátuma: 2023. február 3.).

³⁶ Szabs. tv. 82/A. § (4) bekezdés, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200002.TV/ts/20230101/> (letöltés dátuma: 2023. január 5.).

erre irányuló rendelkezés nincs, de a Be. lehetőséget biztosít arra, hogy az elkövető helyett más, akár a fiatal szülei fizessék meg a cselekmény elkövetéséből eredő kárt, de ebben az esetben a következményekért vállalt felelősséget lényegében nem a fiatalok, hanem a szülei viselik, mely a fiatal helyes irányú fejlődését kevésbé segíti elő, a nevelési célt kevésbé szolgálja.

A Szabs. tv. hiányossága, hogy a fiatalkorú elkövetők esetében alkalmazandó alternatív szankciók köre hiányos. A törvény hatálybalépését követően ugyan számos változást tartalmaz, mint az elzárás büntetés végrehajtásának felfüggesztése, a közvetítői eljárás alkalmazhatósága, a fiatalkorú védelemből vételének kezdeményezése, azonban az a nevelő jellegű intézkedés, amely a büntetőeljárás során a leggyakrabban kerül alkalmazásra, továbbra sem található meg a Szabs. tv.-ben. Amennyiben a fiatalkorú terhelt által megvalósított valamennyi bűncselekmény elkövetése esetén alkalmazható a próbára bocsátás mint megelőző nevelő jellegű intézkedés, úgy felmerül a kérdés, hogy szabálysértés elkövetése esetén – mely csekélyebb súlyú kriminális cselekmény, azaz „kisbűncselekmény” – miért nem alkalmazható.

A dolgozat következő részében a fiatalkorúakra vonatkozó büntető igazságszolgáltatási rendszerről ejtenék néhány szót, érintve a legfontosabb nemzetközi dokumentum és a magyar büntetőjog fiatalkorúakat érintő legfontosabb alapelveit. A büntetőjog és a szabálysértési jog közötti párhuzam egyértelműen megállapítható tekintve hogy, a Szabs. tv. felelősségi dogmatikájában és eljárásjogi szabályaiban több büntetőjogi és büntető eljárásjogi elemeket is tartalmaz.

A fiatalkorú bűnelkövetők esetében a bírói gyakorlatban a leggyakrabban alkalmazott intézkedés a próbára bocsátás, mely próbaidő alatt a fiatalkorú pártfogó felügyelet alatt áll.

V. Nemzetközi jogforrások

Az európai, fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszernek több elvi követelménynek meg kell felelni. Négy alapelv hatja át az igazságszolgáltatást: a minimális beavatkozás követelménye, amely szerint elsőbbséget kell, hogy kapjanak a diverziós, a büntetőeljárás teljes lefolytatásától, főként a bírói eljárástól eltekintő (elterelő) megoldások. Fontos kritérium a felnőttkorúakhoz képest a „más elbánás/bánásmód”, „a büntetés helyett nevelés” elv érvényesítése, továbbá a resztoratív szemlélet, azaz a helyreállító igazságszolgáltatás, ahol jóvátétellel juttatják érvényre a sértett érdekeit. A jogkövetkezmények területén pedig fontos alapelv a szabadságelvonnással járó szankciók ultima ratio jellege, azaz végső eszközként való alkalmazása.³⁷

A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerének kialakítását jelentős mértékben meghatározzák a magyar jog részévé váló, az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ)

Egyezményei, az Európai Unió alapszabályai, valamint az Európai Parlament és a Tanács hazai jogrendbe átültetett irányelvei. A kötelező normatartalmat hordozó nemzetközi dokumentumokon kívül számos ENSZ-határozat, az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága által kiadott kommentár, valamint az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által kiadott ajánlás és iránymutatás létezik.³⁸ A keletkezett ajánlások és iránymutatások a gyermeki jogokat hivatottak biztosítani, ezen túlmenően alapvető követelményként fogalmazzák meg a gyermekközpontú igazságszolgáltatást, és ennek garanciális feltételeit is deklarálják. A nemzetközi dokumentumok legfontosabb elvárásai között szerepel – többek között –, hogy az eljáró hatóságok a fiatalkorúakkal szemben folytatott eljárást késedelem nélkül fejezzék be, a fiatalkorúak fogvatartását lehetőség szerint kerüljék el, az államok hozzanak létre olyan intézményeket, amelyek biztosítják a hatóságok fiatalkorúak ügyeivel foglalkozó tagjainak speciális képzését és a fiatalkorúak magánéletének védelmét az eljárás minden szakaszában. Elvárás továbbá, hogy az államok biztosítsák a gyermekbarát nyelvhasználatot és környezetet.³⁹

A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezményben megfogalmazottak szerint – melyet Magyarország az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdetett ki – a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenekfelett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.⁴⁰

Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy gyermeket ne lehessen sem kínzásnak, sem kegyetlen, emberellenes, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni. A gyermek őrizetben tartása vagy letartóztatása, vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása a törvény értelmében csak végső eszközként legyen alkalmazható a lehető legrövidebb időtartammal; a szabadságától megfosztott gyermekkel embersegesen és az emberi méltóságnak kijáró tisztelettel, életkorának megfelelő szükségleteinek figyelembevételével bánjanak.⁴¹ Az Egyezményben részes államok elismerik a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermeknek olyan bánásmódhoz való jogát, amely előmozdítja a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését, erősíti a mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tiszteletét, és amely figyelembe veszi korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét. Az Egyezmény 40. cikke szerint az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy előmozdítsák különleges törvények és eljárások elfogadását, hatóságok és intézmények létrehozását a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermekek számára és különösen minden lehetséges és kívánatos esetben tegyenek intézkedéseket e gyermekek ügyé-

³⁸ Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 676. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/396/id/A17Y0090.KK/ts/20220101/lr/chain/6922> (letöltés dátuma: 2023. február 3.).

³⁹ NAGY Alexandra – NAGYNÉ GÁL Mónika: A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai, *Büntetőjogi Szemle* 2018/1. szám, 55–68., 55–56. o., https://hvgorac.hu/pdf/BJSZ_2018_1.pdf (letöltés dátuma: 2023. február 3.).

⁴⁰ 1991. évi LXIV. törvény 3. cikk, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/99100064.TV/ts/19911122/> (letöltés dátuma: 2023. február 3.).

⁴¹ 1991. évi LXIV. törvény 37. cikk, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/99100064.TV/ts/19911122/> (letöltés dátuma: 2023. február 3.).

³⁷ BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály: *Büntetőjog I.; Általános rész; A 2012. évi C. törvény alapján*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014., 568 o., 15. fejezet, A fiatalkorúak büntetőjoga, Nemzetközi egyezmények és tendenciák, https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog/ch15.html (letöltés dátuma: 2021. március 21.).

nek bírói eljárás mellőzésével való kezelésére, annak fenntartásával, hogy az emberi jogokat és a törvényes biztosítékokat teljes mértékben be kell tartani. Rendelkezések egész sorát, így különösen a gondozással, az irányítással és a felügyelettel, a tanácsadással, a próbára bocsátással, a családi elhelyezéssel, általános és szakmai oktatási programokkal és nem intézményes megoldásokkal kapcsolatban rendelkezéseket kell hozni annak érdekében, hogy a gyermekek számára jólétüknek megfelelő, valamint helyzetükhöz és az elkövetett bűncselekményhez mért elbánást lehessen biztosítani.⁴²

A gyermekeket érintő legfontosabb követelmény tehát, hogy a velük kapcsolatos döntésekben a gyermek mindenekfelett álló érdekét kell figyelembe venni, a szabadságelvonás velük szemben csak végső esetben alkalmazható, és amennyiben lehetséges, a gyermekek ügyeit bírói eljárás mellőzésével folytassák le.

VI. A fiatalkorúak nevelése, a büntetőjogban alkalmazott nevelési célú intézkedések

Hazánk fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszere megfelel az európai elvárásoknak. A fiatalkorúak esetében alkalmazható jogkövetkezmények a felnőttekéhez képest enyhébbek, figyelembe veszi a gyermekek fejlődési sajátosságait. Érvényesül a más elbánás, és a büntetés helyett a nevelés elve, valamint a szabadságelvonással nem járó, alternatív szankciók élveznek elsőbbséget. A szabadságelvonó jogkövetkezmények csak ultima ratio jelleggel és a felnőttekhez képest enyhébb tartamban kerülnek alkalmazásra. Az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani. A New York-i egyezményben foglaltakkal összhangban a fiatalkorúval szemben büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető.⁴³

Az Európai Unióban az ún. kettős nyomtávú büntetőpolitika érvényesül, melynek lényege, hogy a társadalomra veszélyes, súlyos bűncselekmények elkövetőivel szemben szigorú, hosszabb időtartamú szabadságvesztés-büntetést alkalmaznak, míg a társadalomra kisebb veszélyességet jelentő bűncselekmények elkövetői esetében a büntető igazságszolgáltatásból elterelő, alternatív szankciók alkalmazását teszik lehetővé.⁴⁴ Az alternatív szankciók a következőképpen csoportosíthatóak: Egyrészt a szabadságvesztés-büntetés alternatíváira, melyek a szabadságvesztés kiváltására alkalmasak. Másrészt vannak a büntetőeljárás elkerülését célzó alternatívák.⁴⁵ Az első cso-

portba sorolandó fiatalkorúakat érintő alternatív szankció a próbára bocsátás.

Az igazságszolgáltatás működtetése során elvárás, hogy az eljáró hatóságok úgy folytassák le az eljárást, hogy figyelembe vegyék a fiatalkorú sajátos személyiségét, speciális igényeit, így erősítsék a fiatalkorú törvények iránti tiszteletét, illetve helyes irányú fejlődését.⁴⁶ A Be. szerint szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy szabadságelvonással járó büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el. Fontos szempont, hogy a fiatalkorúak ügye – amennyiben a törvény lehetővé teszi – bírósági eljárás nélkül kerüljön rendezésre. A Be.-ben megtalálhatóak a diverziós eljárások (feltételes ügyészi felfüggesztés, közvetítői eljárás), a Btk.-ban pedig a szabadságvesztés-büntetés alternatívái.⁴⁷ Az alternatív szankciók közül a fiatalkorúak tekintetében a legtöbbet alkalmazott intézkedések – melyek a szabadságvesztés kiváltására alkalmasak és nevelő jellegűek – a próbára bocsátás és a pártfogó felügyelet.

VII. A próbára bocsátás

A próbára bocsátás csak a törvényben meghatározott enyhébb megítélés alá tartozó cselekmények esetén alkalmazható jogkövetkezmény. A bíróság megállapítja az elkövető anyagi jogi bűnösségét, a bűncselekmény elkövetését és az elkövető büntetőjogi felelősségét, de a büntetés kiszabását próbaidőre elhalasztja. Amennyiben a próbaidő eredményesen telik el, azaz az elkövető a magatartási szabályokat betartja, büntethetősége megszűnik, míg ellenkező esetben a bíróság a büntetést szab ki. A jogkövetkezmény tehát csak akkor fenyegeti az elkövetőt, ha a próbaidő nem telik el eredményesen.⁴⁸

A fokozatosság elvének figyelembevételével a fiatalkorúak esetében a *bírói gyakorlatban a leggyakrabban alkalmazott intézkedés a próbára bocsátás*. A próbára bocsátás megelőző, nevelő jellegű intézkedés, amelynek alkalmazására széles körben nyílik lehetőség. A bíróság a próbaidővel kívánja elérni azt, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjen, és a jövőben tartózkodjon a bűnelkövető magatartástól. Az elkövető magatartásától függ, hogy a meghatározott próbaidő hogyan telik el. A próbára bocsátás a fiatalkorú esetében bármely bűncselekmény elkövetése esetén alkalmazható. Ez alól kivételt képeznek a jelentős tárgyi súlyú bűncselekmények. Amennyiben a fiatalkorúnál a kívánt cél mégsem volt elérhető, azaz például a próbaidő tartama alatt mégis bűncselekményt követett el, vagy a magatartási szabályokat súlyosan megszegte, a próbára bocsátást meg kell szüntetni és az új eljárás során már akár javítóintézeti nevelés is alkalmazható, vagy büntetés kiszabására van lehetőség. Amennyiben a

⁴² 1991. évi LXIV. törvény, 40. cikk, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/199100064.TV/ts/19911122/>, Letöltés dátuma: 2023. február 3.

⁴³ Nagykommentár a Btk. törvényhez a 106. § (2) bekezdéshez, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/346/id/A13Y1369.KK/ts/20220301/lr/69>, Letöltés dátuma: 2023. február 2.

⁴⁴ PALLAGI Anikó: Büntető politika az új évszázad első éveiben, PhD-értekezés tézisei, Debrecen, 2014. 40 o., 10. o. https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/199523/PallagiAniko_tezisek_titkosított.pdf?sequence=2&isAllowed=y, Letöltés dátuma: 2023. február 2.

⁴⁵ KEREZSI Klára: Alternatív szankciók és közösségben végrehajtott büntetések, in BORBÍRÓ Andrea – GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – LÉVAY

Miklós (szerk.): *Kriminológia*, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2019., 1035 o., 920. o.

⁴⁶ NAGY i. m. 55. o., https://hvgorac.hu/pdf/BJSZ_2018_1.pdf, Letöltés dátuma: 2023. február 2.

⁴⁷ Kommentár a Be. törvény 690. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/396/id/A17Y0090.KK/ts/20220101/lr/chain6922>, Letöltés dátuma: 2023. február 2.

⁴⁸ Nagykommentár a Btk. 65. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/346/id/A13Y1369.KK/ts/20220301/lr/65> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

próbára bocsátás megszüntetésére nem kerül sor, a próbaidő elteltével a fiatalokorú elkövető büntethetősége megszűnik.⁴⁹

Bűncselekmény elkövetése esetén tehát, ha a bíróság úgy ítéli meg, hogy a büntetés célja a büntetés kiszabásának elhalasztásával is elérhető, és ez a nevelési célok elérését is szolgálja, megfelelő szankció a próbára bocsátás alkalmazása. A fiatalokorú próbára bocsátása esetén minden esetben kötelező a pártfogó felügyelet elrendelése. A két intézkedés együttesen hatékony eszköz, hogy a fiatalokorú visszatartsa a jövőbeni bűnelkövető magatartástól. Az intézkedés alkalmas a büntetés-kiszabási célok elérésére. A fiatalokorú elkövető esélyt kap arra, hogy súlyosabb jogkövetkezmények nélkül a próbaidő tartama alatt helyes irányba fejlődjön. A nevelés eszköze az általános jellegű és a külön magatartási szabályok előírása és betartása, melyben a pártfogó felügyelői szolgálat nyújt segítséget.

VIII.

A pártfogó felügyelet

A próbára bocsátás mellett a pártfogó felügyeletnek mint nevelő jellegű intézkedésnek a fiatalokorúak esetében különös jelentősége és többtartartalma van a felnőtt korú elkövetőkhöz képest.

A pártfogó felügyelet a bűncselekményt elkövetők ellenőrzésén, irányításán keresztül az újabb bűncselekmény megelőzését, továbbá a társadalomba beilleszkedésük elősegítését és támogatását szolgáló intézkedés. A pártfogó felügyelet járulékos jellegű szankció, önállóan nem rendelhető el.⁵⁰ Fiatalokorú elkövetőknél a törvény nem biztosít mérlegelési lehetőséget, a próbára bocsátás próbaideje alatt pártfogó felügyelet alatt áll,⁵¹ mely eredményesen segítheti elő a fiatalokorú nevelését. Az intézkedés nevelő hatását kívánja a törvény fokozni azzal, hogy alkalmazását kötelezővé teszi.⁵²

Az intézkedés olyan alternatív szankció, melynek végrehajtása a közösségben történik. Az elkövető a végrehajtás alatt továbbra is a közösség tagja marad. Személyes, kétoldalú, aktív és folyamatos kapcsolatot feltételez a terhelt és a végrehajtást ellenőrző személy között, továbbá szükséges a korlátozó/kontroll és a segítő/támogató elemeknek a terhelt sajátosságait figyelembevevő egyensúlya. Szabályszegés esetén pedig a terheltnek számolnia kell a jogkövetkezményekkel.⁵³

A fiatalokorúak esetében legtöbb esetben a feltételes ügyészi felfüggesztés, valamint a próbára bocsátás intézkedés mellett alkalmazandó. A Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységének részletes szabályait a 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet tartalmazza. A Pártfogó Felügyelői Szolgálat a helyreállító igazságszolgáltatás elve alapján működik. Célja, hogy az elkövető szembesüljön tettének következményeivel, és hogy az áldozat,

a megsértett közösség, valamint a bűnelkövető közötti közvetítéssel a bűncselekmény okozta károk mérséklődjenek.⁵⁴

A Pártfogó Felügyelői Szolgálat feladatai közé tartozik annak ellenőrzése és rendszeres figyelemmel kísérése, hogy a pártfogolt megtartsa-e a külön magatartási szabályokat, eleget tesz-e az előírt kötelezettségeknek. Rendszeres kapcsolattartás keretében a pártfogoltat beszámoltatja életkörülményeiről és életviteléről, segítséget nyújt számára a társadalomba való beilleszkedéshez, a bűnismétlés elkerüléséhez. E körben tanácsot ad a pártfogolt iskolai, munkahelyi, egészségi, szociális és egyéb problémái megoldásához, az ehhez szükséges támogatások igénybeviteléhez.⁵⁵ A pártfogó felügyelő közvetítői szerepet tölt be az elkövető és a társadalom között. Hatékonysága javarészt a bírósággal, illetve ügyességgel való együttműködésen múlik.⁵⁶ Fiatalokorú pártfogolt esetében fiatalokorúakkal foglalkozó pártfogó felügyelő jár el, aki együttműködik a család- és gyermekjóléti szolgálattal, család- és gyermekjóléti központtal, gyermek- és ifjúságvédelmi koordinátorral.⁵⁷

A pártfogó felügyelő a döntést megelőzően is fontos szerepet tölt be, a bíró szükség esetén intézkedik a pártfogó felügyelői vélemény beszerzése iránt, melynek célja a fiatalokorú terhelt személyének, életkörülményeinek, a bűncselekmény elkövetésében szerepet játszó körülményeknek, társadalmi kötődésének, kapcsolatrendszerének alaposabb, a büntetőeljárásban részt vevő hatóságok lehetőségeinél részletesebb megismerését biztosító feltárása.⁵⁸ A pártfogó felügyelő a véleményben tájékoztatást ad a terhelt adottságainak megfelelő munkalehetőségről, egészségügyi, illetve szociális intézményi ellátási lehetőségről, javaslatot tehet egyedi magatartási szabály vagy kötelezettség elrendelésére, és a bűnismétlési kockázatok hatását enyhítő beavatkozások alkalmazására.⁵⁹ A pártfogó felügyelő jelentősége abban rejlik, hogy ő az, aki a mikrokörnyezetében is látta a fiatalokorú elkövetőt (környezettanulmány elkészítése során) és róla a legtöbb információval rendelkezik. Az általa készített pártfogó felügyelői véleménynek köszönhetően a bíróságnak, illetve az ügyességnek a terheltől egy sokkal árnyaltabb képe alakulhat ki, ami a szankciókiszabás körében messzemenőképpen hasznosítható az egyéniesítés érdekében.⁶⁰

A nevelés eszköze az általános jellegű és a külön magatartási szabályok előírása. A szabályok betartásához elengedhe-

⁴⁹ Tóth Gabriella: *A fiatalokorú elkövetőkre vonatkozó speciális anyagi és eljárásjogi szabályok, (pártfogó felügyelet, megelőző pártfogás)*, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Fiatalokorúak ügyeinek szakjogásza szakirányú továbbképzés keretében 2021. április 24. napján tartott előadáson elhangzottak alapján.

⁵⁰ 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet 40–41. §, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1300008.KIM/ts/20230101/lr/40> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁵¹ Mikula Márta: A pártfogó felügyeletről, *Ügyészek Lapja*, 2007., 6. sz. 23–31., 23. és 25. o.

⁵² 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet 52–53. §, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1300008.KIM/ts/20230101/lr/40> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁵³ Kommentár a Be. 202. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/396/id/A17Y0090.KK/ts/20220101/lr/chain6922> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁵⁴ Be. 203. § (2) bekezdése, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1700090.TV/ts/20230701/lr/203> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁵⁵ Tóth Gabriella: Adott is meg nem is, kapott is meg nem is – gondolatok napjaink pártfogó felügyeletéről, in FENYVESI Csaba – HERKE Csongor (szerk.): *A munkát nem lehet eltitkolni, Tiszteletkötet Tremmel Flórián professor emeritus 75. születésnapjára*, Pécs, 2016. 99., 91–99., 94. o., <http://www.herke.hu/tan/tremmel75.pdf> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁴⁹ Nagykomentár a Btk. 116. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/346/id/A13Y1369.KK/ts/20220301/lr/116> (letöltés dátuma: 2023. február 2.).

⁵⁰ Nagykomentár a Btk. 69. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/346/id/A13Y1369.KK/ts/20220301/lr/65> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁵¹ Btk. 119. § (1) bekezdés b) pontja, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200100.TV/ts/20230101/lr/119> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁵² Nagykomentár a Btk. 119. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/346/id/A13Y1369.KK/ts/20220301/lr/65> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁵³ Kerecsi i. m. 919. o.

tetlenül fontos a Pártfogó Felügyelői Szolgálat munkája. A fiatalok érdekében szükség van a kontrollra, rendszeres figyelemmel kísérésére, támogatására és irányítására. Az elérni kívánt célok kötelezően előírt magatartási szabályok nélkül kevésbé tudnak eredményesen megvalósulni. A pártfogolt köteles a számára előírt magatartási szabályokat megtartani. Minden pártfogoltra kötelező, általános érvényű magatartási szabály a pártfogó felügyelőnél megjelölt időben való jelentkezési kötelezettség, valamint az ellenőrzéshez szükséges felvilágosítás megadása.⁶¹

Fiatalok esetében előírható külön magatartási szabályok taxatív felsorolását a Btk. 71. §-a tartalmazza.⁶² Elvárás, hogy a magatartási szabályok konkrétak, teljesíthetők és ellenőrizhetőek legyenek.⁶³ Céljuk a fiatalok visszatérése a helyes útra. Ezek lehetnek büntetőjogi és erkölcsi szabályok megerősítésére irányuló magatartási szabályok, korlátozó szabályok, illetve egészségügyi, szociális jellegű és munkavégzéssel kapcsolatos szabályok.⁶⁴

A külön magatartási szabályok jelentősége, hogy az egyenlőséget teszik lehetővé.⁶⁵ A bíróság a pártfogó felügyelet céljának elősegítése érdekében külön magatartási szabályként elrendelheti, hogy a pártfogolt vegyen részt a pártfogó felügyelő által szervezett csoportos foglalkozáson vagy a pártfogó felügyelői szolgálat közösségi foglalkoztatójának programja szerinti más foglalkozáson.⁶⁶ A közösségi foglalkoztató az Igazságügyi Minisztérium szakmai ellenőrzése mellett működő intézmény, amelyet a minisztérium vagy az illetékes kormányhivatal működtet.⁶⁷ A közösségi foglalkoztató részt vesz a Btk.

⁶¹ Nagykommentár a Btk. 71. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/346/id/A13Y1369.KK/ts/20220301/lr/69> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁶² Btk. 71. § (1) bekezdése szerint: A pártfogolt általános magatartási szabályként köteles a) a jogszabályban és a határozatban előírt magatartási szabályokat megtartani, b) a pártfogó felügyelővel rendszeres kapcsolatot tartani, és c) a pártfogó felügyelő részére az ellenőrzéshez szükséges felvilágosítást megadni. 71. § (2) A bíróság, illetve feltételes ügyészi felfüggesztés esetén az ügyészség a határozatában a pártfogó felügyelet céljának elősegítése érdekében külön magatartási szabályként kötelezettségeket és tilalmakat írhat elő. A bíróság, illetve az ügyészség elrendelheti, hogy a pártfogolt a) a bűncselekmény elkövetésében részt vett, meghatározott személlyel ne tartson kapcsolatot, b) a bűncselekmény sértettjétől, valamint a sértettre tekintettel annak hozzátartozójától vagy más személytől (e § alkalmazásában a továbbiakban együtt: érintett személy), az érintett személy lakásától vagy életvitelszerű tartózkodására szolgáló más ingatlantól – ideértve a gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézményeket is –, munkahelyétől, az érintett személy által rendszeresen látogatott intézményektől vagy egyéb helytől, különösen nevelési, nevelési-oktatási vagy gyógykezelés céljából látogatott egészségügyi intézménytől, vallásgyakorlása során látogatott épülettől tartsa távol magát, c) meghatározott jellegű nyilvános helyeket és nyilvános rendezvényeket, valamint gyűléseket, meghatározott közterületeket ne látogasson, d) nyilvános helyen ne fogyasszon szeszes italt, e) meghatározott helyen és időközönként, meghatározott szervnél vagy személynél jelentkezzen, f) vegye fel a kapcsolatot az állami foglalkoztatási szervvel, vagy a helyi önkormányzatnál közfoglalkoztatásra jelentkezzen, g) meghatározott tanulmányokat folytasson, h) – beleegyezése esetén – meghatározott gyógykezelésnek vagy gyógyító eljárásnak vesse alá magát, i) vegyen részt a pártfogó felügyelő által szervezett csoportos foglalkozáson vagy a pártfogó felügyelői szolgálat közösségi foglalkoztatójának programja szerinti más foglalkozáson, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200100.TV/ts/20230101/lr/119> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁶³ Nagykommentár a Btk. 119. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/346/id/A13Y1369.KK/ts/20220301/lr/69> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁶⁴ Mikula i. m. 29. o.

⁶⁵ Tóth i. m. 95. o., <http://www.herke.hu/tan/tremmel75.pdf> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁶⁶ Btk. 71. § (2) bekezdés i) pontja, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200100.TV/ts/20230101/lr/119> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁶⁷ 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet 60. § (1) bekezdés, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1300008.KIM/ts/20230101/lr/60> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

71. § (2)–(3) bekezdése szerinti, egyes külön magatartási szabályok, illetve a pártfogó felügyelőnek a magatartási szabályok megtartására vonatkozó rendelkezései végrehajtásában.⁶⁸

A közösségi foglalkoztató programjai különösen a viselkedéskorrekció, illetve szociális és életvezetési készségek fejlesztésére, bűnelkövetői viselkedés korrekciójára irányuló csoportos és egyéni foglalkozások, a tanulássegítő programok, a közösségi jóváértelmezés, a sérelem okozását tudatosító programok és a helyreállító technikák (konferenciamódszerek, mediáció, egyéb közösségi konfliktuskezelési technikák) alkalmazása, a strukturált szabadidő eltöltését elősegítő programok, az egyéni tanácsadások, így különösen a pszichológiai és a mentálhigiénés tanácsadások. A közösségi foglalkoztató elsősorban a megelőző pártfogás hatálya alatt állók, illetve a fiatalok pártfogó felügyelet hatálya alatt állók számára előírt külön magatartási szabályok végrehajtásában vesz részt, illetve szervez programokat.⁶⁹ A közösségi foglalkoztató a bíróság, illetve az ügyészség által előírt külön magatartási szabályok vagy a gyámhatóság által előírt magatartási szabályok végrehajtása érdekében egy-egy programot évente legalább kétszer biztosít.⁷⁰

A közösségi foglalkoztató funkciója, hogy a bűnismétlési kockázatok célzott kezelését, a kriminális veszélyeztetettség csökkentését és a sértettek szükségleteinek érvényesülését szolgáló pártfogó felügyelői beavatkozásokkal, elkövetői programokkal biztosítsa.⁷¹

IX. Szabálysértési ügyek a Szegedi Járásbíróságon⁷²

A Szegedi Járásbíróságon 2022. évben a fiatalokat érintő szabálysértési ügyekben 69 esetben indult szabálysértési eljárás. Ebből 53 ügyben történt érdemi döntéshozatal, melyből 1 ügy-

<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1300008.KIM/ts/20230101/lr/60> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁶⁸ 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet 60. § (3) bekezdés a) és b) pontja, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1300008.KIM/ts/20230101/lr/60> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁶⁹ 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet 61. § (1)–(2) bekezdés, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1300008.KIM/ts/20230101/lr/60> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁷⁰ 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet 62. §, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1300008.KIM/ts/20230101/lr/60> (letöltés dátuma: 2023. február 28.).

⁷¹ Községi foglalkoztatót jelenleg a Baranya Vármegyei Kormányhivatal, a Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Kormányhivatal működtet. További községi foglalkoztatókat működtet a Hajdú-Bihar Vármegyei Kormányhivatal, a Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Kormányhivatal és Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Kormányhivatal, melyek célja a szabadult elítéltek társadalmi reintegrációjának elősegítése, a reintegrációs ösztönzés, társadalmi kötődés programban részt vevő fogvatartottak és hozzátartozóik személyiségének és kompetenciáinak fejlesztése, munkaerőpiaci készségeik és lehetőségeik támogatása, ezenfelül szabadidős programok szervezése, jóváértelmezési programok és a külön magatartási szabályok teljesíthetőségének megteremtése, valamint a tapasztalatok és a jó gyakorlatok megosztása a külső és belső szakmai körökkel. <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/partfogoo-felugyeloi-szolgalat>, <https://www.kormanyhivatal.hu/hu/baranya/hirek/a-bunmegelozest-segiti-az-uj-kozossegi-foglalkoztato>, https://bv.gov.hu/sites/default/files/Tajekoztato%20kormanyhivatalok%20reszere%20fuzet_KF.pdf (letöltés napja: 2023. február 3.).

⁷² A Szegedi Törvényszék elnöke által a 2023.EI.XI.F.2/2. számú határozat alapján engedélyezett kutatás során megismert adatok.

ben a bíróság gyorsított bírósági eljárás keretében döntött. Az eljáró bírósági titkárok 23 ügyben tartottak tárgyalást.

A fiatalkorúak által elkövetett szabálysértések közül továbbra is a leggyakoribb a lopással megvalósuló tulajdon elleni szabálysértés (22 ügy). Ezt követi az engedély nélküli vezetés (19 ügy), melyek száma megközelíti a lopással megvalósuló tulajdon elleni szabálysértési ügyek számát. Az általuk elkövetett további szabálysértések száma igen csekély: rongálással elkövetett tulajdon elleni szabálysértés (2 ügy), garázdaság szabálysértés (2 ügy), rendzavarás (2 ügy), valótlan bejelentés (2 ügy), csalással megvalósuló tulajdon elleni szabálysértés (1 ügy), átengedésként engedély nélküli vezetés (1 ügy), közbiztonsági tevékenység jogosulatlan végzése (1 ügy).

A fiatalkorúakat érintő 53 szabálysértési ügyben a 67 fiatalkorú elkövetővel szemben alkalmaztak büntetést, illetve intézkedést tekintettel arra, hogy egyes ügyekben több elkövető is felelősségre vonásra került. A leggyakrabban alkalmazott szankció a figyelmeztetés volt, mely 50 fiatalkorúval szemben került alkalmazásra. Ezt követi a járművezetéstől eltiltás intézkedés, mely 9 esetben önállóan került kiszabásra. További 2 esetben büntetés kiszabása mellett alkalmazták az eljáró bírósági titkárok, 1 esetben pénzbírság és további 1 esetben közérdekű munka büntetés kiszabása mellett. A büntetések közül a pénzbírság kiszabására került a legtöbbször sor 5 esetben, míg további 1 esetben közérdekű munka büntetést alkalmaztak. Egy fiatalkorúval szemben történt szabálysértési elzárás kiszabása oly módon, hogy az eljáró bírósági titkár a büntetés végrehajtását próbaidőre felfüggesztette. Letöltendő szabálysértési elzárás kiszabására nem került sor. Fiatalkorú védelembe vételének kezdeményezése a gyermekvédelmi hatóságnál, illetve a közvetítői eljárásra utalás nem történt.

Az érintett fiatalkorúak közül az elkövetés időpontjában 65-en büntetlen előéletűek voltak, azonban 12 fiatalkorú ellen büntetőeljárás volt folyamatban. Az általuk megvalósulni látszó bűncselekmények elsősorban vagyon elleni bűncselekmények voltak (lopás büntette, lopás vétsége, rongálás vétsége, jogtalan elsajátítás vétsége), de emellett kábítószer birtoklásának vétsége, közfeladatot ellátó személy elleni erőszak büntette, garázdaság vétsége, könnyű testi sértés vétsége, közokirat-hamisítás büntette, súlyos testi sértés büntette, jármű vezetésének tiltott átengedésének vétsége, és járművezetés az eltiltás hatálya alatt vétsége miatt is indult ellenük eljárás. További 1 fiatalkorú elkövető mint büntetlen előéletű állt már bíróság előtt, mely során a bíróság jármű önkényes elvételének büntette és más bűncselekmények miatt 2 évi időtartamban próbára bocsátotta, egyben elrendelte pártfogó felügyeletét. 1 fiatalkorú elkövető volt büntetett előéletű, akivel szemben kábítószer birtoklásának vétsége és más bűncselekmény elkövetése miatt közérdekű munka büntetés került kiszabásra.

A vizsgált eljárások tárgyát képező cselekmény elkövetését megelőzően két éven belül 15 fiatalkorú esetében állapították meg szabálysértési felelősségüket, vagy szabtak ki velük szemben helyszíni bírságot, míg 52 fiatalkorú elkövető nem követett el szabálysértést.⁷³

A Szegedi Járásbíróság illetékességi területén 2022. évben elkövetett és elbírált szabálysértési ügyek esetében megállapít

ható, hogy az esetek túlnyomó többségében büntetlen előéletű fiatalkorúak követtek el kisebb súlyú vagyon elleni szabálysértéseket és mellette az engedély nélküli vezetés szabálysértést valószínűsítették meg a leggyakrabban. Az alkalmazott szankciók többségében intézkedés került kiszabásra, nevezetesen figyelmeztetés és járművezetéstől eltiltás intézkedés. Büntetés kiszabására csupán néhány esetben került sor. A büntetett előéletű fiataloknál, valamint a büntetlen előéletű fiatalok közel 1/4-énél azonban már megfigyelhető egyfajta bűnelkövetői magatartás, mely kriminális cselekmény – szabálysértés – megvalósulásában mutatkozik meg. Ezen fiatalok esetében már szükségesnek mutatható nevelő jellegű intézkedések alkalmazása, melyeknek igazodniuk kell a fiatalkorú személyi körülményeihez, nevelési hiányosságaihoz, szükségleteihez. Szükséges és fontos annak a megakadályozása, hogy a fiatalkorú a jövőben újabb szabálysértést vagy bűncselekményt kövessen el.

Azokban az esetekben, ahol már a figyelmeztetésnek nincs elegendő visszatartó ereje a Szabs. tv.-t illetően, további intézkedés hiányában büntetés kiszabására kerülhet sor. A New York-i egyezményben foglaltakkal összhangban azonban a fiatalkorúval szemben büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető.⁷⁴ Az elmúlt évtizedek kutatásainak, valamint a hazai és nemzetközi tapasztalatoknak köszönhetően, napjainkra általánosan elfogadottá vált, hogy a fiatalkorúak ügyeiben – amennyiben lehetséges – kerülni kell a represszív megközelítést, és törekedni kell a fiatalkorúak helyes irányú fejlődését elősegítő alternatív szankciók, valamint a helyreállító igazságszolgáltatás széles körű alkalmazására,⁷⁵ ez pedig nem lehet más, mint próbára bocsátás és a pártfogó felügyelet.

A Szabs. tv. szankciórendszerének hiányosságait meg kellene szüntetni⁷⁶ tekintettel arra, hogy nevelő jellegű intézkedések – a figyelmeztetésen kívül – nincsenek a Szabs. tv.-ben.

X. Szabálysértés elkövetése esetén hozott határozat fiatalkorú terhelt vonatkozásában a Szegedi Járásbíróságon⁷⁷

A Járásbíróság a 17 éves eljárás alá vont személlyel szemben gyorsított szabálysértési eljárásban szabálysértési tárgyaláson engedély nélküli vezetés szabálysértés [Szabs. tv. 176. § (1) bekezdés] elkövetése miatt 140 óra közérdekű munkát szabott ki, és 1 év időtartamra minden közúti járművezetéstől eltiltotta. A bíróság a közérdekű munka tartamába az eljárás alá vont személy által szabálysértési őrizetben töltött időt beszámítani ren

⁷⁴ Nagykommentár a Btk. törvényhez a 106. § (2) bekezdéshez, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/346/id/A13Y1369.KK/ts/20220301/lr/chain22832>, Letöltés dátuma: 2023. március 18.

⁷⁵ Kommentár a Be. törvényhez a 690. §-ához, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/396/id/A17Y0090.KK/ts/20220101/lr/chain2071>, Letöltés dátuma: 2023. március 18.

⁷⁶ LÉVAY i. m. 905. o.

⁷⁷ A Szegedi Törvényszék elnöke által a 2023.EI.XI.F.2/2. számú határozat alapján engedélyezett kutatás során megismert adatok

⁷³ A Szegedi Törvényszék elnöke által a 2023.EI.XI.F.2/2. számú határozat alapján engedélyezett kutatás során megismert adatok.

delte, azzal hogy szabálysértési őrizet minden megkezdett óráját egy óra tartamú közérdekű munkaként kell beszámítani. Megállapította, hogy a beszámítás folytán a kiszabott 140 óra közérdekű munkából 10 óra közérdekű munkát ledolgozottnak tekint. A bíróság akként rendelkezett, hogy a beszámítás folytán fennmaradó 130 óra közérdekű munkát az eljárás alá vont személy hetenként legalább egy napon – a heti pihenőnapon vagy szabadidejében – díjazás nélkül köteles végezni. Az eljárás alá vont személy köteles a végzés jogerőre emelkedését követő 8 napon belül a lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes megyei kormányhivatal járási hivatal foglalkoztatási osztályánál a közérdekű munka ledolgozására önként jelentkezni. A határozat rendelkező része szerint, amennyiben az eljárás alá vont személy a munkakötelezettségének, vagy az állami foglalkoztatási szerv előtti megjelenési kötelezettségének önként nem tesz eleget, illetve a foglalkoztathatósági szakvéleményt határidőre nem mutatja be, úgy a bíróság a közérdekű munkát, illetve annak hátralévő részét 6 óránként számítva 1 nap, összesen 21 nap szabálysértési elzárásra változtatja át. A bíróság kötelezte továbbá az eljárás alá vont személyt az eljárás során felmerült szabálysértési költség megfizetésére.

A határozat indokolása szerint a fiatalkorú eljárás alá vont személyt a rendőrkapitányság feljelentése alapján Szabs. tv. 176. § (1) bekezdésébe ütköző és aszerint minősülő engedély nélküli vezetés szabálysértés elkövetése miatt a rendőrkapitányság gyorsított szabálysértési eljárás keretében bíróság elé állította. A bíróság a lefolytatott bizonyítási eljárás alapján az alábbi tényállást állapította meg: A fiatalkorú eljárás alá vont személy magyar anyanyelvű, magyar állampolgár. Legmagasabb iskolai végzettsége az általános iskola 8 osztálya azzal, hogy autószerelőnek tanul, jelenleg tanulói jogviszonya szünetel. Szakképzettséggel nem rendelkezik. Édesapja vállalkozásában segédmunkásként dolgozik, festő-mázoló-tapétázó szakemberek munkáját segíti, melyből nettó 200 000 forint havi jövedelemre tesz szert. Élettársi kapcsolatban él. Kiskorú gyermek eltartásáról nem gondoskodik. Jelenleg öten élnek egy háztartásban, melyből három személy keresőképes, kettő eltartott. Vagyont képezi a cselekmény elkövetéséhez használt személygépjármű. Tartozása nincs. Egészségi állapota megfelelő, gyógyszer nem szed.

Az eljárás során megállapítást nyert, hogy a 17 éves fiatalkorú eljárás alá vont személynek vezetői engedélye nincs, azzal sosem rendelkezett. Büntetett előéletű, büntetőjogi felelősségre vonására egy alkalommal került sor az alábbiak szerint: A járásbíróság büntetővégzésével a 17 éves fiatalkorú terhelttel szemben kábítószer birtoklásának vétsége és más bűncselekmény elkövetése miatt 100 óra közérdekű munka büntetést szabott ki. A fiatalkorú eljárás alá vont személlyel szemben a határozat meghozatalakor kilenc büntetőeljárás volt folyamatban, melyek közül az utóbbi hat: a járásbíróságon közokirat-hamisítás büntette és más bűncselekmény elkövetése miatt, a járásbíróságon járművezetés az eltiltás hatálya alatt vétség elkövetése miatt, a rendőrkapitányságon járművezetés az eltiltás hatálya alatt vétség elkövetése miatt, a rendőrkapitányságon járművezetés az eltiltás hatálya alatt vétségének elkövetése miatt, a rendőrkapitányságon járművezetés az eltiltás hatálya alatt vétségének elkövetése miatt.

Az elkövetést megelőző két éven belül közlekedés bizton-

sága elleni szabálysértés elkövetése miatt hét alkalommal állapították meg fiatalkorú eljárás alá vont személy szabálysértési felelősségét, melyek közül a legutóbbi három: a rendőrkapitányság mint szabálysértési hatóság határozatával közúti közlekedési igazgatási szabályok megsértése szabálysértés elkövetése miatt figyelmeztetés intézkedést alkalmazott vele szemben, a rendőrkapitányság mint szabálysértési hatóság a határozatával közúti közlekedési igazgatási szabályok megsértése és más szabálysértések elkövetése miatt figyelmeztetés intézkedést alkalmazott vele szemben, a rendőrkapitányság mint szabálysértési hatóság határozatával közúti közlekedési szabályok kisebb fokú megsértése és más szabálysértés elkövetése miatt figyelmeztetés intézkedést alkalmazott vele szemben. A határozat meghozatalának időpontjában a fiatalkorú elkövető ellen a rendőrkapitányságon engedély nélküli vezetés szabálysértés elkövetése miatt szabálysértési eljárás van folyamatban.

Az eljárás alá vont személy az alábbi szabálysértést követte el: A fiatalkorú eljárás alá vont személy 2022. szeptember 30. napján a hajnali órákban Szegeden úgy vett részt a közúti forgalomban a tulajdonát képező személygépjárművel, hogy annak vezetésére jogosító érvényes vezetői engedéllyel nem rendelkezett. Járművezetéstől eltiltás hatálya alatt az elkövetéskor nem állt. A fiatalkorú eljárás alá vont személyt a fenti időpontban rendőri intézkedés alá vonták, melynek során megállapítást nyert, hogy az eljárás alá vont személy érvényes vezetői engedéllyel nem rendelkezik, továbbá a kormányhivatal járási hivatala határozatával vezetési jogosultságának szünetelését rendelte el az ellene – járművezetés az eltiltás hatálya alatt vétség elkövetése miatt – folyamatban lévő büntetőeljárások jogerős befejezéséig. A fiatalkorú eljárás alá vont személy rendőrségi meghallgatása során, illetve a gyorsított szabálysértési tárgyalás keretében is kirendelt jogi képviselője és törvényes képviselője jelenlétében elismerte a szabálysértés elkövetését, tettét megbánta, a hatóságokkal végig együttműködő magatartást tanúsított.

A bíróság az eljárása során minden kétséget kizáróan megállapította, hogy a fiatalkorú eljárás alá vont személy elkövette a Szabs. tv. 176. § (1) bekezdésébe ütköző, aszerint minősülő engedély nélküli vezetés szabálysértését, melyre tekintettel a rendelkező részben foglaltak szerint vele szemben közérdekű munka büntetést szabott ki, és közúti járművezetéstől eltiltotta.

XI. Összegzés

A szakirodalom feldolgozását és a vizsgált téma elemzését követően az alábbi megállapításokra jutottam:

A fiatalkorúak elleni eljárásokban különösen fontos, hogy a gyermek az eljárás során is gyermek maradjon, mivel a fiatalok testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlettsége jelentős eltérést mutat a felnőttekéhez képest. Életkorukból kifolyólag személyiségük fejlődése folyamatban van, alig rendelkeznek idegrendszeri, lelki és szociális eszköztárral az őket ért hatások leküzdéséhez és feldolgozásához, ezért védelmük az eljárás során nélkülözhetetlen. A fiatalkorúak az eljárások során elsősorban gyermekek és csak másodsorban terheltek, illetve eljárás alá vont személyek. Maximálisan egyetértek azzal az állásponttal, mely szerint a felnövekvő korosztályok kriminalitására való

reagálás nem egyszerűen büntetőjogi kérdés.⁷⁸ Megítélése komplex, és nem kizárólag jogi feladat.

Kutatási tevékenységem során megismert adatok alapján megállapítható, hogy a fiatalkorú eljárás alá vont személyekkel szemben az ügyek túlnyomó többségében elegendő a figyelmeztetés alkalmazása, büntetés kiszabása csupán néhány esetben válhat indokolttá. Egyes esetekben azonban állásponthoz szerint szükségesnek mutatkozhat olyan nevelő jellegű intézkedés alkalmazása, melynek célja az, hogy a fiatalkorú a jövőben ne elkövessen el újabb szabálysértést vagy bűncselekményt. Azokban az esetekben, ahol már a figyelmeztetésnek nincs visszatartó ereje, szükséges a fiatalkorúak helyes irányú fejlődését elősegítő alternatív szankciók alkalmazása, mely nem más, mint próbára bocsátás és a pártfogó felügyelet.

A próbára bocsátás és a pártfogó felügyelet alkalmazása mellett indokolt lenne a külön magatartási szabályok, különösen a közösségi foglalkoztatókra való részvétel előírása. Fontos a jól megválasztott magatartási szabály, melyben a pártfogó felügyelő tud segítséget nyújtani a jogalkalmazónak. A szervezett foglalkozások és tanácsadások rengeteget tudnának segíteni a fiatalkorúaknak a társadalmi beilleszkedésben. A külön magatartási szabályok segítséget nyújthatnak a fiatalkorúnak a szociális és életvezetési készségei fejlesztésében, bűnelkövetői viselkedésének korrekciójában, segíthetik a tanulmányai folytatását, a

strukturált szabadidő eltöltését, és segítséget nyújthatnak a mentálhigiénés ismeretek megszerzésében.

A fiatalkorúak esetében a pártfogó felügyelet elrendelése elengedhetetlen. Járulékos szankcióként a próbára bocsátás mellett megfelelő hatékonysággal működik. A pártfogói munkának köszönhetően a fiatalkorúak esélyt kapnak arra, hogy társadalomban megtalálják a helyüket, tanulmányaikat folytathassák, szakmát tanuljanak, dolgozzanak, családi kapcsolataikat rendezzék, melyhez esetükben elengedhetetlen a szakember ellenőrzése, felügyelete és támogatása.

A fiatalkorúak esetében tehát továbbra is szükség lenne az intézkedések körének bővítésére ahhoz, hogy az elkövetőkkel szemben alkalmazott szankciók megfeleljenek a Btk.-ban és a Szabs. tv.-ben meghatározott céloknak, így azok alkalmazása által a fiatalkorú elkövető helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon.

A fent részletezetteken túl azonban még mindig az elsődleges cél a bűnmegelőzés, ahol kulcsfontosságú szerepe elsődlegesen a gyermek családjának van. A gyermek neveléséért, személyiségfejlődése érzelmi alapjainak lerakásáért, biztonságérzetének megteremtéséért a szülő a felelős.

Dolgozatomat dr. Vekerdy Tamás gondolataival zárnám, mely szerint az érzelmi biztonság a legfontosabb a gyerek személyiségfejlődésében. Enélkül nincs egészséges fejlődés. Aki érzelmi biztonságban, testi-lelki jólétben, ölelő melegségben nőhet fel, az nemcsak gyerekként, de később felnőtt korba érve is sokkal eredményesebben tudja megoldani és kiegyensúlyozottabban tudja átvészelni az élet nehézségeit.

⁷⁸ ROSTA Andrea: *A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája tankönyv*, Lévy Miklós ajánlója, Budapest, L'Harmattan kiadó – Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány, 2014., 399 o., 7. o.

ZSIROS KLAUDIA VIKTÓRIA¹

A szakértői objektivitás jelentősége a szexuális erőszak bizonyítási eljárásában

Bevezető gondolatok

Tanulmányom témája az igazságügyi szakértői vizsgálat jelentősége a szexuális erőszak bizonyítási eljárásban, hogy a szakértő objektivitásából és különleges szakértelméből eredően miért számít egy fontos bizonyítási eszköznek kifejezetten ezen bűncselekmény vonatkozásában.

A 2017 októberében a szociális médiában elterjedő Me Too mozgalom történései a közvélekedés legkülönbözőbb reakció mellett e bűncselekmények elbírálásával összefüggésben felvetették, hogy a bizonyítási eljárás, nemkülönben az orvos szakértő bevonása, kellemetlen és megalázó, illetve, hogy sokszor csak a sértett szavahihetőségén múlik az ügy kimenetele.²

A tanulmányban a szexuális erőszak tényállásával összefüggésben bemutatom, mi is a bizonyítandó és jelentős tény, mi a bizonyítás célja, hogyan történik maga a kirendelés, mi a különleges szakértelem és miért segíti a bizonyítást egy szakvélemény mint objektív bizonyítási eszköz.

1. A bizonyítás tárgya és célja

A büntetőeljárás központi részét képezi a bizonyítás, hiszen az egyes bűncselekmények tényállásai és az adott ügy történeti tényállása közötti összefüggésre, s így a bűncselekmény megtörténtének megállapítására a bizonyítási eljárás keretében lehetséges és kell is következtetéseket levonni a bizonyítási eszközök és cselekmények igénybevételeivel és alkalmazásával. A múltbeli tények feltárása teszi lehetővé, hogy a valóságnak azon részét megállapíthassuk, amelyre az adott ügy vonatkozik, az ilyen tények megállapításának pedig számos módszere ismert, amelyek a megismerendő tények természetétől és a

megismerés céljától függően valnak specifikussá.³ A büntetőeljárásban ez a specifikus módszer a bizonyítás, ahol a múltbeli tények bizonyításának alapjául az a felismerés szolgál, hogy a külvilágban minden esemény vagy történet előidéző bizonyos változásokat, tehát nyomot hagy, amik tárgyasulhatnak (tárgyi bizonyítási eszköz, okirat, szakvélemény), vagy az emberi emlékezetben léteznek (vallomások), és ezek az ok (múltbeli tény) és az okozat (nyom) viszonyában állnak egymással.⁴

A természettudományos megfigyelés azon alapfeltételekre

épül, miszerint a természet szabályai megismerhetők, a természet alaptörvényei egyetemesek és állandók, és a megfigyelt jelenségekből következtethetünk a nem megfigyelt jelenségekre is, s ennek a megismerésnek a leggyakoribb módszerei a megfigyelés, a mérés, a hipotézisalkotás, a kísérletezés, a formalizálás, a következtetés (indukció, dedukció), valamint a modellezés.⁵ A természettudományos megismerés a nyomozás és a bizonyítás során a kriminalisztikában és a forenzikus tudományokban ölt testet, s a szakértőt a különleges szakértelme természetesen képessé teszi arra, hogy az adott területen a megfelelő vizsgálati módszertan kiválasztásával és kivitelezésével, a megismerhetőség határain belül természettudományos válaszokat adjon a releváns kérdésekre.⁶

2. A szexuális erőszak bizonyítása

A Btk. 197. § (1) bekezdése alapján *szexuális erőszakot követ el az, aki a szexuális kényszerítést erőszakkal, illetve az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel követi el, vagy más védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapotát szexuális cselekményre használja fel. A (2) bekezdés alapján pedig szexuális erőszakot követ el az is, aki tizenkettedik életévét be nem töltött személlyel szexuális cselekményt végez vagy végeztet.*

A szexuális erőszak megvalósulásához a fenyegetés szempontjából az szükséges, hogy az minősített fenyegetés legyen. A súlyos hátrány kilátásba helyezése egyrészt irányulhat a sértett vagy más személy irányába, sőt akár az önsértéssel való fenyegetés is lehet tényállásszerű, ha ezek alkalmasak voltak arra, hogy a sértettben komoly félelmet váltsanak ki.⁷ A fenye-

¹ PhD-hallgató Marton Géza Állam és Jogtudományi Doktori Iskola.

² ZSIROS Klaudia Viktória: A szexuális zaklatás és erőszak elbírálásának nehézségei a #MeToo mozgalom fényében, In: *Tudományos Diákest Tanulmánykötet V.*, DE Praetor Szakkollégium, Debrecen (2018) 171.

³ BELOVICS Ervin – ERDEI Árpád: *A büntetőeljárás törvény magyarázata*, HVG-ORAC, Budapest (2018) 231.

⁴ BELOVICS–ERDEI i. m. 231.

⁵ ANGYAL Miklós: Természettudományok az igazságügyi szakértés szolgálatában, *Magyar Bűnüldöző*, ResearchGate (2019) 42.

⁶ ANGYAL: i. m. 42.

⁷ BLASKÓ Béla – MADAI Sándor – PALLAGI Anikó – POLT Péter – SCHUBAUER László: *Büntetőjog Különös Része I.*, Rejtjel Kiadó, Budapest–Debrecen (2015) 157.

getés és annak hatásának bizonyítása történhet igazságügyi pszichológus szakértő bevonásával, aki megvizsgálhatja, milyen összefüggések mutathatók ki a kérdéses cselekmény és a sértett pszichéje között.

A másik elkövetési mód, az erőszak olyan fizikai kényszer, amely a passzív alany teste ellen irányul, és alkalmas a sértett komoly ellenállásának a leküzdésére, az erőszak alkalmazása pedig már olyan fizikai nyomokat hagyhat, amikor az igazságügyi orvos szakértő bevonása válik szükségessé.

Védekezésre képtelennek akkor tekinthető a sértett, ha helyzeténél vagy állapotánál fogva ideiglenesen vagy véglegesen nem képes ellenállás kifejtésére, akaratnyilvánításra pedig akkor képtelen a sértett, ha jogi értelemben nem képes erre ideiglenesen vagy állandó jelleggel, akár pszichésen, akár testi, fizikai adottságai miatt, például ha alkohol vagy kábítószer befolyása alatt áll.⁸ Ha ezen állapotokat az elkövető idézte elő, s nem csak felhasználja a szexuális cselekményre, akkor az erőszakkal vagy élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel való elkövetés állapítható meg. Ezek az állapotok akár pszichológus szakértő, elmeorvos szakértő vagy orvos szakértő eljárásának igénybevételét is jelenthetik.

Az egész eljárás, s ezzel együtt a bizonyítási eljárás legfőbb célja is a bűncselekmény megtörténtének igazolása, az elkövető felderítése és a cselekmény lehető legpontosabb rekonstrukciója, mely cél eléréséhez szexuális erőszak és kényszerítés esetén a különböző kriminalisztikai módszerek mellett kiemelt jelentőséget kap a sértett orvosi vizsgálata, mely sok esetben a cselekmény objektív bizonyításának egyedüli lehetősége.⁹

A fentiek alapján ez azt jelenti, hogy a szexuális erőszaknak és kényszerítésnek egyrészt a célcselekménye, másrészt az elkövetésének módjai, mint az erőszak, a fenyegetés és a védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapot mind relevanciával bírnak a tényállás megállapításánál és így a bizonyítási eljárásban bizonyítandó tények, melyeknek nyomai mind szakértői bizonyítás vizsgálati kérdései körébe tartoznak.

A szexuális erőszak és kényszerítés bűncselekmények egyik legbiztosabb, objektív szempontú bizonyítása tehát szakértő kirendelésével történhet. Ennek oka kettős, mivel egyrészt a szakértő „hivatali minőségében” készíti el véleményét; másrészt a személyét tekintve semmilyen formában sem kötődik a bűncselekményhez.¹⁰ A sértett, a terhelt és a szakértő esetében is közös vonás az, hogy egy múltbeli eseményről nyilatkoznak, viszont míg az emberi emlékezet pontatlanságaival számolni kell, addig a szakértő a múlt nyomaiból von le következtetéseket, aminek ráadásul nem is volt részese.¹¹ A szakértő nincs befolyásolva olyan tényezők által, mint például áldozati oldalon az érzelmek, érzések, a sokkhatás, vagy terhelt esetében az elítéléssel való fenyegetettség. Ezzel a felfogással viszont némileg ellentétes a szakértőnek a Be. által egyéb érdekelteként való meghatározása. Az elnevezés félrevezető, ha feltételezzük, hogy a szakértő a tárgyilagosság és szigorú szakmaiság képviselőjeként érdek- és elfogultságmentesen szolgál-

tat az ügyben szerzett ténybeli ismeretei és szaktudása alapján kialakított szakmai véleményével bizonyítékot.¹²

3. Szakértő kirendelése

A szakértői tevékenységre vonatkozó rendelkezések különböző jogszabályokban találhatók, a Be. az alapjait tartalmazza, mely mellett az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény és különböző rendeletek, illetve a MISZK és NSZKK működése adják egy másik jelentős részét.¹³ A Be. a szakértői bizonyítás szabályait a Szaktv.-re támaszkodva állapítja meg, nem ismételi meg minden előírást, melyet e törvény már rögzített, viszont utalások sincsenek a Be.-ben arra, hogy a Szaktv. előírásai hol s mennyiben alkalmazandók, a két jogszabály együttes értelmezése a jogalkalmazóra hárul.¹⁴

A Be. 188. § (1) bekezdése alapján szakértő kirendelésére akkor kerülhet sor, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, és a kirendelés maga a bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság határozatával történik. A nyomozás során szakértőt alkalmazni kötelező, ha a nyomozó hatóság vagy az ügyészség műszeres vallomás-ellenőrzéssel vizsgálja a gyanúsított vagy a tanú, például a sértett vallomását.¹⁵

Erre az eljárás azon szakaszában kerülhet sor, amikor már feltárára és megállapításra kerültek a bíróság által azok a tények, adatok, vagy körülmények, amelyek jellemzőire nézve a szakértő állásfoglalása szükséges, ezért erre általában – a nyomozás, a vád, illetőleg a bíróság előtti szakaszban egyaránt – az utolsó eljárási cselekmények között kerül sor, mivel ekkorra válnak világossá azok a releváns tények, amelyeket a szakértőnek a véleménye kialakítása során figyelembe kell vennie.¹⁶ Ez a szexuális erőszak vagy kényszerítés esetén eltérő lehet, hiszen a cselekmények következtében a sértett felkereshet egy egészségügyi intézményt, és ezzel akár összefüggésben, vagy anélkül, de a nyomozó hatóság, a rendőrség is tudomást szerezhet a bűncselekményről. Maga a Be. is kivételt enged az írásbeli kirendelés alól akkor, ha sürgős részvizsgálatra van szükség, és a rendőrség szóban is kirendelheti a szakértőt.

A különleges szakértelem alsó határát a büntetőeljárásban bírónaként, ügyészként vagy nyomozó hatóság tagjaként részt vevő bűnügyi szakemberek általános szakmai ismeretének szintjén kell megvonni, de ebbe nem értendő bele a jogi ismeret, tehát jogi kérdésben szakértőt kirendelni nem lehet.¹⁷ Ez alapján tehát a különleges szó nem a hétköznapi jelentését kell érteni, és nem is kell, hogy ritka, bonyolult, tudományos

¹² BELOVICS–ERDEI: i. m. 263.

¹³ Például a 9/2016. (II. 27.) IM rendelet az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről, a 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és előkészítő eljárás részletes szabályairól, illetve a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara és a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ feladatai és működése.

¹⁴ BELOVICS–ERDEI: i. m. 263.

¹⁵ CZINE Ágnes: *Büntetőeljárás jog*, Patrocinium, Budapest (2019) 149.

¹⁶ BÉRCES: i. m. 96.

¹⁷ BELOVICS–ERDEI: i. m. 264.

⁸ BLASKÓ et al: i. m. 158.

⁹ KRICKOVICS Antal – ANGAL Miklós: *A nemi erőszak elleni bűncselekmények hatékony bizonyítása – orvosi és kriminalisztikai szempontok*, ResearchGate (2013) 151.

¹⁰ BÉRCES Viktor: A szakértői bizonyítás elvi és gyakorlati kérdéseiről, *Miskolci Jogi Szemle* 14. évf. 2. különszám 1. kötet (2019) 98.

¹¹ FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*, Wolters Kluwer Hungary, Budapest (2018) 214.

szakterület része legyen, viszont jogi szakismerettől eltérő ismeretanyaghoz kell, hogy tartozzon.¹⁸

A 19. században uralkodó volt az az álláspont, hogy a szakértő a véleményével az adott kérdés tudományos bírójaként tevékenykedett, és ezért a szakértőt a bíró segédjének kellett tekinteni, viszont a 20. században már megerősödött az a fel fogás, mely szerint a szakértő nem tudományos bíró vagy bíróság, hanem a bizonyítás egyik alanya.¹⁹

A Szaktv. 4. § (1) bekezdése alapján igazságügyi szakértői tevékenységet többek között az erre feljogosított természetes személy (igazságügyi szakértő) vagy igazságügyi szakértői intézmény és igazságügyi szakértői intézet végezhet. Kormányrendelet meghatározza, hogy egyes szakkérdések és szakterületek esetén kizárólag meghatározott szakértő adhat szakvéleményt. Anyagmaradványok, minták toxikológiai vizsgálata, DNS-vizsgálat vagy pszichológiai vizsgálat esetén a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ (NSZKK) a szakvélemény adására feljogosított szerv.²⁰

Az NSZKK alaptevékenységeként ellátja a Szaktv. szerinti igazságügyi szakértői tevékenységet, valamint az ahhoz kapcsolódó igazgatási, gazdálkodási, munkaügyi és nyilvántartási feladatokat, és állami feladatként ellátott alaptevékenysége olyan ügyekben történő hatósági kirendelés teljesítése, amelyben jogszabály lehetővé vagy kötelezővé teszi a bizonyítási eljárás hivatalból történő lefolytatását.²¹ Az NSZKK igazságügyi szakértői IM rendeletben felsorolt kompetenciaterületeken látják el tevékenységüket, mint például az igazságügyi orvostan, igazságügyi pszichiátria és klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológia.²² E kompetenciák az egyik központi intézet, az Orvosszakértői Intézet alá tartoznak. Az intézet szakértői a szakvéleményeket a Szaktv. alapján a hatóság kirendelése vagy megbízása alapján, a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készítik, a függetlenség és pártatlanság követelményének megtartásával, ahol az intézetben dolgozó orvosok többek közt igazságügyi orvostan, belgyógyászat, igazságügyi pszichiátria, pszichiátria, a pszichológusok pedig klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológia, illetve neuropszichológiai szakpszichológia és pszichoterápia szakképesítéssel rendelkeznek.²³ A szakértői munkát jól felkészült szakközreműködői (pl. szülész-nőgyógyász) gárda segíti.

Az igazságügyi szakértők a szakértői tevékenységüket többek között önálló tevékenységként, egyéni vállalkozóként vagy az előbb említett intézmény nevében is végezhetik, és névjegyzékbe való felvételüket is jogszabály határozza meg.²⁴ Igazságügyi orvostan és igazságügyi pszichiátria szakterületekhez tartozó képesítési követelmények például általános orvos és igazságügyi orvostan/elmeorvostan szakvizsga, vagy klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológia szakterület esetén okleveles pszichológus és szakpszichológus szak-

vizsga.²⁵ A rendelet 7. §-a alapján ehhez még szükséges szakértőjelöltként eltöltött idő vagy közreműködőként elvégzett meghatározott ügyszám is, amit a szakértőjelölt tevékenysége felett szakmai felügyeletet gyakorló igazságügyi szakértő igazolja a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamarának, majd a névjegyzékbe való felvételhez szükséges igazolást a MISZK állítja ki.

A szakértő kirendelése és a vizsgálat feltételeinek megteremtése a kirendelő feladata, aminek része a kérdések feltevése, tehát a vizsgálat körének, kereteinek megvonása, melyhez ismerni kell az adott szakterület határait, kompetenciáit is, viszont a gyakorlatban előfordul, hogy a kérdésfeltevés épp emiatt pontatlan vagy hiányos.²⁶

4.

A szakértői eljárásban részt vevők jogai és kötelezettségei

A Be. alapján a szakértő köteles és jogosult mindazokat az adatokat megismerni, amelyek a feladatának teljesítéséhez szükségesek, így különösen az ügyiratokat megismerheti, az eljárási cselekményeknél jelen lehet, vagy a terhelttől, a sértettől és az eljárásban kirendelt szakértőtől felvilágosítást kérhet. Az megjegyzendő, hogy a terheltet természetesen ilyenkor is megilleti a vallomás megtagadásának joga.²⁷

A másik oldalról pedig ki kell emelni a Be. 194. §-ában szabályozott közreműködési kötelezettséget, mely alapján a terhelt, a sértett és a tanú köteles a szakértői vizsgálatnak, illetve beavatkozásnak magát alávetni, kivéve a műtétet és a műtétnek minősülő vizsgálati eljárást. Ha ezt nem teljesíti, akkor a terhelt elővezethető és vele szemben testi kényszer alkalmazható, a sértett és a tanú elővezethető és rendbírósággal sújtható, továbbá a terheltet, a sértettet és a tanút az okozott bűnügyi költség megtérítésére kell kötelezni. Mindezek mellett a sértett és a tanú köteles a szakértői vizsgálat elvégzését egyéb módon is elősegíteni.

5.

A szakvélemény mint objektív bizonyítási eszköz

A szakvélemény a Be. 165. §-a alapján bizonyítási eszköz, melyet a 167. § (4) bekezdése alapján a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a többi bizonyítékkal együtt egyenként és összességükben szabadon értékel, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg. A szakvélemény mint bizonyítási eszköz, így két oldalról vizsgálendő: a szakértő mint különleges szakértelem birtokában levő személy szemszögéből, és a szakvéleményt értékelő, különleges szakértelemmel nem rendelkező személy szemszögéből is.

²⁵ 9/2006. (II. 27.) IM rendelet 2. számú melléklete alapján.

²⁶ KÁRMÁN Gabriella: *A kriminalisztikai szakértői bizonyítás – A bíteltérdeklőség építőkövei*, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest (2019) 92.

²⁷ CZINE: i. m. 153.

¹⁸ POLT Péter: *Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez – 1. kötet*, Wolters Kluwer Hungary, Budapest (2018) 422.

¹⁹ BELOVICS–ERDEI: i. m. 262.

²⁰ 282/2007. (X. 26.) Kormányrendelet.

²¹ Az NSZKK honlapján a Szervezeti adatok, Jogállás, Létszám menüpont leírása alapján.

²² 9/2006. (II. 27.) IM rendelet.

²³ NSZKK honlapja, Orvosszakértői Intézet leírása alapján.

²⁴ BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály: *Büntető eljárásjog – Negyedik, aktualizált kiadás*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest (2019) 175.

Mind a sértett, mind a terhelt különböző szakértők általi vizsgálatának eredménye egy olyan szakvélemény, melynek törvényben meghatározott tartalmi elemei vannak, és melynek úgy kell elkészülnie, hogy a szakértő a tudomány mindenkori állása szerinti legaktuálisabb eredményeket vegye alapul, ami elősegíti a vád tárgyát képező tényállás tisztázását úgy, hogy az abban foglaltakat megerősíti vagy megcáfolja.²⁸

A Szaktv. alapján a szakértő a szakvélemény szakmai megállapításaival összefüggésben nem utasítható. A szakvéleménynek kötelező tartalmaznia a leletet, a vizsgálat módszerének rövid ismertetését, a szakmai ténymegállapításokat, a szakértő véleményét, ha az ügyben korábban vizsgálat lefolytatására került sor és a kirendelés erre kiterjed, a korábbi vizsgálatra vonatkozó adatok és megállapítások értékelését, az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 20. számú módszertani levelére történő utalást, illetve a módszertani levélben foglaltaktól történő eltérés esetén ennek indokait és az arra való utalást, hogy az igazságügyi szakértő mely szakterületen jogosult szakvéleményt adni, illetve, hogy az igazságügyi szakértő vagy más személy eseti szakértőként járt el. A szakvéleményben jogkérdésben – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – nem lehet állást foglalni. A jogkérdésben való döntés tilalmát viszont nem sérti az, ha a szakvélemény ténybeli és jogbeli elemeket együttesen is tartalmaz, hiszen egy jog által szabályozott közegeben bekövetkezett eseménysor, emberi magatartás vizsgálatához szükség lehet a jog területére tartozó körülmények bemutatására is.²⁹ A szakértő véleménye a Szaktv. értelmező rendelkezései szerint a szakvéleménynek az a része, mely a szakmai ténymegállapításokból levont következtetéseket, ennek keretében a feltett kérdésekre adott válaszokat tartalmazza, a lelet pedig a vizsgálat tárgyát és a vizsgálat eszközeit, módszereit tartalmazza.

Bizonyítékként a szakvéleménynek az előbb említett szakértői vélemény része értékelhető, az ezt megelőző tartalmi elemek értékelési segédletek, melyek a bizonyíték elfogadhatóságára, a vélemény bizonyító erejére utalnak, illetve vannak olyan elemei is a szakvéleménynek, melyek bizonyítékként nem értékelhetők, mint a terheltnek és a sértettnek a büntetőeljárás tárgyául szolgáló cselekményre vonatkozó közlései.³⁰

Ha a szakvélemény valamely fogyatékosága miatt aggályosanul nem fogadható el, különösen, ha hiányos, nem egyértelmű, önmagával ellentétes, vagy helyességéhez nyomatékos kétség fér, akkor azt hivatalból vagy indítványra felül lehet vizsgálni.³¹ A szakvélemény ilyen és ehhez hasonló jelzőkkel való illetése viszont értelmezési problémát vet fel, hiszen nincs egységes követelményrendszer a szakvélemény minőségére vonatkozóan. Egyrészt a jogszabályok különféle tartalmi és formai elemeket, tulajdonságokat kívánnak meg a szakvéleménytől, illetve meghatározzák a szakértői tevékenység szabályait, másrészt a szakirodalom a jogszabályi kívánalmaknál már többet vár el, azonban egységes kritériumrendszer nem létezik, és nem megfelelően kimunkált az sem, hogy az egyes törvényi előírások megsértésének mi a következménye.³²

Mivel a Be. is az aggálytalanság kifejezést használja, mindenképpen szükséges értelmezni azt, hogy ez mit is jelenthet. A szakirodalomban akkor aggálytalan egy szakvélemény, ha egyértelmű, szabatos, részletesen megindokolt, hiánytalan és ellentmondásmentes, illetve a bizonyított tényekkel összhangban áll, helyessége, szakszerűsége felől nincs semmi kétség és megállapításai korszerű szakmai hivatkozásokra épülnek.³³ Követelmény e jelző használata során az is, hogy a bíróság és a felek részéről történő követhetőség, ellenőrizhetőség, és hogy a ténymegállapításhoz szükséges adatok keletkezésének időpontja, forrásának megjelölése és visszakeresésre alkalmas azonosítójának feltüntetése is szerepeljen a véleményben.³⁴

A szakvéleménnyel kapcsolatban a legfontosabb feltételek tehát, hogy az természettudományosan megalapozott legyen, a hivatkozott tapasztalati tételei a valóságnak megfeleljenek, a vizsgálati módszer alkalmas legyen a feltett kérdés eldöntésére, a véleményben közölt megállapítás a leletből következzen, meggyőzően indokolt, dokumentált és világos legyen és a szakmai szabályokat is betartva szülessen meg.³⁵ A bizonyíték önmagában való értékelése a bizonyítandó tény, saját forrása vagy az ezt hordozó bizonyítási eszköz viszonyának vizsgálatát jelenti, a szakvélemény értékeléséhez viszont feltétlenül szükség van az egyes szakterületek hatókörének, a módszerek megbízhatóságának és az eredmények jelentéstartalmának ismeretére is.³⁶

Az előbb említett szabad értékelés korlátja az indokolási kötelezettség és az in dubio pro reo elv [Be. 7. § (4) bekezdés], mely szerint a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére. A bizonyítékoknak viszont nincs olyan kötelező mennyiségi vagy minőségi minimuma, amelynél a bűnösség megállapítása már csak bírói mérleges kérdésévé válik.³⁷ A szakvélemény is csak egyike a bizonyítási eszközöknek, nincs előre meghatározott bizonyító ereje, mégis a különleges szakértelem követelménye – mellyel a szakértő rendelkezik, a szakvéleményt értékelő bíró vagy ügyész nem – és a szakértő objektivitása kiemeli a többi bizonyítási eszköz közül. A bizonyítékok egyenértékűségének elvét ez némileg megtöri, és a szakvéleménynek a bizonyítási folyamatban elfoglalt helyére figyelemmel nyilvánvaló, hogy a szakvélemény megfelelőségének, helyességének, vagy más szóval minőségi megfelelőségének kérdése a büntető igazságszolgáltatás megfelelő működésének egyik biztosítéka.³⁸

A különleges szakértelmet megkívánó kérdésekre adott válaszok értékelése nehezebb, mint más bizonyítékok vagy bizonyítási eszközöké, amivel kapcsolatban két álláspont alakult ki. Az egyik kétségbe vonja, hogy a laikus ügyész vagy bíró az értékelésre képes lenne, mivel a megfelelő szakértelem híján az említettek a szakkérdések megválaszolására nem képesek, ezért az arra adott válaszok, így a szakértői vélemény értékelésére sem vállalkozhatnak, a másik álláspont képviselői pedig állítják, hogy a laikus is képes arra, hogy megállapítsa, a szakvélemény önmagában, a tartalom logikus és világos kifejtésével, a felhasznált tapasztalati tételek és a megállapított tények közötti összefüggések érthető bemutatásával alátámasztotta-e

²⁸ BÉRCES: i. m. 97.

²⁹ POLT: i. m. 424.

³⁰ CZINE: i. m. 156.

³¹ BELOVICS–TÓTH: i. m. 177.

³² NOGEL Mónika: *A szakértői minőségbiztosítási rendszer kialakításának előkérdései és alapfogalmai*, ResearchGate (2017) 117.

³³ NOGEL: i. m. 125.

³⁴ NOGEL: i. m. 125.

³⁵ FARKAS–RÓTH: i. m. 219.

³⁶ KÁRMÁN: i. m. 93.

³⁷ FARKAS–RÓTH: i. m. 201.

³⁸ NOGEL: i. m. 116.

saját következtetéseit.³⁹ Az értékelés része annak vizsgálata is, hogy a szakvéleményből illetőleg az egyéb bizonyítási eszközökből megállapítható tények és az ezekből levonható következtetések mennyiben állnak összhangban egymással, s ennek az összhangnak a megállapításához, vagy éppen annak hiányához nincs szükség különleges szakértelemre, mely felfogást a Be. is követi.⁴⁰

Az érdemi bizonyítás a bírósági tárgyaláson történik, a bíróság dönt a büntetőjogi felelősségről, az elé tárt bizonyítási eszközökből vagy cselekményekből levonja a jogi következtetést, tehát értékeli és dönt, ami kizárólag a bíróság joga.⁴¹ A bizonyítás sikerességét nagyban befolyásolja az objektív bizonyítékok (nyomok, anyagmaradványok) léte és vizsgálata, segíti a tanúvallomást, amik viszont nem biztos, hogy minden nemi erkölcs elleni bűncselekménynél rendelkezésre állnak.⁴² A szakértői vizsgálat egyrészt konkrét fizikai cselekményeket igényel, mely jelenti például a sértett testén jelentkező sérülések, nyomok vizsgálatát, míg maga a szakértői vélemény értékelése, összehasonlítása már logikai, gondolati művelet, mely feladat a jogalkalmazóra hárul.⁴³

Mivel a szakvéleményben jogkérdésben nem lehet állást foglalni, ezért a szakvélemények megfelelő jogi szempontú értelmezése hozzájárul a megfelelő minősítéshez, az elkövetési módok megállapításához vagy akár a szexuális erőszak és kényszerítés elhatárolásához is. Nemcsak az előbb említett sértetten található sérülések mint nyomok, de a ruházatának lefoglalása után az azokon található sérülések és biológiai anyagmaradványok orvos szakértő általi vizsgálata, megállapításainak szakvéleménybe foglalása is jelentőséggel bír.⁴⁴ Ebben az esetben a szakvéleményt értékelő bíró már jogi következtetést vonhat le arra vonatkozóan, hogy a sértetten és ruházatán talált sérülések hogyan keletkeztek, milyen összefüggések mutathatók ki ezek között, mely tényállást meríti ki az elkövetési mód alapján. A szakvélemény hatósági, s legfőképpen bíró általi értékelése során a szakértői megismerés eredményessége a szakvélemény hiteltérdemlőségének fő tényezője.⁴⁵

³⁹ BELOVICS–ERDEI *i. m.* 277.

⁴⁰ BELOVICS–ERDEI *i. m.* 277–278.

⁴¹ FARKAS–RÓTH *i. m.* 199.

⁴² KRICKOVICS–ÁNGYAL *i. m.* 148.

⁴³ POLT *i. m.* 379.

⁴⁴ KRICKOVICS–ÁNGYAL *i. m.* 157.

⁴⁵ KÁRMÁN *i. m.* 95.

Záró gondolatok

E bűncselekmény sértettje külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősül, kiemelve más bűncselekmények sértettjei közül, s így törvényi szintre emelve e bűncselekménynek súlyosságát és másságát, annak lehetséges negatív (akár testi, lelki) következményeit. A nemi erkölcsnek és a szexuális önrendelkezési jognak a sérelme önmagában a sértett kíméletét szem előtt tartó eljárást igényel, maga a szakértői bizonyítás viszont, mely során a sértett a vizsgálat tárgyává válik, különösen igényli azt.

A különleges szakértelem a szakértő bevonásának feltétele, ami viszont magában hordozza a szakértői eljárás legnyilvánvalóbb buktatóját is. A vizsgálat elvégzése, s majd a szakvélemény elkészítése során a szakértő nem feltétlen tudja, hogy minek lehet később jogi relevanciája a tényállások megállapítása során, mivel nem rendelkezik olyan fokú jogi ismerettel és gyakorlattal, amivel a szakvéleményt később értékelő hatóság vagy bíróság igen. Ahogy lehetséges, hogy a különleges szakértelemmel nem rendelkező hatóság vagy bíróság a szakértő kirendelése során az adott szakterületre vonatkozó ismeretek hiányában nem elég konkrét az elvégzendő vizsgálat és megválaszolandó kérdés meghatározásában, ugyanúgy lehetséges, hogy a vizsgálatok során a szakértők elsiklanak részletek fölött, a kért vizsgálat körében tévednek egy sérülés vagy nyom jelentőségében, pedig épp, hogy fontos lenne az eljárásban a bizonyítás során.

Szakértői bizonyítás keretén belül mind a sértett, mind a terhelt vizsgálata indokolt lehet akár igazságügyi orvos szakértő, elmeorvos szakértő vagy pszichológus szakértő bevonásával, melyek az esetleges egyéb bizonyítékok alátámasztására vagy cáfolatára szolgálhatnak, és hozzájárulnak a megfelelő tényállások megállapításához. Ez különösen akkor kiemelt jelentőségű, ha a sértett és a terhelt vallomásán kívül más bizonyítási eszköz nem áll rendelkezésre, amikor pont egy független szakértő által elkészített szakvélemény biztosíthatja a döntés megszületését. Éppen emiatt a szexuális erőszak bizonyítási eljárásának kiemelten fontos részének tartom a szakértő kirendelését és eljárásának igénybevételét, melynek objektivitása hozzájárul e bűncselekmények jellemzően szubjektív és intimitásba beavatkozó jellegének ellensúlyozásához.